

BIJLAGEN

CRB 2015 - 1150

Technisch verslag

Bijlagen bij het Technisch verslag van het secretariaat over de maximale beschikbare marges voor de loonkostenontwikkeling

03.06. 2015

Internet:

<http://www.ccecrb.fgov.be>

Verantwoordelijke Uitgever:

Luc Denayer, secretaris van de CRB
Blijde Inkomstlaan 17-21
1040 Brussel

Voorwoord

De laatste jaren is de redactie van het Technisch verslag van het secretariaat meer en meer het resultaat geworden van teamwork dat gedragen wordt door een aantal wetenschappelijke medewerkers van het secretariaat, in casu de heren Jonathan Janlin, Hendrik Nevejan en Stephen Renders (hoofdstuk 1), de dames Elisa Decaluwe, Hélène Janssens et Fanny Robette en de heren Luc Denayer, Kris Degroote en Michael Rusinek (hoofdstuk 2), mw. Céline Mouffe (hoofdstuk 3 en algemene coördinatie), de dames Hélène Van Kerrebroeck en Siska Vandecandelaere (hoofdstuk 3) en mw. Florence Meessen (hoofdstuk 4 en deel over de loonkloof tussen vrouwen en mannen).

Aangezien de thema's die in het interprofessioneel overleg worden aangesneden steeds talrijker worden, heeft het secretariaat voor het verzamelen van data en analytische studies hulp gezocht bij een alsmaar ruimer netwerk. In dit opzicht wil de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven zijn dank betuigen aan de dames Boudry, Buydens, Brumagne, Druant, Goeders, Heuse, Nautet, Rigo, Rubbrecht, Swartenbroekx, Zachary en Zimmer en de heren Acx, Cornille, Crevits, Delhez, Detombe, De Keyser, Famerée, Luppens, Modart, Stragier, Van Cauter en Van Meensel (Nationale Bank van België), de heren Boosten en Ravet (Belspo), mw. Laloy en de heren Bogaert, Bossier, Dobbelaere, Englert, Hendrickx, Masure, Van Horebeek en Stockman (Federaal Planbureau), mw. Verhoeve en de heren Kranendonk en den Ouden (Centraal Planbureau), mw. Denis (Europese Commissie), de heer Barrat (DARES), mw. Kotecka (Eurostat), mw. Wanger (IAB), de heer Daubaire (ministerie van Economie en Financiën, Frankrijk), de heren Boulhol, Fuentes, Jarrett, Kierzenkowski, Sorbe en Zwart (Oeso), mw. Piette en de heren Dmitrevsky en Vets (RSZ), de heren De Vos, Beca, Van Nuffel en Vermeeren (fod Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal overleg), de heren Halleux, Jorgens en Valenduc (fod Financiën), de heer Vosen (RWI), de heer Mont (permanente vertegenwoordiging bij de Oeso), de dames Depickere, Geenens en Termote en de heren Dawagne en Vermeulen (fod Economie, Kmo, Middenstand en Energie, Statistics Belgium), mw. Ortiz (IGVM) voor hun bereidwillige medewerking aan het verslag.

Verder kon er bij het tot stand komen van dit verslag gerekend worden op de input van de professoren Bruno Vanderlinden (UCL) en Leo Sleuwaegen (Vlerick Leuven Gent Management School) in het kader van samenwerkingsakkoorden tussen hen en de CRB.

De verantwoordelijkheid van het verslag is volledig voor rekening van het secretariaat.

Onze dank gaat ten slotte ook uit naar alle medewerkers van het secretariaat die met hun werkzaamheden op het vlak van administratieve opvolging, dactylografie, vertaling, eindopmaak en drukwerk hebben bijgedragen tot de concrete verwezenlijking van dit verslag.

Inhoudsopgave

1	Macro economische context	9
1.1	Beschrijving bbp	10
1.2	Verklaring groeidynamiek 1996-2013	12
2	Loonvorming	21
2.1	Inleiding	22
2.2	Recente loonontwikkeling en context van de loononderhandelingen in de referentielanden	22
2.2.1	Duitsland	22
2.2.2	Nederland.....	26
2.2.3	Frankrijk.....	28
2.3	Recente loonontwikkeling en context van de loononderhandelingen in België	32
2.3.1	De verdeling van de rijkdom, element van de loononderhandelingscontext in België	32
2.3.2	Recente loonontwikkeling in België	62
3	Structureel concurrentievermogen	69
3.1	Structurele transformatie van de economie	70
3.2	Drie processen die de transformatie in de goede richting sturen	74
3.2.1	Innovatie.....	74
3.2.2	Ondernemerschap.....	77
3.2.3	Internationalisatie	81
3.3	Enkele hefboomen ter ondersteuning van de creatieve processen.....	83
3.3.1	Coherentie tussen beleidsniveaus en beleidsdomeinen.....	83
3.3.2	Goedwerkende product- en dienstenmarkten.....	84
3.3.3	Nood aan een algemene innovatiecultuur	90
3.3.4	Beschikbaarheid van human capital.....	91
3.3.4.1	Levenslang leren als sleutelement van de Europese strategie.....	91
3.3.4.2	Initiële opleiding.....	92
3.3.4.3	Verschillende types van beroepsopleiding in aanmerking genomen	94
3.3.4.4	Drie doelstellingen van de beroepsopleiding	95
3.3.4.5	Beroepsopleiding in de onderneming: elementen van internationale vergelijking	96
3.3.4.6	De beroepsopleiding in ondernemingen in België	103
4	Werkgelegenheid.....	113
4.1	Werkgelegenheidsontwikkeling in België en in de drie buurlanden.....	115
4.1.1	Sedert 1996.....	115
4.1.2	Sinds 2007	123
4.2	Werkloosheid en doelgroepen	125
4.3	Een werkgelegenheidsgraad die nog ver van de EU 2020-doelstelling verwijderd is	128
	De loonkloof tussen vrouwen en mannen.....	131
	Achtergrond.....	132
	Inzicht in het fenomeen: de cijfers	132
	Inzicht in het fenomeen: de mechanismen	136

6 Bijlagen	139
6.1 Bijlage bij het hoofdstuk "Macro economische context"	140
6.2 Bijlage bij het hoofdstuk "Loonvorming"	141
6.2.1 Impact van de overgang naar ESR 2010 op de uurloonkosten	141
6.2.2 Uitsplitsing van de groei van de uurloonkosten en van de arbeidsproductiviteit in een prijseffect en in een reëel effect naar deelperiode	146
6.2.3 Bijlagen van het deel (para)fiscaliteit	147
6.2.4 Bijlagen bij het deel "Ontwikkeling van de koopkracht van de particulieren"	153
6.3 Bijlage bij het deel "Vorming en opleiding" van het hoofdstuk "Structureel concurrentievermogen"	155
6.4 Bijlage bij het hoofdstuk "Werkgelegenheid"	157
6.4.1 Ontwikkeling van de mini-jobs in Duitsland	157
6.4.2 Werkgelegenheidsontwikkeling, 1996-2013	161
6.4.3 Gegevens dienstencheques: methodologische preciseringen, recente ontwikkeling en ontwikkeling in volume	162
6.4.4 Werkgelegenheidsontwikkeling naar kwalificatie	165
6.4.5 Werkgelegenheidsontwikkeling sinds 2007	166
6.4.6 EU2020-strategie	167
6.5 Bijlagen bij het deel over de "Loonkloof tussen vrouwen en mannen"	168

Lijst grafieken

Grafiek 1-1:	Bbp per capita tegen koopkrachtpariteit, 1996-2013*	10
Grafiek 1-2:	Evolutie van de primaire uitgaven per categorie, van 1996 t.e.m. 2013, in pp bbp	16
Grafiek 1-3 :	Het lopend saldo in België en referentielanden en de Belgische handelsbalans, 1996-2013 (in % bbp, volgens de betalingsbalans)	18
Grafiek 1-4 :	Totale uitvoer, in- en uitvoer van toegevoegde waarde en binnenlandse vraag in België en Frankrijk, 1996-2009 (% van het bbp).....	19
Grafiek 2-1:	Ontwikkeling van het uurloon in Duitsland, economie in haar geheel.....	23
Grafiek 2-2:	Ontwikkeling van het uurloon in Nederland, economie in haar geheel	27
Grafiek 2-3:	Ontwikkeling van de uurlonen in Frankrijk, niet-agrarische marktsector	30
Grafiek 2-4:	Totale belastingen (met inbegrip van de socialezekerheidsbijdragen) en totale inkomsten in % van het bbp, België, 1996-2014	34
Grafiek 2-5:	Uitsplitsing van de impliciete aanslagvoet op arbeid in de personenbelasting, de werkgeversbijdragen en de werknemersbijdragen, 1996-2012, totale economie	36
Grafiek 2-6:	Impliciete aanslagvoet van de werkgeversbijdragen (rechtterschaal) en verlagingen van werkgeversbijdragen in percenten van de private loonmassa (linkerschaal).....	37
Grafiek 2-7:	Loonsubsidies in % van de loonmassa, België, 1996-2013, privésector	42
Grafiek 2-8:	Ontwikkeling van vier impliciete aanslagvoeten m.b.t. kapitaal tijdens de periode 1996-2012, totale economie.....	48
Grafiek 2-9:	Ontwikkeling van de impliciete aanslagvoet van het verbruik tijdens de periode 1996-2012, totale economie.....	51
Grafiek 2-10:	Ontwikkeling van het loonaandeel	52
Grafiek 2-11:	Niveau van het loonaandeel, van de uurloonkosten en van de arbeidsproductiviteit	53
Grafiek 2-12:	Uitsplitsing van de groei van de uurloonkosten (ULK) en van de arbeidsproductiviteit in een prijseffect en een reëel effect. Gemiddelde groeipercentages 1996-2012	54
Grafiek 2-13:	Rentabiliteit van het kapitaal, winstmarge en ratio toegevoegde waarde / kapitaalvoorraad.....	57
Grafiek 2-14:	Ontwikkeling van de koopkracht (reëel bruto alternatief beschikbaar inkomen) van de particulieren per inwoner in België en de buurlanden, 1996-2012.....	58
Grafiek 2-15:	Aandeel van de niet-recurrente resultaatsgebonden voordelen (in % van het RSZ-brutoloon, privésector) ..64	
Grafiek 3-1:	Structuur van de verwerkende nijverheid.....	71
Grafiek 3-2:	Evolutie van de toegevoegde waarde in de verwerkende nijverheid, ESR1995 en ESR2010	72
Grafiek 3-3:	Bedrijfsuitgaven aan O&O als percentage van de toegevoegde waarde, geobserveerde cijfers en cijfers aangepast voor industriële structuur, 2010.....	76
Grafiek 3-4:	TEA-index voor België en een aantal referentielanden.....	79
Grafiek 3-5:	Aandeel van België in het totaal aantal binnenkomende projecten in BE, DE, FR en NL	81
Grafiek 3-6:	% jaar op jaar verandering van het export marktaandeel	82
Grafiek 3-7:	PMR-indicator voor gehele economie, 2013.....	86
Grafiek 4-1:	Ontwikkeling van de gemiddelde jaarlijkse arbeidsduur, totale economie, werknemers en zelfstandigen ...	118
Grafiek 4-2:	Werkgelegenheidsontwikkeling, personen, 2007 = 100.....	124
Grafiek 6-1:	Aantal mini-jobs (tegen laag loon + van korte duur), 1999 - 2013, jaarlijkse gemiddelden.....	160
Grafiek 6-2:	Ontwikkeling van de "dienstenchequemaatregel"	164
Grafiek 6-3:	Ontwikkeling van het werkgelegenheidsvolume (uren), werknemers, 2007 = 100	166

Lijst tabellen

Tabel 1-1 :	Groei bbp en bevolkingsgroei in België en referentielanden, 1996-2013 (gemiddelde jaarlijkse groei)	11
Tabel 1-2 :	Groei van het bbp en onderliggende componenten, 1996-2007 (gemiddelde jaarlijkse groei).....	12
Tabel 1-3 :	Groei van het woningenbestand (gemiddelde jaarlijkse groei) en (jaarlijkse) spaarquote	14
Tabel 1-4 :	Groei van het bbp en onderliggende componenten, 2007-2013 (gemiddelde jaarlijkse groei).....	15
Tabel 2-1:	Loondrift in Duitsland, economie in haar geheel, 1996-2014.....	26
Tabel 2-2:	Impliciete aanslagvoeten op verbruik, kapitaal en loonarbeid: totale economie 2012, (%).....	35
Tabel 2-3:	Effectieve aanslagvoeten op arbeid in functie van verschillende profielen, België, 2013 (Oeso).....	38
Tabel 2-4:	Effectieve aanslagvoeten in functie van verschillende profielen, gemiddelde van de 3 (2013)	39
Tabel 2-5:	Gerichte verlagingen van de werkgeversbijdragen die in ESR2010 worden verwerkt als subsidies, België, periode 1996-2013, privésector	40
Tabel 2-6:	Ontwikkeling van de loonsubsidies in België, verlagingen van werkgevers- en werknemersbijdragen, 1996-2013, privésector (in miljoenen euro's)	41
Tabel 2-7:	Loonsubsidies, verlagingen van werkgevers- en werknemersbijdragen in % van de loonmassa, België, 1996-2013, privésector (subsidiegraad).....	42
Tabel 2-8:	Subsidiegraden, privésector (S1-S13), in miljoenen euro's	43
Tabel 2-9:	Loonaandeel, winstmarge en belastingen minus subsidies aan de productie in % van de TW.....	56
Tabel 2-10:	Samenstelling van het bruto alternatief beschikbaar inkomen van de particulieren en aandelen van de componenten in het BBP in België en de buurlanden.....	59
Tabel 2-11:	Uitsplitsing reële evolutie van de beloning van werknemers per inwoner in België en de buurlanden.....	60
Tabel 2-12:	Uitsplitsing reële evolutie bruto gemengd inkomen per inwoner in België en de buurlanden.....	61
Tabel 2-13:	Uitsplitsing van het reëel netto-inkomen uit vermogen per inwoner in België en de buurlanden.....	61
Tabel 2-14:	Impact van de netto-overdrachten op de koopkracht in België en de buurlanden.....	62
Tabel 3-1:	EU-indicatoren – levenslang leren	92
Tabel 4-1:	Ontwikkeling van de arbeidsmarkttaggregaten, 1996-2013.....	115
Tabel 4-2:	Ontwikkeling van de arbeidsmarkttaggregaten, 2007-2013.....	117
Tabel 4-3:	Werkgelegenheidsontwikkeling (miljoenen uren) in België, 1996-2013, naar bedrijfstak	120
Tabel 4-4:	Werkgelegenheidsontwikkeling naar kwalificatieniveau, 1999-2012	122
Tabel 4-5:	Werkgelegenheidsontwikkeling in België, arbeidsvolume, 2007-2013, naar bedrijfstak	125
Tabel 4-6:	Jongeren, arbeidsmarkt en inschakeling: verschillende indicatoren	127
Tabel 5-1:	Jaar- en uurloonkloof, België, 2007-2013	133
Tabel 5-2:	Uurloonkloof, internationale vergelijking, 2007-2013	134
Tabel 6-1:	Beknopt overzicht van de conjunctuurgezuiverde ontwikkelingen in de overheidsfinanciën, voor België en de buurlanden, van 1996 t.e.m. 2013	140
Tabel 6-2:	Ontwikkeling van de uurloonkosten (ULK) en van de componenten ervan in Duitsland van 1996 tot 2011. Vergelijking NR 2013 (in ESR95) - NR 2014 (in ESR 2010).....	142
Tabel 6-3:	Ontwikkeling van de uurloonkosten (ULK) en van de componenten ervan in Nederland van 1996 tot 2011. Vergelijking NR 2013 (in ESR95) - NR 2014 (in ESR 2010).....	143
Tabel 6-4:	Ontwikkeling van de uurloonkosten (ULK) en van de componenten ervan in Frankrijk van 1996 tot 2011. Vergelijking NR 2013 (in ESR95) - NR 2014 (in ESR 2010).....	143
Tabel 6-5:	Ontwikkeling van de uurloonkosten (ULK) en van de componenten ervan in België van 1996 tot 2011. Vergelijking NR 2013 (in ESR95) - NR 2014 (in ESR 2010).....	144
Tabel 6-6:	Ontwikkeling van de uurloonkosten (ULK) in België en in de referentielanden van 1996 tot 2011. Vergelijking NR 2013 (ESR 95) - NR 2014 (ESR 2010)	145
Tabel 6-7:	Uitsplitsing van de groei van de uurloonkosten (ULK) en van de arbeidsproductiviteit in een prijseffect en in een reëel effect in de industrietakken. Gemiddelde groeipercentages 1996-2007 en 2007-2012.....	146
Tabel 6-8:	Uitsplitsing van de groei van de uurloonkosten (ULK) en van de arbeidsproductiviteit in een prijseffect en in een reëel effect in de niet-industriële takken. Gemiddelde groeipercentages 1996-2007 en 2007-2012	146
Tabel 6-9:	Samenvatting van de werking van een aantal verminderingen van sociale werkgevers- en werknemersbijdragen op 1 januari 2015	149
Tabel 6-10:	Samenvatting van de werking van de verschillende loonsubsidies, op 1 januari 2015.....	150

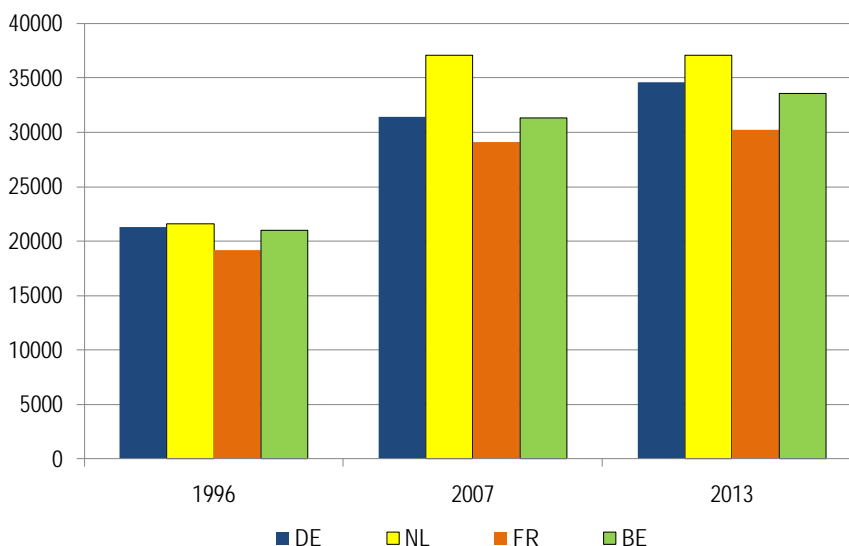
Tabel 6-11: Verminderings van sociale werkgeversbijdragen en loonsubsidies in % van de loonmassa van de privésector, 1996-2013	151
Tabel 6-12: Stijging van het nettoloon tegen constante prijzen van 1996 tot 2013, in totaal en als gevolg van de (para)fiscale wijzigingen.....	151
Tabel 6-13: Ontwikkeling van de werkelijke aanslagvoet, in de veronderstelling dat de brutolonen van 1996 tot en met 2013 enkel de inflatie hebben gevolgd.....	152
Tabel 6-14: Samenstelling van het bruto alternatief beschikbaar inkomen van de particulieren en aandelen van de componenten in het BBP in België en de buurlanden.....	153
Tabel 6-15: Uitsplitsing reële evolutie van de beloning van werknemers per inwoner in België en de buurlanden.....	153
Tabel 6-16: Uitsplitsing reële evolutie bruto gemengd inkomen per inwoner in België en de buurlanden.....	153
Tabel 6-17: Uitsplitsing van het reëel netto-inkomen uit vermogen per inwoner in België en de buurlanden.....	154
Tabel 6-18: Impact van de netto-overdrachten op de koopkracht in België en de buurlanden.....	154
Tabel 6-19: Fiscale en parafiscale heffingen op de mini-jobs	157
Tabel 6-20: Aantal mini-jobs, 31 maart 2014	158
Tabel 6-21: Verdeling van de mini-jobs binnen de verschillende NACE-bedrijfstakken, situatie op 31 maart 2014.....	159
Tabel 6-22: Bijdrage van de mini-jobs aan de groei van de werkgelegenheid (2002-2013)	161
Tabel 6-23: Werkgelegenheidsontwikkeling naar bedrijfstak, 1996-2013, personen.....	161
Tabel 6-24: Werkgelegenheidsontwikkeling naar bedrijfstak, 1996-2013, volume	162
Tabel 6-25: Werkgelegenheidsontwikkeling in België, personen, 1996-2013, naar bedrijfstak	164
Tabel 6-26: Uitsplitsing van de werkgelegenheid naar kwalificatieniveau, 1999.....	165
Tabel 6-27: Uitsplitsing van de werkgelegenheid naar kwalificatieniveau, 2012.....	166
Tabel 6-28: Nationale EU2020-doelstellingen en situatie in 2013.....	167
Tabel 6-29: Belgische EU2020-"subdoelstellingen" en situatie in 2013.....	167
Tabel 6-30: Bronnen en definities	168
Tabel 6-31: Oaxaca-Blinder-ontleding van de uurloonskloof, 2011	169
Tabel 6-32: Aantal diploma's en aandeel vrouwen naar studiedomein.....	169

1 Macro economische context

1.1 Beschrijving bbp

Door de scherpe terugval van de olie- en voedselprijzen evenals de zwakke economie, gekenmerkt door een hoge werkloosheid en overcapaciteit, zakte de inflatie de voorbije maanden tot een uitzonderlijk laag peil. Ze varieerde in 2014 van 0,3% in Nederland naar 0,8% in Duitsland. Over de periode van 1996 tot 2014 was de gemiddelde jaarlijkse inflatie daarentegen het laagst in Duitsland (1,5%) en het hoogst in Nederland (2,1%).

Grafiek 1-1: Bbp per capita tegen koopkrachtpariteit, 1996-2013*

* De meeteenheid is de gemiddelde koopkracht van één euro in de EU15.
Bron : Eurostat

Voor de doorsnee inwoners van een land zijn echter niet de consumptieprijzen van belang maar wel hoeveel goederen en diensten er gemiddeld kunnen gekocht worden met de nationale productie. Dit wordt getoond door het bbp per capita tegen koopkrachtpariteit en het is een goede indicator van de levensstandaard in een land. Aldus lag de koopkracht per inwoner in 2013 hoger in Duitsland en Nederland dan in België maar lager in Frankrijk. Dit is dezelfde rangorde als in 1996 en 2007. Terwijl Duitsland, Nederland en België nagenoeg dezelfde koopkracht per inwoner hadden in 1996 had Nederland in 2007 wel een grote voorsprong opgebouwd tegenover België en Duitsland. Een deel van deze voorsprong was verdwenen in 2013 terwijl de positie van Duitsland toen iets was verbeterd. We verklaren dit verder in dit hoofdstuk.

De koopkracht per inwoner staat gelijk aan wat elke inwoner van een land gemiddeld kan verbruiken op basis van de in die economie geproduceerde toegevoegde waarde. De ontwikkeling van die koopkracht hangt af van de som van de toegevoerde waarde, en van de evolutie van bevolkingshoeveelheid. Hieronder zullen we zien hoe het daar in de bestudeerde landen mee staat.

Over de periode 1996-2013 is het verschil in bbp-groei tussen de beschouwde landen beperkt (Tabel 1-1). Met een gemiddelde jaarlijkse groei van 1,3% presteert Duitsland het zwakst.

België kende evenals Frankrijk de sterkste bevolkingsgroei, met jaarlijks gemiddeld 0,57% tussen 1996 en 2013. Nederland volgt op korte afstand met een groei van 0,46%. In Duitsland was er daarentegen een lichte krimp van de bevolking.

Aangezien de demografische ontwikkeling de verschillen in economische groei niet kan verklaren, had ze een grote impact op de ontwikkeling van de koopkracht per inwoner voor de vier landen in de beschouwde periode.

Tabel 1-1 : Groei bbp en bevolkingsgroei in België en referentielanden, 1996-2013 (gemiddelde jaarlijkse groei)

	Groei reël bbp			Gemiddelde jaarlijkse bevolkingsgroei		
	1996-2007	2007-2013	1996-2013	1996-2007	2007-2013	1996-2013
DE	1,7%	0,7%	1,3%	0,0%	-0,3%	-0,1%
NL	2,8%	-0,3%	1,7%	0,5%	0,4%	0,5%
FR	2,3%	0,1%	1,5%	0,6%	0,5%	0,6%
BE	2,4%	0,4%	1,7%	0,4%	0,9%	0,6%

Bron: Eurostat

Om de economische dynamiek van de beschouwde landen beter te begrijpen moeten we echter rekening houden met de grote recessie, waardoor er een breuk was tussen de periode van 1996 tot 2007 en de daaropvolgende jaren. De gemiddelde cijfers over de periode 1996-2013 verhullen daardoor sterke verschillen in de dynamiek over de twee subperiodes binnen elk van de beschouwde landen maar ook tussen de verschillende landen. Zo zien we in de eerste periode dat de gemiddelde jaarlijkse groei van het bbp 0,7 procentpunt (pp.) lager was in Duitsland dan in België terwijl deze in Nederland 0,4 pp. hoger lag. In de tweede periode zien we een omgekeerd beeld, met een gemiddeld 0,3 pp. hogere jaarlijkse groei in Duitsland dan in België en een groei in Nederland die gemiddeld 0,6 pp. lager was dan in België. De Nederlandse economie kromp zelfs in die periode, gemiddeld met 0,3 % per jaar. De Franse economie groeide in beide periodes iets minder dan de Belgische.

We zien dus een uiteenlopende groeidynamiek tussen België en de referentielanden in de beide periodes. Hieronder willen we per periode de belangrijkste elementen van de groeiverschillen met België verklaren, waarbij we ook gebruik maken van de inzichten die elders in dit technisch verslag naar boven komen.

1.2 Verklaring groeidynamiek 1996-2013

Tabel 1-2 : Groei van het bbp en onderliggende componenten, 1996-2007 (gemiddelde jaarlijkse groei)

	Duitsland	Nederland	Frankrijk	België
Bruto binnenlands product, totale economie, in volume	1,7%	2,8%	2,3%	2,4%
Verbruik				
Groei, in volume	0,8%	2,1%	2,3%	1,6%
Bijdrage aan de groei, in percentpunten	0,5	1,1	1,3	0,9
Investeringen				
Groei, in volume	1,3%	3,0%	3,9%	3,3%
Bijdrage aan de groei, in percentpunten	0,3	0,6	0,7	0,7
Regeringsuitgaven				
Groei, in volume	0,8%	3,1%	1,4%	1,8%
Bijdrage aan de groei, in percentpunten	0,2	0,7	0,3	0,4
Uitvoer				
Groei, in volume	8,2%	6,5%	5,0%	5,0%
Bijdrage aan de groei, in percentpunten	2,0	3,8	1,2	3,3
Invoer				
Groei, in volume	6,7%	6,5%	6,1%	4,7%
Bijdrage aan de groei, in percentpunten	1,6	3,5	1,3	2,9

Bron : Eurostat (Nationale rekeningen)

Tijdens de periode 1996-2007 was de Duitse economische groei lager dan in België, en ook lager dan in de andere referentielanden.

In vergelijking met België is deze zwakke prestatie het resultaat van de slappe toename van de binnenlandse vraag, waartoe alle componenten (particulier verbruik, openbare consumptieve bestedingen en investeringen) hebben bijgedragen. Zoals wordt aangestipt in het deel van het verslag over de ontwikkeling van de koopkracht van de particulieren, weerspiegelt de kleinere bijdrage van het gezinsverbruik de minder sterke dynamiek van het beschikbaar inkomen en meer bepaald van de werkgelegenheidscomponent daarvan. Die laatste wordt uitvoeriger geanalyseerd in hoofdstuk 4 van het Technisch verslag.

Deze werkgelegenheidsontwikkeling is te wijten aan het bijsturingproces in de industrie als gevolg van de problemen met het Duitse concurrentievermogen voor de beschouwde periode (1996-2007), zoals wordt opgemerkt in hoofdstuk 2 van het Technisch verslag. De ontwikkeling van de werkgelegenheid in de dienstensector weerspiegelt van haar kant de slappe algemene economische groei.

Een andere verklaring voor de lage Duitse groei zijn de lage consumptieve bestedingen van de overheidsadministratie. Duitsland heeft de kleinste bijdrage van de vier geanalyseerde landen (0,2 pp). Dit wordt verklaard door het Duitse begrotingsbeleid tijdens die jaren (zie onderstaande kadertekst).

De begrotingskoers in België en de buurlanden sinds 1996

Om te kunnen oordelen over de 'koers' van de overheidsfinanciën in België en de buurlanden sinds 1996, bekijken we hier *conjunctuurgezuiverde* evoluties volgens de methode van de Europese Commissie. Tabel 6-1 in bijlage geeft hieromtrent een beknopt overzicht voor de periode van 1996 t.e.m. 2013. Net als in de rest van dit hoofdstuk hebben we deze periode opgesplitst in de periode voor en na het breukjaar 2007.

Voor de periode van 1996 t.e.m. 2007 stellen we een duidelijk expansieve begrotingskoers vast in België, Frankrijk en Nederland. Het primair saldo, in procent van het potentieel bbp, nam er inderdaad in belangrijke mate af, telkens volgens dezelfde orde grootte: -2,5% van het potentieel bbp in Frankrijk, -2,6% in België en Nederland. Hierbij werden de marges gebruikt die de dalende rentelasten hebben gecreëerd. Sterk dalende rentevoeten hebben hiertoe bijgedragen, wat tot uiting kwam in een daling van de zgn. impliciete rentevoet op de overheidsschuld¹ (zie Tabel 6-1). Op die manier kon alvast in België en Nederland een expansief begrotingsbeleid worden gevoerd zonder dat de overheidsschuld (in procent bbp) toenam, wel integendeel. De schuldgraad nam er tijdens deze periode scherp af met resp. 43,1% en 28,8% van het bbp. In Frankrijk namen de rentelasten echter minder sterk af waardoor de expansieve begrotingskoers resulteerde in een toename van het vorderingstekort (+1,6% van het potentieel bbp) en van de overheidsschuld (+6,1% van het bbp). Daarnaast valt ook op te merken dat de expansieve begrotingskoers op een verschillende manier is ingevuld. Terwijl die in België en Frankrijk in hoofdzaak verliep via een toename van de primaire uitgaven (resp. +2,4% en +2,2% van het potentieel bbp), kwam die in Nederland veeleer tot uiting in een afname van de ontvangsten (-2,0% van het potentieel bbp). Dit neemt niet weg dat de overheidsconsumptie gedurende deze periode het sterkst gestegen is in Nederland, door een sterke toename van de uitgaven voor sociale uitkeringen in natura, en zo meer heeft bijgedragen tot de economische groei. Verschuivingen tussen de verschillende uitgavenposten blijken dit inderdaad mogelijk te hebben gemaakt².

Daartegenover staat dat de overheidsfinanciën in Duitsland tijdens deze periode veeleer een restrictieve koers hebben gevolgd met een primair overschot dat verder opliep (+1,4% van het potentieel bbp). Hierbij namen de primaire uitgaven aanzienlijk af met 3,2% van het potentieel bbp, wat de terugval van de ontvangsten met 1,9% van het potentieel bbp ruim overtrof.

Na 2007 merken we een duidelijke beleidsbreuk. Daar waar bij aanvang van de economische crisis nog ruimte was voor relancebeleid, werd de begrotingskoers de voorbije jaren restrictief. Over de volledige periode van 2007 t.e.m. 2013, is de begrotingskoers in Duitsland en Frankrijk duidelijk restrictief: in Duitsland nam het primair overschot verder toe met 0,8% van het potentieel bbp, terwijl in Frankrijk het primair tekort daalde met 1,4% van het potentieel bbp. In Nederland werd in 2013 terug aangeknoopt met het primair overschot van 2007. De begrotingskoers in België bleef daarentegen over de volledige periode bekeken expansief met een primaire overschot dat in 2013 0,9% van het potentieel bbp lager lag dan in 2007. De toename van de overheidsontvangsten (+3,7% van het potentieel bbp) bleek hier niet te volstaan om de substantiële toename van de primaire uitgaven (+4,6% van het potentieel bbp) te dekken. Dalende rentelasten voorkwamen echter dat het vorderingstekort in dezelfde mate toenam. Dat de rentelasten, ondanks de oplopende overheidsschuld, verder afnamen, kan worden

¹ De impliciete rentevoet op de overheidsschuld drukt de rentelasten uit in procent van de overheidsschuld van het voorgaande jaar.

² Wanneer we voor Nederland de evolutie van de *effectieve* primaire uitgaven (dus *zonder* correctie voor conjunctuurinvloeden) in detail bekijken, stellen we voor de periode van 1996 t.e.m. 2007 vast dat de toename van de uitgaven voor sociale uitkeringen in natura (+2,9% van het bbp) ruimschoots gecompenseerd werd door een afname van de uitgaven voor sociale uitkeringen in geld (-4,3% van het bbp).

toegeschreven aan een voortgezette daling van de impliciete rentevoet op de overheidsschuld (zie Tabel 6-1).

De bijdrage van de investeringen in Duitsland gedurende de periode is ook 0,4 pp. kleiner dan in België. Die kleine bijdrage is voornamelijk het gevolg van de daling van de investeringen in huisvesting (-1,7%), die hoofdzakelijk aan twee elementen te wijten is. Enerzijds had de hereniging geleid tot een boom in de vastgoedsector, vooral dan in Oost-Duitsland. Die « boom » werd in de hand gewerkt door de noodzakelijke modernisering van het Oost-Duitse vastgoedpark en door de invoering van genereuze fiscale maatregelen (Milleker 2006, OECD, 2000). Anderzijds kenden de Oost-Duitse Länder een inkrimping van de bevolking tijdens de jaren negentig als gevolg van de emigratie naar West-Duitsland, waar de werkgelegenheidsvooruitzichten beter waren, en als gevolg van een daling van de nataliteit (Milleker 2006). Dit resulteerde in een daling van de investeringen in woningen tijdens de periode 1996-2007, ten opzichte van een excessief geworden aanbod (IMF, 2004).

Tabel 1-3 : Groei van het woningenbestand (gemiddelde jaarlijkse groei) en (jaarlijkse) spaarquote

Groeipercentage, in volume, van de woningen			
	1996-2007	2007-2012	
Duitsland	-1,7%	1,6%	
Nederland	2,3%	-6,9%	
Frankrijk	3,0%	-2,8%	
België	2,6%	-2,6%	
Spaarquote			
	1996	2007	2012
Duitsland	16,3%	16,8%	16,4%
Nederland	17,4%	13,0%	10,7%
Frankrijk	14,6%	15,1%	15,2%
België	18,6%	16,4%	15,2%

Bron : Eurostat, eigen berekeningen

In contrast met de eerste jaren na 1996 was de jaarlijkse Duitse groei tussen 2007 en 2013 gemiddeld 0,3 pp. hoger dan in België en de voorsprong was nog groter t.o.v. de andere referentielanden. Die sterkere groei dan in België is het gevolg van de minder sterke daling van de investeringen in Duitsland. De belangrijkste verklaring hiervoor is de sterke toename van de investeringen in vastgoed in Duitsland tegenover een gevoelige daling in België. Het betreft een herstel van initieel ondergewaardeerde Duitse huizenprijzen, aangedreven door het hogere private inkomen en gunstige financieringvoorwaarden (OESO, 2015).

Terwijl de private consumptie even sterk steeg in Duitsland als in België, leverde dit een iets hogere bijdrage tot de Duitse bbp-groei omdat de consumptie hier een hoger gewicht heeft in het bbp.

Gegeven de aanzienlijk sterkere groei van het reëel beschikbaar inkomen in Duitsland in vergelijking met België, onder impuls van een sterkere groei van het reële uurloon en de sterkste toename van de tewerkstelling van de vier beschouwde landen zoals gedocumenteerd in het deel van het Verslag betreffende de koopkracht van de particulieren, is het al bij al verrassend dat de groeibijdrage van de gezinsconsumptie in Duitsland niet veel hoger uitvalt dan in België. De voornaamste reden hiervoor is dat de Belgische gezinnen meer ontspaarden dan de Duitse. Eén mogelijke verklaring voor de hoge Duitse spaarquote is de bekommernis van gezinnen over de vergrijzing nadat pensioenhervormingen (2001-2004) de publieke pensioenbijdragen sterk verlaagden en belastingsstimuli voor privaat pensioensparen creëerden (Kollmann et al., 2014, blz. 3). Daarnaast verwierven de gezinnen met de hoogste inkomens een hoger deel van het totale Duitse inkomen sinds de start van de crisis. Dit

betekent niet noodzakelijk dat er meer gezinnen zijn met hoge inkomens maar wel dat deze gezinnen hun inkomsten sterker zagen stijgen dan de rest van de bevolking, wat vanwege de hogere spaarquote in deze inkomenscategorie automatisch de nationale spaarquote optrekt (OESO, 2014, blz. 35).

Nederland kende van 1996 tot 2007 de sterkste groei van de vier landen. Ten opzichte van België was hij gemiddeld 0,4 procentpunt per jaar hoger. Dat groeiverschil met België wordt verklaard door twee componenten van de binnenlandse vraag: het particulier verbruik en de overheidsconsumptie. De sterke bijdrage van de overheidsconsumptie in de binnenlandse vraag – bijna dubbel zo groot als de waargenomen bijdrage ervan in België – weerspiegelt het expansieve begrotingsbeleid van Nederland (zie bovenstaande kadertekst). Het particulier verbruik van zijn kant groeide sneller dan in België, maar minder sterk dan in Frankrijk, wat in vergelijking met België zowel het gevolg was van een sterkere stijging van het reëel beschikbaar inkomen als van een sterkere afname van de spaarquote in Nederland.

Tabel 1-4 : Groei van het bbp en onderliggende componenten, 2007-2013 (gemiddelde jaarlijkse groei)

	Duitsland	Nederland	Frankrijk	België
Bruto binnenlands product, totale economie, in volume	0,7%	-0,3%	0,1%	0,4%
Verbruik				
Groei, in volume	1,0%	-0,9%	0,4%	1,0%
Bijdrage aan de groei, in procentpunten	0,6	-0,4	0,2	0,5
Investerings				
Groei, in volume	-0,3%	-3,2%	-1,7%	-1,2%
Bijdrage aan de groei, in procentpunten	-0,1	-0,6	-0,4	-0,3
Regeringsuitgaven				
Groei, in volume	1,6%	1,2%	1,5%	1,3%
Bijdrage aan de groei, in procentpunten	0,3	0,3	0,4	0,3
Uitvoer				
Groei, in volume	2,5%	2,3%	0,7%	1,5%
Bijdrage aan de groei, in procentpunten	1,2	1,7	0,2	1,3
Invoer				
Groei, in volume	2,9%	2,0%	0,6%	1,7%
Bijdrage aan de groei, in procentpunten	1,2	1,3	0,2	1,3

Bron : Eurostat (Nationale rekeningen)

Terwijl Nederland in de periode 1996-2007 de sterkste groei van de vier landen had gekend, liet dat land tijdens de daaropvolgende periode (2007-2013) de kleinste groei optekenen. In vergelijking met België had de Nederlandse economie een groeiachterstand van 0,6 pp.

De zwakke Nederlandse prestatie in de periode 2007-2013 in vergelijking met België, maar ook tegenover de andere referentielanden, was het gevolg van de inzinking van de binnenlandse vraag, m.n. van de privéconsumptie en van de investeringen (Tabel 1-4). De eerste viel vooral terug vanwege het lagere reëel beschikbaar gezinsinkomen.

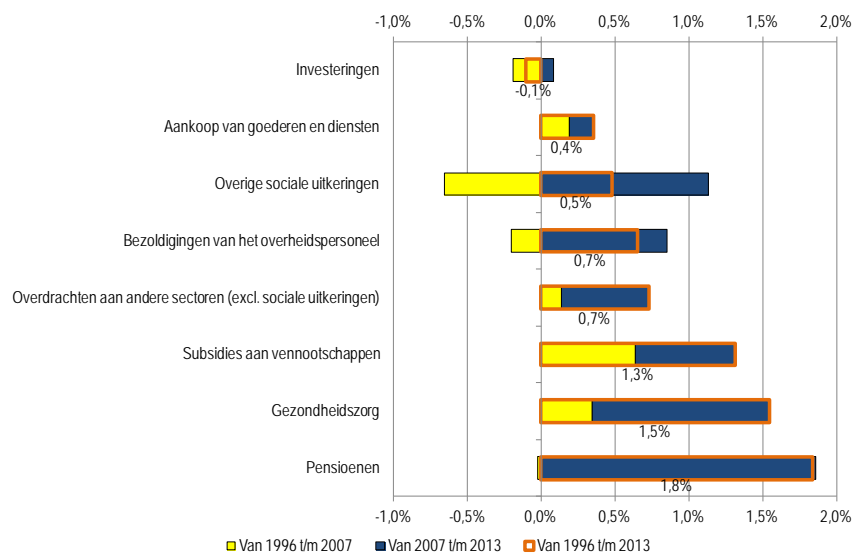
Terwijl er in België onder impuls van de overheidsuitgaven een positieve werkgelegenheidsdynamiek was, in het bijzonder in de sectoren betreffende de dienstencheques en de gezondheid (zie kader over de dynamiek van de overheidsuitgaven in België en het hoofdstuk over de arbeidsmarkt), was er in Nederland een daling van de tewerkstelling. Dit verschil komt vooral tot uiting in de tewerkstelling in de winstgerichte marktdiensten, waarin het overgrote deel van de tewerkstelling via dienstencheques is inbegrepen, die het totale aantal gewerkte uren in België met 3,7% opdreef tussen 2007 en 2013 tegenover een daling met 2,1% in Nederland (zie ook hoofdstuk 4). Daarnaast daalden het inkomen uit vermogen (o.a. rente en winstuitkeringen) en het bruto exploitatieoverschot en gemengd inkomen sterker in Nederland dan in België. Tot slot zouden ook vermogenseffecten, waaronder de daling van het huizenvermogen, negatief hebben bijgedragen aan de Nederlandse consumptiegroei, maar in veel minder sterke mate (Smid, 2013).

De daling van de investeringen reflecteert vnl. de vastgoedcrisis, versterkt door de economische crisis en politieke discussie over (de gevaren van) de woningmarkt en de hypotheekrenteaftrek (CBS, 2013, blz. 7).

De dynamiek van de overheidsuitgaven in België

Eerder konden we vaststellen dat de Belgische overheidsfinanciën over de volledige periode van 1996 tot en met 2013 beschouwd een expansieve koers hebben gevolgd. Dit kwam vooral tot uiting in een aanzienlijke toename van de primaire uitgaven. Los van de conjunctuurschommelingen kan deze ontwikkeling het gevolg zijn zowel van discretionair beleid als van een onderliggende dynamiek zoals de vergrijzing die de pensioenuitgaven opwaarts stuwt. Dit laatste lijkt hoe langer hoe meer te spelen wanneer we de evolutie van deze uitgavenpost van naderbij bekijken (zie Grafiek 1-2).

Grafiek 1-2: Evolutie van de primaire uitgaven per categorie³, van 1996 t.e.m. 2013, in pp bbp

Bron: Belgostat

³ Op te merken valt dat in de uitgaven voor de bezoldigingen van het overheidspersoneel de zgn. toegerekende sociale premies niet zijn meegerekend aangezien die grotendeels slaan op de ambtenarenpensioenen die de overheid rechtstreeks uitbetaalt (dus niet via de instellingen van de sociale zekerheid) en als dusdanig reeds geboekt worden onder de pensioenuitgaven. Op die manier wordt een dubbeltelling inderdaad vermeden.

Van alle uitgaven zijn het die voor pensioenen, samen met die voor gezondheidszorg, die in de afgelopen jaren het sterkst zijn toegenomen en zo bijna de helft van de toename in de (effectieve) primaire uitgaven sinds 1996 verklaren. Zoals verder in dit verslag blijkt (zie het deel over de koopkrachtontwikkeling van de particulieren in hoofdstuk 2), leverde de toename in de gezondheidszorguitgaven een belangrijke bijdrage aan de (reële) groei van het alternatief beschikbaar gezinsinkomen, waarin ook de zgn. sociale uitkeringen in natura zijn verrekend die naast gezondheidszorg ook onderwijs en sociale huisvesting betreffen. Het droeg als dusdanig ook in belangrijke mate bij tot de overheidsconsumptie die van 1996 t.e.m. 2013 steeg met 3,4% van het bbp.

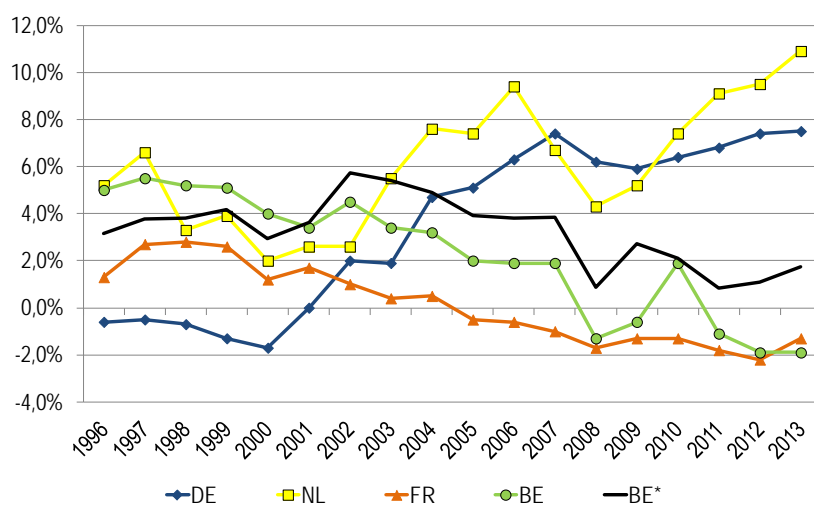
Ander opvallende uitgavenstijging betreft de subsidies aan vennootschappen en is een afspiegeling van de loonsubsidiepolitiek die sinds beginjaren 2000 is gevoerd en deel uitmaakt van een werkgelegenheidsstrategie die, onder meer, gericht is op het verlagen van de lasten op arbeid. Wanneer hierbij ook de bedragen voor de verminderingen van de werkgevers- en werknemersbijdragen worden meegeteld (zie hieromtrent het deel over de ontwikkelingen in de (para)fiscaliteit in hoofdstuk 2), komt de meeruitgave of minderontvangst voor de overheidsfinanciën sinds 1996 neer op 2,3% van het bbp. Deze loonsubsidiepolitiek is ook duidelijk merkbaar in de werkgelegenheidsdynamiek. De loonsubsidies – o.m. in het kader van de dienstencheques – hebben wezenlijk bijgedragen tot de tewerkstellingscreatie, niet in het minst in de periode 2007-2013 (zie hoofdstuk 4 over de werkgelegenheid). Ook de overheidstewerkstelling heeft hiertoe enigszins bijgedragen. Dit verklaart deels de vastgestelde toename in de uitgaven voor de bezoldigingen van het overheidsperoneel.

Zoals blijkt uit het hoofdstuk over de rekeningen van de huishoudens steeg de consumptie in Frankrijk erg sterk in de periode 1996-2007 omdat het reëel bruto beschikbaar inkomen van de particulieren er toen de sterkste stijging kende van de vier landen. Dit verschil volgt vnl. uit een gedaald reëel inkomen uit vermogen in België, terwijl dat toenam in Frankrijk, en uit een sterkere groei van de uurloonkosten die slechts gedeeltelijk werd gecompenseerd door een minder sterke stijging van het aantal gewerkte uren per werknemer, zoals blijkt uit de delen betreffende het beschikbaar gezinsinkomen en de werkgelegenheid van het Technisch verslag. Niettemin groeide het bbp in Frankrijk tussen 1996 en 2007 jaarlijks gemiddeld 0,1 pp. minder dan in België. De reden waarom het Franse bbp over de periode 1996-2007 minder groeide dan het Belgische bbp, is de kleine bijdrage van de betalingsbalans tot de groei, terwijl de binnenlandse vraag er dynamischer was dan in België. Frankrijk was nl. het enige van de beschouwde landen waar het handelssaldo een lichte negatieve bijdrage leverde aan de groei van het bbp tussen 1996 en 2007. De negatieve handelsbalans vertaalde zich in een achteruitgang van de lopende rekening, die negatief werd vanaf 2005. Een dergelijke situatie is op termijn onhoudbaar (zie kader).

Het lopend saldo en het overheidsbeleid

Het lopend saldo geeft aan in welke mate de nationale bestedingen (i.e. de binnenlandse vraag en de netto internationale overdrachten) afwijken van de inkomsten uit arbeid en kapitaal. Wanneer het verbruik van goederen en diensten de binnenlandse productie (het bbp) overtreft, dan is er een netto-invoer van goederen en diensten nodig om het tekort op te vangen⁴. Deze invoer moet dan extern worden gefinancierd door buitenlandse directe investeringen (BDI) aan te trekken of door financiële verplichtingen tegenover het buitenland op te bouwen. Een situatie met een langdurig negatief lopend saldo, gefinancierd door buitenlandse schulden, is onhoudbaar aangezien dit leidt tot een continue schuldopbouw met hogere interestbetalingen tot gevolg wat op zijn beurt het lopend saldo naar beneden trekt enz. De recente ervaring van landen zoals Ierland, Griekenland en Spanje illustreert echter dat de financiering van een negatief lopend saldo problemen kan opleveren, nog voor er sprake is van een uit de hand gelopen rentesneeuwbaaleffect. Een negatieve internationale schuldpositie maakt een land immers heel kwetsbaar voor internationale financiële ontwikkelingen, waar zij slechts weinig invloed op heeft, die bv. kunnen leiden tot zeer grote, onverwachte intereststijgingen. Zeker de Belgische economie kan zich zo'n situatie niet veroorloven omdat de overheden dan al snel problemen zouden hebben om de hoge publieke schulden te financieren. Een negatief lopend saldo legt dan grote beperkingen op de politieke beleidsruimte. De afhankelijkheid van de internationale markten, getypeerd door bruuske omwentelingen, zou de economie bovendien heel wat onzekerder maken wat eveneens nefast is voor de groei, bv. omdat investeerders behoefte hebben aan een stabiele omgeving.

Grafiek 1-3 : Het lopend saldo in België en referentielanden en de Belgische handelsbalans, 1996-2013
(in % bbp, volgens de betalingsbalans)

* Handelsbalans volgens de nationale rekeningen (ESR 1995).

Lopend saldo = handelsbalans + netto factorinkomen met het buitenland + netto unilaterale overdrachtsbetalingen met het buitenland

Bronnen: INR en Eurostat

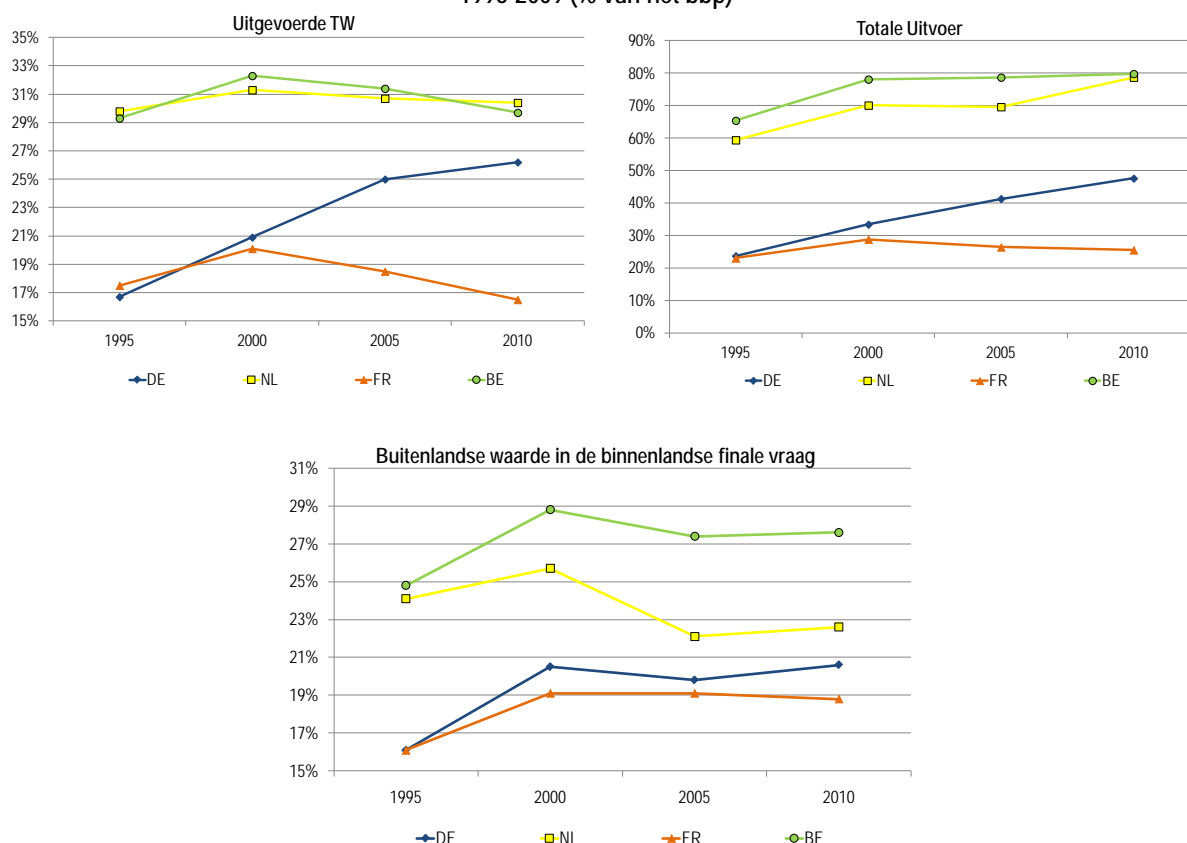
De bijdrage van de internationale handel aan het bbp – dus aan de totale binnenlands gecreëerde toegevoegde waarde (TW) – hangt af van de waarde die de nationale ondernemingen zullen toevoegen aan de ingevoerde toegevoegde waarde om te voldoen aan de nationale en buitenlandse vraag. Om te kunnen uitvoeren zullen de nationale ondernemingen immers goederen en diensten in het buitenland

⁴ Hierbij maken we abstractie van de netto- internationale overdrachten en factorinkomens, die vrij stabiel zijn doorheen de tijd.

aankopen, die ze zullen verwerken dankzij de productiefactoren die de nationale toegevoegde waarde creëren. Voorts wordt een deel van de verbruikte goederen en diensten, die worden geïnvesteerd in de nationale economie, geproduceerd op basis van ingevoerde goederen en diensten. Met behulp van input-outputtabellen kan de binnenlandse TW die daadwerkelijk in het buitenland wordt verbruikt en de buitenlandse waarde die finaal in het binnenland wordt verbruikt in kaart worden gebracht (zie Grafiek 1-4).

Hoewel de groei van de uitvoer in België en in Frankrijk vergelijkbaar was, maar minder sterk was dan de waargenomen groei in de twee andere referentielanden, vloeit het verschil voort uit de invoerdynamiek, die veel sterker is dan in België. Dit weerspiegelt een sterkere dynamiek van de binnenlandse vraag in Frankrijk dan in België, maar ook een sterkere groei van de invoer om goederen en diensten te produceren die worden uitgevoerd, verbruikt of geïnvesteerd dan in België. Dit weerspiegelt een onduurzaam beroep op externe financiering (cf. kader) en dus een verslechtering van het concurrentievermogen in Frankrijk in vergelijking met dat van België.

Grafiek 1-4 : Totale uitvoer, in- en uitvoer van toegevoegde waarde en binnenlandse vraag in België en Frankrijk, 1996-2009 (% van het bbp)

Het betreft de in- en uitvoer van toegevoegde waarde die bestemd is voor het verbruik van gezinnen, de overheid, non-profit instellingen die leveren aan gezinnen en voor investeringen.

Bron: NBB en Eurostat (Nationale rekeningen)

Ook in de periode 2007-2013 kende Frankrijk een zwakkere groei dan België. Dit kwam hoofdzakelijk door de lagere private consumptie die op zijn beurt het gevolg was van een gedaalde spaarquote in België tegenover een lichte stijging in Frankrijk. Een eerste verklaring hiervoor is het consumentenvertrouwen dat gedurende die periode heel wat hoger was in België dan in Frankrijk. Daarnaast verwierven de gezinnen met de hoogste inkomens net zoals in Duitsland een groter aandeel in het totale Franse inkomen sinds de start van de grote recessie, wat ook hier de spaarquote kan hebben opgetrokken (OESO, 2014, blz. 35).

Bronvermelding

CBS (2013), *Wonen in ongewone tijden: de resultaten van het Woononderzoek Nederland 2012*, 69 blz.

OECD (2000), "House Prices and Economic Activity", *OECD Economic Outlook*, nr. 68, blz 169-184

INTERNATIONAL MONETARY FUND (2004), "Chapter II Three current policy issues", *World Economic Outlook*, 66 blz.

KOLLMANN, R., M. RATTO, W. ROEGER e.a. (2014), "What drives the German current account? And how does it affect other EU member states?", *European Commission Economic Papers*, nr. 5016, april 2014, 64 blz.

MILLEKER, David F. (2006), Allianz Dresdner Economic Research, "German residential property : signs of a pick-up in prices", *Working paper*, nr. 65, , 12 blz.

OECD (2014), *Economic Outlook n° 96*, Paris OECD, November 2014, 281 blz.

OECD, 26 januari 2015, *Focus on house prices*, via internetadres : <http://www.oecd.org/eco/outlook/focusonhouseprices.htm>.

SMID, Theo (2013), "Consumptie is de achilleshiel van de Nederlandse economie", *Rabobank Themabericht*, nr. 11 september 2013.

2 Loonvorming

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de recente resultaten van de loononderhandelingen en de context waarin die onderhandelingen in België en in de buurlanden kaderen voorgesteld. Het eerste deel handelt over de buurlanden, het tweede over België. Wat België betreft, wordt gefocust op een bijzonder aspect van de loononderhandelingscontext, nl. de verdeling van de rijkdom, aangezien de andere aspecten van de loononderhandelingscontext in België worden behandeld in de overige hoofdstukken van de bijlagen van het Technisch verslag.

Voor de analyse van de uurloonkostenontwikkeling in België en in de buurlanden (met inbegrip van de vooruitzichten) kan de lezer terecht in het Technisch verslag dat in december 2014 is verschenen.

2.2 Recente loonontwikkeling en context van de loononderhandelingen in de referentielanden

De bedoeling van dit hoofdstuk is de recente loonontwikkeling toe te lichten en indicaties te geven over de toekomstige ontwikkeling van de lonen in de drie referentielanden (Duitsland, Nederland en Frankrijk) in vergelijking met de jaren voordien. Daartoe wordt een analyse gemaakt van de recente ontwikkelingen van de variabelen die de loononderhandelingen kunnen beïnvloeden. Zo gaat bijzondere aandacht uit naar de veranderingen in het wetgevende kader, naar het economisch beleid (met name naar de aanbevelingen van de Europese Commissie in het kader van de macro-economische onevenwichtigheden en naar de tenuitvoerlegging ervan in de nationale hervormingsprogramma's) en naar de eerste resultaten van de onderhandelingen van 2014. Gepreciseerd moet worden dat dit hoofdstuk niet tot doel heeft de economieën van de bestudeerde landen op exhaustieve wijze te beschrijven.

2.2.1 Duitsland

In het begin van de jaren 2000 werd Duitsland gezien als "de zieke man van Europa": de hereniging had de productiviteitswinst en de groei vertraagd, terwijl de inflatie hoger lag en de loonkosten sterker stegen dan in de andere industrielanden, in een context van een aanzwellende werkloosheidsgraad. Aangezien het concurrentievermogen van de Duitse economie erop achteruitging, werden in de eerste helft van de jaren 2000 in tal van domeinen hervormingen uitgevoerd⁵. In dat kader gebruikten de sociale gesprekspartners de kenmerken van het systeem van collectieve onderhandelingen om de loonontwikkeling te matigen van 2004 tot 2007 (Dustmann, Fitzenberg, Schönberg en Spitz-Oener, 2014). In die periode lag de stijging van de cao-lonen onder de inflatie, waardoor de reële cao-lonen daalden. Vanaf 2008 gingen de cao-lonen evenwel sterken stijgen door de hogere inflatie, de gunstige ontwikkeling van de werkloosheidsgraad en de aantrekkende economische groei (CRB, 2008, blz. 113). Ondanks het bestaan van opting-out-clausules volgde de ontwikkeling van de brutolonen die van de cao-lonen (zie Grafiek 2-1⁶).

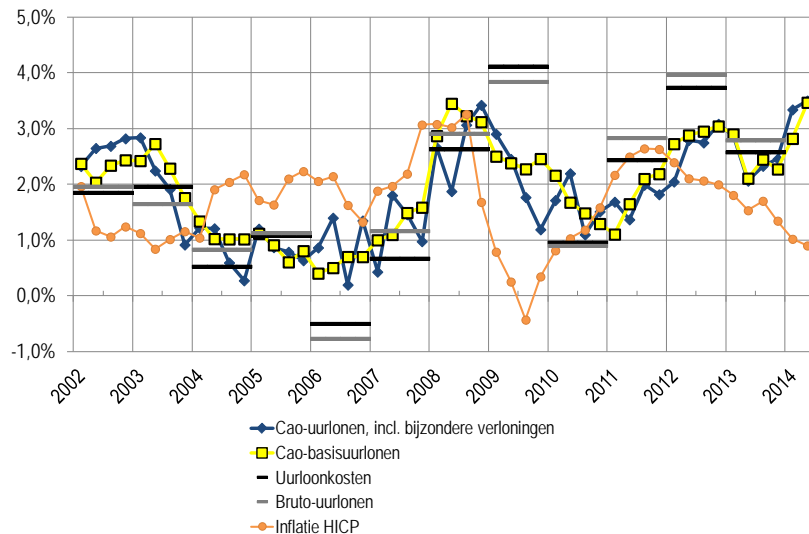
De groei van de cao-basisuurlonen bereikte in 2008 een piek van gemiddeld 3,2%, maar viel nadien terug tot 2,4% in 2009 en 1,7% in 2010 onder invloed van de vertraagde inflatie en de economische crisis. Na deze terugval, kwamen er opnieuw sterkere stijgingen van 1,8% in 2011 en 2,9% in 2012. In 2013 stegen de cao-basisuurlonen met 2,4%. Volgens gegevens van de Bundesbank bedroeg de

⁵ Voor gedetailleerde informatie over de inhoud van die hervormingen verwijzen we naar de nota CRB 2013-0359.

⁶ We wijzen erop dat de grafiek de ontwikkeling van het "gemiddelde" brutoloon weergeeft. Deze mag dan de ontwikkeling van de cao-lonen volgen, dit is niet noodzakelijk het geval voor alle groepen werknemers.

stijging 3,1% tijdens de eerste twee kwartalen van 2014. De trend van een snellere ontwikkeling van de lonen blijkt dus aan te houden.

Grafiek 2-1: Ontwikkeling van het uurloon in Duitsland, economie in haar geheel

Bronnen : Statistisches Bundesamt; Oeso; Eurostat; berekeningen secretariaat

Noot: De gegevens over de cao-lonen, de uurloonkosten en de brutolonen hebben betrekking op de economie in haar geheel.

Volgens het jaarverslag van het WSI-Tarifarchiv⁷ schommelden de jaarlijkse loonstijgingen krachtens cao's die in 2013 werden gesloten tussen 3,5% (energie, water en mijnen) en 2,3% (financiële diensten, handel, vervoer en communicatie). Deze cao's hadden betrekking op 67% van de werknemers die potentieel onder een cao vielen. Wat de "sleutelsectoren" betreft (waarin de resultaten van de onderhandelingen een invloed hebben op de andere regio's en bedrijfstakken⁸), werd in Beieren een akkoord gesloten in de elektrische en metaalindustrie na diverse waarschuwendes stakingsaanzeggingen. Het akkoord voorzag in een verhoging van de cao-lonen met 3,4% vanaf 1 juli 2013, gevolgd door een bijkomende verhoging van 2,2% op 1 mei 2014. In de (federale en lokale) openbare sector werd in 2013 niet onderhandeld omdat het akkoord van 2012 over 2 jaar liep (een stijging van 6,3%, dus 3,1% per jaar voor 2,3 miljoen werknemers). Aangezien de stijging van de cao-lonen in 2013 hoger lag dan de inflatie (1,5%), bedroeg de reële groei ervan 1,2%. Een analyse van de geldigheidsduur van de akkoorden wijst erop dat de gemiddelde duur van de akkoorden afnam in 2012 (18 maanden, tegenover 22,8 in 2011 en 24,3 maanden in 2010), maar in 2013 opnieuw toenam tot 22,8 maanden (Bispinck, WSI-Tarifarchiv, 2014).

⁷ Het jaarverslag van het WSI-Tarifarchiv synthetiseert de resultaten van de cao's die werden gesloten door de belangrijkste confederatie van vakbonden, de DGB (ruim 80% van de bij een vakbond aangesloten werknemers). Daarin staan de sectorale cao's en ook de ondernemings-cao's die betrekking hebben op minstens 1000 werknemers in voormalig West-Duitsland en 500 werknemers in voormalig Oost-Duitsland.

⁸ Voor meer informatie over het institutionele kader voor de vaststelling van de lonen verwijzen we naar de nog te verschijnen documentatienota "Kenmerken van de loononderhandelingen in de referentielanden".

De eerste raming die het WSI-Tarifarchiv halfweg de onderhandelingsronde maakte, wees uit dat de lonen die worden vastgelegd in de cao's die in 2014 worden gesloten voor 16,5 miljoen werknemers met 3,1% op jaarbasis zouden stijgen. Vermits voor 2014 een inflatie van 1,1% wordt verwacht, zou de stijging van de reële lonen dus aanzienlijk zijn. De gemiddelde duur van de akkoorden die halfweg de round al werden gesloten, bedraagt 22,6 maanden (bijna evenveel als in 2013). Wat de "sleutelsectoren" betreft, brengen de eerste beschikbare gegevens over de onderhandelingsronde voor 2014-2015 aan het licht dat in februari 2014 een akkoord werd gesloten in de chemische industrie en dat dit akkoord voorziet in een verhoging van de cao-lonen met 3,7% over 14 maanden voor 550.000 werknemers. In april werd in de openbare sector (federaal niveau en gemeenten) een akkoord voor 24 maanden gesloten over een verhoging van 3% vanaf 1 maart 2014, gevolgd door een verhoging van 2,4% vanaf 1 maart 2015 (Bispinck, WSI-Tarifarchiv, 2014).

In september 2013 bereikte de coalitie van christendemocraten en sociaaldemocraten overeenstemming over de invoering van een wettelijk minimumloon op nationaal niveau⁹. De coalitie verantwoordde de invoering van dat minimumloon met twee argumenten: primo, de wil van de regering dat elke werknemer een fatsoenlijk loon ontvangt en, secundo, de daling van de dekkingsgraad van de cao's. Het minimumloon treedt in werking op 1 januari 2015 en zal 8,50 euro bruto per uur bedragen. Het zal concreet worden ingevoerd als volgt: in 2015 zal het minimumloon enkel worden toegepast op de werknemers die niet onder een cao vallen. Voor de anderen ligt het loon nu al op het niveau van het minimumloon of erboven, of zullen de sectorale onderhandelingen resulteren in een tijdschema voor de convergentie van hun bruto- uurloon naar 8,50 euro tegen uiterlijk 1 januari 2017. Voor hen zal de tenuitvoerlegging dus geleidelijk gebeuren¹⁰ en tot 2016 zullen de sociale partners ervan kunnen afwijken in sectorale cao's, maar begin 2017 zal het minimumloon van toepassing zijn in alle sectoren. Toch zullen er een aantal uitzonderingen zijn: -18-jarigen zonder beroepskwalificaties, leerjongeren en stagiairs tijdens hun studies alsook voormalige langdurig werklozen tijdens hun eerste zes werkmaanden zullen geen minimumloon krijgen.¹¹ Een commissie die is samengesteld uit drie werknemers- en drie werkgeversvertegenwoordigers zal worden belast met de herziening van het minimumloon; de eerste herziening is gepland op 1 januari 2018. Beide groepen zullen de commissie om beurten voorzitten. Ter informatie: in 2012 ontvingen 5,2 miljoen werknemers (d.i. 14% van het totale aantal loontrekkers) een bruto-uurloon dat lager lag dan 8,50 euro (Dribbusch, 2014). Tegen de invoering van het minimumloon op 1 januari 2015 zal dat aantal wellicht teruglopen tot 700.000 als gevolg van de stijging van de lonen tussen 2012 en 2015. Voorts zal de maatregel vooral ten goede komen aan werknemers uit de dienstensector, werknemers uit het voormalige Oost-Duitsland, ongeschoolden, vrouwen, werknemers in kleine ondernemingen en -25-jarigen. De impact van de invoering van het minimumloon op het Duitse concurrentievermogen kan nog niet precies worden ingeschat omdat het deel uitmaakt van het ruimere kader van de sectoronderhandelingen. Het is nog niet bekend hoe het minimumloon en de herwaarderingen ervan in aanmerking zullen worden genomen in de loonroosters, maar deze kwestie zal worden opgevolgd binnen het raam van de volgende Technische verslagen.

⁹ Zie het artikel "Het minimumloon in Duitsland" in de Nieuwsbrief van de CRB nr. 212.

¹⁰ Deze geleidelijke invoering van het minimumloon geldt onder meer voor de vleessector en de slachthuizen, de uitzendkrachten, de horeca, de bloemenhandel, de veiligheidssector, de kappers en de krantenbestellers.

¹¹ Voorts vermelden we nog het bijzondere geval van de seizoensarbeiders die fruit en groenten oogsten: voor hen trekt de werkgever de huisvestings- en voedingskosten af van het bruto-uurloon van 8,50 euro.

In mei 2013 bestonden de aanbevelingen¹² van de Europese Commissie betreffende de Duitse lonen erin "omstandigheden te bevorderen waarin loongroei mogelijk is ter ondersteuning van de binnenlandse vraag; daartoe de hoge belastingen en sociale bijdragen te verlagen, vooral voor laagbetaalde werknemers" en "de voorwaarden in het leven te roepen opdat de lonen in de pas lopen met de productiviteit" (Europese Commissie, 2013a). De aanbevelingen die de Commissie in juni 2014 formuleerde, zijn identiek (Europese Commissie, 2014a). In die zin verantwoordt Duitsland de invoering van het minimumloon als een middel om de werknemers een minimumniveau van bescherming te bieden in het licht van de terugvallende dekkingsgraad van de cao's (Federal Ministry for economic affairs and energy, 2014, blz. 18). Bovendien blijkt de waargenomen stijging van de reële lonen aan te sluiten bij de aanbevelingen die de Europese Commissie in 2013 gaf.

Conclusie: volgens de eerste tekenen ziet het ernaar uit dat de in 2008 ingezette tendens van stijgingen van cao-lonen die hoger liggen dan de inflatie, die werd onderbroken in 2011 doordat de inflatie in 2009 sneller was begonnen te stijgen, zich heeft voortgezet in 2012, 2013 en 2014. Dit verschijnsel gaat gepaard met weer langer durende akkoorden, wat wijst op meer zekerheid over de toekomstige loonontwikkelingen. Voorts wordt op 1 januari 2015 een wettelijk minimumloon van 8,50 euro bruto per uur ingevoerd, met uitzonderingen die mogelijk zijn tot eind 2016.

Aangezien de cao's vaak opting-out-clausules¹³ bevatten, is het interessant de ontwikkeling van de cao-lonen en die van de brutolonen naast elkaar te leggen om na te gaan of de gegevens m.b.t. de ontwikkeling van de cao-lonen de ontwikkeling van de effectieve lonen niet overschatten. Tabel 1-1 geeft een overzicht van de ontwikkeling van de loondrift (verschil tussen de groei van de bruto-uurlonen en de groei van de cao-uurlonen) in Duitsland sedert 1996.

Uit de Tabel 2-1 blijkt dat, op basis van de gegevens van de nationale boekhouding, de loondrift positief was in 2011, 2012 en 2013, wat betekent dat de effectieve lonen sterker stegen dan de cao-lonen. Daarvoor was de loondrift soms positief, soms negatief. Voor de eerste twee kwartalen van 2014 wordt een negatieve loondrift waargenomen (zie kadertekst over de keuze van de bron voor de kwartaalgegevens). Er is wel voorzichtigheid inzake loonprognoses geboden, want deze steunen op de tendens inzake ontwikkeling van de cao-lonen¹⁴. Toch zou de invoering van het minimumloon de loondrift naar boven toe moeten beïnvloeden.

¹² De lidstaten moeten die aanbevelingen in aanmerking nemen in de beslissingen die ze zullen nemen omtrent de begrotingen, de structurele hervormingen en de sociale en werkgelegenheidsmaatregelen.

¹³ De opting-out-clausules worden meer ten gronde behandeld in de nog te verschijnen documentatienota "Kenmerken van de loononderhandelingen in de referentielanden".

¹⁴ Onderstreept moet worden dat de weging van het Duitse indexcijfer, in tegenstelling met die van het indexcijfer van de cao-lonen in België, representatief is voor de ontwikkeling van de structuur van de werkgelegenheid volgens bedrijfstak (zie de Nieuwsbrief nr. 187 voor meer details). Als de ontwikkeling van de bruto-uurlonen wordt beïnvloed door een effect van sectorale samenstelling (omdat ze de ontwikkeling van de structuur van de werkgelegenheid uit de nationale rekeningen volgen), zal dat effect dus ook een invloed hebben op het indexcijfer van de cao-lonen.

Tabel 2-1: Loondrift in Duitsland, economie in haar geheel, 1996-2014

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014q1	2014q2
Stijging van de cao-lonen	1,4%	1,9%	2,9%	2,0%	2,1%	2,6%	2,0%	0,8%	0,9%	0,9%	1,2%	2,8%	2,1%	1,6%	1,7%	2,7%	2,4%	3,3%	3,5%
Stijging van de bruto-uurlonen	1,0%	1,4%	2,5%	2,9%	2,8%	2,0%	1,6%	0,8%	1,1%	-0,8%	1,2%	2,9%	3,8%	0,9%	2,8%	4,0%	2,8%	1,0%	2,4%
Loondrift	-0,4%	-0,5%	-0,4%	0,8%	0,7%	-0,6%	-0,3%	0,0%	0,3%	-1,7%	0,0%	0,2%	1,7%	-0,7%	1,1%	1,3%	0,4%	-2,3%	-1,0%

Noten: De loondrift wordt gedefinieerd als de verhouding tussen de ontwikkeling van de bruto-uurlonen en de ontwikkeling van de cao-lonen. De driemaandelijke groeicijfers worden berekend in vergelijking met het kwartaal van het jaar voordien. De jaarlijkse gegevens van de bruto-uurlonen hebben betrekking op de economie in haar geheel uit een oogpunt van samenhang met het waarnemingsgebied van het indexcijfer van de cao-lonen.

Bronnen: Bundesbank, DESTATIS, Eurostat, berekeningen secretariaat CRB

Keuze van de bron voor de kwartaalgegevens m.b.t. de bruto-uurlonen

Er bestaan twee soorten van gegevens voor de raming van de driemaandelijke ontwikkeling van de bruto-uurlonen: de nationale rekeningen die worden gepubliceerd door de nationale instituten voor de statistiek en het indexcijfer van de arbeidskosten dat wordt gepubliceerd door Eurostat.

Het indexcijfer van de arbeidskosten is een door Eurostat gepubliceerde conjunctuurindicator die als doel heeft snel informatie te krijgen over de ontwikkeling van de uurloonkosten. Het is, afhankelijk van de lidstaten, gebaseerd op hetzij enquêtegegevens, hetzij administratieve gegevens. De nationale rekeningen zijn voornamelijk op administratieve gegevens gestoeld.

Het nadeel van het indexcijfer van de arbeidskosten is dat de lidstaten, teneinde de door Eurostat opgelegde termijnen na te leven, verplicht zijn de gegevens binnen een zeer korte tijd aan Eurostat te verstrekken, wat de kwaliteit van de gegevens aantast (ze kunnen bv. niet-representatief zijn). Bovendien worden de gegevens, in tegenstelling met die van de nationale rekeningen, niet herzien wanneer vollediger informatie beschikbaar is¹⁵.

Gelet op de minder goede kwaliteit van de gegevens m.b.t. het indexcijfer van de arbeidskosten en op de waargenomen verschillen tussen beide reeksen, kiezen we voor de kwartaalgegevens van de nationale rekeningen. Een reden te meer hiervoor is dat, tijdens de redactie van dit verslag, het indexcijfer van de arbeidskosten geen recentere informatie bevat dan de Duitse driemaandelijke nationale rekeningen.

2.2.2 Nederland

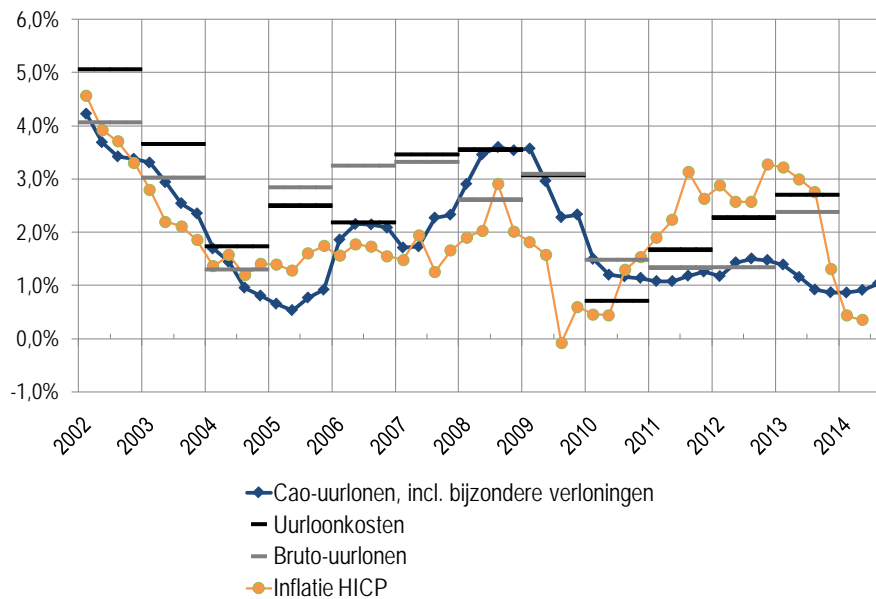
Bij het begin van de jaren 80 stond de Nederlandse economie voor een groot competitiviteitsprobleem. Als reactie daarop werden de akkoorden van Wassenaar (1982) gesloten, die het rechtskader van het collectieve overleg hervormden en een forse loonmatiging oplegden¹⁶. Zo vermeed Nederland de devaluatie (Borghans en Kriechel, 2007, blz. 3). Binnen dat nieuwe kader werden regelmatig tripartiete sociale pacts gesloten om onder meer de loonontwikkeling in goede banen te leiden. Dit was het geval in de jaren negentig: naar aanleiding van de economische vertraging van 1992-1993 werden twee akkoorden gesloten: "Een adempauze" in 1993 en "Een nieuwe koers" in 1994 (de Beer, 2009). Voorts sloten de regering en de sociale partners in november 2002 een sociaal pact dat de loonstijgingen in 2003 begrenste tot 2,5% in ruil voor verlagingen van belastingen en van sociale lasten door de regering (Grünell, 2002). Het jaar daarop, in oktober 2003, spraken de regering en de

¹⁵ Voor een gedetailleerde vergelijking tussen het indexcijfer van de arbeidskosten en de nationale rekeningen m.b.t. de Belgische gegevens verwijzen we naar de nota van het secretariaat met als referentie CRB 2012-0781.

¹⁶ Voor meer informatie ter zake verwijzen we naar de nog te verschijnen nota " Kenmerken van de loononderhandelingen in de referentielanden".

sociale partners een reeks maatregelen af om de economische crisis te bestrijden, waaronder een bevrozing van de nominale lonen in 2004 en 2005 (van het Kaar, 2003). In maart 2009 werden de sociale partners en de regering, als reactie op de crisis, het eens over een aantal maatregelen¹⁷, waaronder een loonmatiging die erin bestond dat de verhoging van de lonen de inflatie niet mocht overschrijden en de nominale lonen zelfs niet mochten stijgen ("de nullijn"). In april 2013 sloten de sociale gesprekspartners een nieuw tripartiet pact over de werkgelegenheid en de wegwerking van de werkloosheid.

Grafiek 2-2: Ontwikkeling van het uurloon in Nederland, economie in haar geheel

Bronnen: CPB (2012), CBS, Oeso en berekeningen van het secretariaat

Noot: De gegevens over de cao-lonen, de uurloonkosten en de brutolonen hebben betrekking op de economie in haar geheel.

In 2013 stegen de collectief afgesproken lonen in de marktsector¹⁸ gemiddeld met 1,2%, d.i. 0,4 procentpunt minder dan in 2012. Deze stijging lag nog altijd onder de inflatie (2,5% in 2013). We wijzen erop dat de inflatie sinds 2002 nooit hoger lag, wat te wijten was aan de btw-verhoging van 19 tot 21% in oktober 2012.

In 2013 stegen de bruto-uurlonen (+2,4%) meer dan de collectief overeengekomen lonen (+1,1%), wat wijst op een positieve loondrift. Volgens het Centraal Planbureau kwam dit omdat de samenstelling van de beroepsbevolking een macro-economisch effect had op de loondrift: de zwakke economische groei trof hoofdzakelijk de laaggekwalificeerden en aangezien deze minder verdienen dan de hooggekwalificeerden had dit een opwaarts effect op de loondrift. De uurloonkosten stegen meer dan de brutolonen, wat te maken had met veranderingen in de werkgeversbijdragen. Zo ondergingen de bijdragen voor werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en ziekte tal van wijzigingen. De werkgeversbijdrage voor de werkloosheidsverzekering bedroeg 4,55% in 2012 en nog slechts 1,7% in

¹⁷ "(vert.) In maart 2009 werd een tripartiet akkoord gesloten over een "pakket maatregelen" tegen de crisis. Het principe van loonmatiging, dat moest worden nageleefd tijdens de onderhandelingen die sedert het begin van het jaar werden gevoerd, zou worden behouden tot in 2012, waarbij het stijgingspercentage van de lonen de inflatie niet mocht overschrijden" (Freyssinet, 2013, blz. 6).

¹⁸ Het concept marktsector van het CPB wordt omschreven als "de bedrijven in alle bedrijfstakken behalve overheid, gezondheids- en welzijnzorg, verhuur van en handel in onroerend goed en delfstoffenwinning".

2013. De werkgeversbijdrage voor de wet over de invaliditeitsverzekering daalde met 0,4 procentpunt tot 4,65% in 2013. De bijdrage aan de ziektekostenverzekering werd opgetrokken van 7,1 tot 7,75% en kwam ten laste van de werkgevers (Van den Berg en Peltzer, 2014; Hartog en ter Steege, 2013).

Volgens de eerste beschikbare gegevens die werden gepubliceerd in de "Macro Economische Verkenning 2015" van het Centraal Planbureau bedragen de collectief afgesproken loonsverhogingen in de marktsector, net als in 2013, 1,25% in 2014. De sociale werkgeverslasten stijgen (de bijdrage voor de invaliditeitsverzekeringwet tot 4,95%), wat minder ruimte laat voor afgesproken verhogingen. Zowel in 2013 als in 2014 wegen de toegenomen werkloosheid, de lage inflatie en de matige productiviteitsgroei op de stijging van de cao-lonen (in Nederland: contractlonen). Toch ligt die stijging voor het eerst in vier jaar hoger dan de inflatie (die in 2014 1% bedraagt). Voor 2015 verwacht het Centraal Planbureau een stijging van de contractlonen met 1,5% en een inflatie van 1% (Centraal Planbureau, 2013, 2014; Ministerie van Economische Zaken, 2014).

Zoals de regering in 2011 had besloten, werden de nominale lonen van de ambtenaren opnieuw bevroren (nullijn) in 2013 en 2014, waarmee ze de wil uitdrukt om de loonmatiging voort te zetten. De onvoorziene stijging (loondrift) van de lonen in de gezondheidszorg en de openbare sector zou 0,3% bedragen in 2014 door de toename van de leeftijd en van het kwalificatiepeil van de werknemers. Deze nullijn voor de ambtenaren loopt ten einde in 2015.

In haar aanbevelingen van juni 2014 drukt de Europese Commissie de wens uit dat de loonvorming in Nederland "in overleg met de sociale partners en conform de nationale praktijk sterker gedifferentieerde loonsverhogingen toestaat door volledig gebruik te maken van de mogelijkheden van het bestaande institutionele kader." De Europese Commissie zou m.a.w. willen dat de verschillen tussen de bedrijfstakken inzake productiviteitsgroei worden weerspiegeld in de loonakkoorden teneinde de werkgelegenheid te stimuleren (Europese Commissie, 2014b). In antwoord op deze aanbeveling wijst Nederland erop dat deze materie zal worden aangekaart tijdens de onderhandelingen tussen de sociale partners en de regering.

Conclusie: in 2013 was de loonontwikkeling blijkaar nog altijd vrij gematigd, wat het Centraal Planbureau verklaart door de stijging van de werkloosheid en de matige groei van de productiviteit. De overeengekomen loonsverhogingen bleven in 2013 de trend van de vorige jaren volgen, wat betekent dat ze onder het inflatiepeil bleven (voor het derde opeenvolgende jaar). In 2014 doet zich evenwel een trendbreuk voor, waarbij de cao-lonen zich sneller ontwikkelen dan de inflatie. Volgens de middellangetermijnverkenningen van het Centraal Planbureau zou deze tendens aanhouden in 2015. Voorts loopt de bevroering van de lonen in de openbare sector, die werd aangevat in 2011, ten einde in 2015.

2.2.3 Frankrijk

Na een atypische ontwikkeling bij de overschakeling op de 35-urenweek¹⁹ (tussen 1999 en 2003), steeg het basisuurloon sneller in 2004-2005 door de inflatie en het economische herstel na de recessie van begin de jaren 2000. Van 2006 tot 2008 stabiliseerde de stijging zich net onder 3%. In 2008 werd de stijging van de brutobasislonen aangedreven door het vertraagde inflatie-effect op het Smic (in dat jaar werd het twee keer verhoogd²⁰, wat sinds 1996 niet meer was gebeurd). De effecten van de recessie van 2008 en van de inflatiedaling beïnvloedden het resultaat van de onderhandelingen in 2009 en 2010. In 2011 leidde de opflakking van de inflatie tot hogere onderhandelde loonstijgingen

¹⁹ De grote ondernemingen schakelden over van 2000 tot 2002 en de kleinere in 2003.

²⁰ in mei onder invloed van de inflatie en zoals gewoonlijk in juli (tegenwoordig is dat in januari)

(+2,2%) dan in 2010 (minder dan 2%). Deze tendens hield aan in 2012: de cao-lonen stegen met 2,6% als gevolg van de nieuwe dubbele opwaartse aanpassing van het Smic op 1 januari en 1 juli 2012.

Belang van het Smic in de analyse van de loonontwikkeling in Frankrijk

In deze kadertekst over de recente loonontwikkelingen in Frankrijk wordt vrij veel belang gehecht aan de verhogingen van het Smic (salaire minimum interprofessionnel de croissance), het Franse minimumloon.

In Frankrijk bestaat inderdaad een wettelijk brutominimumuurloon waaronder geen enkele werknemer mag worden bezoldigd. In theorie kan het Smic in drie gevallen worden verhoogd²¹ (INSEE, 2013):

- Het wordt jaarlijks (op 1 januari) verhoogd in functie van de ontwikkeling van het maandelijks indexcijfer van de consumptieprijzen (ICP), excl. tabak, voor de huishoudens van het eerste kwintiel van de verdeling van de levensstandaarden²². Deze verhoging wordt vermeerderd met de helft van de groei van de koopkracht van het gemiddelde uurloon van de arbeiders en van de bedienden²³.
- Als het ICP daarenboven in de loop van het jaar met minstens 2% is gestegen, wordt het Smic onmiddellijk naar boven aangepast (het kan bijgevolg voorkomen dat het in december wordt verhoogd als de stijgingsdrempel van het ICP werd overschreden, en daarna nogmaals in januari in het kader van de jaarlijkse verhoging; dit geval deed zich voor in december 2011 en januari 2012).
- Een derde bron van verhoging van het Smic is een "coup de pouce" (een "duwtje in de rug"), waarover de regering beslist. De recentste "coup de pouce" werd gegeven in juli 2012 (+2%). Die bestond in feite uit een aanbetaling voor de inflatie die in het eerste halfjaar werd vastgesteld (1,4%) en uit een "duwtje" van 0,6%.

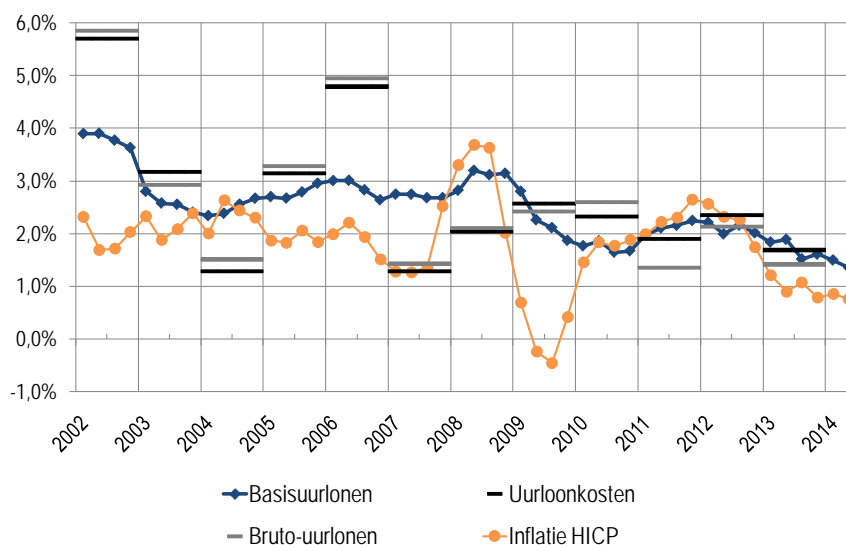
Het belang van de ontwikkeling van het Smic in de loonvorming in Frankrijk heeft twee redenen: enerzijds heeft het hoge niveau van het Smic (1445,38 euro bruto per maand in januari 2014) tot gevolg dat een aanzienlijk deel van de werknemers (ruim 10% van de gezamenlijke Franse loontrekkers in 2011 volgens een studie van DARES) wordt betaald op Smic-niveau. De ontwikkeling van het Smic heeft dus een groot rechtstreeks effect op de ontwikkeling van de lonen in Frankrijk. Anderzijds genereert de ontwikkeling van het Smic ook een (min of meer aanzienlijk) uitstralingseffect op de rest van het loonrooster; dat effect hangt af van de bron van de verhoging (prijsindexering, indexering van de helft van de groei van de koopkracht van het gemiddelde uurloon van de arbeiders en van de bedienden en de 'coups de pouce') (Cette, Chouard en Verdugo, 2011).

²¹ De manier waarop werd op 1 januari 2014 herzien.

²² Vóór 2014 werd de inflatie die als basis dient voor de verhoging van het Smic gemeten aan de hand van het ICP excl. tabak. Het nieuwe indexcijfer, dat meer is toegespitst op de werknemers met een laag inkomen, maakt het mogelijk beter rekening te houden met het aandeel van de vaste uitgaven (m.n. huur en energie) die op die huishoudens wegen.

²³ en niet langer alleen van de arbeiders, zoals het geval was vóór 2014.

Grafiek 2-3: Ontwikkeling van de uurlonen in Frankrijk, niet-agrarische marktsector

Bronnen: Minefi; Oeso; INSEE; eigen berekeningen van het secretariaat

Noot: De gegevens over de cao-lonen hebben betrekking op de niet-agrarische marktsector. Uit een oogpunt van samenhang werd de ontwikkeling van de uurloonkosten en van de bruto-uurlonen herberekend door de landbouw, bosbouw en visserij, de overheid en de activiteiten van de huishoudens in de hoedanigheid van werkgevers af te trekken van de economie in haar geheel.

Zoals blijkt uit de Grafiek 2-3 daalde de groei van de basisuurlonen²⁴ van 2,1% in 2012 tot 1,7% in 2013. Ook de verhogingen van de cao-lonen die in 2013 werden toegekend (1,8% voor de hiërarchische en de gewaarborgde lonen²⁵) waren minder groot dan de vorige twee jaar (met name in 2012 bedroegen ze 2,6%). Deze groeivertraging voor de basisuurlonen en de cao-lonen werd veroorzaakt door een daling van de inflatie (1% in 2013, tegenover 2,2% in 2012, volgens het HICP-concept) en door een zwakke verhoging van het Smic met 0,3% op 1 januari 2013 (DARES, 2014, blz. 351). Na die enige verhoging (na twee opeenvolgende jaren met twee verhogingen per jaar) viel de cao-activiteit terug: er werden 29% minder aanvullende loonovereenkomsten gesloten dan in 2012. Zo sloten 7 bedrijfstakken op 10 in 2013 ten minste 1 akkoord of aanvullende overeenkomst, tegenover 9 op 10 in 2012 (DARES, 2014, blz. 356). In tegenstelling met het jaar voordien kreeg het Smic in 2013 geen enkele "coup de pouce". Wat de lonen in de openbare sector betreft, wordt de index bevroren tot in 2017, waardoor de nominale lonen van de ambtenaren 7 jaar op rij ongewijzigd zullen zijn gebleven, los van loonschaalverhogingen.

Na een verslapping van de loonspreiding (de verhogingen aan de onderkant van het loonrooster werkten niet volledig door over het hele rooster) trad van 2007 tot 2013 zo te zien een stabilisering op. Het comité voor de opvolging van de collectieve onderhandelingen besteedt immers, vooral sinds 2010, aandacht aan de doorberekening van de Smic-verhogingen in het volledige loonrooster om te vermijden dat de loonspreiding kleiner wordt (DARES, 2012, blz. 51). Er mag dus redelijkerwijze

²⁴ Het basismaandloon bevat noch de premies (behalve, in voorkomend geval, de premie in het kader van de arbeidsduurverkorting), noch de overuren. Het gaat om een brutoloon vóór aftrek van de sociale bijdragen en vóór storting van de sociale uitkeringen.

²⁵ In Frankrijk wordt op sectoraal niveau onderhandeld over twee soorten van minimumlonen. De hiërarchische minimumlonen zijn minima waarvan de samenstelling van de grondslag overeenstemt met die van het wettelijke minimumloon (Smic), nl. het basisloon en de productiviteits- of rendementspremie. De gewaarborgde minima hebben een bredere grondslag: hij kan ook andere looncomponenten bevatten - die zijn uitgesloten in de wet over het Smic - nl. de forfaitaire premies, de anciënniteitspremie, de premies die zijn gelinkt aan de geografische situatie of aan specifieke arbeidsvoorwaarden... (DARES, 2010, blz. 281).

worden verwacht dat de verhogingen van het Smic in de toekomst meer zullen worden doorberekend in het volledige loonrooster.

In 2013 werd het CICE (Crédit d'impôt pour la compétitivité et l'emploi) ingevoerd om de arbeidskosten te doen dalen. Het gaat om een algemene maatregel waarvan de grondslag, die is gelinkt aan de brutoloonmassa, recht geeft op een belastingkrediet. De grondslag van dat belastingkrediet bestaat uit de brutolonen die zijn onderworpen aan door de ondernemingen betaalde sociale bijdragen, beperkt tot 2,5 maal het Smic (NHP van Frankrijk, 2013, blz. 34). In 2013 bedroeg het CICE 4% van de brutoloonmassa van de werknemers die tot 2,5 keer het Smic verdienen²⁶ (het wordt pas vanaf 2014 geboekt in de vorm van productiesubsidies in post D.39). Voor 2014 werd het opgetrokken tot 6%²⁷.

In het kader van de pensioenhervorming heeft de regering besloten de sociale bijdragen van de werknemers en de werkgevers met 0,15 procentpunt te verhogen in 2014 en nadien met telkens 0,05 punt per jaar tot in 2017. Op termijn betekent dit dus een verhoging van de bijdragen op het brutoloon met 0,3 punt en zelfs met 0,6 punt als men de bijdragen van de werknemers en de werkgevers samentelt. Dit zal de arbeidskosten niet doen stijgen omdat die maatregel zal worden gecompenseerd met een gelijkwaardige verlaging van de gezinsbijdragen. Het "Pacte de responsabilité et de solidarité" voorziet immers in een verdere daling van de arbeidskosten, waartoe diverse maatregelen zullen worden genomen. "(vert.) In 2015 zullen de arbeidskosten op het niveau van het Smic worden verlicht dankzij de vrijstelling van de werkgeversbijdragen aan de Urssaf²⁸ - met uitzondering van de bijdragen inzake werkloosheidsverzekering - en door een herziening van de schalen van de bestaande belastingverlichtingen²⁹ tot 1,6 keer het Smic. Vanaf 1 januari 2016 zullen de gezinsbijdragen worden verlaagd van 5,25 tot 3,45% voor de lonen die tussen 1,6 en 3,5 keer het Smic liggen (1,8 punt lager dus). De bijkomende belastingverlagingen voor de lonen die minder dan 1,6 keer het Smic bedragen zullen in 2016 goed zijn voor in totaal bijna 4,5 miljard euro (dit is zowat 0,5% van de loonmassa in de privésector) en ook voor de lonen daarboven zullen ze neerkomen op 4,5 miljard euro." (Site van de Franse regering, 2014).

In juni 2013 beval de Europese Commissie Frankrijk aan "ervoor te zorgen dat de vermindering van de arbeidskosten, door het „crédit d'impôt compétitivité et emploi", het geplande bedrag oplevert en dat geen andere maatregelen het effect ervan neutraliseren; verdere actie te ondernemen om de arbeidskosten te verlagen, met name middels verdere maatregelen om de socialezekerheidsbijdragen van de werkgevers te verminderen, in samenspraak met de sociale partners; ervoor te zorgen dat ontwikkelingen inzake het minimumloon het concurrentievermogen en de banenschepping ondersteunen, waarbij rekening wordt gehouden met het bestaan van loonondersteuningsregelingen en vrijstellingen van sociale bijdragen;" Frankrijk heeft daarop gereageerd met het argument dat het resultaat van het CICE (dat in 2014 wordt verhoogd van 4 tot 6%) zal worden behouden en dat de arbeidskosten niet zullen stijgen door de verhoging van de pensioenbijdragen omdat die laatste zal worden gecompenseerd door een gelijkwaardige verlaging van de gezinsbijdragen. Bovendien werden

²⁶ In procenten van de loonmassa van de privésector, bedraagt het CICE minder dan 2% in 2014 (1,28% in 2014, 1,93% in 2015 en 2,02% in 2016) (zie CRB 2014-2041).

²⁷ Het CICE werd ingevoerd in 2013, maar er is geen spoor van te vinden in de nationale boekhouding van 2013 omdat de ondernemingen het belastingkrediet van 4% van de brutoloonmassa van de werknemers die tot 2,5 keer het Smic van 2013 verdienen pas in 2014 krijgen. Het CICE zal dus pas vanaf 2014 effect hebben op rubriek D.39. Vanaf 2015 zal in rubriek D.39 niet langer 4% van de loonmassa, maar wel 6% van de loonmassa van 2014 verschijnen.

²⁸ Unions de recouvrement des cotisations de sécurité sociale et d'allocations familiales

²⁹ De sociale werkgeversbijdragen werden progressief gemaakt: sedert de "Fillon"-maatregel van degressieve belastingvermindering die in 2003 voor alle ondernemingen werd ingevoerd, bedraagt de reële voet van de sociale werkgeversbijdragen op het niveau van het Smic geen 30%, maar ongeveer 4,4%. Voor 1,1 keer het Smic bedraagt de voet 10,7% en voor 1,3 keer het Smic 20,4%. Pas vanaf 1,6 keer het Smic vinden we de forfaitaire voet van circa 30%.

de regels inzake verhoging van het Smic herzien opdat de ontwikkeling van het Smic zo goed mogelijk aansluit bij de economische realiteit van de betrokken werknemers (zie kadertekst). De aanbevelingen die de Commissie in juni 2014 met betrekking tot de arbeidskosten heeft geformuleerd zijn nog altijd gericht op het CICE, de verlagingen van de werkgeversbijdragen en de vermindering van de loonkosten voor de lage lonen (Europese Commissie, 2013b en 2014b).

Conclusie: het ziet ernaar uit dat de groei van de cao-lonen is vertraagd onder invloed van de lage inflatie en de zwakke eenmalige verhoging van het Smic in 2013. Door de maatregelen in het kader van het nationaal pact voor groei, concurrentievermogen en werkgelegenheid zouden de loonkosten in 2013 en 2014 minder snel stijgen dan tijdens de vorige jaren. De bevrozing van de lonen bij de overheid tot in 2017 geeft blijk van de wil van de Franse regering om een beleid van loonmatiging voort te zetten.

2.3 Recente loonontwikkeling en context van de loononderhandelingen in België

2.3.1 De verdeling van de rijkdom, element van de loononderhandelingscontext in België

De verdeling van de rijkdom en de loonvorming zijn in onze economie nauw met elkaar verweven. Zo worden de rentabiliteit van het kapitaal en de gezinskoopkracht, die het resultaat zijn van de primaire verdeling en van de secundaire herverdeling van de inkomens, terzelfder tijd bepaald door de loononderhandelingen en vormen ze terzelfder tijd de krijtlijnen van die onderhandelingen. Dit vloeit voort uit de tweeledige aard van het loon, dat een kostenaspect en een inkomstenaspect omvat. De lonen vormen immers tegelijk een essentiële kostprijs voor de ondernemingen, en zijn dus een bepalende factor voor hun rentabiliteit, en het hoofdbestanddeel van het beschikbaar inkomen van de huishoudens, en zijn dus bepalend voor hun koopkracht. Welnu, in fine zijn wel degelijk de rentabiliteit van het kapitaal en de gezinskoopkracht bepalend voor het gedrag van de ondernemingen en van de werknemers, met name wat de lonen betreft. Bovendien hebben de rentabiliteit van het kapitaal en de gezinskoopkracht, via hun respectieve impact op de investeringen en op het verbruik, een invloed op de werkloosheidsgraad, een andere krijtlijn van de loononderhandelingen.

Voorts beïnvloeden ook de fiscaliteit en de parafiscaliteit, belangrijke parameters van de secundaire herverdeling van de inkomens, de loononderhandelingen rechtstreeks of onrechtstreeks. Die invloed is rechtstreeks wanneer de fiscale of parafiscale maatregelen tijdens de loononderhandelingen rechtstreeks worden doorberekend op de lonen. Aldus verhogen de verminderingen van de sociale werkgeversbijdragen de beschikbare marge voor loonsverhogingen in het kader van de wet van 1996. Omgekeerd verhogen de verminderingen van de sociale werknemersbijdragen of van de personenbelasting het nettoloon bij een ongewijzigd brutoloon, wat een matigend effect kan hebben op de ontwikkeling van de brutolonen. De impact van de fiscaliteit kan ook rechtstreeks zijn in geval van wijzigingen in de indirecte belastingen (btw, accijnzen...), aangezien die laatste een effect hebben op de inflatie en, bijgevolg, op de loonindexering.

De invloed van de (para)fiscaliteit is onrechtstreeks wanneer de fiscale of parafiscale maatregelen tijdens de loononderhandelingen niet volledig worden doorberekend op de lonen. In dat geval zullen de lonen onrechtstreeks worden beïnvloed via het effect dat die maatregelen zullen hebben op de werkloosheidsgraad of op de prijzen. Als bijvoorbeeld de verlagingen van de sociale werkgeversbijdragen niet integraal werden gecompenseerd door verhogingen van de brutolonen, dan hebben ze tot gevolg dat de arbeidskosten verminderen en kunnen ze dus de werkgelegenheid doen toenemen. Als voorts de verlagingen van de werknemersbijdragen of van de personenbelasting niet volledig worden gecompenseerd door verlagingen van de brutolonen, dan hebben ze tot gevolg dat de gezinskoopkracht toeneemt, en dus ook de vraag aan het adres van de ondernemingen, wat kan leiden tot een toename van de productie en, bijgevolg, van de werkgelegenheid. Opgemerkt moet worden dat

die maatregelen ook de werkgelegenheid kunnen verhogen doordat de werkloosheidsvallen (het verschil tussen het nettoloon en de vervangingsinkomens) worden teruggedrongen en werken dus aantrekkelijker wordt gemaakt. Tot slot hebben de veranderingen in de vennootschapsbelasting eveneens een invloed op de lonen, want de ondernemingen rekenen die door, hetzij op de vergoeding van de aandeelhouders (wat een impact kan hebben op de investeringen en dus op de werkgelegenheid), hetzij op de prijzen, hetzij op de loonmassa (via de lonen of de werkgelegenheid).

In dit punt worden de ontwikkelingen van die verschillende elementen van de verdeling van de rijkdom geanalyseerd, om het kader te ontrafelen waarbinnen de loononderhandelingen in België worden gevoerd. Het eerste deel van dit hoofdstuk handelt over de ontwikkeling van de fiscaliteit en van de parafiscaliteit; het tweede deel beschrijft de ontwikkeling van de rentabiliteit van het kapitaal en het derde deel belicht de ontwikkeling van de koopkracht.

Ontwikkeling van de fiscale en parafiscale heffingen

Algemene vaststelling

In 2012 is België, na Denemarken, het Europese land met het op een na grootste aandeel van de belastingen in het bbp: dat bedraagt 45,4%. Ons land wordt op de hielen gezeten door Frankrijk (45%) en Zweden (44,2%). In Duitsland en in Nederland bedraagt dat aandeel 39%. België en Frankrijk hebben een vergelijkbare algemene aanslagvoet, die ongeveer 6 procentpunten hoger ligt dan die van Duitsland en Nederland. Voor zover de efficiëntie van de openbare diensten en van het overheidsbeleid identiek is, weerspiegelen de verschillen in de algemene aanslagvoet keuzes m.b.t. de omvang van de overheidssector als dienstverlener en de reikwijdte van de sociale bescherming³⁰. Tijdens de periode 1980-2012 lag de totale belastingdruk in België steeds tussen 40 en 45%.

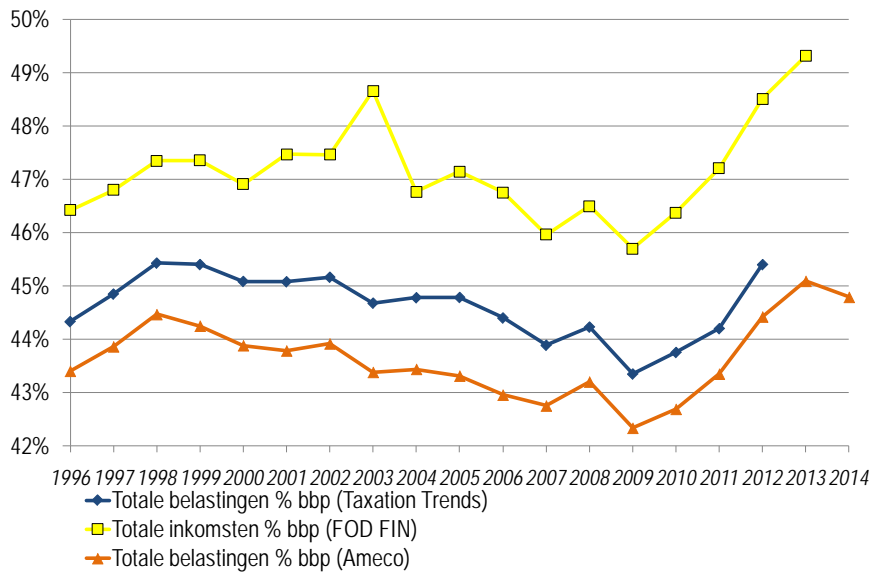
Tijdens de periode 1996-2012 worden de volgende veranderingen waargenomen: na een stijging tot in 1998 liep de verhouding tussen de totale belastingen en het bbp in België terug tot aan de financiële crisis (zie Grafiek 2-4). Sindsdien volgt die indicator een sterk stijgende lijn, en wel in hogere mate in België dan in de ganse eurozone, Frankrijk uitgezonderd. Volgens de vooruitzichten van de Europese Commissie wordt in 2013 nog een stijging vastgesteld (+0,7%) alvorens in 2014 een lichte daling wordt ingezet. Opgemerkt moet worden dat de Ameco-databank waaruit die vooruitzichten worden afgeleid, steunt op gegevens van de nationale boekhouding in ESR2010, waarin het bbp-niveau als gevolg van de verrichte herzieningen hoger is dan in ESR95. Bijgevolg blijkt het peil van de algemene aanslagvoet lager in ESR2010 (zie Grafiek 2-4).

De groei van het aandeel van de belastingen in het bbp van 2009 tot 2012 is voornamelijk te wijten aan de groei van het aandeel van de inkomsten uit de belasting op kapitaal (+1,3%), terwijl die uit arbeid eveneens toenemen (+0,5%)³¹ en de belastinginkomsten op het verbruik relatief stabiel blijven (+0,2%). Ter informatie: de grafiek toont ook het aandeel van de totale inkomsten van de staat in het bbp, die naast de belastingen ook de andere inkomsten omvatten, waaronder de inkomsten uit staatseigendom.

³⁰ Twee landen kunnen verschillende algemene aanslagvoeten hebben, maar toch, in functie van de efficiëntie van de staat, dezelfde resultaten halen m.b.t. doelstellingen inzake de overheidsfinanciën of de sociale zekerheid.

³¹ Taxation Trends 2014, blz. 50. Alle cijfers uit Taxation Trends worden voorgesteld in ESR95.

Grafiek 2-4: Totale belastingen (met inbegrip van de socialezekerheidsbijdragen) en totale inkomsten in % van het bbp, België, 1996-2014

Noten: De totale belastingen omvatten de indirecte belastingen (belastingen op de productie en op de invoer), de directe belastingen (courante belastingen op het inkomen en het vermogen) en de verplichte sociale bijdragen. Ze worden op dezelfde manier gedefinieerd in de Ameco-databank (the annual macro-economic database of the European Commission's Directorate General for Economic and Financial Affairs (DG ECFIN)), die het voordeel heeft dat ze vooruitzichten maakt. De verschillen tussen het concept totale belastingen en het concept totale inkomsten komen van het feit dat het concept totale inkomsten ook inkomsten uit staats eigendom omvat, alsook de opbrengst van de verkoop van goederen en diensten door de staat. De drie voorgestelde concepten omvatten niet de toegerekende sociale bijdragen. Alle gegevens zijn in ESR95, behalve de Ameco-gegevens, die in ESR2010 zijn.

Bronnen: Europese Commissie, INR

Net als in een aantal andere Europese landen (de Tsjechische republiek, Denemarken, Duitsland, Estland, Spanje, Frankrijk, Italië, Nederland, Oostenrijk, Slovenië, Finland en Zweden) is meer dan 50% van de totale inkomsten in België afkomstig van de factor arbeid. Dat aandeel bedraagt meer bepaald 53,9% in België, en resp. 56,6%, 57,5% et 52,3% in Duitsland, Nederland en Frankrijk³².

Om een idee te krijgen van de intensiteit waarmee de verschillende economische functies van arbeid, kapitaal en verbruik worden belast, kunnen we steunen op de impliciete aanslagvoeten, die de fiscale (en parafiscale) inkomsten die worden geïnd op elke functie verhouden tot hun belastinggrondslag. De onderstaande tabel geeft de impliciete aanslagvoeten weer die de Europese Commissie publiceert³³ voor België en zijn buurlanden.

³² Taxation Trends, tabel 45 Taxes on Labour as % of Total Taxation, blz. 218

³³ Voor een goede interpretatie van de impliciete aanslagvoeten is het nuttig te verwijzen naar de documentatienota "Methodologieën voor de berekening van de impliciete aanslagvoeten" (CRB 2012-0224), hoewel de methodologische kritieken ook in de hiernavolgende delen worden samengevat.

Tabel 2-2: Impliciete aanslagvoeten op verbruik, kapitaal en loonarbeid: totale economie 2012, (%)

	Duitsland	Nederland	Frankrijk	Gem. 3	België
Impliciete aanslagvoet (%)					
Verbruik	19,8	24,5	19,8	20,3	21,1
Kapitaal	22,2	13,7	46,9	30,7	35,5
Arbeid	37,8	38,5	39,5	38,5	42,8
waarvan: Peronenbelasting	12,4	14,4	8,1	11,0	17,4
Werknemersbijdragen	12,4	13,5	7,6	10,7	8,4
Werkgeversbijdragen	13,1	10,6	23,8	16,9	17,0
Verhouding totale belastingen / bbp (%)	39,1	39,0	45,0	41,4	45,4

Bron: Europese Commissie

In 2012 bedroeg in België de impliciete aanslagvoet op de inkomsten uit arbeid (met inbegrip van de sociale bijdragen) 42,8%, de impliciete aanslagvoet op het kapitaal (met inbegrip van het vermogen) 35,5% en de impliciete aanslagvoet op het verbruik (die belastingen worden dus onrechtstreeks geheven op de inkomsten uit arbeid en kapitaal) 21,1%. Deze impliciete aanslagvoeten zijn hoger dan gemiddeld in de drie buurlanden, wat wijst op een grotere secundaire herverdeling van de inkomens in België.

Er moet worden opgemerkt dat de impliciete aanslagvoet op het kapitaal overschat is. De teller van de impliciete aanslagvoet omvat immers de belastingen op de kapitaalinkomsten en op de kapitaalvoorraden, terwijl de noemer alleen de belastinggrondslag van de kapitaalinkomsten omvat. Dit beïnvloedt echter de internationale vergelijking niet, aangezien dezelfde methode wordt gehanteerd voor alle landen³⁴.

In de onderstaande punten wordt, voornamelijk op basis van de impliciete aanslagvoeten, de ontwikkeling van de belastingdruk tijdens de periode 1996-2011 geanalyseerd voor de drie beschouwde economische functies. Voor elke functie is het de bedoeling de ontwikkeling van de impliciete aanslagvoeten te bestuderen in samenhang met sommige belangrijke fiscale en parafiscale maatregelen die gedurende die periode werden genomen. Er moet echter worden opgemerkt dat de ontwikkeling van de impliciete aanslagvoeten niet alleen de impact van de discretionaire maatregelen weerspiegelt, d.w.z. de maatregelen die door het fiscaal en parafiscaal beleid werden ingevoerd, maar dat ze ook wordt beïnvloed door niet-discretionaire aspecten (de conjunctuur bijvoorbeeld), wat de interpretatie ervan kan bemoeilijken.

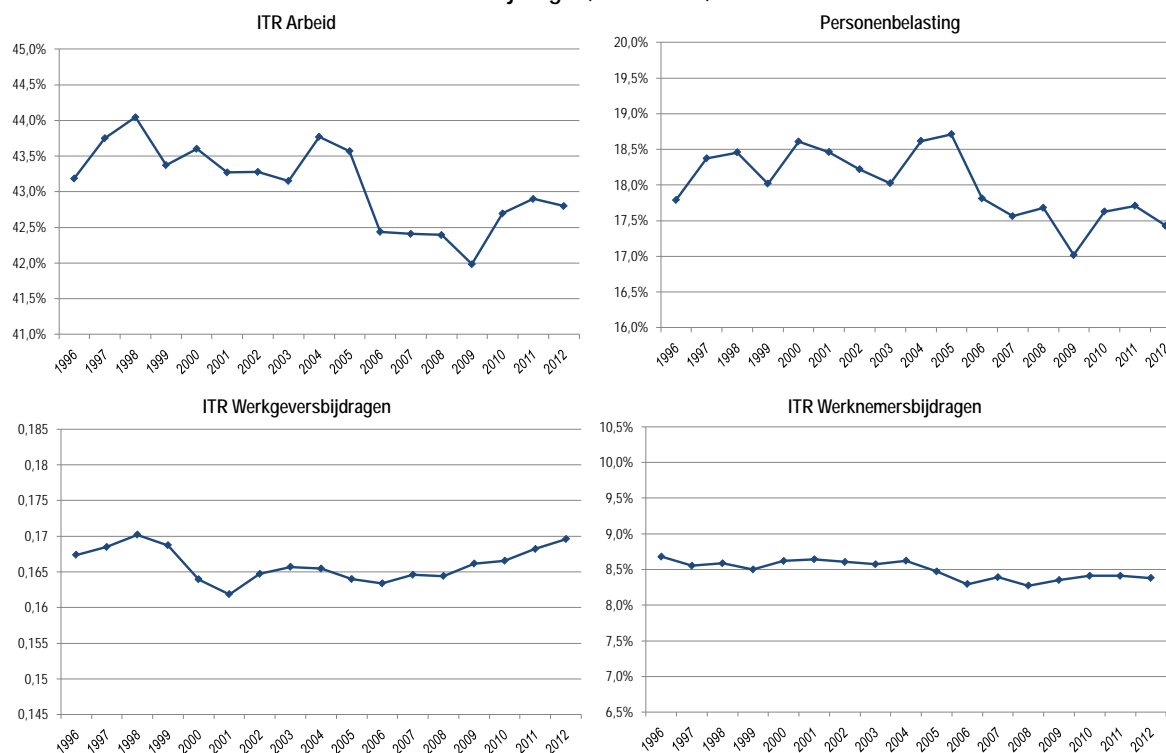
Ontwikkeling van de fiscale en parafiscale heffingen op arbeid

Met een impliciete aanslagvoet op arbeid van 42,8% in 2012 heeft België het hoogste tarief van Europa. Deze aanslagvoet op bezoldigde arbeid kan worden uitgesplitst in drie heffingsbronnen: de personenbelasting, de sociale werkgeversbijdragen en de sociale werknemersbijdragen. In vergelijking met de referentielanden weegt de directe belasting (personenbelasting) zwaarder door in België. De sociale werknemersbijdragen zijn daarentegen minder aanzienlijk. Het niveau van de werkgeversbijdragen, ten slotte, is bijna gelijkwaardig aan het gemiddelde niveau van de drie buurlanden (Tabel 2-2).

³⁴ Er moet ook worden gepreciseerd dat de noemer van de impliciete aanslagvoet op kapitaal niet de meerwaarden omvat, terwijl de belastingen op de meerwaarden wel in de teller zijn inbegrepen.

Grafiek 2-5 splitst de ITR³⁵ op arbeid uit in een "ITR personenbelasting", "ITR werknemersbijdragen" en een "ITR werkgeversbijdragen" voor de periode 1996-2012. Genoteerd moet worden dat de loonsubsidies niet mee in aanmerking zijn genomen in de "ITR arbeid", wat in voorkomend geval de impliciete aanslagvoet zou verlagen. Verder in dit hoofdstuk worden die loonsubsidies afzonderlijk behandeld.

Grafiek 2-5: Uitsplitsing van de impliciete aanslagvoet op arbeid in de personenbelasting, de werkgeversbijdragen en de werknemersbijdragen, 1996-2012, totale economie

Bron: Europese Commissie

Het gemiddelde van de ITR Arbeid gedurende de bestudeerde periode schommelt rond de 43%. Sinds 2004 wordt een neerwaartse tendens waargenomen. Tijdens die periode werden drie grote soorten van fiscale en parafiscale maatregelen m.b.t. arbeid genomen: een hervorming van de personenbelasting, verlagingen van de werkgevers- en van de werknemersbijdragen. Zoals reeds werd vermeld, weerspiegelt de ontwikkeling van de impliciete aanslagvoeten niet alleen de impact van de discretionaire maatregelen, m.a.w. de maatregelen die door het fiscaal en parafiscaal beleid werden ingevoerd, maar wordt ze ook beïnvloed door structureffecten of door het progressieve karakter van de barema's.

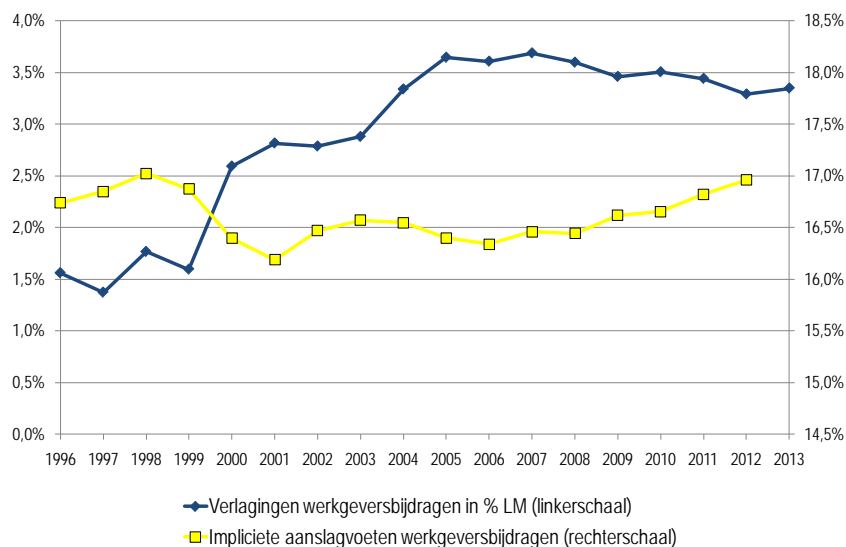
Wat de hervorming van de personenbelasting betreft, die werd gespreid ingevoerd tussen de belastingjaren 2002 en 2005 (inkomsten 2001-2004), maar resulteerde niet onmiddellijk in een forse daling van de impliciete aanslagvoet van de personenbelasting. De effecten ervan zijn niettemin zichtbaar tot in 2006. Er moet immers rekening worden gehouden met het feit dat de impliciete aanslagvoet van de personenbelasting een mechanische tendens vertoont om te stijgen naarmate de reële brutolonen toenemen, doordat een aantal werknemers overgaan naar hogere belastingsschijven. Door de discretionaire en de niet-discretionaire effecten van elkaar te scheiden, komt Denil (2011) tot de bevinding dat de federale discretionaire beleidsimpulsen de personenbelasting (niet enkel de

³⁵ Implicit tax rate: vertaald door "impliciete aanslagvoet".

personenbelasting die verschuldigd is op de looninkomsten) van 2003 tot 2009 doen dalen met 1,2% van het bbp (excl. de indexering van de belastingbarema's³⁶, die zelf nog eens zorgt voor een daling van 1,7%) en dat de niet-discretionaire of structureffecten, ten belope van 1,8% van het bbp tijdens dezelfde periode³⁷, de impact van de tussen 2003 en 2009 genomen discretionaire maatregelen grotendeels neutraliseren. Tot slot kan de invoering van de belastingvermindering die het Vlaamse gewest van 2009 tot 2011 toekende, de zgn. "Vlaamse korting", eveneens bijdragen tot de neerwaartse tendens van de ITR Personenbelasting aan het einde van de periode.

De verlagingen van de werkgeversbijdragen zijn naar verhouding tot de loonmassa fors gestegen van 1995 tot 2004 en volgen sindsdien een dalende tendens. Genoteerd moet worden dat die ontwikkeling niet geheel zichtbaar is in de ontwikkeling van de impliciete aanslagvoet van de werkgeversbijdragen (Grafiek 2-6). In 2012 bedroeg het geheel van verlagingen van de sociale werkgeversbijdragen 5,1 miljard euro en waren ze goed voor 3,35% van de loonmassa van de privésector. Van dat bedrag bestond 82,9% uit structurele verlagingen³⁸. Die verlagingen bestaan in een forfaitair bedrag voor de gezamenlijke werknemers van de privésector, dat wordt verhoogd voor de lage en de hoge lonen. De overige 17% bestond uit bijkomende verlagingen ten gunste van de doelgroepen (cf. bijlage).

Grafiek 2-6: Impliciete aanslagvoet van de werkgeversbijdragen (rechtsschaal) en verlagingen van werkgeversbijdragen in percenten van de private loonmassa (linkerschaal)

Noot: De overschakeling op ESR2010 zal het totaal van de werkgeversbijdragen wijzigen aangezien de gerichte bijdragen zullen worden beschouwd als loonsubsidies en niet langer worden meegerekend in D1 (loonkosten). Deze wijziging is nog niet zichtbaar in de gegevens van deze tabel.

Bron: EC 2014, FPB 2014.

³⁶ (Vert.) "Aangezien de toepassing ervan sinds 1989 verplicht is, kan de indexering van de belastingbarema's niet op dezelfde wijze als de andere discretionaire impulsen de onderliggende koers van het fiscaal beleid weerspiegelen" (Denil, 2011, blz. 152).

³⁷ (Vert.) "De structuur- en progressiviteitseffecten worden o.a. verklaard door een toename van de intrinsieke progressiviteit van de personenbelasting t.o.v. het totale inkomen, waarvan een deel voortvloeit uit het groeiende aandeel van de lonen in dat inkomen alsook uit de gunstigere ontwikkeling van het totale inkomen als percentage van het bbp" (Denil 2011, blz. 152).

³⁸ Voor meer nauwkeurige informatie over de werking van de verlagingen van de werkgeversbijdragen kan de lezer terecht in de bijlage.

Wat ten slotte de impliciete aanslagvoet van de werknemersbijdragen betreft, hebben de effecten van de werkbonus en van de verlaging in het kader van "herstructureren" een neerwaartse impact op die aanslagvoet.

Opgemerkt moet worden dat de impliciete aanslagvoet op arbeid de totale druk op arbeid raamt voor alle categorieën samen, maar dat hierachter de bestaande verschillen in de (para)fiscale wig tussen de verschillende werknemersprofielen schuil gaan. Tabel 2-3 geeft de effectieve aanslagvoeten op arbeid (personenbelasting, werkgeversbijdragen, werknemersbijdragen en belastingwig) weer voor verschillende werknemersprofielen in België en Tabel 2-4 bevat dezelfde gegevens wat het gemiddelde van de drie buurlanden betreft. Zowel voor de personenbelasting als voor de werkgevers-³⁹ en de werknemersbijdragen verschilt de situatie van het ene tot het andere statuut.

Tabel 2-3: Effectieve aanslagvoeten op arbeid in functie van verschillende profielen, België, 2013 (Oeso)

% van het gemiddeld loon	Werkgeversbijdr.	Werknemersbijdr.	Personenbelasting	Average tax wedge (1)
Alleenstaand, zonder kinderen				
50%	20,7	6,8	13,4	41,9
100%	23,0	10,8	20,5	55,8
150%	22,9	10,8	24,5	60,1
250%	22,4	10,6	28,3	63,4
Gehuwd, 1 inkomen, zonder kinderen				
50%	20,7	6,8	4,3	32,2
100%	23,0	10,8	14,3	49,1
150%	22,9	10,8	19,8	55,0
250%	22,4	10,6	25,4	60,4
Alleenstaand, 2 kinderen				
50%	20,7	6,8	8,1	23,4
100%	23,0	10,8	18,0	46,9
150%	22,9	10,8	22,8	54,1
250%	22,4	10,6	27,3	59,8
Gehuwd, 1 inkomen, 2 kinderen				
50%	20,7	6,8	0,3	15,0
100%	23,0	10,8	12,5	41,0
150%	22,9	10,8	18,7	49,6
250%	22,4	10,6	24,7	57,1

Noot: (1) Som van alle elementen die niet allemaal in de tabel zijn opgenomen; de 2 volgende elementen ontbreken: average local income tax as % of total labour costs en family benefits as % of total labour costs.

Bron: OCDE

³⁹ De enige verlaging van de werkgeversbijdragen die in aanmerking werd genomen bij de berekening van de effectieve aanslagvoeten op arbeid is de structurele verlaging (inclusief de verlaging voor de hoge en de lage lonen). De gezamenlijke verlagingen voor doelgroepen werden dus niet mee in aanmerking genomen. Dat verklaart o.a. waarom de impliciete aanslagvoet van de werkgeversbijdragen (waarin per definitie alle bijdrageverlagingen zijn meegerekend) voor België lager is dan de effectieve aanslagvoeten van de werkgeversbijdragen van de gezamenlijke profielen.

Tabel 2-4: Effectieve aanslagvoeten in functie van verschillende profielen, gemiddelde van de 3 (2013)

% van het gemiddeld loon	Werkgeversbijdr.	Werknemersbijdr.	Personenbelasting	Average tax wedge (1)
Alleenstaand, zonder kinderen				
50%	15,2	14,9	7,1	37,2
100%	20,1	14,0	13,7	47,8
150%	19,6	12,3	19,2	51,1
250%	16,8	9,1	25,4	51,2
Gehuwd, 1 inkomen, zonder kinderen				
50%	15,2	14,4	2,3	31,8
100%	20,1	13,8	9,2	43,0
150%	19,6	12,1	13,6	45,3
250%	16,8	9,0	20,3	46,0
Alleenstaand, 2 kinderen				
50%	15,2	13,4	1,7	21,5
100%	20,1	13,1	7,3	38,9
150%	19,6	11,7	12,8	43,1
250%	16,8	8,7	21,4	46,2
Gehuwd, 1 inkomen, 2 kinderen				
50%	15,2	14,3	1,8	19,2
100%	20,1	13,7	4,2	36,4
150%	19,6	12,1	10,0	40,7
250%	16,8	8,9	17,5	42,5

Noot: (1) Som van alle elementen die niet allemaal in de tabel zijn opgenomen; de 2 volgende elementen ontbreken: average local income tax as % of total labour costs en family benefits as % of total labour costs.

Bron: OCDE

Bovenop de informatie die wordt verstrekt door de effectieve aanslagvoeten van de Oeso is het interessant de impact van de parafiscale maatregelen op het nettoloon tegen constante prijzen na te gaan voor verschillende profielen (tabellen in de bijlage)⁴⁰, d.w.z. als men de lonen in beschouwing neemt die het indexcijfer van de consumptieprijzen niet volgen. Uit die analyse blijkt dat de parafiscale maatregelen van 1996 tot 2013 voornamelijk ten goede kwamen aan de lage lonen (50% van het gemiddelde loon): alle profielen samen genoten gemiddeld een stijging van het nettoloon van 21%, waarvan 16,8% kan worden toegeschreven aan de parafiscale wijzigingen⁴¹.

De loonsubsidies in België en in de buurlanden⁴²

In dit punt worden kwantitatieve gegevens verstrekt over de loonsubsidies in België en in de buurlanden. Vervolgens worden de subsidiemaatregelen van de vier landen met elkaar vergeleken.

⁴⁰ In de methodologie van de simulaties werden verschillende correcties doorgevoerd (zie bijlage).

⁴¹ Zie tabellen en toelichting in de bijlage.

⁴² De analyse van de loonsubsidies in de buurlanden steunt op het verslag dat in 2013 werd opgesteld door de Belgische "Expertengroep Concurrentievermogen en Werkgelegenheid" (EGCW). Voor meer gedetailleerde informatie kan de lezer terecht in het [Verslag van de Belgische Expertengroep "Concurrentievermogen en Werkgelegenheid", juli 2013](#), in hoofdstuk 2, deel 2, voor de synthese van de gegevens m.b.t. de loonsubsidies (blz. 46-81) en, meer bepaald, op blz. 64-66 voor meer details over de maatregelen die zijn geregistreerd in D39 "Niet-productgebonden subsidies".

De loonsubsidiemaatregelen hebben betrekking op de maatregelen die de arbeidskosten verlagen, maar niet worden geregistreerd in rubriek D1 "Beloning van werknemers" van de nationale boekhouding⁴³. Die worden evenmin door de Europese Commissie in aanmerking genomen bij de berekening van de ITR arbeid.

De Tabel 2-6 (bedragen) et Tabel 2-7 (subsidiegraden) geven de ontwikkeling van de loonsubsidies in België tijdens de periode 1996-2012 weer en ramen de kosten ervan voor 2013. Grafiek 2-7 toont de ontwikkeling van de subsidiegraad volgens verschillende "gehelen" van subsidies (de overeenkomstige bedragen in miljarden staan in de bijlage). De voor België voorgestelde gegevens m.b.t. de loonsubsidies bevatten niet de gerichte bijdrageverlagingen die zullen worden geboekt als loonsubsidies in ESR2010 (zie Tabel 2-5).

Boekhoudkundige registratie van de gerichte verlagingen van de werkgeversbijdragen bij de overschakeling op ESR2010 in België.

De overschakeling op ESR2010 is voor België de gelegenheid om de registratie van de gerichte bijdrageverlagingen in de nationale rekeningen te wijzigen. Die zullen, zoals oorspronkelijk was vooropgesteld door ESR95, worden opgenomen in rubriek D39 "Niet-productgebonden subsidies". Deze methodologische wijziging zal een opwaartse impact hebben op rubriek D1⁴⁴, waarin de gerichte bijdrageverlagingen tot op heden "in netto", en bijgevolg op de loonkosten, waren geregistreerd.

Tabel 2-5 geeft een overzicht van de bedragen van de gerichte verlagingen van de werkgeversbijdragen die zich in ESR95 in de boekhoudkundige rubriek beloning van werknemers bevonden en die in ESR2010 zullen worden geboekt in de boekhoudkundige rubriek loonsubsidies.

Tabel 2-5: Gerichte verlagingen van de werkgeversbijdragen die in ESR2010 worden verwerkt als subsidies, België, periode 1996-2013, privésector

	1996	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gerichte verminderingen werkgeversbijdrage	611,4	1073,3	1063,7	1106,8	1183,6	1185,2	1183,6
in % LM	0,73%	0,79%	0,78%	0,80%	0,81%	0,79%	0,77%

Bron: BNB 2014

⁴³ Rubriek D1 is dus ongewijzigd, of er nu al dan niet loonsubsidies aanwezig zijn. In de nationale boekhouding bevinden de loonsubsidies zich ofwel in rubriek D39 "Niet-productgebonden subsidies", ofwel elders: in mindering van de rubrieken D29 "Niet-productgebonden belastingen", D51 "Belastingen op inkomen" of P2 "Intermediair verbruik" of in meerdering in de rubriek D92 "Investeringsbijdragen".

⁴⁴ Het betreft meer bepaald een verhoging van de rubriek D12 "werkelijke sociale premies ten laste van de werkgevers betaald aan de overheid".

Tabel 2-6: Ontwikkeling van de loonsubsidies in België, verlagingen van werkgevers- en werknemersbijdragen, 1996-2013, privésector (in miljoenen euro's)

Privésector	1996	2009	2010	2011	2012	2013
Loonsubsidies	304	4068	5157	5939	6135	6061
Via soc. zekerheid	117	2017	2432	3013	3057	2936
Activering	0	219	346	614	446	210
Dienstencheques	0	1051	1231	1424	1594	1650
Sociale Maribel	0	615	671	778	810	850
Contractuelen in ziekenhuizen	117	109	116	112	116	120
Fiscale Maribel	0	20	65	75	77	83
Jongerenbonus (niet-marktsector)	0	4	3	11	14	24
Via de federale fiscaliteit	0	1712	2359	2540	2649	2692
Algemene subsidie	0	470	890	935	970	985
Nacht- en ploegenarbeid	0	758	920	1002	1004	1035
Overuren	0	87	114	123	126	130
O&O (excl. universiteiten)	0	300	324	360	423	422
Specifieke subsidies	0	97	110	121	127	120
O&O (universiteiten)	0	0	0	0	0	0
Via gewest	187	340	366	386	429	433
Oudere werklozen (Vlaams gewest)	0	17	24	23	23	24
Primes à l'emploi (Wallonië)	19	13	14	14	14	13
Beschutte werkplaatsen (gemeenschappen)	168	310	328	350	392	396
Verminderings van werkgeversbijdragen	1306	4722	4867	5001	4943	5113
Verminderings van werknemersbijdragen	0	690	708	740	720	849

Noot: De gegevens m.b.t. de loonsubsidies bevatten niet de gerichte bijdrageverlagingen die worden geboekt als loonsubsidies in ESR2010. Die gerichte bijdrageverlagingen zijn jaarlijks goed voor 0,7 tot 0,8% van de loonmassa in de privésector in de periode 1996-2013. De privésector wordt gedefinieerd als de totale economie minus de takken O en P (S1-OP). De gegevens inzake de loonsubsidies zijn het resultaat van een actualisering door het FPB van de gegevens van het verslag "Loonkosten, loonsubsidies, arbeidsproductiviteit en opleidingsinspanningen van ondernemingen" van de Expertengroep "Concurrentievermogen en Werkgelegenheid", juli 2013. De bijdragegegevens zijn afkomstig van het FPB, volgens de Hermès-methodologie, en hebben betrekking op de sector ondernemingen (privésector, waaruit tak T wordt verwijderd).

Niettemin moet worden opgemerkt dat, in afwijking van hetgeen in Tabel 2-6 naar voren komt, die steunt op ramingen die werden gerealiseerd door het Federaal Planbureau, blijkt dat de subsidies "Sociale Maribel" voor de privésector (zoals die wordt gedefinieerd door de fod Werkgelegenheid, d.w.z. de ondernemingen die niet onder het Sociale Maribel-fonds voor de overheidssector vallen) in 2013 volgens de officiële statistieken van de overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal overleg 508 miljoen euro bedragen. Deze statistische gegevens m.b.t. de loonsubsidies moeten dan ook met enige voorzichtigheid in beschouwing worden genomen. Om de oorzaken van die statistische verschillen te verduidelijken, zal een grondig onderzoek worden verricht voor de volgende publicatie van het Technisch verslag.

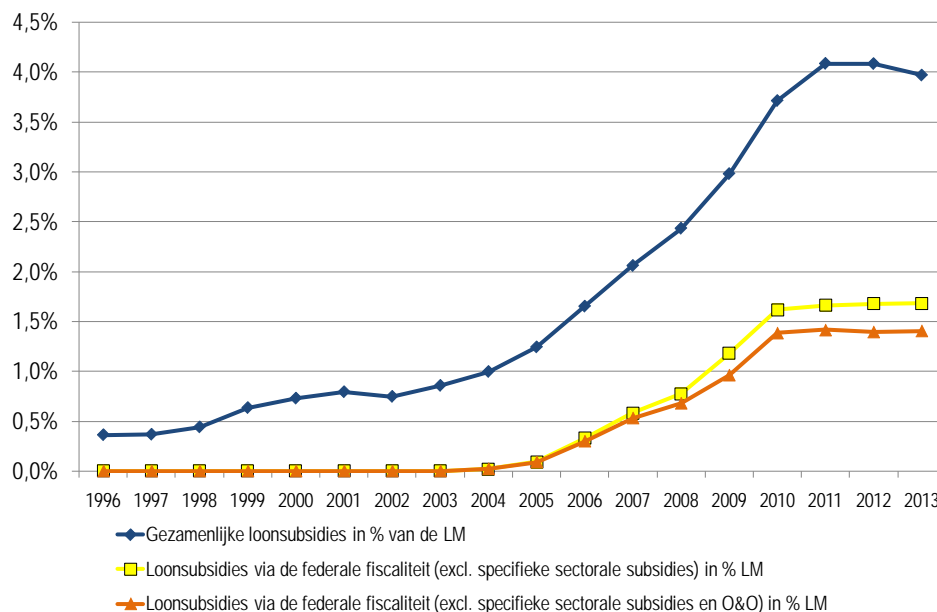
Tabel 2-7: Loonsubsidies, verlagingen van werkgevers- en werknemersbijdragen in % van de loonmassa, België, 1996-2013, privésector (subsidiegraad)

Privésector	1996	2009	2010	2011	2012	2013
Loonsubsidies	0,36%	2,98%	3,71%	4,09%	4,08%	3,97%
Via soc. zekerheid	0,14%	1,48%	1,75%	2,07%	2,03%	1,92%
Activering	0,00%	0,16%	0,25%	0,42%	0,30%	0,14%
Dienstencheques	0,00%	0,77%	0,89%	0,98%	1,06%	1,08%
Sociale Maribel	0,00%	0,45%	0,48%	0,54%	0,54%	0,56%
Contractuelen in ziekenhuizen	0,14%	0,08%	0,08%	0,08%	0,08%	0,08%
Fiscale Maribel	0,00%	0,01%	0,05%	0,05%	0,05%	0,05%
Jongerenbonus (niet-marktsector)	0,00%	0,00%	0,00%	0,01%	0,01%	0,02%
Via de federale fiscaliteit	0,00%	1,25%	1,70%	1,75%	1,76%	1,76%
Algemene subsidie	0,00%	0,34%	0,64%	0,64%	0,65%	0,64%
Nacht- en ploegenarbeid	0,00%	0,56%	0,66%	0,69%	0,67%	0,68%
Overuren	0,00%	0,06%	0,08%	0,08%	0,08%	0,09%
O&O (excl. universiteiten)	0,00%	0,22%	0,23%	0,25%	0,28%	0,28%
Specifieke subsidies	0,00%	0,07%	0,08%	0,08%	0,08%	0,08%
O&O (universiteiten)	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Via gewest	0,22%	0,25%	0,26%	0,27%	0,29%	0,28%
Oudere werklozen (Vlaams gewest)	0,00%	0,01%	0,02%	0,02%	0,02%	0,02%
Primes à l'emploi (Wallonië)	0,02%	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%
Beschutte werkplaatsen (gemeenschappen)	0,20%	0,23%	0,24%	0,24%	0,26%	0,26%
Verminderingen van werkgeversbijdragen	1,56%	3,46%	3,50%	3,44%	3,29%	3,35%
Verminderingen van werknemersbijdragen	0,00%	0,51%	0,51%	0,51%	0,48%	0,56%

Noot: De gegevens m.b.t. de loonsubsidies bevatten niet de gerichte bijdrageverlagingen die worden geboekt als loonsubsidies in ESR2010. Die gerichte bijdrageverlagingen worden in ESR 95 nog geboekt in de boekhoudkundige rubriek "beloning van werknemers" en maken in de periode 1996-2013 jaarlijks 0,7 tot 0,8% van de loonmassa van de privésector uit. De privésector wordt gedefinieerd als de totale economie minus de takken O en P (S1-OP). De gegevens inzake de loonsubsidies zijn het resultaat van een actualisering door het FPB van de gegevens van het verslag "Loonkosten, loonsubsidies, arbeidsproductiviteit en opleidingsinspanningen van ondernemingen" van de Expertengroep "Concurrentievermogen en Werkgelegenheid", juli 2013. De bijdragegegevens zijn afkomstig van het FPB, volgens de Hermès-methodologie, en hebben betrekking op de sector ondernemingen (privésector, waaruit tak T wordt verwijderd).

Bron: FPB 2014, INR 2014

Grafiek 2-7: Loonsubsidies in % van de loonmassa, België, 1996-2013, privésector

Bron: FPB 2014, berekeningen secretariaat 2014

De subsidiegraden hebben betrekking op de privésector en geven het aandeel van de loonsubsidies in de loonmassa van de privésector weer. In België bedroegen de loonsubsidies 0,36% van de loonmassa in de privésector in 1996, 4,09% in 2011 en 3,97% in 2013, voor een totaal bedrag van 6 miljard wat dat laatste jaar betreft.

Tijdens de periode 1996-2011 blijkt de subsidiegraad in België heel wat sterker te zijn gestegen dan in de buurlanden. In Duitsland en in Frankrijk zijn die graden tijdens diezelfde periode gedaald. Deze waarnemingen komen uit Tabel 2-8, die een overzicht geeft van de ontwikkeling van de subsidiegraden tijdens de periode 1996-2011 in de drie referentielanden.

Tabel 2-8: Subsidiegraden, privésector (S1-S13), in miljoenen euro's

		1996	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Duitsland	Gezamenlijke subsidies	6.204	2.181	2.336	2.658	5.494	5.254	2.921
	Subsidiegraad gezamenlijke subsidies	0,73%	0,22%	0,23%	0,25%	0,52%	0,49%	0,26%
	Gezamenlijke subsidies	461	1462	1471	1518	2351	2044	1842
	Subsidiegraad gezamenlijke subsidies	0,33%	0,65%	0,62%	0,60%	0,93%	0,82%	0,71%
Nederland	waarvan:							
	- O&O (S&O)	91	187	203	226	354	415	448
	Subsidiegraad enkel O&O	0,07%	0,08%	0,09%	0,09%	0,14%	0,17%	0,17%
	'- Andere maatregelen	370	1275	1268	1292	1997	1629	1394
	' Subsidiegraad andere maatregelen	0,27%	0,57%	0,53%	0,51%	0,79%	0,65%	0,54%
Frankrijk	Gezamenlijke subsidies	2.915	5.045	5.348	5.240	8.376	8.362	6.108
	Subsidiegraad gezamenlijke subsidies	0,62%	0,71%	0,72%	0,69%	1,10%	1,07%	0,76%
	waarvan:							
	- Subsidies "Services à la personne"	809	2060	2190	2605	2930	3035	3170
	Subsidiegraad subsidies enkel "services à la personne"	0,17%	0,29%	0,30%	0,34%	0,39%	0,39%	0,39%
	- O&O (CIR)	191	363	470	695	2840	2220	1426
	Subsidiegraad enkel O&O	0,04%	0,05%	0,06%	0,09%	0,37%	0,28%	0,18%
	- Andere maatregelen	1915	2622	2688	1940	2606	3107	1512
	' Subsidiegraad andere maatregelen	0,41%	0,37%	0,36%	0,25%	0,34%	0,40%	0,19%

Bronnen: Loonmassa's: nationale boekhoudingen / Loonsubsidies: Duitsland: Destatis, Nederland: CBS, Frankrijk: INSEE, België: FPB

Uit de analyse van de verschillende loonsubsidiemaatregelen blijkt dat de algemene IPA-maatregel (1%) in België relatief uniek is: alleen Frankrijk beschikt nu, met het CICE⁴⁵, over een eveneens algemene maatregel (zie punt 2-2 Recente loonontwikkeling en context van de loononderhandelingen in de referentielanden).

Alle landen beschikken daarentegen over maatregelen die gericht zijn op bepaalde sectoren en over maatregelen die als doel hebben bepaalde doelgroepen op de arbeidsmarkt in te schakelen. De subsidies m.b.t. onderzoek en ontwikkeling zijn ook in alle landen aanwezig, behalve in Duitsland. Daarentegen hebben alleen Frankrijk en België een systeem van buurtdiensten waarin loonsubsidies vervat zijn. Noch de subsidie voor de overuren, noch die voor ploegen- en nachtarbeid vinden een tegenhanger in de buurlanden. Tot slot wordt in het verslag van de EGCW (2013) opgemerkt dat in elk van de vier landen enkele heterogene maatregelen bestaan m.b.t. de arbeidsorganisatie, bv. die inzake deeltijdse werkloosheid.

Recente elementen met betrekking tot de (para)fiscale heffingen op arbeid in België

In dit deel wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste wijzigingen van de maatregelen inzake bijdrageverlagingen en loonsubsidies in België in 2014. Die maatregelen werden binnen verschillende

⁴⁵ Crédit d'impôt pour la compétitivité et l'emploi (vert. – belastingkrediet voor concurrentievermogen en werkgelegenheid)

kaders ingevoerd. Enerzijds betreft het maatregelen die in werking zijn getreden in het kader van het begrotingsconclaaf en van het pact voor concurrentievermogen en werkgelegenheid, in oktober en november 2013⁴⁶. Anderzijds betreft het maatregelen die sinds oktober 2014 hetzij werden aangekondigd, hetzij in sommige gevallen in werking zijn getreden onder de regering-Michel⁴⁷. De nieuwe regering stelt meer bepaald een verlaging van de huidige basisaanslagvoet van de werkgeversbijdragen van 33% tot 25% in het vooruitzicht⁴⁸.

Hieronder lijsten we de maatregelen op die in 2014 werden ingevoerd en/of gewijzigd in het kader van het begrotingsconclaaf en van het pact voor competitiviteit en werkgelegenheid, in oktober en november 2013, en van de nieuwe regering, in oktober 2014. De wijzigingen van de maatregelen waarin via die drie kaders wordt voorzien, worden hieronder in de punten 1 tot 9 uitvoerig beschreven.

1/ Structurele verlaging (verlagingen van de werkgeversbijdragen)

In januari 2014 werd het basisforfait van de structurele verlaging⁴⁹ verhoogd tot een vermindering van de driemaandelijke werkgeversbijdragen van 462 euro en werd besloten de drempel voor de lage lonen, waaronder een bijkomende bijdrageverlaging "lage lonen" wordt toegekend, te indexeren. Op dit moment bedraagt die ondergrens 5.560 euro, en bedraagt de drempel voor "hoge lonen", waarboven ook een bijkomende verlaging wordt toegekend, 13.401 euro. Wanneer men een analyse maakt van de maatregelen tot wijziging van de plafonds (drempel lage lonen/hoge lonen) en van de verhogingen van de forfaits die werden ingevoerd in 2013 en 2014, dan kan worden opgemerkt dat die meer effecten hebben gehad op de gemiddelde lonen, m.a.w. dat de effectief betaalde aanslagvoet van de bijdragen het sterkst is gedaald voor de gemiddelde lonen.

Het competitiviteitspact⁵⁰ voorzag in een budget van 300 miljoen voor de structurele verlagingmaatregel voor elk van de volgende drie jaren: 2015, 2017 en 2019, dat als volgt wordt verdeeld: 150 miljoen voor de verhoging van het basisforfait (80% marktsector en 20% niet-marktsector) en de overige 150 miljoen voor de lage lonen, wat in totaal voor de ganse periode 2015-2019 neerkomt op een budget van 450 miljoen voor de verhoging van het basisforfait en van 450 miljoen voor de lage lonen.

Uiteindelijk stelt de nieuwe regering voor de door het competitiviteitspact vastgelegde budgetten te behouden, maar de toepassingsvoorwaarden en de timing te wijzigen. Het specifieke budget voor de lage lonen wordt gehandhaafd (150 miljoen per jaar in 2015, 2017 en 2019). De 450 miljoen die bestemd is voor de verhoging van het basisforfait (150 miljoen per jaar in 2015, 2017 en 2019) zou dan weer dienen voor de verlaging van de basisaanslagvoet. Wat de timing betreft, schrijft het regeerakkoord voor de voor 2015 en 2017 vastgelegde budgetten te bundelen in 2016 (geen informatie voor 2019)⁵¹.

⁴⁶ De wet houdende uitvoering van het pact voor competitiviteit, werkgelegenheid en relance dateert van 15 mei 2014.

⁴⁷ De lezer kan in de bijlage terecht voor een samenvattend overzicht van alle belangrijke bijdrageverlagingen die per 1 januari 2015 van kracht zijn.

⁴⁸ In de gevallen waarin de effectieve aanslagvoet van de bijdragen al minder dan 25% bedraagt, zouden deze bijzondere niveaus worden gehandhaafd.

⁴⁹ De gegevens inzake de structurele verlaging hebben voornamelijk betrekking op de werknemers van de private marktsector. De toepassingsvoorwaarden van de structurele verlagingmaatregel verschillen immers naargelang van de betrokken werknemerscategorieën. Het basisforfait is bijvoorbeeld niet van toepassing op de werknemers die in dienst zijn van werkgevers die tot het toepassingsgebied van de Sociale Maribel behoren (op enkele uitzonderingen na, zie de administratieve instructies van de RSZ voor een volledige voorstelling van de maatregel).

⁵⁰ Cf. de wet van 15 mei 2014 houdende uitvoering van het pact voor competitiviteit, werkgelegenheid en relance.

⁵¹ Regeerakkoord, blz. 7

De talrijke wijzigingen in de parameters van de structurele verlagingsmaatregel vinden hun verklaring in het feit dat de gerichte verlagingen van de sociale bijdragen voor doelgroepen sinds 1 juli 2014⁵² tot de bevoegdheid van de gewesten behoren. Wat de verlagingen van sociale werkgeversbijdragen betreft, is de federale regering alleen nog bevoegd voor de structurele verlagingen van de sociale bijdragen, de eerste aanwervingen en de reorganisatie van de arbeidstijd.

2/ Maatregelen voor de eerste drie aanwervingen en laaggeschoolde jongeren (verlagingen van werkgeversbijdragen)

In het kader van het begrotingsconclaaf van oktober 2013 en van het pact voor competitiviteit en werkgelegenheid van november 2013 werden twee maatregelen ter verlaging van de werkgeversbijdragen gewijzigd en zijn die dan in januari 2014 in werking getreden.

De eerste maatregel breidt de verlagingen van de werkgeversbijdragen waarin was voorzien voor de eerste drie werknemers, uit tot de vierde en de vijfde werknemer, volgens de bestaande modaliteiten van bijdrageverlagingen voor de derde aanwerving: 1.000 euro gedurende 5 kwartalen en 400 euro gedurende de daaropvolgende 4 kwartalen. De nieuwe regering heeft de bedragen van de bijdrageverlagingen met 50 euro verhoogd⁵³ voor de eerste, de tweede en de derde werknemer en die treden op 1 januari 2015 in werking (de bedragen van de verlagingen voor de ganse maatregel staan vermeld in de bijlage).

De tweede maatregel betreft de modaliteiten van de verlaging voor de doelgroep van de zeer laaggeschoolde jongeren. Er werd beslist de leeftijdsgrens te verhogen van 27 tot 30 jaar en het aantal maanden werkloosheid te verminderen van 12 tot 6 maanden.

3/ IPA-maatregel – algemene subsidie (loonsubsidie)

Vanaf 1 januari 2014 werd de IPA-maatregel (algemene subsidie) versterkt voor de kmo's en sommige bijzondere werkgevers, door het structurele vrijstellingspercentage te verhogen van 1% tot 1,12%. Alleen de werkgevers die beantwoorden aan artikel 15 van het Wetboek van vennootschappen⁵⁴ kunnen deze percentageverhoging genieten.

De nieuwe regering is van plan om de ganse algemene subsidiemaatregel om te vormen tot een verlaging van de basisaanslagvoet van de werkgeversbijdragen, maar tot op heden beschikken we ter zake niet over meer informatie.

4/ Vrijstelling van betaling van de bedrijfsvoorheffing voor ploegen- en nachtarbeid (loonsubsidie)

De vrijstelling van betaling van de bedrijfsvoorheffing voor ploegen- en nachtarbeid werd op 1 januari 2014 opgetrokken van 15,6% tot 17,8% voor zowel de marktsector als de niet-marktsector (beslissing

⁵² Het interinstitutioneel akkoord schrijft de overdracht van arbeidsmarktgebonden bevoegdheden naar de gewesten voor, waaronder de dienstencheques, bepaalde activeringsmaatregelen en de beleidsmaatregelen voor de doelgroepen. De structurele verlagingen van de werkgeversbijdragen en de vrijstellingen van storting van de bedrijfsvoorheffing (loonsubsidies) blijven tot de bevoegdheden van de federale overheid behoren. Van alle gerichte bijdrageverlagingen worden die met betrekking tot de oudere werknemers, de jonge werknemers en de werklozen gewestelijke bevoegdheden; de verlagingen die worden toegekend voor de eerste aanwervingen en voor de reorganisatie van de arbeidstijd blijven federaal.

⁵³ Programmawet van 19 december 2014

⁵⁴ Artikel 15 van het Wetboek van vennootschappen definieert een kleine vennootschap. Deze definitie wordt vaak gebruikt om het toepassingsgebied van een fiscale maatregel die bestemd is voor de kmo's te bepalen.

genomen in het kader van het begrotingsconclaaf van oktober 2013). Het competitiviteitspact voorzag vervolgens in nieuwe verhogingen van dat percentage tot 18% in 2015, 20,4% in 2017 en 22,8% in 2019. De nieuwe regering behoudt die verhogingen, maar wijzigt de timing: in 2015 en 2017 is geen enkele verhoging gepland, maar in 2016 zal het percentage meteen worden verhoogd tot 20,4%. Wat de verhoging van het percentage tot 22,8% betreft, heeft de nieuwe regering niets gepreciseerd.

5/ Vrijstelling van storting van de bedrijfsvoorheffing voor de overuren (loonsubsidie)

In 2014 werd het maximaantal overuren dat in aanmerking kwam voor de subsidie ook opgetrokken tot 180 uren (voorheen 130), voor sommige sectoren (bouw en horeca) en onder bepaalde voorwaarden⁵⁵. De nieuwe regering is van plan de arbeidskosten in de horecasector, en meer bepaald die van de overuren, verder te blijven verminderen.

6/ Vrijstelling van storting van de bedrijfsvoorheffing voor de vorsers (loonsubsidie)

De nieuwe regering overweegt opnieuw de mogelijkheid om de vrijstelling van storting van de bedrijfsvoorheffing voor de vorsers te versterken.

7/ Specifieke steun in ontwrichte zones (loonsubsidie)

De maatregel "specifieke steun in ontwrichte zones" is een nieuwe maatregel tot vrijstelling van bedrijfsvoorheffing die in juli 2014 werd ingevoerd door de wet houdende uitvoering van het competitiviteitspact. Het vrijstellingspercentage werd vastgesteld op 25%. Het doel hiervan is jobcreatie te stimuleren in geografische zones die bijzonder hard werden getroffen door tal van collectieve ontslagen. Mits aan verschillende criteria wordt voldaan, kan een regio bij de minister van Financiën een aanvraag indienen om van een zone een 'ontwrichte zone' te maken. Die zones mogen niet groter zijn dan 2.000 km² en mogen niet meer dan 200.000 inwoners tellen. Alvorens de maatregel echt van kracht kan worden, moeten nog verschillende praktische modaliteiten worden vastgesteld. De datum van inwerkingtreding is dus nog niet bekend, maar de nieuwe regering preciseert in haar regeerakkoord dat ze erop zal toezien dat die maatregel zo spoedig mogelijk in werking treedt.

8/ Werkbonus

De maatregel m.b.t. de werkbonus heeft als doel de koopkracht van de gezinnen te verhogen dankzij een stijging van het nettoloon. Ze omvat een sociaal gedeelte (verlaging van de werknemersbijdrage) en een fiscaal gedeelte (belastingkrediet). In 2014 werd beslist het basisbedrag van de verlaging van de sociale bonus te indexeren en het percentage van het belastingkrediet van de fiscale bonus te verhogen tot 14,4%. Vervolgens voorzag het competitiviteitspact opnieuw in drie verhogingen van het percentage van het fiscale gedeelte: tot 20,15% (in 2015), tot 25,91% (in 2017) en tot 31,66% (in 2019)⁵⁶.

Niettemin heeft de nieuwe regering besloten de volgende verhoging (die normaal in januari 2015 gepland was) uit te stellen tot januari 2016; de verhoging zal dan eerder onmiddellijk tot 25,91% worden doorgevoerd. De verhoging van 2017 wordt bijgevolg geannuleerd en tot op heden werd nog niets gepreciseerd wat de in 2019 geplande verhoging betreft.

⁵⁵ Deze maatregel is in werking getreden op 1 januari 2014 voor de horecasector en in april 2014 voor het bouwbedrijf.

⁵⁶ Die laatste werden door de nieuwe regering vervangen via de programmawet van 19 december 2015.

In 2014 betalen de werknemers met het minimumloon⁵⁷ aldus een aanslagvoet van hun sociale werknemersbijdrage van 0% voor de arbeiders en van 0,8% voor de bedienden⁵⁸ en de fiscale werkbonus brengt het belastingkrediet van een bediende maximaal op 318 euro⁵⁹ in 2014.

9/ Aftrek beroepskosten

Ten slotte heeft de nieuwe regering ook beslist de aftrek van forfaitaire beroepskosten in 2015 en 2016 te verhogen, wat een verhoging van het nettoloon teweegbrengt. Deze beslissing treedt vanaf januari 2015 in werking⁶⁰.

Ontwikkeling van de fiscale heffingen op kapitaal

Gelet op het sterk heterogene karakter van de belastingen op kapitaal publiceert Eurtostat vier impliciete aanslagvoeten m.b.t. kapitaal, die zijn opgenomen in Grafiek 2-8. De aanslagvoet op kapitaal (grafiek links bovenaan) is de meest algemene aanslagvoet; hij omvat de belastingen op de inkomsten uit kapitaal en de belastingen die worden geheven op de kapitaalvoorraad en de transacties van activa. De impliciete aanslagvoet op de inkomsten uit kapitaal (grafiek rechts bovenaan) is gelijk aan de belastingdruk op zowel de inkomsten van vennootschappen (grafiek links onderaan) als de inkomsten uit kapitaal van de huishoudens en de zelfstandigen (grafiek rechts onderaan).

Opgemerkt moet worden dat de impliciete aanslagvoet op kapitaal, zoals die door Eurostat wordt berekend (grafieken hieronder), als nadeel heeft dat de belastingdruk op kapitaal wordt overschat. De teller van de impliciete aanslagvoet omvat immers de belastingen op de kapitaalinkomsten en op de kapitaalvoorraden, terwijl de noemer alleen de belastinggrondslag van de inkomsten uit kapitaal omvat (hij omvat dus niet de belastinggrondslag van de belastingen op de kapitaalvoorraden). Dit heeft echter geen invloed op de internationale vergelijking, aangezien voor alle landen dezelfde methode wordt gehanteerd⁶¹.

⁵⁷ 1501,82 euro per maand voor de werknemers van 21 jaar en ouder zonder beroepservaring

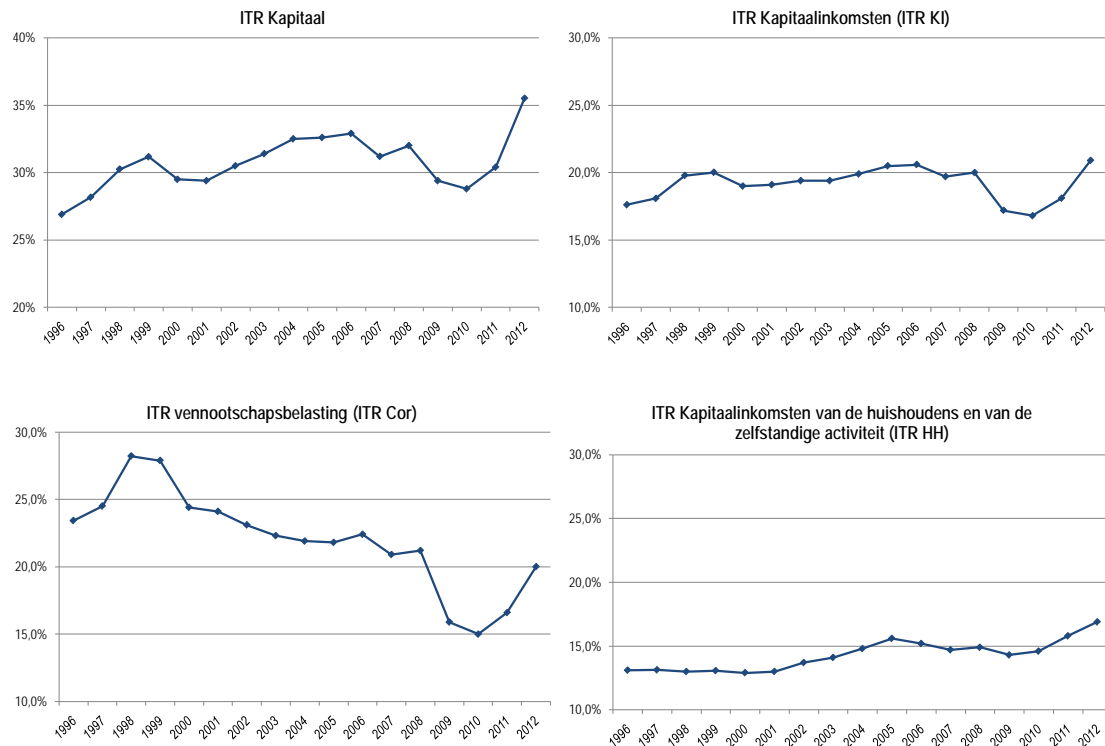
⁵⁸ $13,07\%$ van 1501,82 = 196,3. Voor de arbeiders: $196-198 = -2$. $-2/1472 = 0\%$. Voor de bedienden: $196-184 = 12$. $12/1501,82 = 0,8\%$. Voordat de bedragen van de verlagingen werden opgetrokken, betaalden de arbeiders een werknemersbijdrage aan een tarief van 0,20% en de bedienden aan een tarief van 1,15%.

⁵⁹ Het geval van een bediende die het minimumloon ontvangt (1501,82 euro sinds 1 april 2013), die recht heeft op een verlaging "werkbonus" van 184 euro per maand, d.i. 2.208 euro per jaar.

⁶⁰ Programmawet van 19 december 2014, BS van 29 december 2014, art. 2

⁶¹ Zie nota CRB (2011) voor meer details over de gebruikte methodologie voor de berekening van de impliciete aanslagvoeten.

Grafiek 2-8: Ontwikkeling van vier impliciete aanslagvoeten m.b.t. kapitaal tijdens de periode 1996-2012, totale economie

Noten: ITR: implicit tax rate; ITR KI: impliciete aanslagvoet van de gezamenlijke kapitaalinkomsten; ITR Cor: impliciete aanslagvoet van de vennootschappen; ITR HH: impliciete aanslagvoet van de kapitaalinkomsten van de huishoudens en van de zelfstandige activiteit.

Bron: Europese Commissie

Van 1996 tot 2012 kunnen in de ontwikkeling van de impliciete aanslagvoet op kapitaal (ITR Kapitaal) drie afzonderlijke perioden worden onderscheiden: tot 2006, van 2006 tot 2009 en vanaf 2009. In de onderstaande tekst zullen de discretionaire maatregelen worden vermeld die tijdens die drie perioden werden genomen en die de schommelingen van de aanslagvoeten kunnen verklaren. Die hebben voornamelijk betrekking op de algemene impliciete aanslagvoet op kapitaal (ITR Kapitaal) en op de impliciete aanslagvoet op de vennootschappen (ITR Cor). De schommelingen van de impliciete aanslagvoet op de inkomsten uit kapitaal van de huishoudens en van de zelfstandigen zijn immers moeilijk interpreteerbaar, aangezien die aanslagvoet zowel de ontvangsten uit de roerende voorheffing als die uit de personenbelasting op de zelfstandigen omvat.

Tot in 2006 volgt de algemene impliciete aanslagvoet op kapitaal (ITR Kapitaal) eerst een opwaartse tendens. Die wordt verklaard door de belastingen die worden geheven op de kapitaalvoorraad (een ontwikkeling van de vastgoedmarkt die tot in 2006 dynamisch was en daarna een omslag kende, en de rechtstreekse gevolgen daarvan voor de registratierechten en de onrechtstreekse gevolgen voor de schenkings- en successierechten⁶²). De ITR Kapitaal omvat in de teller de belastingen op de kapitaalvoorraad; dat maakt het verschil uit met de ITR "Kapitaalinkomsten", die deze niet mee omvat. De stijging van de ITR Kapitaalinkomsten wordt dus eerder verklaard door de stijging van de ITR Kapitaalinkomsten van de huishoudens en van de zelfstandige activiteit.

⁶² Valenduc (2011a).

De impliciete aanslagvoet op de vennootschappen (ITR Cor), van zijn kant, kende voor 2006 een neerwaartse tendens. De hervorming van de vennootschapsbelasting in 2002-2003 deed de nominale aanslagvoet dalen van 39% tot 33%, maar ging gepaard met een uitbreiding van de belastinggrondslag, opdat de maatregel budgettair neutraal zou blijven.

Van 2006 tot 2009 liep de ITR Kapitaal terug. De meer uitgesproken neerwaartse tendens van de impliciete aanslagvoet van de vennootschapsbelasting (ITR Cor) valt samen met de invoering van de hervorming van de notionele interesten. Savage (2011) bevestigt deze analyse: de daling van de impliciete aanslagvoet van de vennootschapsbelasting tijdens die periode (de analyse hiervan eindigt in 2009) wordt in alle gevallen veroorzaakt door discretionaire impulsen, m.a.w. door fiscale maatregelen, en niet door structureffecten.

Aan het einde van de periode, van 2009 tot 2012, gaat de ITR Kapitaal weer fors omhoog. Er wordt o.m. vastgesteld dat de belasting die voortvloeit uit de onroerende voorheffing en de belasting op financiële inkomsten stijgen (Hoge Raad van Financiën, 2014, blz. 42). De stijgende tendens van de impliciete aanslagvoet op de vennootschappen sedert 2010 zou grotendeels worden verklaard door een cyclisch effect⁶³. De inkomsten van de vennootschappen zijn tijdens de periode 2010-2012 immers sterk verminderd (Hoge Raad van Financiën, 2014).

Ten slotte moet worden opgemerkt dat de schommelingen van de impliciete aanslagvoet tijdens de bestudeerde periode, wat meer bepaald de roerende voorheffing betreft, volgens Savage (2011) niet kunnen worden toegeschreven aan discretionaire impulsen.

Recente elementen m.b.t. de fiscale heffingen op kapitaal

Hieronder worden de belangrijkste recente maatregelen opgesomd die in 2014 werden genomen m.b.t. de kapitaalfiscaliteit, waaronder die in het kader van het regeerakkoord:

1/ De belasting op langetermijnsparen, pensioensparen, werd door de nieuwe regering neerwaarts herzien en treedt op 1 januari 2015 in werking. De bestaande anticipatieve heffing op het pensioenspaargeld zal dalen van 10% tot 8% voor het spaargeld dat vanaf 2015 wordt opgebouwd. Voor het opgebouwde pensioenspaargeld zoals dat in 2014 bestaat, wordt een nieuwe werking van de anticipatieve heffing ontwikkeld⁶⁴.

2/ Er werd beslist bepaalde vrijstellingen en/of belastingverlagingen (vrijstelling spaarboekje, belastingverminderingen m.b.t. de vervangingsinkomens, het pensioensparen enz.) niet te indexereren tijdens de periode 2015-2018. Die maatregel treedt in werking voor het belastingjaar 2015⁶⁵.

3/ De nieuwe regering overweegt een "doorkijkbelasting" in te voeren, die gericht zou zijn op de inkomsten uit complexe juridische constructies (trusts, vennootschappen die zijn opgericht in belastingparadijzen enz.). De praktische modaliteiten zijn nog niet bekend.

⁶³ Een bijzonderheid van de impliciete aanslagvoet van de vennootschapsbelasting is dat hij contracyclisch is, m.a.w. dat in een recessieperiode de toename van de verliezen de noemer van de impliciete aanslagvoet kleiner maakt, maar met minder effecten op de teller, aangezien alleen de vennootschappen met een positief resultaat belastingen betalen.

⁶⁴ Zie de praktische modaliteiten in de programmawet van 19 december 2014, BS van 29 december 2014

⁶⁵ Idem

4/ Wat de vennootschapsbelasting betreft, schrijft het regeerakkoord voor dat de kmo's een permanente liquidatiereserve zullen kunnen opbouwen, m.a.w. dat de kmo's elk jaar een deel of het geheel van hun belastbare winst aan een onbeschikbare passiefrekening zullen kunnen toewijzen. Voor deze transactie zal de aanslagvoet van de roerende voorheffing 10% bedragen. In geval van liquidatie van de reserve is een aanvullende roerende voorheffing van toepassing⁶⁶ (15% indien de reserve binnen de vijf jaar wordt uitgekeerd en 5% indien de "liquidatiereserve" na 5 jaar wordt uitgekeerd). De maatregel treedt in werking in 2015.

5/ De nieuwe regering heeft de vennootschapsbelasting ook gewijzigd door een nieuwe regeling voor de aanslag op de geheime commissielonen in te voeren⁶⁷.

Het algemene beginsel voor de aanslag op de geheime commissielonen heeft als doel fiscale fraude te voorkomen en het verlies aan inkomsten voor de Belgische staat te dekken. Deze is van toepassing op de lonen en voordelen van alle aard die niet zijn aangegeven en die worden toegekend aan werknemers en bedrijfsleiders. Tot op heden was een fiscaal aftrekbare bijzondere aanslag van 309% van toepassing op die niet-aangegeven inkomsten. Voortaan bedraagt die aanslagvoet 103% voor natuurlijke personen en 51,5% voor de vennootschappen. Bovendien zal die aanslag voortaan alleen kunnen worden toegepast wanneer het niet meer mogelijk is de inkomsten te belasten bij de genietter (inwerkingtreding op 29 december 2014).

6/ Beperking van de aftrek voor risicokapitaal (notionele interesten) voor de kredietinstellingen en de verzekeringsmaatschappijen. Bij de berekening van de grondslag van de notionele interesten zou in de toekomst geen rekening meer mogen worden gehouden met de verhoging van het prudentieel kapitaal van de banken en van de verzekeringsondernemingen. In eerste instantie zouden alleen de kredietinstellingen worden getroffen. De uitbreiding naar de verzekeringsondernemingen wordt daarna gepland. Deze maatregel is nog niet van toepassing⁶⁸.

Ontwikkeling van de fiscale heffingen op het verbruik

De belastingen op het verbruik bestaan voornamelijk uit algemene belastingen (btw), maar ook uit belastingen die op bepaalde goederen en diensten worden geheven (accijnzen enz.).

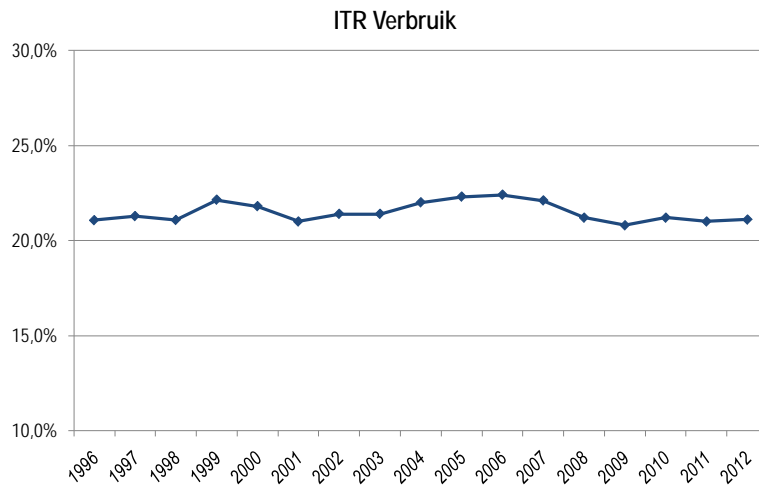
In België ligt de impliciete aanslagvoet van het verbruik in de buurt van het gemiddelde van de eurozone, maar hoger dan het gemiddelde van de drie buurlanden. Kenmerkend voor België is met name een niveau van de inkomsten uit milieubelastingen in verhouding tot het bbp (2,2%) dat lager ligt dan het gemiddelde van de eurozone. De impliciete aanslagvoet op energie is immers de op twee na laagste van de eurozone, en is beduidend lager dan in de drie buurlanden.

⁶⁶ Programmawet van 19 december 2014, BS van 29 december 2014, art. 41

⁶⁷ Programmawet van 19 december 2014 (BS van 29 december 2014), art. 28

⁶⁸ De maatregel maakte deel uit van het ontwerp van programmawet (ontwerp met als referentie DOC54 0672/001) aan het einde van het jaar 2014, maar ingevolge het advies van de Raad van State van 17 november 2014 werd de maatregel uit de programmawet geschrapt.

Grafiek 2-9: Ontwikkeling van de impliciete aanslagvoet van het verbruik tijdens de periode 1996-2012, totale economie

Bron: Europese Commissie

De impliciete aanslagvoet van het verbruik is tijdens de bestudeerde periode relatief stabiel. Volgens Valenduc (2011a) wordt de daling van de ITR Verbruik sinds 2006 verklaard door drie factoren: een uitbreiding van het toepassingsgebied van de verlaagde btw-tarieven, het feit dat het verbruik tijdens de crisisjaren weer meer werd toegespitst op noodzakelijke basisgoederen, ten koste van duurzame goederen, en een daling in reële waarde van de accijnzen op de energieproducten (benzine, diesel, stookolie enz.), ondanks een stijging van de aanslagvoet (Hoge Raad van Financiën, 2014).

De hierboven berekende impliciete aanslagvoet op het verbruik wordt overschat, want de noemer omvat enkel het finaal gezinsverbruik, terwijl de belastingen in de teller ook worden geheven op het finaal verbruik van de verenigingen zonder winstoogmerk ten dienste van de gezinnen en op het intermediair verbruik en de investeringen van de overheidsbesturen. Eurostat gebruikt deze methode voor alle landen. Dat neemt niet weg dat deze afwijking een invloed kan hebben op de internationale vergelijkingen, aangezien deze overschatting afhangt van het belang van het intermediair verbruik van de overheid. Een vergelijking tussen België en de buurlanden wijst echter uit dat die afwijking zo te zien van dezelfde grootteorde is, althans voor Frankrijk en Nederland (geen informatie over Duitsland)⁶⁹.

De recente maatregelen die een btw-heffing opleggen voor sommige diensten die er tot dusver van waren vrijgesteld (notarissen, deurwaarders, advocaten, betaaltelevisie) en de accijnsverhogingen zullen het impliciete niveau van de heffingen op verbruik allicht enigszins doen stijgen.

De nieuwe regering heeft sinds januari 2015 ook al nieuwe accijnsverhogingen ingevoerd voor tabak, alcohol en diesel en heeft een jaarlijkse indexering van de accijnzen gepland⁷⁰. Ten slotte zal de belastinggrondslag van de btw op verschillende manieren worden uitgebreid, o.a. door elektronische diensten die door Belgische privépersonen bij Europese ondernemingen worden aangekocht, in België aan de btw te onderwerpen enz.

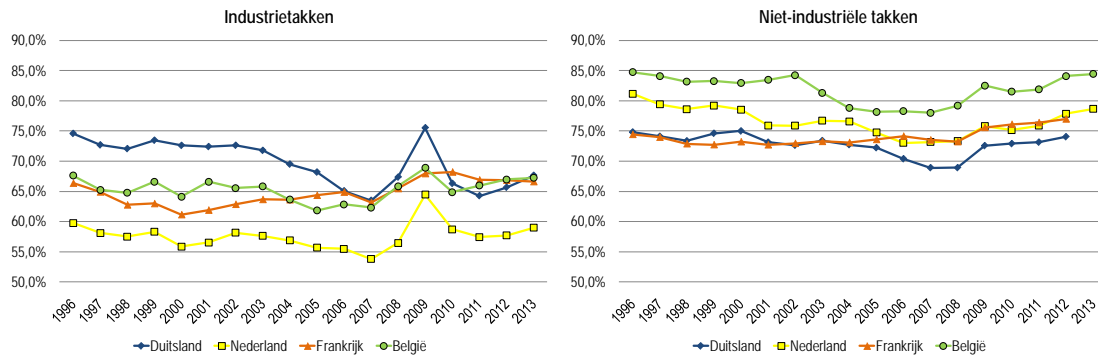
⁶⁹ Voor meer informatie hierover kan de lezer de documentatienota "Methodologieën voor de berekening van de impliciete aanslagvoeten" (CRB 2012-0224, blz. 4) raadplegen.

⁷⁰ Programmawet van 19 december 2014, BS van 29 december 2014, hoofdstuk 3

Ontwikkeling van het loonaandeel en van de rentabiliteit van het kapitaal

Sinds 1996 kent het aandeel van de inkomsten uit arbeid in de toegevoegde waarde⁷¹ (hieronder loonaandeel genoemd) in België een stabiele ontwikkeling. In 2013 is het niveau van het loonaandeel in de industrie in België gelijk aan dat in Duitsland en in Frankrijk, maar hoger dan in Nederland. In de niet-industriële takken is het niveau van het loonaandeel hoger dan in de buurlanden.

Grafiek 2-10: Ontwikkeling van het loonaandeel

Noten: De niet-industriële takken omvatten de ganse privésector met uitsluiting van de industrie, de financiële sector en de vastgoedsector. Het loonaandeel is de verhouding tussen de inkomsten uit arbeid en de toegevoegde waarde. De inkomsten uit arbeid omvatten de beloning van de werknemers en een raming van de inkomsten uit arbeid van de zelfstandigen. De inkomsten uit arbeid van zelfstandigen worden geraamd op basis van de hypothese van een uurloon dat gelijk is aan dat van de werknemers in dezelfde bedrijfstak.

Bronnen: Eurostat, INR, FPB, CBS

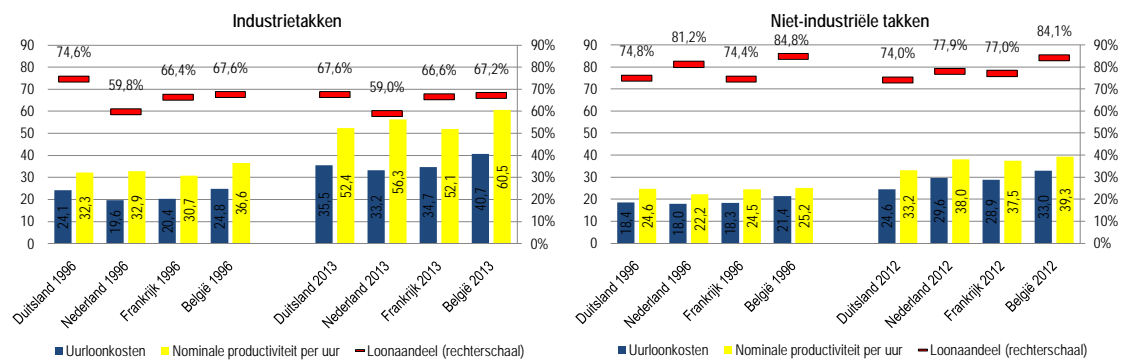
Het loonaandeel is de verhouding tussen de uurloonkosten en de arbeidsproductiviteit in waarde (nominale toegevoegde waarde over volume van gewerkte uren)⁷². Uit de analyse van die twee variabelen blijkt dat achter eenzelfde niveau van het loonaandeel sterk verschillende niveaus van uurloonkosten en van arbeidsproductiviteit in waarde schuil kunnen gaan. Zo geeft België tijdens de ganse periode het hoogste uurloonkostenpeil te zien in zowel de industrietakken als de niet-industriële takken. Het verschil met de buurlanden is echter heel wat kleiner wanneer men de loonaandelen met elkaar vergelijkt i.p.v. de uurloonkosten. Dat komt doordat het hoge uurloonkostenpeil wordt gecompenseerd door een niveau van de arbeidsproductiviteit in waarde dat eveneens hoger ligt dan in de buurlanden. Ter illustratie: in 2013 was het niveau van het loonaandeel in de industrie in België en in Duitsland zo goed als identiek, terwijl de uurloonkosten in België 14,6% hoger waren en de productiviteit in waarde 15,5% hoger was.

⁷¹ Het loonaandeel is de verhouding tussen de inkomsten uit arbeid en de toegevoegde waarde. De inkomsten uit arbeid omvatten de beloning van de werknemers en een raming van de inkomsten uit arbeid van de zelfstandigen. De inkomsten uit arbeid van zelfstandigen worden geraamd op basis van de hypothese van een uurloon dat gelijk is aan dat van de werknemers in dezelfde bedrijfstak.

⁷²
$$\text{Loonaandeel} = \frac{\text{inkomsten uit arbeid}}{\text{toegevoegde waarde}} = \frac{\frac{\text{inkomsten uit arbeid}}{\text{gewerkte uren}}}{\frac{\text{toegevoegde waarde}}{\text{gewerkte uren}}} = \frac{\text{uurloonkosten}}{\text{arbeidsproductiviteit per uur in waarde}}.$$
 De

uurloonkosten zijn in feite gelijk aan de inkomsten uit arbeid (werknemers + zelfstandigen) gedeeld door het aantal gewerkte uren van de werknemers en de zelfstandigen.

Grafiek 2-11: Niveau van het loonaandeel, van de uurloonkosten en van de arbeidsproductiviteit

Noten: De niet-industriële takken omvatten de ganse privésector met uitsluiting van de industrie, de financiële sector en de vastgoedsector. De uurloonkosten zijn gelijk aan de verhouding tussen de inkomsten uit arbeid en het volume van gewerkte uren van de werknemers en de zelfstandigen. De inkomsten uit arbeid omvatten de beloning van de werknemers en een raming van de inkomsten uit arbeid van de zelfstandigen. De inkomsten uit arbeid van zelfstandigen worden geraamd op basis van de hypothese van een uurloon dat gelijk is aan dat van de werknemers in dezelfde bedrijfstak. De arbeidsproductiviteit is gelijk aan de verhouding tussen de toegevoegde waarde en het volume van gewerkte uren van de werknemers en de zelfstandigen. Het loonaandeel is de verhouding tussen de uurloonkosten en de arbeidsproductiviteit.

Bronnen: Eurostat, INR, FPB, CBS

Het hoge productiviteitspeil in België, meer bepaald in de industrie, is ten dele het resultaat van de bijstellingen die in de economie hebben plaatsgevonden. Verschillende soorten van bijstellingen leiden tot een verhoging van de arbeidsproductiviteit. De substitutie van arbeid door kapitaal verhoogt op een mechanische wijze de arbeidsproductiviteit, want hetzelfde wordt geproduceerd met minder werknemers. Bovendien zijn de pas geïnstalleerde machines doorgaans performanter (in termen van geproduceerde hoeveelheid per tijdseenheid) dan de werknemers die ze vervangen, wat de productiviteit nog meer opdrijft. Een andere manier om de productiviteit te verhogen, is de fragmentering van de productie: door sommige activiteiten te verplaatsen of te externaliseren, focussen de ondernemingen op de activiteiten waarin ze het best presteren. Bovendien zijn die activiteiten vaak kapitaalintensiever dan die welke ze afstoten, waardoor de arbeidsproductiviteit op een mechanische wijze de hoogte ingaat⁷³. De bijstelling kan ook een macro-economisch karakter hebben: de minst productieve bedrijven verdwijnen en hun middelen worden (al dan niet volledig) in andere ondernemingen ondergebracht, waardoor de productiviteit op macro-economisch niveau toeneemt⁷⁴.

Dergelijke bijstellingen deden zich ook in de buurlanden voor, maar kennelijk was dat in mindere mate het geval. Duprez (2014) toont bijvoorbeeld aan dat het aandeel in het bbp van de ingevoerde inputs in 2010 groter was in België dan in de buurlanden, wat wijst op een hogere relocatiegraad. Wat de industrie betreft, tonen Timmer et al. (2013) aan dat het aandeel van de ingevoerde inputs in de totale inputs al in 1995 groter was in België dan in de meeste Europese landen, hetgeen ook wijst op een sterker doorgedreven relocatieverschijnsel⁷⁵. Wat de ontwikkelingen sinds 1996 betreft, tonen Biatour en Kegels (2010) aan dat zowel in de industrie als in de marktdiensten de kapitaalintensiteit tijdens de periode 1996-2007 in België het sterkst is toegenomen. Dat verschijnsel wijst er zo te zien op dat bijsturingsprocessen als de substitutie van arbeid door kapitaal en/of de fragmentering van de productie (in zoverre die de industrie ertoe heeft aangezet zich te specialiseren in kapitaalintensievere activiteiten) tijdens die periode in België aanzienlijker waren dan in de buurlanden. Een ander element

⁷³ De ondernemingen hebben de arbeidsintensievere productieactiviteiten immers verplaatst naar lagelonenlanden en hebben activiteiten die van nature arbeidsintensief zijn (boekhouding, marketing...), geëxternaliseerd naar de dienstensector.

⁷⁴ Dit heeft zich tijdens de periode 1997-2004 voorgedaan in de textielsector (zie CRB, 2008).

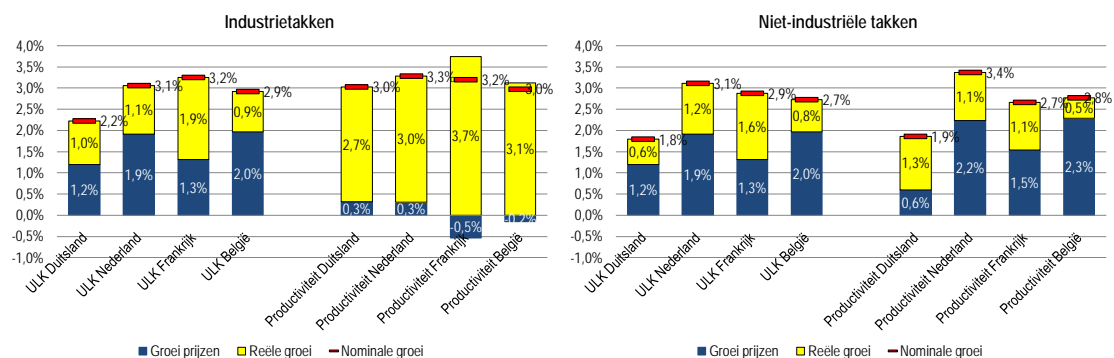
⁷⁵ Met uitzondering van Luxemburg en Malta

dat erop kan wijzen dat de bijstellingen in België nadrukkelijker voorkwamen, is het feit dat de werkgelegenheid in de industrie in ons land sinds 1996 sterker is teruggelopen dan in de buurlanden (zie hoofdstuk Werkgelegenheid). De substitutie van arbeid door kapitaal en de gewijzigde focus van de activiteiten op bepaalde segmenten van de toegevoegdewaardeketen (d.m.v. relocaties, externalisering of het onderbrengen van middelen in bepaalde ondernemingen) hebben immers vaak tot gevolg dat de werkgelegenheid in de betrokken sectoren achteruitgaat.

De bovenvermelde bijstellingen leiden tot een verhoging van de arbeidsproductiviteit in volume (toegevoegde waarde in volume per gewerkt uur) en hebben voornamelijk betrekking op de industrie. De arbeidsproductiviteit kan echter ook in waarde toenemen via de stijging van de prijzen. Zo'n bijstelling doet zich meer in de niet-industriële takken voor. Omdat ze minder sterk gebonden zijn aan de prijzen dan de industrietakken (minder geliberaliseerde markten, minder sterke internationale handelsbetrekkingen...), kunnen de niet-industriële ondernemingen immers gemakkelijker hun prijzen verhogen om de productiviteit in waarde op te drijven.

Dit contrast tussen de industrietakken en de niet-industriële takken wordt in de vier landen waargenomen, maar is groter in België. Dat wordt aangetoond in Grafiek 2-12, dat de groei van de uurloonkosten en van de productiviteit in waarde uitsplitst in een prijseffect en een reëel effect. In de niet-industriële takken is het gedeelte van de toename van de productiviteit in waarde dat te wijten is aan de stijging van de prijzen in België groter dan in de buurlanden⁷⁶. Een minder goede marktwerking kan hiervoor een verklaring zijn, zoals wordt uitgelegd in het hoofdstuk Structureel concurrentievermogen.

Grafiek 2-12: Uitsplitsing van de groei van de uurloonkosten (ULK) en van de arbeidsproductiviteit in een prijseffect en een reëel effect. Gemiddelde groeipercentages 1996-2012

Noten: De niet-industriële takken omvatten de ganse privésector met uitsluiting van de industrie, de financiële sector en de vastgoedsector. De uurloonkosten zijn gelijk aan de verhouding tussen de inkomsten uit arbeid en het volume van gewerkte uren van de werknemers en de zelfstandigen. De inkomsten uit arbeid omvatten de beloning van de werknemers en een raming van de inkomsten uit arbeid van de zelfstandigen. De inkomsten uit arbeid van zelfstandigen worden geraamd op basis van de hypothese van een uurloon dat gelijk is aan dat van de werknemers in dezelfde bedrijfstak. De arbeidsproductiviteit is gelijk aan de verhouding tussen de toegevoegde waarde en het volume van gewerkte uren van de werknemers en de zelfstandigen. De gemiddelde groeipercentages worden bij benadering vastgesteld d.m.v. het gemiddelde van de logaritmische verschillen. De groei van de prijzen voor de uurloonkosten wordt berekend op basis van de deflator van het particulier verbruik. De groei van de prijzen voor de productiviteit in waarde wordt berekend op basis van de deflator van de toegevoegde waarde.

Bronnen: Eurostat, INR, FPB, CBS

⁷⁶ Dit geldt zowel voor de periode 1996-2007 als voor de periode 2007-2012. In die laatste periode is de groei van de reële productiviteit in de niet-industriële takken zelfs negatief. De cijferresultaten van de analyse van de twee deelperioden kunnen worden geraadpleegd in de bijlage.

De forse prijsstijgingen in de niet-industriële takken in België wegen op twee manieren op de economie. Ten eerste hebben ze tot gevolg dat de intermediaire kosten van de industriële ondernemingen toenemen, want die laatste zijn grote afnemers van diensten. Duprez (2014) toont immers aan dat ongeveer tweederde van de door België uitgevoerde toegevoegde waarde wordt voortgebracht door de dienstentakken, terwijl vooral de industriële producten, m.a.w. de producten die in fine worden verkocht door de industrietakken, worden uitgevoerd (de industriële producten maken ruim $\frac{3}{4}$ van de uitvoerwaarde uit). Dat betekent dat een groot deel van de toegevoegde waarde van de industriële producten wordt voortgebracht in de dienstensector (distributie, vervoer, diensten aan ondernemingen, telecommunicatie, O&O...). De verhogingen van de verkoopprijzen van de diensten leiden bijgevolg tot een minder sterke groei van de deflator van de toegevoegde waarde in de industrie, aangezien deze positief afhankelijk is van de groei van de outputprijs en negatief afhankelijk is van de prijs van het intermediair verbruik. Met andere woorden, de forse prijsstijgingen in de niet-industriële takken leiden tot een minder sterke groei van de productiviteit in waarde in de industrie en verplichten aldus de industrietakken ertoe nog meer bij te sturen om de productiviteit in volume op te drijven, met alle negatieve gevolgen van dien voor de werkgelegenheid.

Ten tweede gaan als gevolg van de prijsstijgingen in de niet-industriële takken ook de consumptieprijzen omhoog. Die laatste stijgen tijdens de bestudeerde periode gemiddeld in feite sterker in België dan in de buurlanden⁷⁷. Het gevolg van deze hoge inflatie is dat een groot deel van de groei van de lonen in België dient om zich aan te passen aan de levensduurte, en niet om de koopkracht te verhogen.

Grafiek 2-12 blijkt dat de reële loonstijgingen in België inderdaad kleiner zijn dan in de drie buurlanden in de industrie, en dat ze ook kleiner zijn dan in Frankrijk en Nederland in de niet-industriële takken⁷⁸. Dit verklaart grotendeels waarom de koopkracht in België sinds 1996 minder sterk is toegenomen dan in de buurlanden, terwijl de nominale loonkosten wel sterker zijn gestegen dan in Duitsland (zie punt hieronder "Ontwikkeling van de koopkracht van de particulieren").

Stijging van het concurrentievermogen in de Duitse industrie aangetoond aan de hand van de uitsplitsing van het loonaandeel

Een deel van de toename van het concurrentievermogen in de Duitse industrie kan worden aangetoond aan de hand van de uitsplitsing van het loonaandeel die wordt voorgesteld in Grafiek 2-11. Volgens Dustmann et al. (2014) hebben drie factoren bijgedragen tot de stijging van de kostencompetitiviteit in Duitsland.

Een eerste factor is de verplaatsing van een deel van de activiteiten naar Oost-Europa, wat heeft bijgedragen tot de toename van de productiviteit in volume.

Een tweede factor is de lichte stijging van de reële lonen in de diensten (en zelfs een daling voor sommige werknemerscategorieën), die duidelijk waarneembaar is in Grafiek 2-11. Die lichte reële loonstijgingen werden omgezet in lichte prijsstijgingen (ook waarneembaar in Grafiek 2-11), wat in het voordeel was van de ondernemingen uit de industrie, want zij nemen diensten af. Technisch gesproken heeft dit bijgedragen tot de stijging van de deflator van de toegevoegde waarde in de industrie en,

⁷⁷ Dit geldt vooral tijdens de periode 2007-2012. In de periode 1996-2007 stijgt de deflator van het particulier verbruik sneller dan in Frankrijk en dan in Duitsland, maar minder snel dan in Nederland. Cf. de bijlagen voor de cijferresultaten van de analyse per periode.

⁷⁸ Tijdens de periode 2007-2012 is de groei van de reële uurloonkosten in België ook kleiner dan in Duitsland. Zie de bijlagen voor de cijferresultaten van de analyse per periode.

bijgevolg, van de productiviteit in waarde. Anderzijds maakten die lichte prijsstijgingen in de dienstensector het ook mogelijk een lage inflatie te handhaven.

Die lage inflatie heeft ten dele bijgedragen aan de derde factor, nl. dat de uurloonkosten in de industrie minder zijn gestegen dan de productiviteit in waarde, wat een inkrimping van het loonaandeel tot gevolg heeft gehad en dus heeft geleid tot een stijging van de kostencompetitiviteit⁷⁹.

Terwijl het loonaandeel in België tijdens de ganse periode stabiel is gebleven, is de winstmarge, d.w.z. het aandeel van het bruto exploitatieoverschot in de toegevoegde waarde, van zijn kant toegenomen. Het verschil tussen die twee ontwikkelingen vloeit voort uit de ontwikkeling van het aandeel van de belastingen minus subsidies aan de productie in de toegevoegde waarde⁸⁰. Dat aandeel wordt immers kleiner in zowel de industrietakken als de niet-industriële takken. Deze inkrimping gaat gepaard met een stijging van de loonsubsidies (zie het punt hierboven "Ontwikkeling van de fiscale en parafiscale heffingen"). Dat verschijnsel wordt in de buurlanden niet waargenomen.

Tabel 2-9: Loonaandeel, winstmarge en belastingen minus subsidies aan de productie in % van de TW

	Loonaandeel			Winstmarge			(Belastingen - subsidies) / TW		
	1996	2012	1996-2012	1996	2012	1996-2012	1996	2012	1996-2012
Industrietakken									
Duitsland	74,6%	65,6%	-8,9%	25,7%	34,2%	8,5%	-0,3%	0,1%	0,4%
Nederland	59,8%	57,7%	-2,1%	40,0%	42,1%	2,1%	0,2%	0,2%	0,0%
Frankrijk	66,4%	66,9%	0,5%	28,7%	28,2%	-0,5%	4,9%	4,9%	0,0%
België	67,6%	67,0%	-0,7%	31,7%	35,1%	3,5%	0,7%	-2,1%	-2,8%
Niet-industriële takken									
Duitsland	74,8%	74,0%	-0,8%	27,5%	26,8%	-0,7%	-2,3%	-0,8%	1,5%
Nederland	81,2%	77,9%	-3,3%	19,1%	22,9%	3,8%	-0,3%	-0,8%	-0,5%
Frankrijk	74,4%	77,0%	2,6%	22,8%	20,7%	-2,1%	2,7%	2,3%	-0,4%
België	84,8%	84,1%	-0,7%	15,3%	18,6%	3,2%	-0,1%	-2,7%	-2,6%

Noten: De niet-industriële takken omvatten de ganse privésector met uitsluiting van de industrie, de financiële sector en de vastgoedsector. Het loonaandeel is de verhouding tussen de inkomsten uit arbeid en de toegevoegde waarde. De inkomsten uit arbeid omvatten de beloning van de werknemers en een raming van de inkomsten uit arbeid van de zelfstandigen. De inkomsten uit arbeid van zelfstandigen worden geraamd op basis van de hypothese van een uurloon dat gelijk is aan dat van de werknemers in dezelfde bedrijfstak. $Winstmarge = 1 - \text{loonaandeel} - (\text{belastingen} - \text{subsidies aan de productie}) / TW$.

Bronnen: Eurostat, INR, FPB, CBS

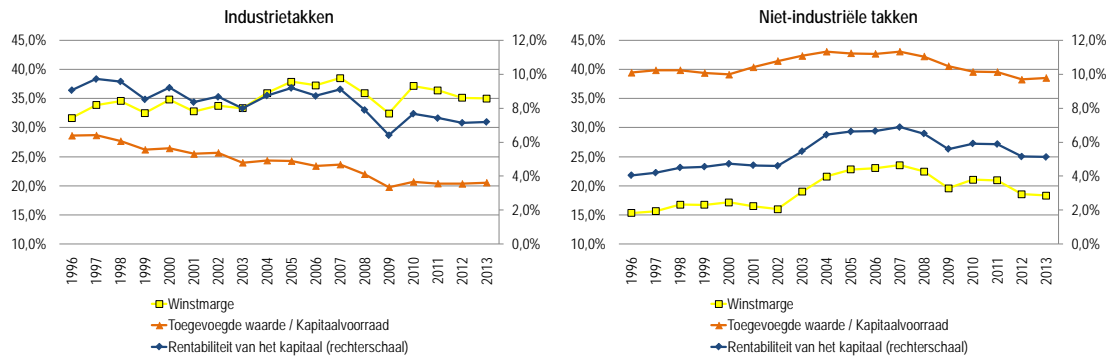
De economische rentabiliteit van het kapitaal wordt gedefinieerd als de verhouding tussen het bruto exploitatieoverschot en de waarde van de productieve kapitaalvoorraad. De ontwikkeling ervan kan worden uitgesplitst in twee componenten: enerzijds de ontwikkeling van de productiviteit van kapitaal in waarde (verhouding tussen de toegevoegde waarde en de productieve kapitaalvoorraad), d.w.z. de hoeveelheid toegevoegde waarde die wordt gecreëerd per euro productief kapitaal, en anderzijds de ontwikkeling van de winstmarge, d.w.z. het deel van de toegevoegde waarde dat wordt besteed aan de

⁷⁹ De inkrimping van het loonaandeel kan worden gezien als een stijging van de kostencompetitiviteit. De ontwikkeling van het loonaandeel is immers gelijk aan het verschil tussen de ontwikkeling van de loonkosten per eenheid product (ratio uurloonkosten / productiviteit per uur in volume) en de ontwikkeling van de deflator van de toegevoegde waarde. Aangezien de deflator van de toegevoegde waarde in de Duitse industrie weinig verandert, ligt de ontwikkeling van het loonaandeel dicht in de buurt van de ontwikkeling van de loonkosten per eenheid product. De ontwikkeling van de loonkosten per eenheid product is een veelgebruikte indicator om de kostencompetitiviteit van een land of van een bedrijfstak te meten, want de ondernemingen bepalen hun verkoopprijzen grotendeels op basis van die loonkosten per eenheid product.

⁸⁰ $Winstmarge = 1 - \text{loonaandeel} - \frac{\text{belastingen} - \text{subsidies}}{\text{toegevoegde waarde}}$. Een stijging van de subsidies verhoogt dus het aandeel van de toegevoegde waarde dat naar het kapitaal gaat.

beloning van het productieve kapitaal. De ontwikkeling van deze aggregaten wordt voorgesteld in Grafiek 2-13.

Grafiek 2-13: Rentabiliteit van het kapitaal, winstmarge en ratio toegevoegde waarde / kapitaalvoorraad

Noten: De niet-industriële takken omvatten de ganse privésector met uitsluiting van de industrie, de financiële sector en de vastgoedsector. De rentabiliteit van het kapitaal is gelijk aan de verhouding tussen het bruto exploitatieoverschot (BEO) en de kapitaalvoorraad. De winstmarge is gelijk aan de verhouding tussen het BEO en de toegevoegde waarde (TW).

BEO = TW - (belastingen - subsidies) - inkomsten uit arbeid. De inkomsten uit arbeid omvatten de beloning van de werknemers en een raming van de inkomsten uit arbeid van de zelfstandigen. De inkomsten uit arbeid van de zelfstandigen worden geraamd op basis van de hypothese van een uurloon dat gelijk is aan dat van de werknemers in dezelfde bedrijfstak.

Bronnen: Eurostat, INR, FPB, CBS

In de Belgische industrie krimpt de productiviteit van het kapitaal in waarde. Welnu, aangezien de winstmarge constant blijft, volgt hieruit een daling van de rentabiliteit van het kapitaal. Er kunnen twee verklaringen zijn voor de vermindering van de productiviteit van het kapitaal in waarde. Ten eerste kan dit betekenen dat almaar meer moet worden geïnvesteerd om eenzelfde toegevoegde waarde voort te brengen. Dit kan voortvloeien uit het feit dat de nieuwe investeringen steeds kleinere productiviteitswinsten opleveren⁸¹ of dat de marges steeds kleiner zijn, bijvoorbeeld wegens de relatief duurder geworden intermediaire kosten (in vergelijking met de verkoopprijzen), met name van de diensten. Als die verklaring correct is, zou dat betekenen dat de verdeling van de toegevoegde waarde tussen beloning van arbeid en beloning van kapitaal niet verenigbaar was met het behoud van de rentabiliteit van het kapitaal, gelet op de neerwaartse ontwikkeling van de productiviteit van het kapitaal in waarde.

Een tweede verklaring voor de daling van de productiviteit van het kapitaal in waarde, en dus van de rentabiliteit van het kapitaal, is statistisch van aard en houdt louter verband met het gebruik van de nationale rekeningen. Wanneer bepaalde bijstellingen worden doorgevoerd die leiden tot een inkrimping van de activiteit, dan vermindert de toegevoegde waarde; de kapitaalvoorraad van zijn kant blijft echter aanwezig in de nationale rekeningen, tot hij verdwijnt wanneer hij het einde van zijn levenscyclus heeft bereikt⁸². De daling van de productiviteit van het kapitaal in waarde zou bijgevolg niet wijzen op een daling van de productiviteitswinsten die worden voortgebracht door het gebruikte kapitaal, maar zou te wijten zijn aan het feit dat de kapitaalvoorraad ook kapitaal zou bevatten dat niet langer wordt gebruikt. In dat geval zou de productiviteit van het kapitaal in waarde, en dus de rentabiliteit van het kapitaal, opnieuw zijn oorspronkelijke niveau (voor de bijstelling) bereiken wanneer het ongebruikte kapitaal uit de statistieken verdwijnt. Dat de productiviteit tot in 2009 aanhoudend bleef

⁸¹ Biatour en Kegels (2010) tonen aan (op basis van gegevens van de nationale boekhouding in ESR95) dat de groei van de totale factorproductiviteit, d.w.z. de productiviteitswinsten die voortvloeien uit de efficiëntie waarmee arbeid en kapitaal in het productieproces met elkaar worden gecombineerd (dankzij de technische vooruitgang, organisatorische veranderingen enz.), van 1996 tot 2007 minder sterk toeneemt in de industrie in België dan in de buurlanden.

⁸² Volgens de parameters van de overlevingsfunctie die wordt toegepast op het type van actief in kwestie.

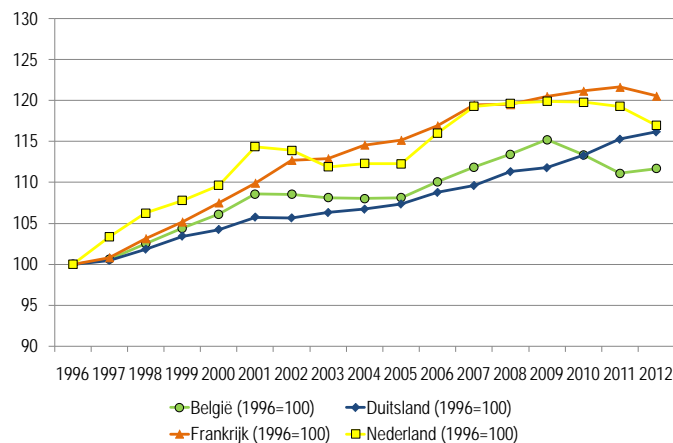
achteruitgaan, kan worden verklaard door het feit dat er tot dan voortdurend bijstellingen hebben plaatsgevonden. Als die verklaring klopt, dan zal op termijn allicht weer een toename van de productiviteit van het kapitaal in waarde worden waargenomen. Door de boekhoudkundige gegevens op micro-economisch niveau (die niet worden beïnvloed door deze statistische afwijking) te analyseren, moet het mogelijk zijn een beter inzicht te verwerven in de oorzaken van de daling van de productiviteit van het kapitaal in waarde in de Belgische industrie⁸³.

Een interessante vaststelling is dat de productiviteit van het kapitaal in waarde in België niet achteruitgaat in de niet-industriële takken (waardoor, gelet op de stijging van de winstmarge, de rentabiliteit van het kapitaal toeneemt) en dat ze evenmin vermindert in de industrietakken in Duitsland en in Nederland (maar wel in Frankrijk)⁸⁴. Dat betekent dus dat de Belgische industrie wordt gekenmerkt door lagere productiviteitswinsten of lagere toenames van de marges en/of dat ze meer bijstellingen heeft gekend dan elders. In beide gevallen wijst dit op structurele problemen in de industrie in België.

Ontwikkeling van de koopkracht van de particulieren

De koopkracht van de particulieren in België nam tussen 1996 en 2012 met 11,7% toe, of gemiddeld jaarlijks met 0,69%, wat trager is dan in de drie buurlanden. In de periode voor de start van de crisis (1996-2007) groeide de koopkracht gemiddeld jaarlijks nog trager in Duitsland dan in België (0,84% tov. 1,02%). Na 2007 stakte de groei in Frankrijk en vooral in Nederland en vanaf 2009 ook in België, terwijl de koopkracht in Duitsland bleef groeien. Dit had als gevolg dat de koopkracht in Duitsland in de periode 2007-2012 gemiddeld jaarlijks veel sneller groeide dan in de buurlanden (Grafiek 2-14).

Grafiek 2-14: Ontwikkeling van de koopkracht (reëel bruto alternatief beschikbaar inkomen) van de particulieren per inwoner in België en de buurlanden, 1996-2012

Bron: nationale rekeningen; Destatis; Eurostat; eigen berekeningen CRB

⁸³ Een derde verklaring voor de daling van de productiviteit van het kapitaal in waarde houdt verband met de conjunctuur. In een periode van laagconjunctuur daalt de bezettingsgraad van de productiecapaciteit, waardoor minder toegevoegde waarde wordt gecreëerd voor eenzelfde kapitaalvoorraad. Wanneer de conjunctuur echter weer in stijgende lijn gaat, moet de productiviteit in waarde opnieuw toenemen naarmate de bezettingsgraad van de productiecapaciteit stijgt. De conjunctuur alleen kan dus niet de waargenomen aanhoudende achteruitgang van de productiviteit van het kapitaal in waarde verklaren.

⁸⁴ Deze vaststelling steunt op de gegevens van de nationale boekhouding van 2013, die in ESR95 zijn. Wij beschikken momenteel voor de buurlanden niet over de gegevens m.b.t. de kapitaalvoorraad in ESR2010.

De evolutie van de koopkracht van de particulieren⁸⁵ wordt gemeten aan de hand van de evolutie van het reëel⁸⁶ (bruto) alternatief beschikbaar inkomen per inwoner. De koopkracht bestaat dus uit enerzijds de primaire inkomens en anderzijds de sociale uitkeringen en sociale overdrachten in natura⁸⁷ min de belastingen en sociale premies (samen vormen die de netto-overdrachten), allemaal uitgedrukt in reële termen per inwoner. De samenstelling van de koopkracht wordt weergegeven in Tabel 2-10, samen met het gewicht van de componenten in het bruto binnenlands product. Het gewicht van de beloning van werknemers is in alle vier de landen beduidend hoger dan dat van het inkomen uit vermogen en gemengd inkomen. In België, Duitsland en Frankrijk is het bruto primair inkomen t.o.v. het BBP lager dan het bruto alternatief beschikbaar inkomen t.o.v. het BBP, wat wil zeggen dat een deel van de koopkracht van de particulieren wordt verkregen via netto-overdrachten. In Frankrijk is er een groot verschil tussen het gewicht van het alternatief beschikbaar inkomen en het primair inkomen, en bijgevolg is er een hoog aandeel sociale uitkeringen en sociale overdrachten in natura. In Nederland is het bruto alternatief beschikbaar inkomen t.o.v. het BBP echter opvallend lager dan in de buurlanden en het is bovendien ook lager dan het bruto primair inkomen t.o.v. het BBP.

Tabel 2-10: Samenstelling van het bruto alternatief beschikbaar inkomen van de particulieren en aandelen van de componenten in het BBP in België en de buurlanden

	Gemiddeld aandeel in BBP (1996-2012)			
	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland
Beloning van WN	53,1%	53,1%	53,3%	50,6%
+ Inkomen uit vermogen (middelen - bestedingen)	10,1%	12,1%	6,7%	7,0%
Inkomen uit vermogen: Middelen	11,4%	14,8%	8,4%	10,0%
Inkomen uit vermogen: Bestedingen	1,3%	2,7%	1,6%	3,0%
+ Bruto-exploitationoverschot en gemengd inkomen	13,8%	14,1%	14,7%	10,5%
= Saldo bruto primair inkomen	77,0%	79,3%	74,6%	68,1%
- Belastingen op inkomen, vermogen, ... (netto)	13,4%	9,2%	8,0%	8,7%
- Sociale premies (netto)	20,2%	20,5%	22,2%	26,7%
+ Sociale uitkeringen, exclusief sociale overdrachten in natura (netto)	19,7%	18,7%	21,0%	19,5%
+ Overige inkomensoverdrachten (netto)	0,9%	0,2%	2,2%	0,1%
= Bruto beschikbaar inkomen	64,0%	68,3%	67,6%	52,0%
+ Sociale overdrachten in natura (netto)	14,7%	12,2%	15,3%	14,7%
= Bruto alternatief beschikbaar inkomen	78,6%	80,5%	83,0%	66,7%

Bron: Eurostat; nationale rekeningen; eigen berekeningen CRB

De beloning van werknemers heeft dus het grootste gewicht, waardoor een stijging of daling ook de grootste invloed heeft op de evolutie van het reëel bruto alternatief beschikbaar inkomen per inwoner. Mede door de minder snelle stijging van de beloning van werknemers per inwoner groeide de koopkracht in België minder snel dan in Frankrijk en Nederland (Tabel 2-11). Dit komt voornamelijk doordat de reële beloning per uur veel sneller groeide in Frankrijk en Nederland.

⁸⁵ Omwille van gebrek aan afzonderlijke gegevens voor de huishoudens (=S.14, omvat ook de zelfstandige ondernemers) voor Duitsland, wordt de sector S.15 (instellingen zonder winstoogmerk ten behoeve van huishoudens) ook in rekening gebracht. S.14 en S.15 vormen samen de particulieren.

⁸⁶ Om tot de reële evolutie te komen, wordt de deflator van de werkelijke consumptieve bestedingen van de particulieren gebruikt, omdat de sociale overdrachten in natura onder de werkelijke consumptie vallen. 1996 is het basisjaar.

⁸⁷ Deze overdrachten zijn onder meer de tegemoetkoming van de overheidsbesturen bij huisvesting (zoals sociale woningen), kinderdagverblijven, onderwijs, maar ook de terugbetaling van de kosten voor geneeskundige verzorging door de sociale zekerheid (terugbetaling dokterskosten en dergelijke).

De reële beloning per uur groeide ook in Duitsland sneller dan in België, maar dit werd gecompenseerd door het feit dat de gemiddelde arbeidsduur per werknemer er sneller daalde (men verdient er dus meer per uur, maar werkt er minder uren), wat verklaart waarom de reële beloning per inwoner in de periode 1996-2012 minder snel groeide in Duitsland dan in België. We moeten hierbij wel opmerken dat, hoewel de reële beloning per uur sneller groeide in Duitsland, de nominale beloning per uur sneller groeide in België. Dit komt door de veel sterkere prijsstijging (gemeten aan de hand van de deflator van de werkelijke consumptieve bestedingen) in België dan in Duitsland.

De reële beloning per inwoner groeide in 1996-2012 minder snel in Duitsland dan in België, maar voor Duitsland is er een opmerkelijk verschil tussen de periode voor en na de financiële crisis (scharnierjaar 2007)⁸⁸. In de eerste periode droegen de evolutie van de gemiddelde arbeidsduur per werknemer en het aandeel werknemers in de totale bevolking veel minder bij aan de groei van de reële beloning van werknemers in Duitsland dan in België, waardoor de groei in Duitsland veel trager was. Ook de reële beloning per uur groeide iets minder snel in Duitsland dan in België (0,4% t.o.v. 0,5%). In de tweede periode daarentegen groeide de beloning van werknemers per inwoner het sterkst in Duitsland, voornamelijk dankzij de sterkste groei van het aandeel werknemers in de totale bevolking. Daarnaast droeg ook de evolutie van de reële beloning per uur bij aan de groei (0,9% in Duitsland t.o.v. 0,5% in België).

Tabel 2-11: Uitsplitsing reële evolutie van de beloning van werknemers per inwoner in België en de buurlanden

	Gemiddeld jaarlijks groeipercentage ('96-'12)			
	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland
Reële beloning van werknemers (S.1) per inw.	1,0%	0,7%	1,2%	1,3%
Reële beloning per uur	0,5%	0,6%	1,3%	0,9%
Nominale beloning per uur	2,7%	1,8%	2,9%	3,3%
Deflator	2,2%	1,2%	1,6%	2,3%
Gemiddelde arbeidsduur per werknemer	-0,1%	-0,5%	-0,4%	-0,4%
Aandeel werknemers in totale bevolking	0,6%	0,6%	0,2%	0,7%

Bron: Eurostat; eigen berekeningen CRB

Ten tweede verklaart ook de daling van het gemengd inkomen (inkomen van zelfstandigen) waarom de koopkracht in België minder snel groeide dan in Duitsland en Frankrijk⁸⁹. Net zoals bij de beloning van werknemers is dit in grote mate te wijten aan de minder snelle groei van het reëel bruto gemengd inkomen per uur (Tabel 2-12). De gemiddelde arbeidsduur per zelfstandige daarentegen steeg in België en daalde in de buurlanden. Merk ook hier op dat het reëel bruto gemengd inkomen per uur in België sneller daalde dan in Duitsland, hoewel het nominaal bruto gemengd inkomen per uur sneller groeide in België.

Na opsplitsing in twee periodes, blijkt dat het reëel bruto gemengd inkomen per inwoner voornamelijk na 2007 minder snel groeide in België dan in de buurlanden. In de periode 1996-2007 groeide het gemengd inkomen sneller in België dan in Duitsland en bijna even snel als in Frankrijk⁹⁰.

⁸⁸ De tabellen met groeipercentages voor de periodes 1996-2007 en 2007-2012 zijn te vinden in bijlage.

⁸⁹ Aangezien de gegevens in verband met het gemengd inkomen voor Nederland op dit moment slechts beschikbaar zijn vanaf het jaar 1999, kan het gemiddeld jaarlijks groeipercentage vanaf 1996 niet worden berekend.

⁹⁰ De tabellen met groeipercentages voor de periodes 1996-2007 en 2007-2012 zijn te vinden in bijlage.

Tabel 2-12: Uitsplitsing reële evolutie bruto gemengd inkomen per inwoner in België en de buurlanden

	Gemiddeld jaarlijks groeipercentage ('96-'12)			
	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland
Reëel bruto gemengd inkomen (S.1) per inw.	-0,8%	-0,4%	-0,3%	?
Reëel bruto gemengd inkomen per uur	-0,8%	-0,5%	0,6%	?
Nominaal bruto gemengd inkomen per uur	1,4%	0,7%	2,2%	?
Deflator	2,2%	1,2%	1,6%	2,3%
Gemiddelde arbeidsduur per zelfstandige	0,2%	-0,9%	-0,7%	-0,1%
Aandeel zelfstandigen in totale bevolking	-0,2%	1,0%	-0,3%	0,0%

Bron: Eurostat; eigen berekeningen CRB

Ten derde vormt ook de evolutie van het inkomen uit vermogen een verklaring voor het feit dat de koopkracht trager groeide in België dan in Duitsland en Frankrijk (Tabel 2-13). Dit komt zowel doordat het rendement op vorderingen in België sneller daalde dan in Frankrijk en Duitsland, als door het feit dat de voorraad financiële activa per inwoner in België veel minder snel toenam. Dit wordt o.a. veroorzaakt door een sterke daling van de ontvangen rente op overheidsschuld in België, wat dan weer verklaard kan worden door dalende rentevoeten en een dalende schuld. Hetzelfde fenomeen zien we ook in Nederland⁹¹ (zie ook « De begrotingskoers in België en de buurlanden sinds 1996 » in hoofdstuk 1). De invloed van de evolutie van de bestedingen is zeer beperkt, omdat het gewicht van de bestedingen veel kleiner is dan dat van de middelen Tabel 2-13).

Tabel 2-13: Uitsplitsing van het reëel netto-inkomen uit vermogen per inwoner in België en de buurlanden

	Gemiddeld jaarlijks groeipercentage ('96-'12)			
	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland
Reëel inkomen uit vermogen per inw. (midd - best)	-1,9%	2,9%	0,7%	-2,9%
Reëel inkomen uit vermogen (middelen) per inw.	-1,9%	1,7%	0,1%	-2,6%
Rendement op financiële activa (vorderingen)	-3,1%	-0,8%	-2,8%	-5,1%
Reële financiële activa per inw.	1,2%	2,5%	2,9%	2,7%
Reëel inkomen uit vermogen (bestedingen) per inw.	-1,9%	-3,2%	-2,4%	-1,8%
Kost van schulden	-4,8%	-3,5%	-6,4%	-7,5%
Reële schulden per inw.	3,0%	0,3%	4,2%	6,2%

Bron: Eurostat; nationale rekeningen; eigen berekeningen CRB

De invloed van de primaire inkomens wordt deels gecompenseerd door de netto-overdrachten (het verschil tussen inkomensoverdrachten die particulieren ontvangen van en betalen aan andere sectoren, voornamelijk de overheid), toch wat betreft de vergelijking met Frankrijk en Duitsland (zie ook « De dynamiek van de overheidsuitgaven in België » in hoofdstuk 1). De kloof tussen de gemiddelde jaarlijkse groeipercentages is kleiner voor de bruto alternatieve beschikbare inkomens dan voor de primaire inkomens (Tabel 2-14). Dit wil dus zeggen dat de netto-overdrachten meer bijdragen aan de groei van de koopkracht in België dan in Frankrijk en voornamelijk Duitsland. In de eerste periode werd deze stijging in België en Nederland voornamelijk gefinancierd door een daling van de rentelasten op de overheidsschuld, wat ook de daling van het inkomen uit vermogen in beide landen compenseert (zie Tabel 2-14). Dit is met andere woorden een overdracht tussen de particulieren: namelijk van de houders van overheidsschulden naar de ontvangers van sociale uitkeringen (dit zijn mogelijk dezelfde personen). Na 2007 daarentegen werd de stijging in zowel België, Nederland als Frankrijk voornamelijk

⁹¹ De tabellen met groeipercentages voor de periodes 1996-2007 en 2007-2012 zijn te vinden in bijlage.

gefinancierd door een stijgend overheidsdeficit. In Duitsland is er gedurende heel de periode geen impact van de netto-overdrachten op de evolutie van de koopkracht.

Tabel 2-14: Impact van de netto-overdrachten op de koopkracht in België en de buurlanden

	Gemiddeld jaarlijks groeipercentage ('96-'12)			
	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland
Bruto alternatief beschikbaar inkomen van de particulieren per inwoner in reële termen	0,69%	0,94%	1,17%	0,98%
Bruto saldo primaire inkomens van de particulieren per inwoner in reële termen	0,40%	0,95%	1,00%	0,51%
Impact netto-overdrachten	0,29%	0,00%	0,17%	0,47%

Bron: Eurostat; nationale rekeningen; eigen berekeningen CRB

Samengevat kunnen we stellen dat de minder snelle groei van de koopkracht in België in vergelijking met de buurlanden voornamelijk kan worden verklaard door een tragere groei van de beloning van werknemers en van het gemengd inkomen (meer bepaald de reële beloning per uur) en het inkomen uit vermogen. De daling van het inkomen uit vermogen wordt veroorzaakt door een daling van de rentelasten op overheidsschuld, maar dit wordt deels gecompenseerd door de groei van de netto-overdrachten.

2.3.2 Recente loonontwikkeling in België

Cao-lonen en indexering

Een indicator van de ontwikkeling van de reële brutolonen die voortvloeien uit de loononderhandelingen is de index van de cao-lonen. Aan de hand van de huidige index kan de ontwikkeling van de door onderhandelingen vastgestelde lonen echter niet goed worden geraamd, want daarin wordt geen rekening gehouden met tal van premies, noch met de ontwikkeling van de lonen waarover in de meest gedecentraliseerde sectoren op ondernemingsniveau werd onderhandeld⁹². Bijgevolg werd ervoor geadviseerd de cijfers uit deze index niet te presenteren. Om een idee te krijgen van de stijging van de cao-lonen tijdens de recente periode, kan er echter aan worden herinnerd dat de loonnorm voor 2011 en 2012 was vastgelegd op 0,3% (waarvan 0,0% mocht worden toegekend in 2011) en op 0,0% voor 2013 en 2014.

Cao nr. 90

Ter uitvoering van het Interprofessioneel akkoord 2007-2008 (ankerpunt 3: niet-recurrente resultaatgebonden voordelen) en van het gemeenschappelijke advies CRB-NAR van 20 december 2007 volgt de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven het systeem van de niet-recurrente resultaatgebonden voordelen op in het hoofdstuk Loonvorming van het Technisch verslag.

⁹² In sommige paritaire comités vinden de loononderhandelingen voornamelijk op bedrijfsniveau plaats. De index houdt echter alleen rekening met de verhogingen van de lonen waarover op sectorniveau werd onderhandeld. Die laatste onderhandelingen hebben echter op slechts een minderheid van de werknemers betrekking. De index is bijgevolg niet representatief voor de verhogingen van de cao-lonen die in die paritaire comités hebben plaatsgevonden.

Pro memorie⁹³, dat systeem voorziet in de mogelijkheid om aan een bepaald beloningsbedrag als voorwaarde de verwezenlijking van (een) vooraf bepaalde collectieve doelstelling(en) te verbinden. Die "bonus" wordt dan vrijgesteld van de personenbelasting, op voorwaarde dat het voordeel, in het jaar 2013, niet meer bedraagt dan 2.695 euro netto per werknemer.

Op parafiscaal vlak werd een persoonlijke "solidariteitsbijdrage" van 13,07% ingevoerd voor de bonussen die sinds 1 januari 2013 werden uitgekeerd. De bonussen lager dan 3.100 euro bruto (d.i. 2.695 euro + persoonlijke bijdrage van 13,07%) zijn niet onderworpen aan de klassieke berekening van de sociale werkgeversbijdragen, maar er wordt een bijzondere bijdrage van 33% op geheven.

Zoals hierboven al werd aangestipt, betreft het dus in hoofdzaak een fiscaal voordeel, waarbij de bonus bijgevolg niet meer mag bedragen dan 2.695 euro (excl. persoonlijke "solidariteitsbijdrage").

Sectorakkoorden

Eind 2014 is een sectorakkoord (dat oorspronkelijk voor onbepaalde duur werd gesloten) nog steeds van toepassing in 5 paritaire (sub)comités, t.w. de paritaire comités 105 en 224 (non-ferrometalen), paritair subcomité 328.02 (stads- en streekvervoer van het Waalse gewest), een deel van paritair comité 140 (vervoer en logistiek) en, ten slotte, paritair comité 326 (gas- en elektriciteitsbedrijf). PC 301 (paritair comité voor het havenbedrijf) heeft ook een nieuw jaarlijks akkoord ondertekend, zoals dat sinds 2008 het geval is.

Tot slot werd in maart 2014 een nieuw plan goedgekeurd in paritair comité 116 (scheikundige nijverheid), dat van toepassing is op de werkgevers en de arbeiders en arbeidsters van de ondernemingen die gelegen zijn in de provincie Limburg, uit hoofde van hun bedrijvigheid inzake de verwerking van kunststoffen.

Bedrijfs-cao's en toetredingsakten

Het aantal bij de griffie van de fod Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal overleg ingediende toetredingsakten bedroeg 4.632 in 2013 en 4.698 midden oktober 2014⁹⁴. Wat de bedrijfs-cao's betreft, bedroegen deze cijfers resp. 1.589 en 1.688.

Er moet worden gepreciseerd dat de meeste toetredingsakten en cao's van korte duur (soms minder dan een jaar) zijn. Eenzelfde onderneming kan dus elk jaar een nieuwe overeenkomst of zelfs meer dan één overeenkomst indienen (als de overeenkomst bv. betrekking heeft op verschillende werknemers of als de duur ervan minder dan een jaar bedraagt).

Impact op de loonontwikkeling

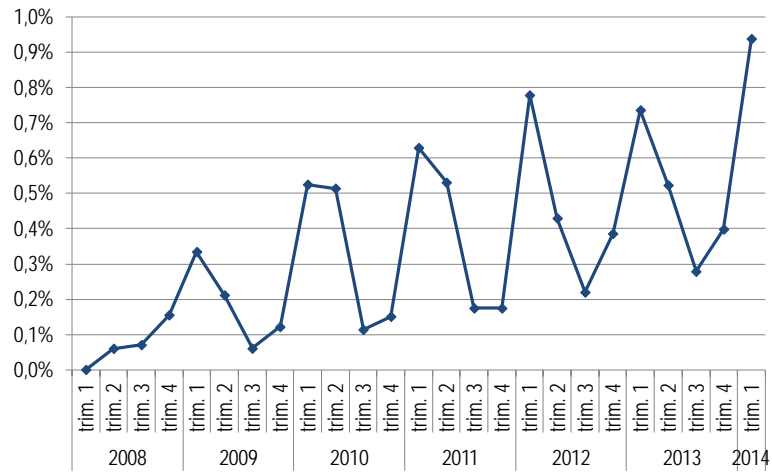
Wanneer de impact van de niet-recurrente resultaatsgebonden voordelen in verhouding tot de brutolonen wordt bekeken, blijkt dat de impact elk jaar in het eerste kwartaal geconcentreerd is. Men kan ervan uitgaan dat het hier gaat om de betaling van bonussen op basis van de waargenomen verwezenlijking van doelstellingen van het jaar voordien. In het eerste kwartaal van 2013 bedroeg de piek 0,74% van de loonmassa (van de privésector) en in het eerste kwartaal van 2014 bedroeg hij 0,94%. Gemiddeld op jaarbasis waren de niet-recurrente bonussen in 2009 goed voor 0,18% van de

⁹³ Het systeem wordt uitvoeriger voorgesteld in de nota's [CRB 2010-0395](#) en [CRB 2011-0679](#), die kunnen worden geraadpleegd op de website van de Raad.

⁹⁴ Voorlopig cijfer voor 2014

aan de RSZ aangegeven brutolonen. In 2010 bedroeg dat aandeel 0,32% en in 2011 steeg het tot 0,37%. Ten slotte bedroeg het 0,45% in 2012 en vervolgens 0,48% in 2013.

Grafiek 2-15: Aandeel van de niet-recurrente resultaatgebonden voordelen (in % van het RSZ-brutoloon, privésector)

Bronnen: RSZ (niet-gepubliceerde gegevens); eigen berekeningen secretariaat

Bronvermelding

AGENTSCHAP VAN DE SCHULD, 20 augustus 2012, *Evolutie van de Schuldgraad*, via internetadres: http://www.debtagency.be/nl_data_public_finances.htm

BELGISCHE REGERING (2014) – *Regeerakkoord*

BELGOSTAT (online databank), Brussel, Nationale Bank van België, 2014

BIATOUR, B. en KEGELS, C. (2010), "Comparaison des composantes de la croissance de la productivité : Belgique, Allemagne, France et Pays-Bas, 1996-2007", Federaal Planbureau, *Working Paper*, nr. 18-10

BISPINCK, Reinhard en WSI-Tarifarchiv (2014), *Tarifpolitischer Jahresbericht 2013: Reale Tarifsteigerung und Anhebung von Niedriglöhnen*, Hans-Böckler-Stiftung, Düsseldorf, 59 blz.

BORGHANS, Lex en Ben KRIECHEL (2007), "Wage structure and labor mobility in the Netherlands, 1999-2003", National Bureau Of Economic Research, *Working Paper*, nr. 13210, 34 blz.

BRUGGEMAN, Annick (2008), "De inkomens en het financieringssaldo van de particulieren en de vennootschappen", *NBB, Economisch Tijdschrift*, september 2008, blz. 79-97

CENTRAAL PLANBUREAU (2013), *Macro Economische Verkenning (MEV) 2014*, CPB, Den Haag, 98 blz.

CENTRAAL PLANBUREAU (2014), *Macro Economische Verkenning (MEV) 2015*, CPB, Den Haag, 102 blz.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN – Secretariaat (2010a), *Effecten van de (para)fiscale veranderingen op de ontwikkeling van het nettoloon tegen constante prijzen (1996-2006)*, documentatienota, CRB 2010-0185, Brussel

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN – Secretariaat (2010b), *Effecten van de (para)fiscale veranderingen op de ontwikkeling van het nettoloon tegen constante prijzen van 1996 tot 2009: globalisatie van de resultaten*, documentatienota, CRB 2010-1261, Brussel

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2008), *Studie over het concurrentievermogen van de Belgische textielindustrie*, CRB 2008-1710

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2008), *Technisch verslag van het secretariaat over de maximale beschikbare marges voor de loonkostenontwikkeling, Volledig verslag*, CRB 2008-1400DEF, 4 november, Brussel, 205 blz.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2012), *Methodologieën voor de berekening van de impliciete aanslagvoeten*, documentatienota, CRB 2012-0224, Brussel

CETTE, Gilberte, Valérie CHOUARD en Grégory VERDUGO, (2011), "Les effets des hausses du SMIC sur le salaire moyen", *Économie et Statistique*, nr. 448-449, INSEE, blz. 3-28

DARES (2012), *La négociation collective en 2011*, Parijs, Dares, 754 blz.

DARES (2014), *La négociation collective en 2013*, Parijs, Dares, 856 blz.

DE BEER, Paul (2009), "Recentralisatie", Column in *Zeggenschap*, jrg. 20, nr. 2, juni 2009, blz. 9

DE NEDERLANDSCHE BANK, 23 juli 2013, *Minder geld in de huishoudportemonnee*, via het internetadres: <http://www.dnb.nl/nieuws/nieuwsoverzicht-en-archieff/dnbulletin-2013/dnb294300.jsp>

DENIL F. (2011), « Estimation des trajectoires non discrétionnaires en matière d'impôt des personnes physiques », *Documentatieblad fod Financiën*, 71ste jaargang, nr. 1

DESTATIS (online databank), Wiesbaden, Statistisches Bundesamt, 2014

DRIBBUSCH, Heiner (2014), "Germany: Developments in collectively agreed pay 2013", *Euro-online*, (6 juni 2014), internetsite: <http://www.eurofound.europa.eu/euro/studies/tn1404020s/de1404029q.htm#contentpage>

DUPREZ, C. (2014), "Waardecreatie bij de uitvoer. Een diagnose van België", *Economisch Tijdschrift*, september 2014

DUSTMANN, Christian, Bernd FITZENBERG, Uta SCHÖNBERG en Alexandra SPITZ-OENER (2014), "From Sick man of Europe to economic superstar: Germany's resurgent economy", *Journal of economic perspectives*, volume 28, nr. 1, winter 2014, blz. 167-188

EGCW – Expertengroep Concurrentievermogen en Werkgelegenheid (2013), *Loonkosten, loonsubsidies, arbeidsproductiviteit en opleidingsinspanningen van ondernemingen*, Verslag aan de regering

EUGÈNE B., P. BISCARI, NAUTET M. et al, (2013) Tendensen in de belastingstelsels van de EU, *NBB, Economisch Tijdschrift*, december 2013

EUROPESE COMMISSIE (2013), *Taxation Trends in the European Union, Eurostat statistical books*, 2014 edition

EUROPESE COMMISSIE (2013a), *Aanbeveling van de Raad over het nationale hervormingsprogramma 2013 van Duitsland en met een advies van de Raad over het stabiliteitsprogramma van Duitsland voor de periode 2012-2017*, 7 blz.

EUROPESE COMMISSIE (2013b), *Aanbeveling van de Raad over het nationale hervormingsprogramma 2013 van Nederland en met een advies van de Raad over het stabiliteitsprogramma van Nederland voor de periode 2012-2017*, 7 blz.

EUROPESE COMMISSIE (2013c), *Aanbeveling van de Raad over het nationale hervormingsprogramma 2013 van Frankrijk en met een advies van de Raad over het stabiliteitsprogramma van Frankrijk voor de periode 2012-2017*, 10 blz.

EUROPESE COMMISSIE (2014), "The Belgian VAT Rate Structure in Need of Reform", *ECFIN Country Focus*, volume 11, issue 13

EUROPESE COMMISSIE (2014), *Tax Reforms in EU Member States, Tax Policy Challenges for Economic Growth and Fiscal Sustainability*

EUROPESE COMMISSIE (2014a), *Aanbeveling van de Raad over het nationale hervormingsprogramma 2014 van Duitsland en met een advies van de Raad over het stabiliteitsprogramma van Duitsland voor 2014*, 8 blz.

EUROPESE COMMISSIE (2014b), *Aanbeveling van de Raad over het nationale hervormingsprogramma 2014 van Nederland en met een advies van de Raad over het stabiliteitsprogramma van Nederland voor 2014*, 7 blz.

EUROPESE COMMISSIE (2014c), *Aanbeveling van de Raad over het nationale hervormingsprogramma 2014 van Frankrijk en met een advies van de Raad over het stabiliteitsprogramma van Frankrijk voor 2014*, 11 blz.

EUROPESE COMMISSIE (2015) – DG ECFIN, *Tax Policy Challenges: A Horizontal Assessment Framework* (Note to the Economic Policy Committee)

EUROSTAT (online databank), Luxemburg, Europese Commissie, 2014

EUROSTAT, 12 januari 2015, Metadata, via het internetadres: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/metadata>

FEDERAAL PLANBUREAU, (juli 2014) *Monitoring van de relancestrategie van de federale regering - Voortgangsverslag*, website: <http://www.plan.be>

FEDERAAL PLANBUREAU, (juni 2014), *Economische vooruitzichten 2014-2019*, website: <http://www.plan.be>

FEDERAL MINISTRY FOR ECONOMIC AFFAIRS AND ENERGY (2004), *National Reform Programme Germany*, 67 blz.

FEDERALE OVERHEIDSDIENST FINANCIËN (2014), *Fiscaal Memento*, nr. 26, website: <http://www.docufin.fgov.be>

FREYSSINET, Jacques (2013), « L'impact de la crise économique sur les modes de production des normes de la relation d'emploi : l'exemple de six pays d'Europe occidentale », *Economies et Sociétés*, série Socio Economie du Travail, 2011, AB (33), blz.1227-1264

HARTOG, Monique en Dick TER STEEGE (2013), "Cao-loonstijging in het derde kwartaal iets afgenomen", Centraal Bureau voor de statistiek, 10 oktober 2013, internetsite: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/arbeid-sociale-zekerheid/publicaties/artikelen/archief/2013/2013-3913-wm.htm>

HOGE RAAD VAN FINANCIËN – afdeling Fiscaliteit en parafiscaliteit (2014), *Een tax shifting ten voordele van arbeid en bredere belastinggrondslagen. Scenario's voor een globale en significante belastinghervorming*

internetsite: <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn1404020s/de1404029q.htm#contentpage>

KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS VAN BELGIË (nov. 2014), *Algemene beleidsnota Financiën*, doc. 54 0588/009

KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS VAN BELGIË (nov. 2014), *Algemene beleidsnota Werk*, doc. 54 0588/003

MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN (2014), *Nationaal Hervormingsprogramma 2014 Nederland*, 89 blz.

NAUTET M., K. VAN CAUTER, L. VAN MEENSEL, (2010), "Tendensen inzake belastingen op de activa van de particulieren", *Economisch Tijdschrift*, NBB, december 2010,.

NICODÈME G., VALENDUC C. et al. (2014), « Une fiscalité à réformer mais comment ? », *Reflets et perspectives de la vie économique*, tome LIII, nr. 1

OCDE (2014), *Taxing Wages 2014*, Parijs, OECD Publishing

RSZ (2014), *Administratieve instructies RSZ*, website van de RSZ: <https://www.socialsecurity.be>

SAVAGE R., « 40 ans de politique fiscale et parafiscale en Belgique (1970-2010) ; Effets de composition et impulsions discrétionnaires en recettes publiques : une synthèse théorique et appliquée au cas belge », *Documentatieblad, fod Financiën België*, jg. 71, nr. 4

FRANSE REGERING (26 september 2014), *Redonner de la compétitivité aux entreprises, La réduction des charges et de la fiscalité des entreprises*, site Internet : <http://www.gouvernement.fr/action/la-reduction-des-charges-et-de-la-fiscalite-des-entreprises>

TIMMER, M. P., LOS, B., STEHRER, R. en de VRIES, G. (2013), "Fragmentation, Incomes and Jobs. An Analysis of European Competitiveness", *Working Paper Series*, European Central Bank, nr. 1615,

VALENDUC Ch., (2011), « Imposition des revenus du travail, du capital et de la consommation : évolutions récentes », *Documentatieblad, fod Financiën België*, jg. 71, nr. 3

VALENDUC Ch., (2013), « Réformes fiscales, soutenabilité budgétaire et croissance équitable », in Congrès des économistes belges de langue française

VAN CAUTER, K. en L. Van MEENSEL (2006), "Het herverdelende karakter van de belastingen en de sociale bijdragen", *NBB, Economisch Tijdschrift*, tweede kwartaal 2006, blz. 69-87.

VAN DEN BERG, Han en Nathalie PELTZER (2014), "Loonkosten per uur zijn in de financiële sector het snelst gestegen", Centraal Bureau voor de statistiek, 10 september 2014, internetsite: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/arbeid-sociale-zekerheid/publicaties/artikelen/archief/2014/2014-loonkosten-art.htm>

VAN HET KAAR (2003), "Pay freeze agreed for 2004-5", *European Industrial relations observatory on-line*, website: <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2003/10/feature/nl0310103f.htm>

VAN REYBROUCK G. (2013), "Median Wages : The New Labour Tax Policy Anchor ? The Relevance of Wage Distributions when Calculating Tax Wedges", *Documentatieblad, fod Financiën België*, jg. 73 nr. 3, derde kwartaal 2013.

3 Structureel concurrentievermogen

3.1 *Structurele transformatie van de economie*

In een markteconomie, verandert de structuur van een economie voortdurend. Ondernemers gaan immers voortdurend op zoek naar nieuwe producten en diensten, en naar nieuwe en goedkopere productiemethoden. Op die manier proberen ze beter in te spelen op de behoeften/wensen van klanten en dus hun concurrentiepositie te maximaliseren. Ondernemingen die hierin slagen, zullen groeien. De bedrijven die niet de nodige interne aanpassingen (kunnen) maken, zullen krimpen of verdwijnen. Het resultaat van deze interactie tussen de aanbodstimulansen en de wensen van de consumenten bepaalt de evolutie van de economische structuur. Indien we onze levensstandaard willen ontwikkelen, is het belangrijk dat de economische structuur evolueert in de richting van activiteiten met een hoge toegevoegde waarde.

Voor een dergelijke transitie is kennis een belangrijke input. Economische groei vereist dan ook een socio-economisch kader dat ervoor zorgt dat deze kennis gecreëerd wordt en vertaald wordt in vermarktbaar goederen en diensten. Binnen een dergelijk kader kan de economische structuur proactief worden aangepast in de richting van kennisintensieve activiteiten in plaats van de structurele veranderingen passief te moeten ondergaan.

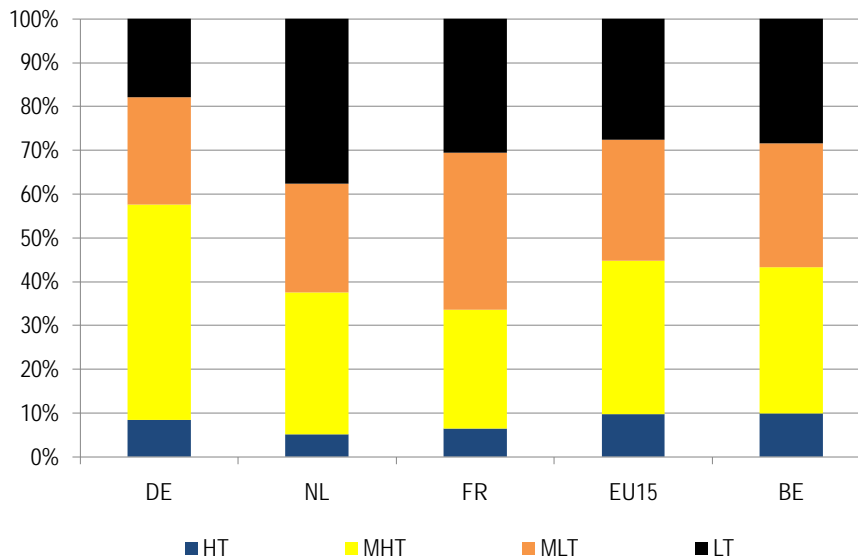
Een opvallende verandering in de structuur van de Belgische economie is het dalende aandeel van de verwerkende nijverheid. Dit is geen uniek Belgisch fenomeen en heeft verschillende verklaringen⁹⁵. Echter, over de periode 2000 - 2013 kende België wel een minder gunstige evolutie van de tewerkstelling en de toegevoegde waarde dan gemiddeld in de buurlanden (vooral door de sterke prestatie van Duitsland). Bovendien lijken de groeiperspectieven voor de verwerkende nijverheid zwak. De dalende rendabiliteit van deze sector, zoals bleek uit het hoofdstuk Loonvorming, is ongunstig voor toekomstige investeringen (cf. hoofdstuk 2 Loonvorming).

De desindustrialisatie is een bezorgdheid, ook op Europees niveau, zoals blijkt uit de doelstelling dat de industrie tegen 2020 opnieuw 20% van het bbp moet vertegenwoordigen. Opvallend is dat de landen die een hoog aandeel van de tewerkstelling in de verwerkende nijverheid hebben kunnen behouden vaak die landen zijn met een hoog aandeel van O&O-intensieve activiteiten. Voorbeelden zijn Duitsland, Finland en Zweden (EC, 2011, blz. 377). In lijn hiermee vonden Jaegers en Lipp-Lingua dat de high-tech sectoren - i.e. sectoren die gemiddeld het meest O&O-intensief zijn - in de meeste EU-landen ook het meeste bestand waren tegen de crisis.

Een evaluatie van de Belgische structuur leert dat het aandeel van de high- en medium high-tech sectoren in België in lijn ligt met het Europees gemiddelde, maar lager is dan in 'industrieland' Duitsland. Een meer gedetailleerde analyse van de high- en medium high-tech sectoren toont dat België, in vergelijking met de buurlanden, een hoog aandeel heeft in farma en chemie. Daartegenover staat een onderspecialisatie in de productie van ICT-goederen.

⁹⁵ De achteruitgang van de verwerkende nijverheid kan ten eerste worden verklaard door de snellere toename van de productiviteit in de industrie dan in de diensten en door een verzadigingseffect bij de consumenten, die een alsmatig groter deel van hun uitgaven besteden aan diensten wanneer hun levensstandaard stijgt. Een tweede factor die desindustrialisatie in de hand werkt, is de externalisering van diensten door de ondernemingen van de industrie, hetgeen een louter statistisch artefact is. Ten slotte speelt ook de internationale concurrentie: als de economieën met een hoog inkomen een comparatief voordeel hebben in taken als productdesign, O&O en marketing, zullen die economieën zich specialiseren in activiteiten die niet noodzakelijk tot de statistische categorie "verwerkende nijverheid" worden gerekend.

Grafiek 3-1: Structuur van de verwerkende nijverheid

Noot: De cijfers in bovenstaande grafiek zijn op basis van ESR1995, maar de transitie naar ESR2010 verandert de relatieve positie van België ten opzichte van de buurlanden niet.

Bron: EUROSTAT

Bovenstaande analyse vertelt echter niet alles. De ontwikkeling van globale waardeketens heeft de aard van de globale concurrentie gewijzigd. Landen en bedrijven concurreren niet langer alleen voor marktaandeel in hoge toegevoegde waarde industrieën/sectoren, maar in toenemende mate ook voor hoge toegevoegde waardeactiviteiten binnen waardeketens (OECD, 2014, blz. 39).

Met de toenemende handel in segmenten van een waardeketen, zijn bepaalde van de meest performante industriële bedrijven zich gaan toeleggen op die activiteiten waarin ze een concurrentieel voordeel hebben zoals onderzoek en ontwikkeling van producten, de marketing ervan, de logistieke organisatie van de waardeketen... waarbij ze de productie overlaten aan andere actoren (Fontagné, Mohnen en Wolff, 2014, blz. 3). Er zijn indicaties dat een dergelijk proces zich ook in België voordoet (zie box 1).

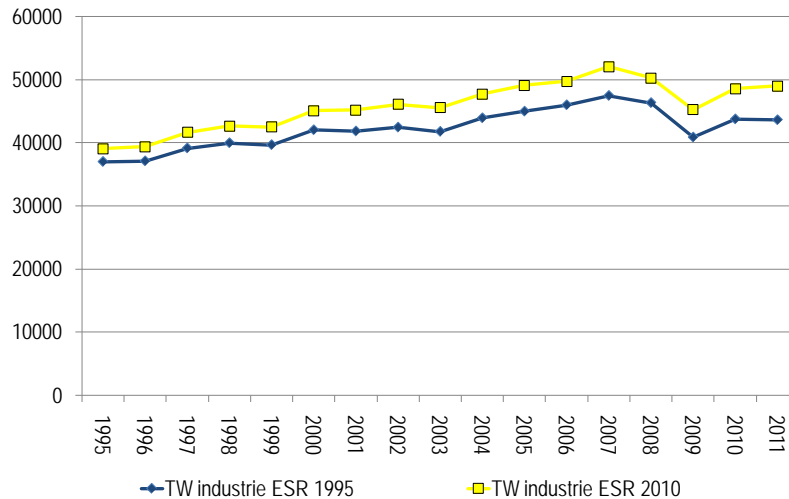
Overgang van ESR1995 naar 2010

Sinds september 2014 hanteert de nationale boekhouding het rekeningenstelsel "ESR 2010" in opvolging van het vorige ("ESR 1995"). Met het ESR 2010 werden een aantal wijzigingen doorgevoerd om het beter te laten overeenstemmen met de nieuwe economische omgeving en om beter in te spelen op de veranderingen die de economieën de afgelopen twintig jaar hebben ondergaan. Een belangrijke wijziging betreft de 'kapitalisatie' van de uitgaven voor O&O: de uitgaven voor O&O worden voortaan geboekt als bruto-investeringen in vaste activa, dat wil zeggen bij de investeringen.

Door de nieuwe behandeling van de O&O-uitgaven stijgt de toegevoegde waarde van de eenheden die uitgaven voor O&O doen. Ten eerste wordt een aankoop van een O&O-dienst die wordt uitgevoerd door een derde nu niet meer beschouwd als intermediair verbruik, maar als investering. Aangezien de toegevoegde waarde verkregen wordt door het intermediair verbruik af te trekken van de productie leidt dit tot een stijging van de toegevoegde waarde. Daarnaast wordt de 'voor eigen rekening uitgevoerde O&O-activiteiten' gerekend als toegevoegde waarde van de producerende eenheid.

De kapitalisatie van de O&O-uitgaven heeft een niet onbelangrijke impact op het verloop van de toegevoegde waarde. De grootste herziening van de toegevoegde waarde heeft betrekking op de branche 'verwerkende nijverheid' waar nog altijd het gros van de O&O-uitgaven plaatsvindt.

Grafiek 3-2: Evolutie van de toegevoegde waarde in de verwerkende nijverheid, ESR1995 en ESR2010

Bron: NBB

Opvallend is de toenemende divergentie tussen de toegevoegde waarde berekend onder de twee systemen. De herziening van het bbp wordt proportioneel alsmaar groter. Aangezien het gros van de herziening van de toegevoegde waarde toe te schrijven is aan de kapitalisatie van O&O betekent deze toenemende divergentie dat de O&O-uitgaven sterker stegen dan de geproduceerde toegevoegde waarde. Dit fenomeen kan verschillende oorzaken hebben. Eén mogelijke hypothese is dat (een aantal) Belgische O&O-bedrijven in toenemende mate de resultaten van het onderzoek dat ze uitvoeren, verkopen aan het buitenland waar dan de effectieve productie plaatsvindt. Verder onderzoek is nodig om deze hypothese te kunnen bevestigen of te verwerpen, maar indien de hypothese klopt, roept ze zeker een aantal bijkomende vragen op. Hoe komt het bv. dat België er niet in slaagt om haar onderzoeksresultaten ook economisch te valoriseren?

Het onderscheid tussen industriële bedrijven en dienstenbedrijven is dus heel flou. Heel wat industriële bedrijven produceren ook diensten. Enerzijds diensten voor eigen rekening, zoals O&O, marketing, logistiek... Anderzijds produceren industriële bedrijven in toenemende mate ook diensten voor derden. Het betreft vaak diensten die complementair zijn aan het product van de onderneming. Voorbeelden zijn de installatie van ramen door een ramenproducent, het onderhoud van machines door de producent, het aanbod van financiële diensten door automobielproducenten...

Bovendien is er een sterke verwevenheid tussen de industrie en de diensten. Het toenemende aandeel van de dienstensector hangt immers voor een deel samen met het feit dat heel wat industriële bedrijven zich terugplooiden op hun kernactiviteiten, en bepaalde dienstenactiviteiten gingen outsourcen (cf. Hoofdstuk 2 Loonvorming). Maar ook de transformatie naar een kenniseconomie zorgde voor een sterke ontwikkeling van een aantal zakelijke diensten; moderne zakelijke dienstverleners helpen om de activiteiten van hun klanten te transformeren en dragen op die manier bij aan de opwaardering van de waardeketen van de industrie (EC, 2014a, blz. 23). Er wordt verwacht dat deze trend zich in de toekomst nog zal verder zetten en dat de snelheid nog zal toenemen (EC, 2014a, blz. 11).

De sterke afhankelijkheid tussen industrie en diensten impliceert dat het verder inkrimpen van de productie in België/Europa een bedreiging vormt voor de ontwikkeling van de dienstensector. Daartegenover staat dat de toenemende externalisatie van diensten, ook in opkomende landen, een opportuniteit kan zijn om de diensten in België te internationaliseren, zeker rekening houdende met de geografische positie van België. Zo verwacht de EC (2014a, blz. 11) dat de wereldvraag naar zakelijke diensten⁹⁶ sterk zal toenemen (EC, 2014a, blz. 11). De sterke internationale fragmentatie van waardeketens heeft ook een positief effect op de wereldwijde vraag naar transportdiensten, logistiek en groothandel. Een belangrijke vraag is dan ook hoe Europa (en België) een significant deel van deze globale marktopportuniteit kunnen capteren.

Bemoedigend is dat tussen 1995 en 2012, het Belgische aandeel in de mondiale uitvoer van diensten (in lopende prijzen) grosso modo is stabiel gebleven op circa 2,3%. In dezelfde periode bleef het aandeel in de mondiale dienstenuitvoer in Duitsland ook stabiel op een niveau in de buurt van 6,5%, terwijl het terugliep van, respectievelijk, 6,9 tot 5% in Frankrijk en van 3,7 tot 2,5% in Nederland. (Dhyne en Duprez, 2013, blz. 6) Dit positieve dienstenresultaat steunt in belangrijke mate op goederenbewegingen (vervoer en internationale doorvoerhandel) en de aanwezigheid van talrijke multinationale ondernemingen en internationale organisaties (diensten aan gelieerde ondernemingen) (EC, 2013c, blz. 48). Ook wanneer gekeken wordt naar de comparatieve voordelen in termen van de creatie van geëxporteerde toegevoegde waarde komen dezelfde specialisaties naar voor. Ten opzichte van de buurlanden hebben de volgende sectoren in België een hoog aandeel in de toegevoegde waarde export: rechtskundige en boekhoudkundige diensten, de opslag van goederen en groothandel (Duprez, 2014, blz. 34). De laatste twee specialisaties hangen voor een deel samen met de rol van België als logistieke draaischijf van Europa dankzij de centrale ligging en de aanwezigheid van de havens. Het groter aandeel van de wederuitvoer als percentage van het bbp in Nederland lijkt er echter op te wijzen dat Nederland haar haveneffect nog sterker heeft kunnen valoriseren.

Vergelijkbaar met de geringe aanwezigheid van België in ICT-productie is ook het aandeel van de informatiediensten vrij laag in België in vergelijking met andere Europese landen⁹⁷. Nochtans kan een belangrijk deel van de groei van de productiviteit (TFP) direct worden toegewezen aan de ICT-sectoren (cf. van Ark (2014), blz. 8). Bovendien hebben deze sectoren een belangrijke indirecte impact; ICT wordt immers als essentieel gezien voor de innovatiegraad en het concurrentievermogen van elke sector (ETEPS (2011), blz. 109).

Natuurlijk is het, zeker als klein land, onmogelijk en onwenselijk om in elk segment aanwezig te zijn. Een Europees beleidsconcept, dat in België geoperationaliseerd wordt door het industrieel beleid van de regio's, is 'slimme specialisatie'. Dit concept stelt onder meer dat het belangrijk is om te focussen op activiteiten waarin de regio/het land een comparatief voordeel heeft en waarin het zich kan onderscheiden van andere landen (imitatie van anderen vermijden). Het integreren van nieuwe technologieën en het inspelen op grote maatschappelijke uitdagingen zijn twee cruciale factoren die zowel door het Europese als regionale industrieel beleid erkend worden.

Een voorbeeld is de vergroening van de economie. De sociale partners erkennen reeds geruime tijd dat de vergroening van de economie een belangrijke hefboom kan zijn voor het concurrentievermogen (cf. advies over de thematiek van de groene jobs). Vergroening kan op verschillende manieren bijdragen

⁹⁶ In de studie worden zakelijke diensten gedefinieerd als de situatie waarbij een bedrijf diensten levert aan een ander bedrijf ter ondersteuning van haar activiteiten. Het gaat om professionele diensten (bv. management, consulting, accountancy en rechtskundige diensten), operationale ondersteuning (bv. design, engineering, architecturale diensten), operationeel ondersteunende diensten (bv. leasing van kantoren, arbeidsbemiddeling, beveiligingsactiviteiten en schoonmaakactiviteiten).

⁹⁷ De informatiediensten omvatten telecom, IT- en andere informatiediensten, uitgeef-, audiovisuele en omroepactiviteiten.

tot een verhoogd concurrentievermogen. Enerzijds kan het ertoe leiden dat bedrijven kosten kunnen besparen (bv. door het verhogen van hun energie-efficiëntie of grondstoffenefficiëntie, de valorisatie van afvalstromen), maar het kan ook leiden tot de creatie van volledig nieuwe activiteiten. Een voorbeeld is de recyclagesector die de jongste jaren een sterke groei kende, zoals blijkt uit de studie van het secretariaat 'Het concurrentievermogen van de afvalverwerkende nijverheid' (CRB 2013-0198). Binnen de CRB werd een platform van regionale en federale beleidsactoren uit de beleidsdomeinen Economie en Leefmilieu opgezet die bekijkt wat het potentieel is voor verdere ontwikkeling van deze activiteit in België en hoe federale en regionale beleidsinstrumenten hiervoor het best kunnen worden ingezet.

3.2 Drie processen die de transformatie in de goede richting sturen

Zoals reeds aangegeven in punt 3.1, verandert een economisch systeem voortdurend. In plaats van dit proces passief te ondergaan, moet getracht worden om de transformatie te sturen richting "hogere toegevoegde waarde" creatie om op die manier groei en jobs te waarborgen. Drie processen, die ook onderling interageren, zijn hiervoor cruciaal: innovatie, ondernemerschap en internationalisatie.

3.2.1 Innovatie

Innovatie is een begrip dat veelal geassocieerd wordt met high-tech sectoren, onderzoek en ontwikkeling... maar dient veel ruimer geïnterpreteerd te worden. Het betreft niet alleen nieuwe technologische producten en processen, maar ook nieuwe business modellen⁹⁸; nieuwe wijzen van distributie; marketing die de gevoelswaarde van een product verandert; innovatie op het vlak van werkorganisatie... Samengevat kunnen we stellen dat innoveren gelijkstaat aan het vinden van een creatieve oplossing voor de structurele uitdagingen waarmee een bedrijf geconfronteerd wordt.

Innovatie is belangrijk voor het concurrentievermogen. We zien immers dat innovatieve bedrijven een hogere groei van de tewerkstelling kennen dan niet-innovatieve bedrijven. Dit patroon wordt geobserveerd in alle sectoren en in alle fases van de business cyclus. (EC, 2014b, blz. 18).

Het is dan ook belangrijk dat alle stakeholders zich bewust zijn van het belang van innovatie. Een overheid kan private jobcreatie stimuleren door innovatie te ondersteunen. Maar ook binnen het bedrijf is het belangrijk dat iedereen zich bewust is van deze gemeenschappelijke uitdaging. Er is nood aan een innovatiecultuur binnen de onderneming (cf. infra). Het is dan ook belangrijk dat innovatie aan bod komt in het sociaal overleg op het niveau van de onderneming.

Innovatie is een moeilijk te meten concept. Om een goed beeld te krijgen, is het belangrijk om verschillende indicatoren samen te bekijken. Het Innovatie-Uniescorebord doet dit voor verschillende EU-lidstaten en probeert op die manier een zicht te krijgen op de relatieve sterktes en zwaktes van hun innovatiesysteem. Volgens dit scorebord is België een "innovatievolger", maar met prestaties die boven het EU-gemiddelde liggen. De innovatieleiders zijn Zweden, Denemarken, Duitsland en Finland. Luxemburg en Nederland zijn ook innovatievolgers, maar scoren beter dan België.

⁹⁸ Een voorbeeld is de introductie van een business model waarbij waarde gecreëerd wordt op basis van afval uit bedrijfsproces.

Wat betreft het percentage innovatieve ondernemingen (product- en of procesinnovatie) scoort België relatief goed in vergelijking met andere landen. In 2012 heeft 46,5% van de bedrijven een product- en/of procesinnovatie doorgevoerd. Enkel Luxemburg en Duitsland doen het nog beter. Het relatief hoge percentage innovatieve bedrijven neemt natuurlijk niet weg dat meer dan de helft van de bedrijven in België geen product- en/of procesinnovatie doorvoerde. Verontrustend is dat over de periode 2008-2010 maar liefst 49% van de niet-innovatoren aangaf dat ze niet innoveerden omdat 'er geen behoefte was om te innoveren'⁹⁹.

Er zijn natuurlijk verschillende vormen van innovaties. De relatieve positie van België is iets beter voor procesinnovatie dan voor productinnovatie. Deze vaststelling geldt zeker wanneer wordt rekening gehouden met het succes van de productinnovaties, gemeten door het percentage van de omzet dat gerealiseerd wordt door nieuwe producten. Nochtans zou volgens de EC (2014b) vooral productinnovatie een positief en groot effect hebben op de groei van tewerkstelling.

Het is belangrijk om producten met een hoge toegevoegde waarde te ontwikkelen waarvoor een (internationale) vraag bestaat. Zoals hierboven reeds vermeld kunnen de grote maatschappelijke uitdagingen hiervoor een inspiratiebron zijn. Een creatieve oplossing voor dit soort uitdagingen levert "shared value" of "gezamenlijke waarde" op, niet alleen voor het bedrijf en haar werknemers (via verhoogd concurrentievermogen en meer werkzekerheid en betere kwaliteit van de arbeid), maar ook voor de gemeenschap (oplossing voor milieuproblemen; een betere gezondheid...). Volgens Porter en Kramer (2011) moet het creëren van "gezamenlijke waarde" gezien worden als een langetermijninvesteringen in het toekomstige concurrentievermogen van een bedrijf. Experts, waaronder Porter en Kramer (2011) vinden echter dat dit soort initiatieven momenteel nog weinig geïntegreerd en gecoördineerd worden met de ondernemingsstrategie, waardoor er nauwelijks een sociaal maatschappelijke impact is en de concurrentiepositie van de onderneming weinig beïnvloed wordt.

In het algemeen is aandacht voor wat de markt wil cruciaal. Een uitgebreide analyse van 10 heel succesvolle bedrijven in de Nederlandse maakindustrie leert dat een van de succesfactoren die bij deze bedrijven naar voren komt "klantgerichtheid" is. De feedback van klanten wordt gezien als een rijke bron van innovatieve ideeën (Muizer, 2014, blz. 32). De cijfers uit de CIS-enquête suggereren dat het op dit vlak nog beter kan in België¹⁰⁰.

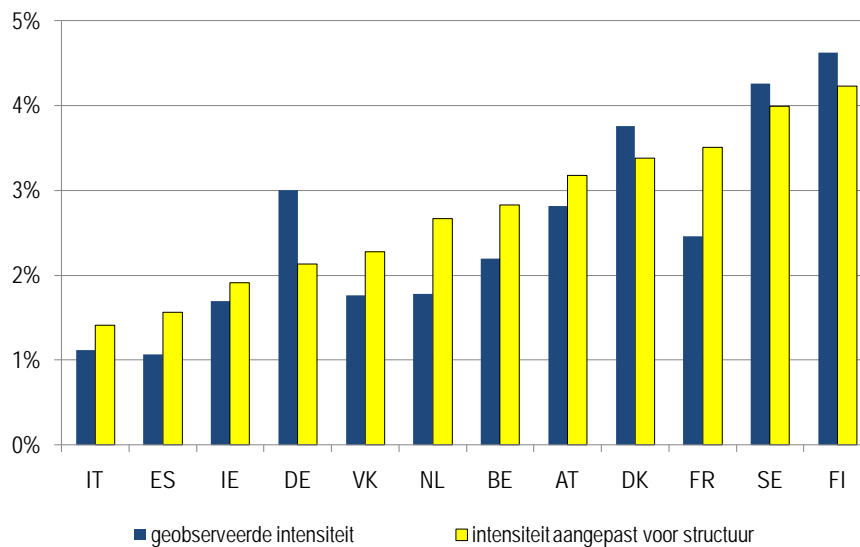
Het gaat ook niet alleen om het ontwikkelen van een technologisch goed product. Op dit vlak lijkt België relatief goed te scoren; het percentage productinnovatoren dat ook O&O-actief is, lijkt vrij hoog in vergelijking met andere landen (OECD, 2013b, blz. 183). De O&O-intensiteit is in België ook iets hoger dan gemiddeld in de EU en kende de jongste jaren een stijgende trend.

⁹⁹ In de enquête werd een onderscheid gemaakt tussen "geen behoefte om te innoveren omdat er geen vraag is naar innovaties" (43% van de niet-innovatieve bedrijven) en "geen behoefte om te innoveren omdat er in het verleden al geïnnoveerd werd" (27% van de niet-innovatieve bedrijven).

¹⁰⁰ Over de periode 2010-2012 was het percentage van de innovatieve bedrijven dat klanten als een belangrijke informatiebron zag voor innovatie in België lager dan in Nederland en Duitsland.

De bedrijfsuitgaven aan O&O zijn bovendien ook afhankelijk van de economische structuur van een land. Bepaalde branches zijn O&O-intensiever dan andere; een specialisatie in O&O-intensieve branches leidt dan ook automatisch tot een hogere O&O-intensiteit. De OESO probeert hiervoor te corrigeren. In onderstaande grafiek worden niet enkel de geobserveerde bedrijfsuitgaven aan O&O als % van het bbp weergegeven, maar werd voor alle landen ook de O&O-intensiteit berekend onder de veronderstelling dat hun economische structuur gelijk zou zijn aan de gemiddelde OESO-structuur. Deze cijfers tonen dat een correctie voor de economische structuur de relatieve positie van België verbetert.

Grafiek 3-3: Bedrijfsuitgaven aan O&O als percentage van de toegevoegde waarde, geobserveerde cijfers en cijfers aangepast voor industriële structuur, 2010

Noot: IE en FI: cijfers voor 2011; BE, AT en SE cijfers voor 2009.
Bron: OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2013

Echter, we evolueren meer en meer naar een maatschappij waarin 'beleving' centraal staat. Innovatie gaat dan ook vaak om het creëren van 'gevoelswaarde'. Niet-technologische aspecten zijn daarbij heel belangrijk. Een aantal indicatoren wijzen erop dat ook hier nog verbetering mogelijk is¹⁰¹.

De culturele en creatieve sectoren kunnen hiervoor een belangrijke inspiratiebron zijn (Europese commissie, 2010; Falk e.a., 2011; Sleuwaegen en Boiardi, 2014). De culturele en creatieve sectoren zijn die sectoren die intensief gebruik maken van activiteiten die creatieve vaardigheden vereisen, zoals het identificeren van problemen, het bedenken van oplossingen en het aanwenden van kennis op nieuwe en innovatieve manieren (Boschma en Fritsch, 2014). Deze sectoren spelen immers een belangrijke rol bij het ontstaan en het verspreiden van nieuwe ideeën. Een oplijsting wordt weergegeven in voetnoot 8.

Ondernemingen uit creatieve sectoren blijken gemiddeld innovatiever dan ondernemingen uit niet-creatieve sectoren, hebben sterke positieve effecten op innovatieve ondernemingen uit andere sectoren, en ondernemingen uit creatieve sectoren (in het bijzonder software-ondernemingen en architectenbureaus) werken meer (internationaal) samen om te innoveren dan ondernemingen uit niet-creatieve sectoren.

¹⁰¹ Het percentage bedrijven dat in 2012 een marketinginnovatie doorvoerde is in België bv. laag in vergelijking met andere landen.

In België is de tewerkstelling in de zogenaamde 'creatieve sectoren' over de periode 1995-2011 met een procentuele groei van 58% sterker toegenomen dan in de buurlanden en in de EU27¹⁰². België heeft evenwel nog steeds het laagste aandeel van de creatieve sectoren in de totale tewerkstelling (4,3% van het totaal aantal werkzame personen) in vergelijking met de buurlanden. In Duitsland, Frankrijk en Nederland schommelt dit aandeel tussen de 6% en de 6,3%. Het gemiddelde van de EU15 bedraagt 6,3%.

De aanwezigheid van creatieve sectoren is niet voldoende. Spillovers moeten ook zoveel mogelijk gestimuleerd worden, niet alleen tussen de creatieve sectoren en de rest van de economie, maar bv. ook tussen de culturele en creatieve sector en het onderwijs. Het zijn immers creatieve vaardigheden die bepalend zullen zijn voor de mate waarin de Belgische economie erin slaagt de aanwezige kennis aan te wenden om in te spelen op de vele structurele maatschappelijke uitdagingen.

In het algemeen zijn netwerken heel belangrijk voor het innovatievermogen van een economie. Het is noodzakelijk dat deze netwerken voldoende inter-regionaal zijn. Volgens Fritsch (2014) hebben universiteiten hier een belangrijke rol te spelen. Ze kunnen fungeren als poortwachters in de innovatienetwerken omdat ze zowel verbonden zijn met globale kennisstromen als geïntegreerd zijn in het lokale weefsel. Op die manier kunnen ze systemen linken aan globale kennisstromen en toegang verschaffen tot nieuwe kennis (Fritsch, 2014, blz. 8). Belgische universiteiten en kennisinstellingen lijken alvast heel internationaal. Bij één op de twee wetenschappelijke publicaties is er een buitenlandse co-auteur (belspo, 2013, blz. 101).

Wat betreft samenwerking met universiteiten en publieke kennisinstellingen scoort België relatief goed ten opzichte van andere landen. In 2012 werkte 18,5% van de innovatieve bedrijven in België samen met een universiteit of instelling hoger onderwijs. Daarmee bekleedt België de vijfde plaats in de EU15 (gemiddelde EU15 = 13,1). De drie best presterende landen zijn Finland (26,1%), Oostenrijk (21,8%) en het Verenigd Koninkrijk (19,6%). Wat betreft het percentage innovatieve ondernemingen dat samenwerkt met een publieke onderzoeksinstituut staat België met een cijfer van 13,9% op plaats 3, na Finland (22,9%) en Griekenland (16,1%). Het clusterbeleid dat de regio's voeren lijkt dus zijn vruchten af te werpen, al dient wel opgemerkt dat de kloof met een top-presteerder als Finland wel nog groot is.

3.2.2 Ondernemerschap

Zoals hierboven reeds aangegeven is het, om de welvaart verder te ontwikkelen, nodig dat voldoende nieuwe, meer kennisintensieve, activiteiten ontwikkeld worden. Natuurlijk is het ook belangrijk dat meer traditionele sectoren kennisintensief worden, maar eenmaal landen zich dicht bij de technologische grens bevinden, zal een verandering in de gewichten van de sectorale samenstelling zich opdringen, ten voordele van de expansie van meer kennisintensieve activiteiten (EC, 2011, blz. 391). Ondernemerschap is dan ook een tweede belangrijk proces voor de transformatie van de economie richting kennisintensieve activiteiten. Het wordt gezien als een belangrijk mechanisme voor de omzetting van kennis in innovatie en economische waarde.

In de literatuur bestaat er geen eenduidige definitie van het concept ondernemerschap. Wennekers en Thurik (1999) omschrijven het als: "Entrepreneurship is the manifest ability and willingness of

¹⁰² Omwille van onvoldoende gedetailleerde gegevens via Eurostat betreffen de hier weergegeven cijfers naast de hierboven opgelijste sectoren ook nog de sectoren J63 ('dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie'), M71.2 ('technische testen en toetsen'), M73.2 ('markt- en opinieonderzoekbureaus'), M74.9 ('overige gespecialiseerde wetenschappelijke en technische activiteiten'), R91 ('bibliotheken, archieven, musea en overige culturele activiteiten') en R92 ('loterijen en kansspelen'), volgens de activiteitenomenclatuur NACE Rev.2.

individuals, on their own, in teams, within and outside existing organisation to perceive and create new opportunities (new products, new production methods, new organisations schemes and new product-market combinations), and to introduce their ideas in the market, in the face of uncertainty and other obstacles, by making decisions on location, form and the use of resources and institutions." Ondernemerschap is dus een complex en multidimensionaal begrip.

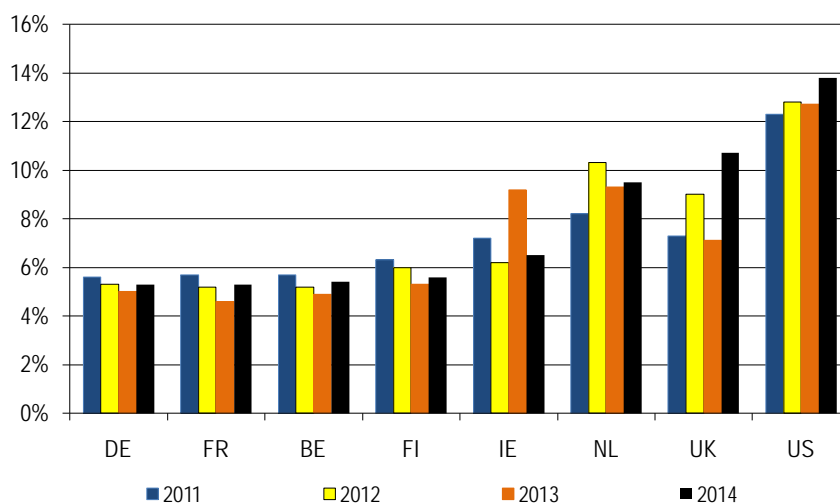
Het wordt vaak geassocieerd met jonge, kleine ondernemingen. Dit soort bedrijven blijken een uitstekend vehikel voor individuen om hun ondernemende ambities te kanaliseren. De idee is dat oudere, grotere bedrijven vaak moeilijkheden ondervinden om te stoppen met oudere technologieën en om te onderkennen dat men niet langer kan drijven op oude successen; fundamentele veranderingen botsen er vaak op interne weerstand, met als gevolg dat potentieel interessante kennis ongebruikt blijft liggen. Nieuwe ondernemingen kunnen door hun kleine schaal vaak flexibeler inspelen op veranderingen. Ze hebben per definitie geen traditie en moeten dus minder interne weerstand ondervinden. Bovendien is het ontbreken van een traditie vaak een belangrijke stimulerende factor voor het zien van 'nieuwe combinaties' die mogelijk leiden tot innovatie. Verder ligt in een dynamische omgeving de nadruk op snelheid, innovatie en productdifferentiatie en minder op de laagste kosten per eenheid (waarvoor een zekere schaal wel belangrijk is). Ook bepaalde technologische ontwikkelingen (bv. op het vlak van ICT) hebben ervoor gezorgd dat de optimale schaal kleiner wordt.

Empirisch onderzoek toont dat een belangrijk deel van de economische groei in ontwikkelde economieën voortgebracht wordt door slechts een klein aantal jonge en snelgroeiende ondernemingen, die disproportioneel bijdragen tot de creatie van welvaart en nieuwe werkgelegenheid (Crisuolo, Gal en Menon, 2014; Henrekson en Johansson, 2010b).

De aanwezigheid van jonge, kleine ondernemingen vereist voldoende opstart van nieuwe ondernemingen. Verschillende bronnen geven aan dat de opstart van nieuwe ondernemingen in België relatief laag is in vergelijking met andere landen. Een voorbeeld is de TEA-index. Deze index meet welk deel van de bevolking tussen 18 tot 64 jaar recentelijk een eigen zaak startte of daarmee bezig is. De resultaten voor België en een aantal referentielanden worden weergegeven in Graphique 3-4.

De Global Entrepreneurship Monitor (GEM) bekijkt ook de motivatie voor het opstarten van een onderneming. Uit de GEM blijkt dat het grootste deel van de starters in België een onderneming opzette om in te spelen op een opportuniteit (eerder dan uit noodzaak). Dit percentage (63,2%) was in 2014 wel lager dan gemiddeld in de EU (73,4%).

Grafiek 3-4: TEA-index voor België en een aantal referentielanden

Bron: GEM 2014 Global Report

Een cijfer over de opstart ondernemingen zegt echter niet alles. Een belangrijke tekortkoming van dergelijke een-dimensionale maatstaven is dat ze geen rekening houden met verschillen in de kwaliteit van ondernemende activiteit; sommige ondernemingen hebben een grotere impact op de markt, creëren meer nieuwe jobs, en groeien sneller en meer dan andere (Acs, Szerb en Autio, 2014). Daarenboven, houden deze indicatoren ook geen rekening met het systemisch karakter van ondernemerschap waarbij verschillende componenten met elkaar interageren (Acs, Szerb en Autio, 2014).

Een instrument dat een beter inzicht kan bieden in het multidimensionale karakter van ondernemerschap is de "global entrepreneurship index". Het instrument is gebaseerd op 14 thematische pijlers; elke pijler bestaat uit een maatstaf van ondernemende attitudes, mogelijkheden of ambities, gewogen met een indicator voor landspecifieke kadervoorwaarden. Deze aanpak capteert het gegeven dat ondernemerschapssystemen tot leven gebracht worden door individuen, maar dat de ultieme impact van hun acties gereguleerd wordt door de kadervoorwaarden in dat land (Acs, Szerb en Autio, 2014, blz. 59). Bv. een high-tech start-up zal een grotere impact hebben in Silicon Valley dan in een land waarin de infrastructuur ontbreekt om productief ondernemerschap te stimuleren. Een logische interpretatie van deze systeemvisie is dat de prestatie op het vlak van ondernemerschap kan afgeremd worden door een of meerdere zwak presterende pijlers.

Volgens de analyse van Acs et al. (2014) lijken de vier zwakste schakels in het Belgische ondernemerschapssysteem de volgende: netwerking, technologieabsorptie, start-up skills en hoge groei ondernemingen. Ze worden hieronder meer in detail besproken.

Netwerken zijn belangrijk aangezien ondernemers met betere netwerken meer succesvol zijn, beter opportuniteiten kunnen detecteren en toegang hebben tot meer en betere middelen (Acs, Szerb en Autio, 2014). In de analyse wordt voor het berekenen van de score voor deze pijler gebruik gemaakt van het percentage van de bevolking dat persoonlijk andere ondernemers kent en van de mogelijkheid van ondernemers om het internet te gebruiken voor zakelijke doeleinden (benaderd door het aantal internetgebruikers per 100 inwoners). De score ligt tussen 0 (slechtste prestatie) en 1 (beste prestatie). West-Europese landen die heel goed scoren voor deze indicator zijn Oostenrijk (0,85), Denemarken (0,84), Nederland (0,88), Noorwegen (0,87) en Zweden (1) (tegenover België met een score van 0,46).

De tweede zwakste pijler, technologieabsorptie, wil een idee geven van de kwaliteit van de ondernemingen in een land. Het meet niet alleen het aantal ondernemers die in tech-sectoren actief zijn¹⁰³, maar houdt ook rekening met de capaciteit van een land om op het niveau van de bedrijven technologie te absorberen.¹⁰⁴ West-Europese landen die voor deze pijler een stuk beter scoren dan België (0,46) zijn Oostenrijk (0,98), Denemarken (0,98), Frankrijk (0,94), Ierland (0,89), Luxemburg (1), Noorwegen (0,93) en Zweden (1).

Verder is volgens Acs et al. ook de score voor start-up skills zwak in België. De pijler meet in hoeverre volwassen individuen denken dat ze de nodige skills hebben om een nieuwe zaak te starten, gewogen met een maatstaf voor deelname aan hoger onderwijs in het land. Het is vooral de eerste indicator die de relatief zwakke score voor België verklaart: in 2014 was het % van de bevolking tussen 18 en 64 jaar dat geloofde te beschikken over de nodige skills en kennis om een zaak te starten in België een stuk lager dan gemiddeld in de innovatiegedreven landen die deelnemen aan de GEM (30,4% versus 42%).

De vierde zwakste pijler voor België betreft 'hoge groei ondernemingen'. Dit is een gecombineerde maatstaf van het percentage hoge groei bedrijven (gazellen)¹⁰⁵ en een indicator die de sofisticatie van de business strategie meet (een indicator van het World Economic Forum die refereert aan de mogelijkheid van bedrijven om onderscheidende strategieën te volgen). De score voor België is 0,63. Er dient wel opgemerkt dat heel wat Europese landen zwak scoren voor deze pijler. Goede presteerders zijn: Denemarken (0,74), Duitsland (0,78) en Ierland (0,86).

De gebrekkige doorgroei van bedrijven is dus zeker geen uniek Belgisch fenomeen, maar eerder een Europees fenomeen. Bravo-Biosca (2010) wijst bijvoorbeeld op het merkelijke verschil in aantal snelgroeiende ondernemingen tussen Europa en de VS. Europa blijkt een significant lager aandeel van snelgroeiende ondernemingen te hebben dan de V.S. Het aandeel van ondernemingen die noch groeien noch krimpen over een periode van drie jaar is in Europa dan weer veel groter dan in de V.S. (Bravo-Biosca, 2010). Als gevolg hiervan zijn in Europa de grote, gevestigde ondernemingen typisch veel ouder dan in de V.S. (Bravo-Biosca, 2011; Philippon en Véron, 2008).

Gegeven het belang van jonge, snelgroeiende ondernemingen als bron voor economische groei werkt het secretariaat van de CRB momenteel aan een studie rond dit thema. Dit gebeurt onder de begeleiding van een stuurgroep van professoren die gespecialiseerd zijn in het domein. Meer concreet wordt bekeken in welke mate financiering een belemmering is voor de opstart en doorgroei van dit type ondernemingen en hoe eventuele barrières zouden kunnen worden weggenomen.

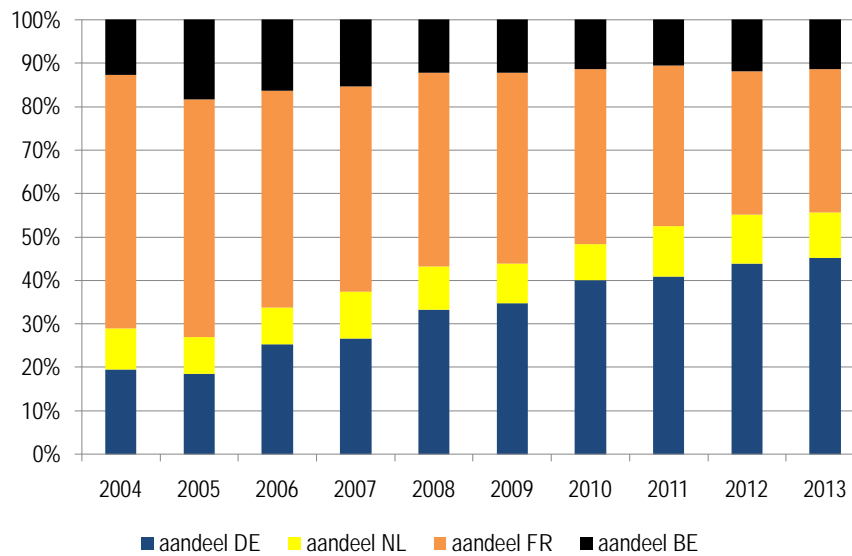
Ook buitenlandse directe investeringen (BDI) in België kunnen gezien worden als een vorm van ondernemerschap. We zien dat BDI een belangrijke bron van werkgelegenheid vormt in België. België stond in 2013 op de vijfde plaats in de EU voor wat betreft het aantal aangetrokken projecten in de Ernst & Young barometer. Het aandeel van België in het totaal aantal projecten aangetrokken door de buurlanden wordt hieronder weergegeven.

¹⁰³ % van de TEA-bedrijven die actief zijn in technologie sectoren (high- of medium high tech)

¹⁰⁴ Het betreft een indicator uit het World Economic Forum ("Companies in your country are 1 = not able to absorb new technology; 7 = aggressive in absorbing new technology).

¹⁰⁵ Bedrijven die verwachten om de komende 5 jaar 10 extra personen te werk te stellen en met meer dan 50% te groeien.

Grafiek 3-5: Aandeel van België in het totaal aantal binnenkomende projecten in BE, DE, FR en NL

Bron: Ernst & Young rapporten

Na een piek in 2005 zien we sindsdien wel een lichte daling van het aandeel, ten voordele van Duitsland en Nederland. Deze landen creëren gemiddeld wel iets minder jobs per project dan België en zeker dan Frankrijk. Over de periode 2007-2010 was het gemiddeld aantal gecreëerde jobs per project 24 in België vergeleken met 21 in Duitsland, 12 in Nederland en 26 in Frankrijk.

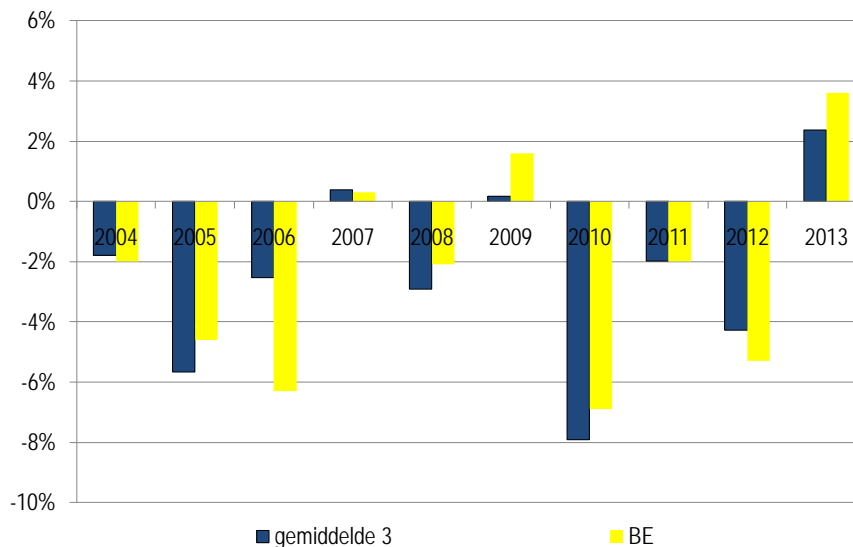
3.2.3 Internationalisatie

Internationalisatie is een belangrijke strategie voor bedrijven om hun concurrentievermogen en groeiprestatie te verbeteren (EC, 2014b, blz. 78). Vooreerst creëert internationalisatie een grotere markt met een grotere diversiteit aan ondernemingen en consumenten. Dit verhoogt de concurrentiedruk tussen ondernemingen met positieve effecten op innovatie en productiviteit. Internationalisatie zorgt ook voor kennisoverdracht: openheid voor nieuwe producten en technologieën is belangrijk voor de ontwikkeling ervan, zeker voor kleine landen. Tegelijkertijd zorgt internationalisatie ervoor dat bedrijven worden geconfronteerd met een meer diverse vraag. De mogelijkheid om nieuwe goederen en diensten af te zetten bij een breder scala aan consumenten, met verschillende smaken en verwachtingen in functie van bv. hun sociale of culturele achtergrond, geeft een enorme stimulans aan het innovatievermogen van een economie (Bhidé, 2011). Vaak is internationalisatie zelfs een vereiste voor innovatie die, omwille van de korte productcycli, een snelle en ruime afzet vereist. Omgekeerd, zal innovatie natuurlijk de internationalisatie vergemakkelijken. Kortom, we zien een sterke wisselwerking tussen de processen innovatie en internationalisatie (EC, 2014b, blz. 78).

Er zijn natuurlijk verschillende vormen van internationaal ondernemerschap te onderscheiden. Ondernemers kunnen transacties aangaan met afnemers en leveranciers in buitenlandse markten (export, import, grensoverschrijdende samenwerkingen...) of intensiever internationaal ondernemen in de vorm van directe investeringen in het buitenland. Welke internationalisatiestrategie het meest optimaal is, zal afhangen van verschillende factoren zoals bv.: handelsbarrières die het noodzakelijk maken om fysiek in een markt aanwezig te zijn (transportkosten, import beperkingen...); behoefte aan lokale middelen en vaardigheden (landenspecifieke kennis); de mate waarin kennis kan beschermd worden in een buitenlandse markt; alle vormen van transactiekosten (transport, tarieven, wisselkoersen, informatiekosten...) (Tiggelooe en Veldhuis- Van Essen, 2014, blz. 8).

Een veel gebruikte vorm van internationalisatie is export. Zeker voor kleine landen is exporteren een manier om de productiviteit te verhogen (Sala-i-Martin, 2014). De Belgische exportwaarde (zowel totale waarde als toegevoegde waarde) is hoog in België, maar net als de meeste ontwikkelde landen, zag België haar exportmarktaandeel het voorbije decennium afkalven. Dit is natuurlijk een weerspiegeling van de verschuivingen van het economisch gewicht op wereldwijde schaal. Hieronder wordt de jaarlijkse evolutie weergegeven van het exportmarktaandeel voor België en voor het gemiddelde van de drie buurlanden over de periode 2004-2013.

Grafiek 3-6: % jaar op jaar verandering van het export marktaandeel

Bron: Statistical Annex of Alert Mechanism Report 2015

De exportwaarde is geconcentreerd bij een beperkt aantal (directe) exporteurs. Bovendien vond tussen 2001 en 2011 een daling van het aantal directe exporteurs van goederen plaats (Dhyne en Duprez, 2013, blz. 37).

Een mogelijke oorzaak van deze evolutie is de dalende rendabiliteit in de industrie. Exporteren is immers niet eenvoudig. Er zijn toetredingskosten van verschillende aard (bv. kosten die verband houden met het zoeken naar een plaatselijke partner, met de op de buitenlandse markt geldende regelgeving, transportkosten...). Navaretti et al. (2011) wijzen dan ook op de noodzaak van een minimale omvang en productiviteit van ondernemingen om dit soort kosten te kunnen dragen. Ook het jongste European Competitiveness Report vindt dat het productiviteitsniveau, technologische innovatie, O&O-activiteiten, skill intensiteit en ICT-capaciteiten sterk gerelateerd zijn aan de exportparticipatie van kmo's. Dit heeft belangrijke implicaties voor het beleid. Naast directe maatregelen gericht op het geven van incentieven om te exporteren, betekent dit dat tevens het algemeen beleid belangrijk is voor de internationalisatie van kmo's (beleid dat bedrijven helpt om hun productiviteit, hun innovatievermogen, hun skill intensiteit... te verhogen). (EC, 2014b, blz. 104)

Ter compensatie van het dalend aantal directe exporteurs zien we wel een stijgend aantal indirecte exporteurs (tzt het aantal binnenlandse bedrijven die inputs leveren aan exportbedrijven, maar zelf niet exporteren). Minder productieve bedrijven kiezen er vaak voor om indirect te exporteren via grote handelsbedrijven (EC, 2014b, blz. 78). Deze strategie kan een interessante opstap zijn naar meer directe vormen van internationalisatie.

Het is voor exporteurs belangrijk om voldoende actief te zijn op groeiemarkten. Daar doet zich immers het grootste groeipotentieel voor. De EC(2014d) wijst de daling van het Belgische marktaandeel tussen 2007 en 2012 voor een belangrijk deel toe aan geografische specialisatie. In 2008 was ongeveer drie vierde van de Belgische goederenuitvoer bestemd voor de EU. Echter, wanneer gekeken wordt naar de uitgevoerde toegevoegde waarde en de finale bestemming daarvan, is het aandeel van de EU een stuk lager. Dit geldt zeker voor het aandeel van Duitsland en Nederland. (Duprez, 2014, blz. 15) Er zijn twee verklarende elementen. Enerzijds zijn de buurlanden de bevoorrechte ontvangers van de Belgische wederuitvoer, die per definitie een relatief laag toegevoegde waarde gehalte heeft. Anderzijds gebruiken ze de uit België afkomstige goederen en diensten als inputs voor hun eigen exportbestemde productie. We zien dan ook dat wanneer gekeken wordt naar de eindbestemming van de geëxporteerde toegevoegde waarde het aandeel van de groeiemarkten in de exportbestemming van België stijgt.

Naast de aanwezigheid op buitenlandse markten is het internationaal sourcen van inputs minsten even belangrijk voor het concurrentievermogen (cf. De Backer et al., 2012). Zo kan het sourcen van inputs uit lagekostenlanden of van meer efficiënte producenten zorgen voor belangrijke kostenvoordelen en het laat een specialisatie toe naar activiteiten met een hogere toegevoegde waarde. Maar ook de toegang tot buitenlandse markten en tot kennis zijn een belangrijke motivatie. Sleuwaegen en Peeters (2012) stellen dat indien bedrijven ten volle willen profiteren van internationale sourcing, ze moeten evolueren van een puur kostengedreven internationale sourcing strategie naar een strategie van waardecreatie via grotere efficiënties en getransformeerde bedrijfsprocessen op globale schaal. Uit hun studies over het internationaal sourcen van diensten, op basis van enquêtes afgenomen bij Belgische en andere Europese en Amerikaanse bedrijven, blijkt echter dat het bij heel wat Belgische bedrijven ontbreekt aan een sourcing strategie: slechts de helft van de ondervraagde Belgische bedrijven ontwikkelde een sourcing strategie in tegenstelling tot 70% van de andere Europese bedrijven. De auteurs zien dit als een belangrijke reden waarom Belgische bedrijven minder winsten halen uit de internationale sourcing van diensten.

3.3 Enkele hefboomen ter ondersteuning van de creatieve processen

De drie hierboven vernoemde processen zijn endogeen en, in belangrijke mate, afhankelijk van het nationale en internationale politieke en economische systeem. Hieronder worden een aantal determinanten weergegeven die de drie processen beïnvloeden en zo de transformatie van de economie in de richting van kennisintensieve activiteiten kunnen sturen. De focus ligt op die elementen waarop het federale niveau een impact kan hebben.

3.3.1 Coherentie tussen beleidsniveaus en beleidsdomeinen

De hierboven beschreven processen - innovatie, ondernemerschap en internationalisatie - vinden plaats in een systeem waarbinnen verschillende beleidsniveaus bevoegd zijn. Deze institutionele realiteit zorgt ervoor dat het beleid optimaal kan inspelen op de regionale verschillen in socio-economische situatie. Ze brengt echter ook een aantal belangrijke uitdagingen met zich mee op het vlak van coördinatie en samenhang van instrumenten. Hetzelfde geldt voor de coördinatie tussen de instrumenten van de verschillende beleidsdomeinen binnen eenzelfde overheidsniveau.

De sociale gesprekspartners benadrukten in verschillende van hun adviezen dan ook reeds meermaals het belang van een gecoördineerd beleid tussen de verschillende overheidsniveaus en tussen de verschillende beleidsdomeinen. Op die manier kunnen de verschillende instrumenten versterkend op elkaar inwerken en kan strategische intelligentie tussen de verschillende departementen gedeeld worden. De sociale gesprekspartners proberen dan ook, waar mogelijk, bruggen te bouwen, zowel horizontaal als verticaal.

De CRB en zijn secretariaat hebben in de loop van de jaren een ervaring opgebouwd inzake de organisatie van platformen voor uitwisseling en dialoog met verschillende administraties en overheidsdiensten, de regionale sociaal-economische raden en andere experts. Zo werden in het kader van de voorbereiding van de adviezen 'Werk maken van een gemeenschapsoctrooi en van een sterkere octroocultuur in België', 'Versterken van kennisuitwisseling tussen de onderzoekswereld en het bedrijfsleven' en 'Het stimuleren van ondernemerschap' telkens werkgroepen van specialisten opgezet waarin onder meer vertegenwoordigers van federale en regionale administraties betrokken werden.

Op dit moment lopen ook een aantal samenwerkingsverbanden die een directe impact hebben op de drie hierboven beschreven processen en dus op het concurrentievermogen van de economie. Zo werd eind 2013, binnen de schoot van de CRB, het informeel platform "Resource Efficiency" opgezet, bestaande uit federale en regionale beleidsactoren uit de domeinen Leefmilieu en Economie. Het platform wil bekijken hoe de federale en regionale instrumenten ter stimulering van recyclageactiviteit elkaar zouden kunnen versterken. Het secretariaat van de CRB verzorgt het secretariaat van dit informeel platform.

De werkzaamheden binnen dit platform hebben geleid tot een eerste gemeenschappelijke nota met "Algemene principes ter stimulering van recyclage" (CRB 2014-0998). In een volgend stadium zullen een aantal van deze principes meer in detail uitgewerkt worden, evenals toegepast worden op een aantal concrete stromen.

Een tweede reeks van samenwerkingsverbanden situeren zich rond het thema mobiliteit. Ter voorbereiding van de ontwikkeling van een interfederaal mobiliteitsplan dat coherent is met de mobiliteitsplannen op regionaal niveau en dat zo breed mogelijk gedragen wordt door de samenleving werd op verzoek van de fod Mobiliteit en Vervoer, binnen de schoot van de CRB, het platform "Onderling afgestemd en geïntegreerd mobiliteitsplan" opgezet. Dit platform brengt de interprofessionele en regionale sociale gesprekspartners samen, evenals vertegenwoordigers van de fod Mobiliteit en Transport en experts in het domein. Verder werd binnen de CRB ook een overlegplatform "Kostprijs van het woon-werkverkeer" opgericht waarin de interprofessionele en gewestelijke sociale partners zijn samengebracht.

Ten slotte neemt het secretariaat van de CRB deel aan een overlegplatform rond Alternierend Leren waarin ook de secretariaten van de NAR en de regionale sociaal-economische raden vertegenwoordigd zijn. Het is de bedoeling dat in dat platform punten aan bod komen als de coherentie tussen het arbeidsrecht en de aspecten van de sociale zekerheid, alsook de coherentie tussen de federale en de gewestelijke bevoegdheden inzake alternerend leren.

3.3.2 Goedwerkende product- en dienstenmarkten

Goedwerkende markten worden in de literatuur vaak aangehaald als een cruciale factor voor het concurrentievermogen. We spreken van goed functionerende markten indien de markten consumenten voldoende garanties bieden op een billijke prijs en goede kwaliteit en tegelijkertijd producenten ertoe

aanzetten om de noodzakelijke investeringen te doen, zodat ook op lange termijn redelijke prijzen en een goede kwaliteit gegarandeerd kunnen worden.

Een goede marktwerking is belangrijk voor de koopkracht van de consumenten, maar ook voor de rendabiliteit van bedrijven. In het geval de goederen en diensten gebruikt worden als inputs in andere sectoren hebben de lagere prijzen en/of hogere kwaliteit immers een rechtstreeks effect op de kosten van de gebruikers van deze goederen/diensten. Dit geldt bv. voor de netwerksectoren die als inputfactor gebruikt worden voor heel wat andere economische activiteiten. Maar ook de prijzen van consumptiegoederen zijn, via de impact op de lonen, belangrijk voor het concurrentievermogen van de bedrijven.

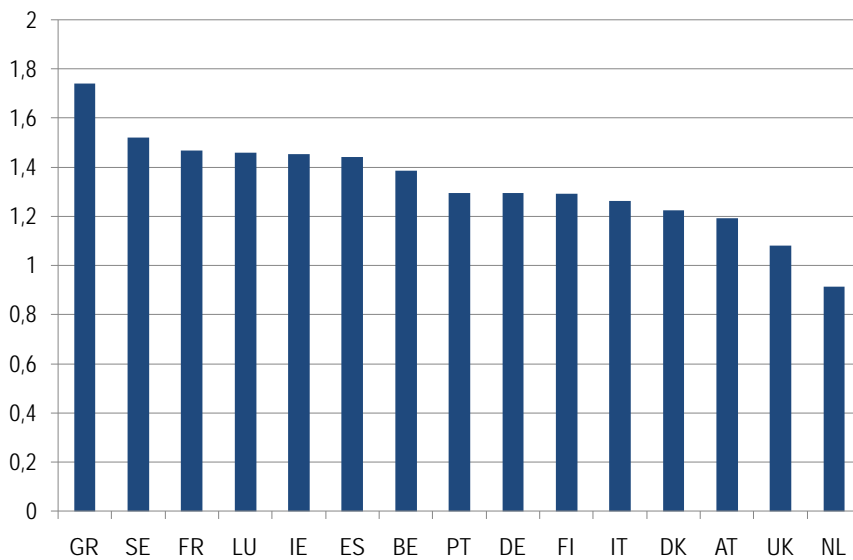
Goedwerkende markten leveren dus heel wat voordelen op, maar zijn zeker geen automatisme. Er zijn indicaties dat er in België, zeker in de dienstensectoren, een aantal markten zijn met problemen op het vlak van marktwerking. Zo werd in hoofdstuk 2 (Loonvorming) vastgesteld dat in België de deflatoren van de toegevoegde waarde van de niet-industriële sectoren over de periode 1996-2012 sneller stegen dan in de buurlanden. Vooral in Duitsland was de stijging veel kleiner. Ook de EC (2014c) wijst erop dat de prijzen van goederen en diensten in België doorgaans hoger liggen dan in andere lidstaten. De EC schrijft dit gedeeltelijk toe aan slecht functionerende markten. Er wordt o.m. gewezen op operationele beperkingen en belemmeringen voor de mededinging in een aantal sectoren. Echter, ook andere elementen spelen hierin een bepalende rol. Bijvoorbeeld ook reglementering, flexibiliteit, loonkosten... hebben een impact op de prijzen.

De product market regulation indicator

Een indicator die vaak gebruikt wordt om een idee te geven van de mate van marktwerking in een land is de Product Market Regulation Indicator (PMR-indicator). De PMR-indicator is een indexcijfer gebaseerd op de reglementaire bepalingen die van toepassing zijn bij de opstart van een activiteit (afgifte van vergunningen, diplomaveren, quota...) of de uitoefening van de activiteit (prijscntroles, beperkingen op reclame, verplichting van een bijzondere rechtsvorm...). Deze indicator is zeker geen perfecte maatstaf voor 'goede marktwerking', maar kan een idee geven van de concurrentiebeperkende regelgeving in een land. De score gaat van 0 (= geen concurrentiebeperkende reglementering) tot 6 (= maximaal concurrentiebeperkende reglementering).

Onderstaande grafiek toont dat de PMR-score voor de Belgische economie gemiddeld is in vergelijking met de andere EU15-landen. Van de buurlanden scoren Duitsland en Nederland wel beter. Ook al zijn de cijfers doorheen de tijd moeilijk vergelijkbaar - er is een verandering opgetreden in de weging van de PMR-subindicatoren - de relatieve positie van België in het geheel van de EU15 en ten opzichte van de buurlanden lijkt over de periode 1998-2013 niet veranderd.

Grafiek 3-7: PMR-indicator voor gehele economie, 2013

Bron: OESO

In de praktijk zijn er diverse redenen die ertoe leiden dat markten aan consumenten en andere stakeholders niet de verwachte voordelen bieden, en dat bijvoorbeeld te hoge prijzen worden betaald of dat de kwaliteit van de geleverde dienst/product niet beantwoordt aan de verwachtingen van de consument. Eenvoudigheidshalve kunnen deze vormen van marktfalen worden gegroepeerd in factoren aan de aanbodzijde die een negatieve invloed hebben op het gedrag van ondernemingen en factoren aan de vraagzijde die het gedrag van de consument beïnvloeden.

Goedwerkende markten vereisen daarom een regelgevend kader dat ervoor zorgt dat zowel de vraagzijde als de aanbodzijde hun rol kunnen spelen. Langs aanbodzijde moet ervoor gezorgd worden dat er voldoende (potentiële) toetreding en onderlinge concurrentie mogelijk is. Langs de vraagzijde moeten de consumenten in staat gesteld worden en aangemoedigd worden om de markt te disciplineren, rekening houdende met de begrensde rationaliteit van consumenten.

Gegeven het belang van een goede marktwerking is het belangrijk dat dit opgevolgd wordt. Het screeningsinstrument dat de dienst Sector en Marktmonitoring van de fod Economie opbouwt en dat verder ontwikkeld zal worden als volwaardig onderdeel van het Prijzenobservatorium is in dit kader een interessant initiatief. De screening geeft een indicatie over de marktwerking en heeft dus een knipperlichtfunctie. Voor de sectoren met een verhoogd risico op verminderde marktwerking kan vervolgens via bijkomend veldonderzoek een meer diepgaande kennis van de specifieke kenmerken van elke sector worden nagegaan hoe het effectief gesteld is met de marktwerking. Dergelijke informatie kan vervolgens leiden tot het inschakelen van de mededingingsautoriteit, maar ook tot het identificeren en het wegnemen van reglementerende belemmeringen voor de marktwerking.

Daarenboven zou, zoals ook aangegeven in de documentatienota van het secretariaat "Gepaste regelgeving voor goedfunctionerende markten", ook bij het uitwerken van nieuwe regelgeving rekening moeten gehouden worden met de impact op marktwerking. Een dergelijke toets zou een integraal onderdeel van het beleidsontwikkelingsproces moeten worden dat vroeg in het proces plaatsvindt. Een belangrijke toegevoegde waarde van een dergelijke toets in vergelijking met de bestaande impactanalyses in België is de dynamische component ervan. Er wordt niet enkel gekeken naar de situatie op een gegeven moment, maar ook naar de impact die regelgeving kan hebben op het (toekomstig) gedrag van marktdeelnemers en op die manier naar de mogelijke effecten op

marktwerking. Een dergelijke analyse zou dan ook heel complementair zijn aan de bestaande analyses ter verbetering van de kwaliteit en de efficiëntie van de regelgeving. Verschillende landen zijn op dit vlak al actief en ook de OESO ontwikkelde een kader voor het uitvoeren van een dergelijke analyse (cf. documentatienota 'Gepaste regelgeving voor goed functionerende markten').

Natuurlijk heeft regelgeving nog andere doelstellingen dan "een goede marktwerking". Bijvoorbeeld ook sociale overwegingen, gezondheidsoverwegingen, milieuoverwegingen... spelen een rol. Maar dit neemt niet weg dat indien deze doelstellingen op een minder marktversturende manier kunnen bereikt worden, dit de maatschappelijke welvaart ten goede zal komen.

Samengevat kunnen we stellen dat regelgeving maatwerk is. Het is aan de maatschappij om de afweging te maken tussen de verschillende doelstellingen en in functie daarvan de gepaste regelgeving te kiezen. Opdat de overheden rekening kunnen houden met de verschillende gevoeligheden en met de diverse gevolgen van hun keuze en tegelijk aan de maatschappij de kans kunnen blijven bieden om de noodzakelijke afwegingen te maken tussen de positieve en de negatieve aspecten van de economische regelgeving in het licht van de verschillende doelstellingen die eraan worden verbonden, is het noodzakelijk de raadpleging van de representatieve organisaties te organiseren, zodat de projecten een zo breed mogelijk maatschappelijk draagvlak krijgen.

Twee voorbeelden van markten die cruciaal zijn voor het concurrentievermogen omwille van hun faciliterende rol voor de rest van de economie zijn Energie en Telecom. Ze worden hieronder meer in detail besproken.

Energie

Energie is zowel voor de werkgevers als voor de werknemers een essentieel thema. Energie vormt immers een enorme economische en sociale uitdaging voor het welzijn van de burgers en voor het vermogen van de Belgische economie om toegevoegde waarde en werkgelegenheid te creëren, met name omdat de Belgische economie gespecialiseerd is in energie-intensieve industrietakken. Deze gedeelde overtuiging resulteerde op 21 januari 2015 in een verbintenis van de sociale gesprekspartners ten aanzien van de energie-uitdagingen.

Energie is een ruime en complexe materie, waarvan de bevoegdheden verdeeld zijn tussen de federale staat en de gewesten. Het energiebeleid treedt in wisselwerking met tal van andere beleidsmaatregelen die zowel op internationaal niveau als op nationaal niveau worden genomen, bv. het klimaatbeleid of het industriebeleid. In dit kader beklemtonen de sociale gesprekspartners het belang om het toekomstige energiebeleid te ontwikkelen op basis van een stabiele, coherente en onderling gecoördineerde langetermijnvisie (2030-2050) die steunt op een kruisbestuiving en een permanente dialoog tussen de sociale gesprekspartners, de administraties en de beleidscellen van de ministers die rechtstreeks en/of onrechtstreeks bij de energieproblematiek betrokken zijn. De sociale partners hebben zich vast voorgenomen hun bijdrage te leveren aan zowel de vaststelling van de energievizie als de opstelling van het energiepact van de Minister van Energie.

De sociale gesprekspartners zijn van oordeel dat het energiebeleid terzelfder tijd drie doelstellingen moet nastreven:

- energieprijzen garanderen die voor de ondernemingen (meer bepaald voor de bedrijven die gevoelig zijn voor de energieprijzen en voor de kmo's) kunnen concurreren met die bij hun buitenlandse concurrenten en die voor de burgers (en meer bepaald voor de minst begunstigen) betaalbaar zijn;

- de milieulimieten en milieuverbintenissen respecteren;
- de zekerheid van energiebevoorrading waarborgen.

Volgens de sociale gesprekspartners moeten die doelstellingen, binnen het kader van een mondiale economie, bijdragen tot de bestendiging van een duurzame samenleving en van duurzame economische activiteiten, die rijk zijn aan jobs en aan toegevoegde waarde in de nationale economie. Elke van die doelstellingen zou op een slimme manier (d.w.z. specifiek, meetbaar, haalbaar, realistisch en met een welbepaald tijdsdoel voor ogen) moeten worden vastgesteld en gepreciseerd op basis van een aantal indicatoren die zullen worden gekwantificeerd. Huns inziens is het belangrijk een optimaal en continu evenwicht tussen de drie bovenvermelde doelstellingen te waarborgen.

Om deze doelstellingen te bereiken, worden de volgende middelen als essentieel beschouwd: energie-efficiëntie (met name in het vervoer en de woningen); de energiemix; de flexibiliteit van het energieaanbod en de energievraag ("Demand Side Management"); de energie-infrastructuur (waaronder de productiecapaciteit, de interconnecties, de pipelines, de haveninfrastructuur...); de organisatie van een energiemarkt die het bestaan van de infrastructuur en adequate "prijssignalen" voor de goede werking ervan waarborgt; verantwoordelijk gedrag op het vlak van energieverbruik; O&O en innovatie; de maatschappelijke organisatie (oa. de ruimtelijke ordening, dichter bevolkte woongebieden, de ligging/vestiging van werkplaatsen...); en de financieringsmechanismen en toegang tot de financiële middelen.

In hun verbintenis zijn de sociale gesprekspartners ook een werkmethode overeengekomen om te bepalen hoe diverse middelen en maatregelen voor de verwezenlijking van de doelstellingen zo goed mogelijk op elkaar kunnen worden afgestemd. In hun gemeenschappelijke verklaring van 21 januari 2015 verbinden ze zich ertoe om hun werkzaamheden verder te zetten in het kader van de werkmethode zoals die in de verbintenis wordt uiteengezet.

Ze zullen bovendien aandachtig de maatregelen opvolgen die de verschillende regeringen op het vlak van energie voorstellen, waaronder de maatregel die bestaat in de vaststelling van een energienorm. Ten slotte zullen ze erop toezien dat die maatregelen in lijn liggen van hun beschouwingen op het vlak van energie.

Telecom

Volgens van Ark (2014) is de verdergaande digitalisering van de Europese economie op dit moment een van de grootste opportuniteiten om de productiviteitsgroei te stimuleren. We zien dan ook dat op verschillende beleidsniveaus belang gehecht wordt aan digitalisering en ICT voor de transformatie van de industrie/economie. In het kader van haar Digitale Agenda, onderdeel van Europa 2020, schuift de EC ontwikkelingen op het vlak van ICT naar voor als noodzakelijke hefboomen voor slimme, duurzame en inclusieve groei. Maar ook voor het Belgische beleid - federaal en regionaal - staat de digitalisering van de economie hoog op de agenda.

In een context van toenemende digitalisering is een goedwerkende telecommunicatiemarkt absoluut noodzakelijk. Eén element van een goedwerkende telecommunicatiemarkt is de prijs. Gegeven het bestaan van een veelheid aan tariefplannen en gebruikersprofielen is het niet zo eenvoudig om algemene conclusies te trekken. Zo varieert de prijs die bedrijven betalen voor telecomdiensten bv. sterk volgens de grootte van de onderneming. De meeste ondernemingen met grote behoeften op het vlak van telecommunicatiediensten krijgen rechtstreeks van de operatoren gepersonaliseerde tariefaanbiedingen. Dergelijke aanbiedingen, waarover rechtstreeks en geval per geval wordt onderhandeld tussen de klant en de dienstverstrekkers, geven geen aanleiding tot publicatie van de tarieven.

In opdracht van het BIPT gebeurde in 2014 wel een studie die een beeld schetst van het prijsniveau van telecommunicatiediensten voor zelfstandigen en kmo's in België in vergelijking met de buurlanden (FR, DE, NL en VK). Op basis van deze studie lijken de kosten die eenmanszaken en kmo's in België ervaren over het algemeen gunstig te zijn in vergelijking met de referentielanden. Er zijn wel twee bedrijfstypes die minder gunstig uit de vergelijking naar voren komen, namelijk de twee bedrijfstypes voor mobiele professionals die gekenmerkt worden door een dominant gebruik van mobiele telefonie. Ook de positie van de lokale dienstverlenende bedrijven lijkt zwak. Dit laatste is voornamelijk het gevolg van het ongunstige kostenplaatje voor vaste telefonie, dat voor dit bedrijfstype een dominante positie inneemt in het gebruiksprofiel. Opvallend is ook dat de bedrijven die voor multiplay aanbiedingen kiezen¹⁰⁶ vaak minder goed af zijn in vergelijking met andere landen. (Sephton, J. en H. Sannaes, 2014)

Naast de zakelijke gebruikers is het ook belangrijk om oog te hebben voor de residentiële gebruikers. Immers, de prijs die consumenten betalen heeft niet alleen een impact op de koopkracht van de consument en op de loonontwikkeling, maar ook op de mate waarin ICT-toepassingen/innovaties zullen opgenomen worden door het grote publiek.

Op de consumentenmarkt daalde de prijs de jongste jaren sterk. Dit ging gepaard met een aantal maatregelen die werden genomen om de werking van de telecommarkt te verbeteren (bv. de nieuwe telecomwet die het mogelijk maakt om na 6 maanden kosteloos over te stappen naar een andere operator, de tariefsimulator www.bestetarief.be waarmee consumenten de aanbiedingen van de operatoren kunnen vergelijken,...). De analyse van het BIPT toont wel nog een zwakke positie van België ten opzichte van de buurlanden voor de intensieve gebruikers van mobiel internet en de ongunstige positie op de markt van bundels van telefonie, internet en digitale televisie. (BIPT, 2014b)

Naast de prijs is tevens de kwaliteit van de dienstverlening belangrijk. Een goede kwaliteit vereist een goed uitgebouwde telecominfrastructuur. Ernst & Young (2014) vonden dat een goede telecominfrastructuur een van de belangrijkste factoren is voor beslissingen rond buitenlandse directe investeringen. De vaste breedbanddekking is in België uitstekend: 98% van de huishoudens heeft toegang tot lijnen met een downloadsnelheid van minstens 30 Mbit/s. Dit is heel hoog in vergelijking met andere landen. Daartegenover staat een zwakkere prestatie op het vlak van mobiele breedband dekking en -penetratie, al is de achterstand ten opzichte van het gemiddelde van de EU27 wel kleiner geworden.

Om de infrastructuur op peil te houden en verder te versterken, zijn voldoende investeringen nodig. Het BIPT (2014a) stelde vast dat de telecomontwikkelingen, in verhouding tot de dalende telecomomzet, steeds hogere investeringen vereisen. Opdat deze investeringen zouden plaatsvinden is een gepast regelgevend kader nodig. Daarnaast zal de ontwikkeling van de telecomsector natuurlijk ook afhangen van de mate waarin de rest van de economie bereid is om ICT-innovaties door te voeren en op te nemen; we zien dat leidende informatie-maatschappijen ook beleidsmaatregelen implementeren gericht op het promoten van het gebruik van ICT.

Op vraag van het Raadgevend Comité voor de Telecom coördineert het secretariaat van de CRB een studie die meer in detail zal onderzoeken wat de bijdrage is van de telecommunicatiesector - en meer algemeen van de digitale economie - aan de samenleving en de economie; hoe België zich positioneert op dit vlak; en welke eventuele barrières zijn voor verdere ontwikkeling. Deze studie gebeurt in samenwerking met de fod Economie, het federaal Planbureau en het BIPT.

¹⁰⁶ In de studie werd dit enkel getest voor de eenmanszaken.

3.3.3 Nood aan een algemene innovatiecultuur

De drie hierboven beschreven processen worden niet alleen beïnvloed door het omkaderende beleid, maar tevens door de heersende cultuur. In hun advies van 2011 benadrukten de sociale partners de noodzaak van het bevorderen van een ondernemerscultuur voor het stimuleren van ondernemerschap. En in eerdere versies van het Technisch Verslag werd benadrukt hoe belangrijk het is dat binnen een samenleving iedereen doordrongen is van het belang van innovatie als gemeenschappelijk doel (cf. Technisch Verslag 2006 en 2007). Immers, zoals reeds werd aangegeven levert innovatie 'shared value' of 'gedeelde waarde' op (Porter en Kramer, 2011), t.t.z. waarde niet alleen voor het bedrijf, maar ook voor haar werknemers en voor de gemeenschap.

Naast de werkgevers hebben dus ook de werknemers een belangrijke rol te spelen in het innovatieproces. Ze beschikken vaak over informatie die nuttig kan zijn voor de aanpassing van producten of processen. Het is dan ook belangrijk dat werkgevers en werknemers samen een antwoord proberen te vinden op de structurele uitdagingen waarmee een bedrijf/sector geconfronteerd wordt.

Dit is het doel van artikel 22 van de wet houdende uitvoering van het pact voor competitiviteit, werkgelegenheid en relance. Deze wet stelt dat de paritaire comités tweejaarlijks een rapportering dienen te maken over de belangrijkste uitdagingen inzake structurele transformatie waarmee de verschillende bedrijfstakken waarvoor het paritair comité of het paritair subcomité bevoegd is, geconfronteerd worden en van de antwoorden die op deze uitdagingen kunnen gegeven worden. De CRB wacht op de resultaten van deze oefening om het nut van de wet te evalueren.

Het veranderen van een cultuur kost tijd, maar eens ze er is, is ze ook heel persistent (Fritsch en Wyrwich, 2012). In die zin moeten beleidsmaatregelen gericht op het stimuleren van een ondernemers- en innovatiecultuur gezien worden als een soort lange termijninvestering.

Niet alleen werkgevers en werknemers moeten doordrongen worden van een innovatiecultuur. Hetzelfde geldt voor de overheid. Een indicator die een idee geeft van de innovatiegraad van de overheid is de ICT-intensiteit van deze sector. Afgezien van de individuele successen van bijvoorbeeld Tax On Web of de Kruispuntbank voor de Sociale Zekerheid hebben de informatie- en communicatietechnologieën kennelijk nog geen revolutionaire veranderingen teweeggebracht in de werking van de administratie, zoals ze dat wel hebben gedaan in andere dienstentakken (bv. de financiële diensten). De ratio tussen de netto ict-kapitaalvoorraad (materieel en software, tegen constante prijzen van 2000) en het aantal gewerkte uren is gestegen van 1 in 1996 tot 1,7 in 2011 voor de overheidsadministratie, terwijl die ratio in dezelfde periode steeg van 6,6 tot 9,7 voor de totale economie en van 10,5 tot 16,3 voor de marktdiensten alleen. Naast de investeringen in nieuwe technologieën sijn de nieuwe managementpraktijken en de nieuwe vormen van arbeidsorganisatie maar traag en in beperkte mate door in de diensten van de verschillende administraties van het land (Bogaert en Kegels, 2012). Nochtans tonen verschillende studies aan dat de productiviteitswinsten die door ict mogelijk worden gemaakt, pas echt zullen worden gerealiseerd als het productieproces in zijn geheel wordt herdacht in functie van het potentieel dat die nieuwe technologieën bieden.

Een andere indicator is het aanbestedingsgedrag van de overheid. Als aankoper is de overheid immers niet alleen een belangrijk afzetkanaal, maar kan ze ook een voorbeeldrol vervullen en andere (buitenlandse) consumenten overtuigen van de kwaliteit van producten. Het betreft niet alleen de aankoop van innovatieve producten/diensten, maar ook het sluiten van contracten op basis van de gewenste uitkomst/oplossing. Dergelijke procedures hebben zeker het potentieel om innovatie te stimuleren en de belangen van aanbieders en klanten op elkaar af te stemmen, maar wordt vandaag de dag nog weinig gebruikt.

3.3.4 Beschikbaarheid van human capital

Een vierde belangrijke hefboom voor de creatieve processen is een goed opgeleide bevolking. Dit wordt niet alleen bepaald door het initiële opleidingsniveau maar ook door de vorming en opleiding tijdens de arbeidsloopbaan zoals ook erkend in de Lissabon-strategie en in de EU2020-strategie.

3.3.4.1 Levenslang leren als sleutelement van de Europese strategie

De strategie van Lissabon, en daarna de EU2020-strategie, bedelen een fundamentele rol toe aan onderwijs en opleiding om tot een slimme, duurzame en inclusieve economie te komen¹⁰⁷, die gebaseerd is op de ontwikkeling van een kenniseconomie.¹⁰⁸

De ontwikkeling van human capital berust op de kwaliteit van zowel het initiële onderwijssysteem als het stelsel van voortgezette opleiding, vanuit een logica van "levenslang leren" (Lifelong Learning, LLL). Dit laatste begrip verwijst naar de gezamenlijke bewuste leeractiviteiten die door een individu op enig welk moment in zijn leven worden ondernomen, teneinde kennis, knowhow en competenties te verbeteren of te verwerven vanuit een persoonlijk, burgerlijk, maatschappelijk en/of werkgebonden oogpunt¹⁰⁹.

De Europese Unie heeft verschillende indicatoren ingevoerd om de ontwikkelingen ter zake na te gaan:

¹⁰⁷ Voor meer details over de EU2020-strategie, zie EC (2010), *EUROPE 2020 - A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth*. Mededeling van de Commissie, Brussel, Europese Commissie, 3 maart 2010.

¹⁰⁸ In de Lissabonstrategie en vervolgens in de EU2020-strategie werd meer bepaald een strategisch kader aangenomen voor de Europese samenwerking op het vlak van onderwijs en opleiding: « Education and Training 2010 (ET2010) », dat daarna werd verlengd door EU2020 (ET2020). Raad van de Europese Unie (2009), *Conclusions on a Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training (ET 2020)*, Brussel, Raad van de Europese Unie, 11-12 mei 2009

¹⁰⁹ CE (2001) Een Europese ruimte voor levenslang leren realiseren. Mededeling van de Commissie, Brussel, Europese Commissie, 21 november 2001 en "LLL : all learning activity undertaken throughout life, with the aim of improving knowledge, skills and competences, within a personal, civic, social and/or employment related perspective », *Classification of learning activities – manual*, Eurostat, 2006.

Tabel 3-1: EU-indicatoren – levenslang leren

Indicatoren onderwijs en opleiding	Doelstelling EU 2020	Verwezenlijking EU 2013	Doelstelling BE	Verwezenlijking BE 2013
Jongeren die voortijdig onderwijs en opleiding hebben stopgezet (% van de bevolking van 18 tot 24 jaar)	10%	12%	9,5%	11%
Personen met diploma hoger onderwijs (% van de bevolking van 30 tot 34 jaar)	40%	36,9%	47%	42,7%
Participatie van de volwassenen aan LLL	15%	10,5%*	/	6,7%

* breuk in de reeks
Bron: EU-EAK

3.3.4.2 Initiële opleiding

De effecten die van voortgezette opleiding worden verwacht voor de verhoging van de kennis hangen af van de voorafgaande verwerving door de individuen van een steeds hoger en kwaliteitsvol onderwijsniveau, meer bepaald wat de technische en de beroepsnetten betreft. De grootste uitdaging heeft betrekking op de herwaardering van het initieel onderwijs en op de ontwikkeling van transversale competenties om zich te kunnen aanpassen aan de nieuwe uitdagingen m.b.t. de transformatie van de economie. Omtrent het stelsel van initieel onderwijs in België kunnen verschillende vaststellingen naar voren worden gebracht:

De recentste resultaten van de internationale PISA-enquête (2012)¹¹⁰, die binnen de Oeso-landen de competenties van de 15-jarige jongeren op het vlak van wiskunde, leesvaardigheid en wetenschap evalueert, wijzen erop dat België beter dan het Oeso-gemiddelde scoort in de drie domeinen¹¹¹, maar minder goed scoort dan Nederland (en dan Duitsland voor wetenschap). Frankrijk, van zijn kant, scoort minder goed in de drie domeinen. Met die cijfers worden echter geenszins de beste Europese resultaten benaderd, die overigens worden behaald door Nederland voor wiskunde en door Finland voor schrijven en voor wetenschap, en ze liggen zelfs lager dan de resultaten die België voor wiskunde had bereikt tijdens de vorige enquête (2003)¹¹². Voorts behaalt binnen ons land de Vlaamse gemeenschap duidelijk betere resultaten dan de Franse gemeenschap.

De enquête brengt echter ook de grote ongelijkheid tussen de door de leerlingen behaalde schoolresultaten, alsook een vrij sterke correlatie tussen die resultaten en de sociaal-economische achtergrond aan het licht. Beide gemeenschappen kennen immers een hoge graad van sociale ongelijkheid: in België wordt 20% van de verschillen in schoolresultaten voor wiskunde verklaard door het sociaal-economische statuut van de leerling, tegenover gemiddeld 15% in de Oeso (OCDE, 2013). (Opgemerkt moet worden dat dat percentage in Duitsland en Frankrijk eveneens hoog is (resp. 17% en 22,5%); in Nederland bedraagt het 11,5%). Bovendien halen de geïmmigreerde leerlingen aanzienlijk lagere resultaten dan de autochtone leerlingen, zelfs als rekening wordt gehouden met de verschillen in sociaal-economisch milieu. Binnen een creatieve economie is het dan ook belangrijk een systeem te ondersteunen dat gelijke kansen voor iedereen in het onderwijs garandeert, om aldus zoveel mogelijk talenten aan de oppervlakte te laten komen.

¹¹⁰ OCDE (2013), *Résultats du PISA 2012 : Savoirs et savoir-faire des élèves : Performance des élèves en mathématiques, en compréhension de l'écrit et en sciences*, PISA, Éditions OCDE.

¹¹¹ De in 2012 uitgevoerde enquête peilt naar de drie kennisdomeinen, maar legt meer in het bijzonder de focus op de resultaten van de jongeren voor wiskunde.

¹¹² Voor leesvaardigheid en wetenschap wordt van 2003 tot 2012 geen belangwekkende verandering waargenomen.

Bovendien blijft de problematiek van de voortijdige schooluitval¹¹³ een punt van zorg voor België, in zoverre dat het aandeel voortijdige schoolverlaters tijdens de periode 2009-2012 een opwaartse tendens vertoont¹¹⁴ (in 2012 bevond 12% van de Belgische jongeren zich nog in een dergelijke situatie, tegenover 11,1% in 2009), terwijl de voor België vastgelegde doelstelling in het kader van de EU2020-strategie op een aandeel van 9,5% mikt in 2020¹¹⁵.

Wat het secundair initieel beroepsonderwijs betreft, is de alternerende opleiding die wordt gevolgd om technische beroepen aan te leren in België te weinig ontwikkeld in vergelijking met de buurlanden. Welnu, die opleiding garandeert juist kansen op een vlotte inschakeling op de arbeidsmarkt. Volgens de Oeso (vert.) "zijn de landen waar het beroepsonderwijs en de opleidingen met een leerovereenkomst stevig zijn ingeburgerd er immers het best in geslaagd de jongerenwerkloosheid in te dammen"¹¹⁶. In België heeft het net van alternerend leren en werken een aandeel van amper 3% van de leerlingen die school volgen in de tweede cyclus van het secundair onderwijs en die een beroepsopleiding of beroepsvoorbereidende opleiding volgen. Het procentuele aandeel van het net van de alternerende opleiding bedraagt daarentegen 42% in Duitsland, 44% in Denemarken, 18% in Nederland, 12% in Frankrijk, en zelfs 60% in Zwitserland (voor een Oeso-gemiddelde van 13%)¹¹⁷.

Aangaande de toegang van een aanzienlijk deel van de bevolking tot het hoger onderwijs, die een andere doelstelling vormt van de EU2020-strategie (nl. dat 40% van de bevolking tegen 2020 toegang moet hebben tot het hoger onderwijs), kan België in 2013 goede resultaten voorleggen met een graad van 42,7%, die echter nog niet volstaat om te voldoen aan de voor 2020 vastgelegde nationale doelstelling (47%). Die hoge participatie mag echter niet het probleem verhullen van de richtingen die het meest de voorkeur van de studenten wegdragen.

Het aandeel van de studenten met een diploma van het hoger onderwijs in de richtingen wiskunde, wetenschappen en technologie bedroeg in België immers maar 16,9% in 2012, hetgeen nog minder is dan het Europese gemiddelde (22,8%) en iets lager is in vergelijking met het percentage van 2011. Duitsland en Frankrijk bevinden zich bijna op het niveau van het beste percentage in Europa (Finland, 27,6%) en haalden resp. 27,3% en 26,5%¹¹⁸. Nederland scoort daarentegen nog heel wat slechter, met slechts 14,5%.

De overheidsuitgaven die worden besteed aan onderwijs en opleiding, uitgedrukt als percentage van het bbp, liggen in België relatief hoog op alle onderwijsniveaus samen, en bedroegen 6,55% in 2011, tegenover iets meer dan 5% voor het Europese gemiddelde¹¹⁹.

¹¹³ Een jonge voortijdige schoolverlater is een jongere die uit het onderwijs- en opleidingsstelsel is getreden met hoogstens een niveau van het lager secundair onderwijs. Statistisch gezien wordt de door de EC berekende "ESL-graad" (Early School Leavers) gemeten op basis van het percentage jongeren van 18 tot 24 jaar oud die ten hoogste een niveau van het lager secundair onderwijs bezitten en die niet langer in een onderwijsprogramma zijn ingeschreven. Zie EC (2013), Reducing Early School Leaving: Key Messages and Policy Support - Final Report of the Thematic Working Group on Early School Leaving, november 2013, blz. 8.

¹¹⁴ EC (2013) Education and Training Monitor 2013, blz. 26.

¹¹⁵ EC (2013), Reducing Early School Leaving: Key Messages and Policy Support - Final Report of the Thematic Working Group on Early School Leaving, november 2013, blz. 32.

¹¹⁶ OCDE (2014), Regards sur l'éducation 2014 : les indicateurs de l'OCDE, blz. 324.

¹¹⁷ OCDE (2014), Idem, blz. 331.

¹¹⁸ Voor Frankrijk heeft dat percentage betrekking op het jaar 2010, omdat geen recentere gegevens beschikbaar zijn.

¹¹⁹ Bron: Eurostat, geraamd Europees gemiddelde. Voor een diepgaande studie naar de investeringen van de twee gemeenschappen in België verwijzen we naar SCHMITZ V., R. DESCHAMPS (2014), « Financement et dépenses d'enseignement et de recherche fondamentale en Belgique : évolutions et comparaisons communautaires et internationales », Working Paper nr. 73-2014/01, CERPE, Université de Namur. Uit deze studie blijkt dat de percentages

Deze verschillende elementen kunnen vragen doen rijzen, in zoverre dat er momenteel sprake is van een vrij aanzienlijke mismatch tussen de kwalificaties van het arbeidsaanbod en die van de arbeidsvraag. De vooruitzichten wijzen immers op een stijging van het niveau van de vereiste kwalificaties om de jobs in de toekomst uit te voeren¹²⁰, terwijl op dit moment de kwalificaties van alle personen die de arbeidskrachtenreserve vormen in België reeds gemiddeld lager liggen dan de kwalificaties en competenties die op de arbeidsmarkt worden gezocht¹²¹. Deze vaststelling kan worden geïllustreerd door de aanwezigheid van zgn. "knelpuntberoepen", die - in de drie gewesten - minder gemakkelijk kunnen worden ingevuld, hoewel het bestaan van zulke beroepen ook verband houdt met andere aspecten, bv. het penibele karakter of de arbeidsvoorwaarden van de betrokken functies (lonen, flexibele arbeidstijdregeling enz.). De soorten van uitgevoerde beroepen evolueren eveneens, en op dat vlak is er een trendmatige toename van de werkgelegenheid in de dienstensector en in de hooggekwalificeerde beroepen¹²².

3.3.4.3 Verschillende types van beroepsopleiding in aanmerking genomen¹²³

Beroepsopleiding is een van de bevoorrechte hefboomen om LLL en aldus het human capital van een economie te ontwikkelen, in die zin dat ze een rechtstreeks verband legt tussen de opleiding en een ervaring met de arbeidswereld.

De initiële beroepsopleiding staat voor de eerste opleiding die de schoolgaande jongeren krijgen in het kader van een onderwijssysteem en omvat alle vormen van onderwijs die voorzien in een combinatie van theoretisch onderwijs in de school en praktische ervaring die wordt opgedaan in een werkmilieu (via stages of langere werkervaringen binnen een bedrijf); leerervaringen opdoen binnen een onderneming moet daarbij een vlottere overgang naar een eerste inschakeling op de arbeidsmarkt mogelijk maken.

De voortgezette beroepsopleiding is bestemd voor de personen die hun initieel schooltraject hebben beëindigd (of voortijdig hebben afgebroken) en die hun kennis en knowhow graag willen aanvullen of updaten met bijkomende beroepsvaardigheden, al dan niet binnen een onderneming. Het kan gaan om werknemers of om zelfstandigen, om werkzoekenden of om inactieve personen. Dankzij de verwerving van die vaardigheden speelt voortgezette beroepsopleiding een belangrijke rol voor de individuele personen, daar ze hun in staat stelt een beroepsplanning te ontwikkelen, dat interne mobiliteit (bv. bevordering binnen het bedrijf, loonontwikkeling...), externe mobiliteit (verandering van bedrijf, omschakeling in een andere sector enz.) of ook een inschakeling op de arbeidsmarkt voor de inactieve personen kan behelzen.

relatief vergelijkbaar zijn voor de twee entiteiten en hoger liggen dan die van alle industrielanden (iets hoger dan 6,7% van het bbp voor de Franse gemeenschap en iets minder dan 6,2% voor Vlaanderen in 2010).

¹²⁰ Aldus zal volgens ramingen het aandeel van de banen waarvoor competenties van hoog niveau vereist zijn tegen het jaar 2020 met bijna 20% toenemen in vergelijking met de situatie in 2010, terwijl het aandeel van de banen waarvoor vaardigheden van laag niveau vereist zijn in dezelfde verhouding zal inkrimpen, in EC (2013) Education and Training Monitor 2013, blz. 12. Zie ook EC (2012), "Een andere kijk op onderwijs: investeren in vaardigheden voor betere sociaal-economische resultaten", Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's, 20 november 2012.

¹²¹ Zie o.a. Zimmer, H. (2012), "Mismatches op de arbeidsmarkt", Economisch Tijdschrift van de Nationale Bank van België, september, ILO (2014), Key Indicators Of The Labour Market. Eighth edition. Geneva: International Labour Office en Braes, S. en W. Herremans (2014), Opleidingsmismatch tussen vraag en aanbod: de positie van Vlaanderen in Europa, in Over.Werk, 2014, 1: blz. 37-43.

¹²² OCDE (2013), Perspectives de l'OCDE sur les compétences 2013.

¹²³ LLL heeft betrekking op zowel de initiële als de voortgezette opleiding, waarbij het al dan niet om een beroepsopleiding gaat. In dit deel van het Technisch verslag analyseren we voornamelijk de beroepsopleiding.

De binnen een onderneming georganiseerde beroepsopleiding verwijst dus tegelijk naar de initiële en naar de voortgezette opleiding. Voor de initiële opleiding heeft ze betrekking op de stagiairs en leerlingen die zijn ingeschreven in een alternerend opleidingstraject dat theoretisch onderwijs, dat wordt verstrekt door opleidingsinstellingen, combineert met activiteiten binnen een onderneming, teneinde kennis en knowhow te verwerven die verbonden zijn aan een beroep. De voortgezette beroepsopleiding binnen een bedrijf verwijst van haar kant naar de gezamenlijke opleidingsinitiatieven die de onderneming organiseert ten behoeve van haar huidige of potentiële werknemers om hun beroepsvaardigheden te ontwikkelen, die verband houden met de huidige of toekomstige activiteit van de onderneming.

3.3.4.4 Drie doelstellingen van de beroepsopleiding

In het algemeen moeten onderwijs en levenslang leren niet alleen zorgen voor de persoonlijke ontwikkeling, maar bovendien ook de afstemming van de vaardigheden van de mensen op de behoeften van een kenniseconomie waarborgen en ook bijdragen tot werkzekerheid (door in te zetten op mobiliteit en inzetbaarheid - waarbij dat laatste begrip moet worden begrepen als de capaciteit voor een individu om een bevredigende situatie op de arbeidsmarkt te verwerven en te handhaven)¹²⁴. In dat opzicht zouden onderwijs en opleiding ook de sociale insluiting en de inschakeling op de arbeidsmarkt mogelijk moeten maken. Het is een erkend feit dat de beroepsopleiding, en meer bepaald de bedrijfsstages, daar in aanzienlijke mate toe bijdragen¹²⁵.

Binnen dit kader kunnen verschillende doelstellingen van de beroepsopleiding worden vastgesteld. Voor het individu moet de opleiding hem in staat stellen algemene, technische en beroepsvaardigheden te ontwikkelen en zijn kwalificaties te valoriseren voor een optimale loopbaanontwikkeling. Door een opleiding te volgen, draagt de werknemer terzelfder tijd ook bij aan de technologische ontwikkeling van de ondernemingen en aan hun concurrentievermogen en, bijgevolg, aan de ontwikkeling van de groei van de economie. Aldus zou de opleiding, tegen de achtergrond van de ontwikkeling van nieuwe technologieën en van economische transformaties in de brede zin van het woord, aan de individu's van wie de loopbaanvooruitzichten voortaan vaker evolueren enige zekerheid moeten bieden omtrent hun beroepssituatie (d.w.z. duurzame loopbaanvooruitzichten en bevredigende arbeidsvoorwaarden, hetgeen wordt omschreven als 'verzekerde beroepstrajecten'). Voorts zou de opleiding ook moeten bijdragen tot een vlottere inschakeling op de arbeidsmarkt van de werklozen of van de inactieve personen¹²⁶.

Die talrijke doelstellingen die aan beroepsopleiding worden verbonden, impliceren een gedeelde verantwoordelijkheid van de ondernemingen, de individu's en de overheden. De vaststelling van een beroepsopleidingsbeleid op basis van samenwerking met de drie belanghebbende partijen voor de tenuitvoerlegging en de financiering ervan biedt immers de garantie dat dit beleid inspeelt op de specifieke uitdagingen voor elke stakeholder.

¹²⁴ EC (2012), Naar een banenrijk herstel. Mededeling van de Commissie, Brussel, Europese Commissie, 18 april 2012, blz. 13.

¹²⁵ Aldus werd al in 2002, meer in het bijzonder wat de beroepsopleiding betreft, een zgn. "Kopenhagenproces" gelanceerd, teneinde de stelsels van - initiële en voortgezette - beroepsopleiding binnen de lidstaten te versterken en te ontwikkelen. Dat convergentieproces berust op het vrijwillige initiatief van de partners. Voor meer details over dat proces verwijzen we naar CEDEFOP (2010), "The Social Dialogue on Education and Training in the Copenhagen Process", WP nr. 5.

¹²⁶ Zie in dit verband m.n. het document EC (2010), "An Agenda for New Skills and Jobs: A European Contribution towards Full Employment". Mededeling van de Commissie en EC (2012), Naar een banenrijk herstel. Mededeling van de Commissie, Brussel, Europese Commissie, 18 april 2012, blz. 9-11.

Aldus vloeien uit de hierboven vermelde elementen drie doelstellingen van de beroepsopleiding voort:

- 1) Zorgen voor een afstemming tussen de behoeften van de ondernemingen en de beroepsplanning van de werknemers in een economie die voortdurend evolueert. Dat betekent, enerzijds, dat aan de ondernemingen een gepast aanbod van competenties moet worden gegarandeerd (dat zowel betrekking heeft op de jongeren die op de arbeidsmarkt treden als op de ontwikkeling van een arbeidskracht die in staat is bij te dragen aan de technologische verandering en zich daaraan aan te passen) en, anderzijds, dat de werknemers in de gelegenheid moeten worden gesteld om de kansen te grijpen die worden geboden door de interne en externe mobiliteit op de arbeidsmarkt;
- 2) Zorgen voor verzekerde beroepstrajecten: aan de werknemers de voorwaarden bieden om de stabiliteit van hun beroepsplannen te realiseren en te garanderen, en tegelijk rekening houden met de concrete behoeften en de organisatorische realiteit van de ondernemingen;
- 3) De inschakeling op de arbeidsmarkt waarborgen.

3.3.4.5 Beroepsopleiding in de onderneming: elementen van internationale vergelijking

Het is interessant om zich te buigen over de buitenlandse praktijken inzake beroepsopleiding. Alle landen die voor deze internationale vergelijking werden bestudeerd, ontwikkelen maatregelen om aan de drie bovengenoemde doelstellingen tegemoet te komen.

Naast de drie referentielanden (Nederland, Duitsland en Frankrijk) werden ook Denemarken en Zweden bestudeerd.

In de hiernavolgende alinea's worden verschillende voorbeelden gegeven van beroepsopleidingsmaatregelen die in die landen ten uitvoer worden gelegd en waarbij de sociale gesprekspartners (SGP's) op een of andere manier actief worden betrokken¹²⁷. Genoteerd moet worden dat de vermelde maatregelen geenszins een exhaustieve lijst vormen en dat hetgeen wordt voorgesteld geen vergelijking beoogt met de Belgische beleidsmaatregelen, noch een evaluatie van de genoemde maatregelen inhoudt, aangezien daartoe een vollediger analyse van de opleidingsstelsels van elk land vereist zou zijn binnen het kader van een bredere en voor elk land specifieke nationale context¹²⁸.

¹²⁷ De SGP's kunnen in dit kader worden betrokken bij processen voor de vaststelling, de concrete uitvoering, de evaluatie of ook de financiering van de beroepsopleidingsmaatregelen met betrekking tot de onderneming. De betrokkenheid van de SGP's vormt overigens een gemeenschappelijke en belangrijke vector voor alle geselecteerde landen, in zoverre dat ze, door in te spelen op de drie bovenvermelde doelstellingen, een nauwe band garandeert tussen de ontwikkelde opleidingsmaatregelen en de behoeften van de werknemers en van de ondernemingen ter zake, vanuit het oogpunt van de goede werking van de arbeidsmarkt. Naargelang van het land verschilt de vorm die de rol van de SGP's aanneemt: nu eens bestaat die in het sluiten van akkoorden tussen de overheid en de SGP's, dan weer blijft hij beperkt tot het bestaan van cao's betreffende opleiding, of soms komt die tot uiting binnen een relatief bindend en welomschreven wetgevende maatregel. Het recentste voorbeeld is de hervorming van de beroepsopleiding in Frankrijk, die haar oorsprong vindt in het nationaal interprofessioneel akkoord van 14 december 2013 betreffende de beroepsopleiding (ANI 2013) en die concreet vorm krijgt in de wet van 5 maart 2014 "relative à la formation professionnelle, à l'emploi et à la démocratie sociale" (betreffende de beroepsopleiding, de werkgelegenheid en de sociale democratie). Er moet echter worden opgemerkt dat die rol van de SGP's in Zweden minder geïnstitutionaliseerd is, beperkt blijft tot de beroepsopleiding en meer geval per geval wordt toegepast, maar dat er niettemin, op nationaal en op regionaal niveau, een belangrijke samenwerking bestaat tussen de staat en de SGP's voor de tenuitvoerlegging van de maatregelen.

¹²⁸ Het secretariaat heeft daartoe twee documentatienota's opgesteld over het stelsel van voortgezette opleiding in Nederland en over het stelsel van alternerende opleiding in Duitsland (die nota's kunnen worden geraadpleegd op de website van de raad: www.ccecrb.fgov.be). Voorts zullen een uitvoerige beschrijving van verschillende bestaande

In de eerste plaats kunnen verschillende zgn. "transversale" instrumenten worden vermeld, d.w.z. instrumenten die gezamenlijk de drie doelstellingen ondersteunen, doordat ze inwerken op de kwaliteit van en de participatie aan de beroepsopleiding in het algemeen:

1) Rol van de sociale gesprekspartners in de vaststelling en het up to date houden van een nationaal kwalificatiekader:

Een dergelijk kader heeft als doel de verschillende bestaande kwalificatieniveaus te omschrijven en op elkaar af te stemmen. Het maakt het dus mogelijk een brug te slaan tussen de verschillende - formele, minder formele en informele - leervormen teneinde de resultaten van de leeractiviteit binnen de onderneming en in een werksituatie te valoriseren en ze naar hun juiste waarde te schatten op de arbeidsmarkt. Het vergemakkelijkt immers de vergelijking van de kwalificaties die verbonden zijn aan de titels en diploma's en andere vormen van erkenning van verworven competenties binnen een land of tussen de lidstaten (LS) van de Europese Unie. Aldus maakt het voor de werknemers en voor de werkgevers een gemakkelijkere en geharmoniseerde erkenning van de kwalificaties mogelijk, waarbij het aanbod van en de vraag naar competenties beter op elkaar kunnen worden afgestemd. Dergelijke kaders worden in nauwe samenwerking met de sociale gesprekspartners opgesteld en bestaan al in heel wat EU-landen (waaronder Frankrijk, Nederland, Denemarken en Duitsland¹²⁹) of worden momenteel volop geïmplementeerd (Zweden)¹³⁰.

2) Inaanmerkingneming in de sociale dialoog van procedures voor de validatie van door ervaring verworven competenties (EVC) als instrumenten van het opleidingsbeleid van de SGP's:

In Nederland, bijvoorbeeld, nemen de sociale gesprekspartners op sectorniveau in hun cao's bepalingen met betrekking tot de erkenning en het gebruik van dergelijke procedures als instrument voor de goede werking van de arbeidsmarkt op¹³¹. Die bepalingen moeten de erkenning mogelijk maken van competenties die een individu buiten het erkende onderwijsstelsel heeft verworven en moeten hem aldus, zonder via een georganiseerd opleidingssysteem te passeren, toegang geven tot dezelfde certificaten als die welke door dat systeem worden afgeleverd en op de arbeidsmarkt worden gebruikt. Deze procedures worden vergemakkelijkt wanneer er een nationaal kwalificatiekader bestaat waarmee de te erkennen verworven competenties gemakkelijker kunnen worden ingedeeld. Dergelijke procedures kunnen worden opgezet op initiatief van de werkgever of van een individu en bestaan ook in Frankrijk ("valorisation des acquis de l'expérience"). Ze kunnen worden ondersteund door de overheid d.m.v. een financiële bijdrage die de kostprijs ervan ten dele compenseert. De EVC verwijzen ook naar de verzekerde beroepstrajecten, in zoverre dat ze de ervaren werknemers de mogelijkheid

maatregelen in de verschillende landen en een grondigere vergelijking worden opgenomen in het tweede verslag van Commissie 5 van de EGCW.

¹²⁹ In Frankrijk biedt het Répertoire national des certifications professionnelles (RNCP) dat nationale kader. Het RNCP wordt beheerd door de Commission nationale des certifications professionnelles (CNCP), die is samengesteld uit de sociale partners, de certificerende ministeries, de kamers van koophandel en regionale vertegenwoordigers. In Nederland is er een "Nationaal Kwalificatie Kader", dat wordt goedgekeurd door het Ministerie van Onderwijs en wordt ontwikkeld op basis van de werkzaamheden van een commissie waarin de verschillende belanghebbende partijen zijn vertegenwoordigd. In Denemarken gaat het om het "Danish Qualifications Framework for Lifelong Learning", dat sinds 2010 van kracht is. In Duitsland werd zo'n kader in 2013 in gebruik genomen.

¹³⁰ Zie in dit verband: CEDEFOP (2013), Analysis and Overview of NQF Developments in European Countries, Annual Report 2012, Working Paper nr.17.

¹³¹ Zie in dit verband de documentatienota van het secretariaat: CRB (2013), Het stelsel van voortgezette opleiding in Nederland, doc. CRB 2013-0765.

bieden om hun knowhow te doen erkennen, opdat die op de arbeidsmarkt naar zijn juiste waarde wordt geschat, wat een mobiliteit binnen of buiten de onderneming kan vergemakkelijken.

3) Versterkte en geïnstitutionaliseerde samenwerking tussen de verschillende opleidings- en tewerkstellingsactoren door de aanwezigheid van duurzame structuren voor overleg en informatieverbreiding en de financiering ervan door de SGP's:

In Nederland, bijvoorbeeld, beheren en financieren de sectorale en de plaatselijke SGP's samen met de lokale overheden en de onderwijsactoren tal van regionale werkgelegenheids- en opleidingsloketten ("Leerwerkloketten"), die de werkgevers, de werknemers en de werkzoekenden begeleiden en informeren over alle opleidings- en werkmogelijkheden.

4) Financiering van de beroepsopleiding door de SGP's:

In Denemarken kan men spreken van een echt systeem van algemene financiering van de beroepsopleiding, dat berust bij de overheid en bij de ondernemingen. De bedrijven betalen een jaarlijkse verplichte bijdrage voor de opleiding, op basis van het solidariteitsbeginsel: of ze nu al dan niet deelnemen aan de beroepsopleiding, ze zijn verplicht die bijdrage te storten. Wanneer ze echter hun werknemers naar een opleiding sturen in het kader van programma's die door de overheid worden georganiseerd, dan ontvangen ze in ruil een vergoeding die ten dele de afwezigheid vergoedt van de werknemer, die zijn loon blijft ontvangen. Aangezien de ondernemingen collectief bijdragen aan de gedeeltelijke financiering van het door de overheid georganiseerde opleidingsaanbod, moeten de werknemers die op eigen initiatief een opleiding volgen parallel hiermee slechts een deel van de kosten van het gevolgde opleidingsprogramma betalen en ontvangen ze een vaste beurs die evenveel bedraagt als de werkloosheidsuitkering (staatssteun voor volwassenenopleiding).

In zijn hervorming van 2014 vereenvoudigde Frankrijk de financiering van beroepsopleidingen door één enkele bijdrage van 1% van de loonmassa in te voeren voor alle ondernemingen met meer dan 10 werknemers (0,55% voor de bedrijven met 1 tot 9 werknemers). Deze bijdrage zal worden besteed aan de opleiding van zowel werknemers als werkzoekenden en leerlingen. Voorts wordt in een steunmaatregel voorzien¹³² om de toegang tot opleiding te vergemakkelijken voor de ondernemingen met minder dan 10 werknemers. De Franse ondernemingen financieren aldus ongeveer 2/5 van de beroepsopleiding¹³³.

In Nederland financieren de SGP's in aanzienlijke mate de beroepsopleiding van de werknemers via de sectorale opleidingsfondsen, die paritair worden beheerd¹³⁴. In 2009 stelde aldus 44% van de sectorale cao's die handelen over het inzetbaarheidsbeleid als eerste modaliteit de betaling van bijdragen aan de opleidingsfondsen in het vooruitzicht, waarmee 49% van de werknemers werden bereikt. De opdracht van die fondsen bestaat niet alleen in het adviseren over en promoten van opleiding en van het inzetbaarheidsbeleid in zijn ruime betekenis, maar ook in de individuele financiering van de opleiding van de ondernemingen van de sector. Sommige fondsen verstrekken ook zelf opleidingen.

In tweede instantie zijn verschillende steunmaatregelen van kracht om terzelfder tijd de behoeften van de ondernemingen te helpen afstemmen op de beroepsprojecten van de werknemers, wat er met name toe bijdraagt dat een zekere vorm van verzekerde beroepstrajecten voor die werknemers wordt gewaarborgd:

¹³² Via het paritair fonds voor verzekerde beroepstrajecten, dat normaal wordt gespijsd door deze enige bijdrage.

¹³³ Voortgezette en leeropleiding, 41% van de totale uitgaven in 2012

¹³⁴ In 2012 werden 89 fondsen geteld, waaronder volgens de ramingen 85% van de werknemers van de privésector viel.

5) Rol van de SGP's in het opsporen van de kwalificatiebehoeften van de werknemers en van de ondernemingen¹³⁵:

Die opsporing is van cruciaal belang om te zorgen voor goed afgestemde, pertinente en kwaliteitsvolle beroepsopleidingsprogramma's. Enerzijds heeft ze betrekking op de detectie van de behoeften aan arbeidskrachten van de ondernemingen, die op een gecentraliseerde wijze, in nauwe samenwerking met de tewerkstellings- en opleidingsactoren, kan worden verricht via o.a. structuren die de overheden en de sociale gesprekspartners bijeenbrengen.

- In Frankrijk, bijvoorbeeld, leidde een interprofessioneel akkoord¹³⁶ tot bedrijfstakakkoorden voor de oprichting, per bedrijfstak, van een prospectief observatorium van de beroepen en de kwalificaties, dat de bedrijfstakken in staat moet stellen te anticiperen op de ontwikkeling van de beroepen en kwalificaties, teneinde het opleidingsaanbod aan te passen aan de noden van de arbeidsmarkt.
- In Denemarken stelt de overheid jaarlijks een nationale positieve lijst op, waarin de functies zijn opgenomen waarvoor er vacante betrekkingen zijn en waarvoor opleidingsinitiatieven worden bevorderd binnen de verschillende programma's die ter beschikking staan van de ondernemingen en van de werknemers (met name voor de alternerende opleiding van de laaggeschoolde werknemers).
- In Nederland ontwikkelt het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) prognosemodellen om de toekomstige competentiebehoeften per sector te voorspellen op basis van de informatie die wordt vertrekt door de sectorale expertise- en kenniscentra (de "Kenniscentra"), die worden beheerd door de SGP's. De opsporing van de behoeften op korte en op lange termijn is immers ook de zaak van de sectorale actoren vanuit een "bottom-up-logica", aangezien die centra op permanente basis de ontwikkeling van de behoeften aan arbeidskrachten en aan kwalificaties binnen hun sectoren opvolgen. Tot slot ontwikkelen de sectorale SGP's ook maatregelen in de cao's om het aanbod van en de vraag naar kwalificaties en de situatie op de arbeidsmarkt te monitoren. Een ander Nederlands voorbeeld is de ontwikkeling van het "leercultuurprogramma" binnen de kmo's in Nederland, dat wordt georganiseerd door de SGP's en wordt gefinancierd door de overheid, om die bedrijven bewust te maken van het belang van leren en opleiden. Aan de deelnemende kmo's worden een financiële bijdrage en HR-deskundigen ter beschikking gesteld om hun opleidingsbehoeften op te sporen en hun dienaangaande te adviseren.

Anderzijds worden ook initiatieven genomen om de competenties die de werknemers hebben verworven te evalueren en om aldus de ontwikkeling van een echt individueel opleidingsplan mogelijk te maken, dat in rechtstreeks verband staat met het uitgeoefende beroep¹³⁷.

¹³⁵ Verschillende Belgische opleidingsfondsen hebben in samenwerking met de universiteiten gelijkaardige instrumenten ontwikkeld voor de uitvoering van studies om de competenties op te sporen die op middellange en lange termijn noodzakelijk zullen zijn op de arbeidsmarkt. De sectorale opleidingsfondsen ontwikkelen ook online instrumenten voor de ondernemingen, waarmee ze hun eigen inventaris van opleidingsbehoeften kunnen opmaken. Andere ontwikkelen opleidingsplannen en andere specifieke instrumenten voor de opsporing van de behoeften.

¹³⁶ "Accord national interprofessionnel du 05 décembre 2003 relatif à l'accès des salariés à la formation tout au long de la vie professionnelle" - (vert.) Nationaal interprofessioneel akkoord van 5 december 2003 betreffende de toegang van de werknemers tot opleiding gedurende de ganse beroepsloopbaan

¹³⁷ Sommige opleidingsfondsen in België verstrekken eveneens advies over opleidingen op basis van een competentieprofiel.

- Dat is bijvoorbeeld het geval in Nederland met het "Persoonlijke ontwikkelingsplan", een maatregel die kan worden opgenomen in de sectorale cao's inzake opleiding. Die plannen kunnen nauwkeurige doelstellingen bevatten met betrekking tot de loopbaanprogressie van elke werknemer, met name inzake opleiding. Ze worden gefinancierd, hetzij op basis van een specifiek bedrijfsbudget, hetzij, naargelang van het geval, op basis van een persoonlijk opleidingsbudget waarop de werknemer recht heeft in het kader van een bedrijfs-cao of van een bedrijfstak-cao. Dat budget wordt voor een welbepaalde periode gefinancierd door de werkgever en moet worden gebruikt voor opleidingsdoeleinden, mits aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan (er moet o.a. een verband zijn tussen de opleiding en het uitgeoefende beroep). Parallel hiermee biedt de Nederlandse overheid financiële steun aan de door de werknemers gerealiseerde procedures voor de erkenning van door ervaring verworven competenties of aan het volgen van opleidingen in het kader van het persoonlijk ontwikkelingsplan; die financiële steun wordt verleend in de vorm van fiscale aftrekmogelijkheden voor de betrokken werkgevers en werknemers¹³⁸.
- In Frankrijk is de individuele "competentiebalans" toegankelijk voor de werknemers en de werkzoekenden in het kader van een begeleiding bij de ontwikkeling van hun beroepsproject. Die balans kan al dan niet worden opgenomen in het opleidingsplan van de onderneming en wordt, naargelang van het geval, gefinancierd door ofwel de erkende paritaire instellingen, ofwel de werkgelegenheidspool (openbare arbeidsbemiddelingsdienst). Het nationaal interprofessioneel akkoord van 14 december 2013 betreffende beroepsopleiding ligt overigens aan de basis van de invoering¹³⁹, voor de werknemers, van een tweemaalroepsgesprek met de werkgever om hun ontwikkelingsvooruitzichten en hun vooruitzichten m.b.t. opleidingen die daartoe zouden bijdragen na te gaan, en van een beroepsontwikkelingsadvies voor alle actieve personen, dat door de openbare beroepsoriënteringsdienst gratis wordt verstrekt.

6) Ontwikkeling door de SGP's van het gedeelte "opleiding in de onderneming" van het stelsel van alternerend leren voor de werknemers, waardoor ze hun kennis op peil kunnen houden en tegelijk aan het werk kunnen blijven:

In Duitsland wordt het opleidingsaanbod, in het kader van het duale stelsel, vastgelegd in een nationaal repertorium en voortdurend door de SGP's aangepast in functie van de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. De ondernemingen spelen daarin een belangrijke rol, omdat de goede werking van het duale systeem in hoge mate afhangt van hun capaciteit om leerplaatsen aan te bieden en ze ook te financieren. De financiering van dat systeem berust zowel bij de ondernemingen (voor 2/3) als bij de overheid (voor 1/3)¹⁴⁰.

Ook in Nederland en in Denemarken werden specifieke stelsels ontwikkeld om de ondernemingen en de werknemers ertoe aan te zetten deel te nemen aan levenslang leren, teneinde de verworven competenties aan te passen of te upgraden voor de goede werking van de economie.

¹³⁸ Voor de werknemer kunnen de totale jaarlijkse aftrekbare bedragen oplopen tot 1.500 euro, te beginnen bij een drempelbedrag van 250 euro. Voor de werkgever schommelen de aftrekbare bedragen naargelang van de betrokken werknemerscategorieën en opleidingstypes. Zo kan bijvoorbeeld elke werkgever die een van zijn werknemers de kans biedt om een procedure voor de erkenning van door ervaring verworven competenties te realiseren een aftrek van 300 euro genieten.

¹³⁹ Cf. de Franse wet van 5 maart 2014 betreffende beroepsopleiding, werkgelegenheid en sociale democratie.

¹⁴⁰ De opleidingskosten en de uitkeringen die worden betaald aan de leerlingen zijn voor rekening van de bedrijven, terwijl de scholing in een beroepsschool ten laste is van de overheid (de federale regering en de Länder).

Zo kunnen de werknemers in Denemarken, volgens het principe van alternerend leren, als stagiair in een onderneming worden aangeworven. Tussen de werkgever en een lokaal "jobcentrum" wordt dan een overeenkomst voor alternerend leren gesloten. Dankzij het gevolgde opleidingstraject kan hij vervolgens een erkende kwalificatie verwerven. Die programma's kunnen alleen worden opgezet voor functies waarvoor werkaanbiedingen bestaan, of als een gebrek aan beschikbare arbeidskrachten wordt vastgesteld. De onderneming die de stagiair aanneemt, ontvangt gedurende twee jaar een vergoeding van ongeveer 20% van het loon van de stagiair¹⁴¹.

In Nederland beschikken de actieve werknemers over verschillende mogelijkheden voor alternerende opleiding, die in de cao's met betrekking tot opleiding kunnen worden opgenomen. Die maatregelen steunen gedeeltelijk op de infrastructuur voor initieel alternerend leren, maar zijn aangepast aan de reële situaties van de actieve werknemers op het vlak van hun arbeidstijdregelingen en wat de inhoud van de opleiding betreft. De werkgevers die bepaalde werknemerscategorieën langs deze weg opleiden, kunnen gebruik maken van verschillende mogelijkheden tot belastingaftrek.

7) Rol van de SGP's in de ontwikkeling van moduleerbare opleidingsprogramma's:

In Denemarken zijn de "AMU"-beroepsopleidingsprogramma's cursussen en opleidingsmodules die als doel hebben de kwalificaties en competenties van de gezamenlijke werknemers en werkzoekenden te ontwikkelen en bij te schaven. Die programma's, die worden georganiseerd en gefinancierd door de overheid, worden ook ten dele gefinancierd via de jaarlijkse verplichte bijdrage¹⁴² die de ondernemingen voor opleiding betalen. Die programma's zijn zeer populair, want ze zijn tegelijk bedoeld voor de persoonlijke ontplooiing van de werknemer én maken het mogelijk aan de specifieke behoeften van de ondernemingen te voldoen. Anderzijds kunnen de opleidingsmodules op verzoek worden ingezet en geval per geval worden ingericht in functie van de behoeften van de ondernemingen en van de werknemers¹⁴³. Dankzij die moduleerbaarheid zijn die programma's veel toegankelijker dan een lange en vaste opleiding, die de personen die al actief zijn op de arbeidsmarkt en de werkgevers kan ontmoedigen.

8) Verbintenis van de SGP's voor de vaststelling van een individueel recht op opleiding, in de vorm van specifieke verlopen en/of budgetten:

In Nederland financieren de SGP's "persoonlijke opleidingsbudgetten" (POB's), die één van de maatregelen kunnen vormen in de cao's die de opleiding van de werknemers moeten ondersteunen. In dat geval stelt de werkgever gedurende een bepaalde periode (doorgaans één jaar of zelfs enkele jaren) een bepaald bedrag ter beschikking van zijn werknemers. Dat bedrag moet voor opleidingsdoeleinden worden gebruikt, mits aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan (vaak moet de opleiding in verband staan met de functie die de werknemer binnen het bedrijf vervult). Dat budget kan

¹⁴¹ Volgens de officiële Deense gegevens werden in dit kader elk jaar zowat 1.000 leerovereenkomsten gesloten. Volgens verschillende evaluaties is de return positief; zo wordt o.a. gemeld dat 70% van de werkzoekende leerlingen in de regio Lolland in de jaren 2013 en 2014 na een jaar een baan had gevonden.

¹⁴² De bijdrage wordt ontvangen door een paritair fonds, dat vervolgens aan de ondernemingen ten dele de kosten terugbetaalt die voortvloeien uit de opleiding van hun werknemers. De sociale partners formuleren elk jaar aanbevelingen over het bedrag van de bijdrage die moet worden gestort. In 2010 bedroeg die bijdrage ongeveer 250 euro per werknemer per jaar.

¹⁴³ Er zijn ongeveer 2.900 beroepsopleidingsprogramma's en 200 individuele cursussen, die alle met elkaar kunnen worden gecombineerd, zelfs wanneer ze betrekking hebben op verschillende bedrijfstakken. Het betreft voornamelijk korte programma's van anderhalve dag tot zes weken, met een gemiddelde duur van drie dagen, die bestaan uit intensieve stages tijdens welke een erkende kwalificatie wordt behaald, cursussen van langere duur, individuele competentiebalansen, bedrijfsspecifieke opleidingen en specifieke cursussen voor jongeren.

worden gewaarborgd op ondernemingsniveau in geval van een bedrijfs-cao, maar ook op bedrijfstakniveau; in dat laatste geval zorgt het sectoraal opleidingsfonds voor het beheer ervan, in het kader van een bedrijfstak-cao. Concreet maakt de werknemer ofwel gebruik van dat budget totdat het is opgebruikt, ofwel ontvangt hij een "waardebon" ten belope van het bedrag dat de werkgever voor de opleiding heeft toegekend. Die bon kan dan worden besteed op voorwaarde dat de in de cao vastgestelde voorwaarden worden nageleefd.

In Frankrijk voerden de SGP's, in de hervorming van de beroepsopleiding van 2014, de persoonlijke opleidingsrekening ("compte personnel de formation" - CPF) in. Deze nieuwe maatregel, die in overleg met de overheid werd ontwikkeld, is gekoppeld aan de persoon en niet aan zijn statuut¹⁴⁴ en volgt deze vanaf zijn toetreding tot de arbeidsmarkt en doorheen de veranderingen in zijn loopbaan en zijn omscholingen. Ze waarborgt dus het behoud van zijn rechten op opleiding. De rekening¹⁴⁵ kan alleen worden gebruikt om een kwalificerende opleiding te volgen om zo aangetoonde competenties te verwerven. Ze wordt gefinancierd door de erkende inzamelende paritaire organen ("organismes paritaires collecteurs agréés" - OPCA) voor de werknemers en door het paritair fonds voor de verzekerde beroepstrajecten ("fonds paritaire de sécurisation des parcours professionnels" - FPSPP) voor de werkzoekenden. De CPF's worden centraal beheerd, wat een innovatie betekent voor het behoud van de rechten¹⁴⁶.

Anderzijds bieden alle bestudeerde landen verschillende vormen van individueel opleidingsverlof aan, die de werknemers de kans geven een hoger kwalificatieniveau te halen of nieuwe competenties te ontwikkelen, waarbij de nodige opleidingstijd ter beschikking wordt gesteld (dagen of perioden die worden gewaarborgd door de staat en/of door de sociale gesprekspartners) en op basis van verschillende maatregelen voor een gewaarborgde financiering wordt gezorgd.

In Nederland kunnen verschillende soorten van opleidingsverlof in de cao's worden gewaarborgd: verloven voor een opleiding die gekoppeld is aan de functie, voor het afleggen van examens (met name in het kader van een alternerende opleiding), of zelfs voor een algemene opleiding. Anderzijds werd ook in diverse modaliteiten voorzien om een spaartegoed samen te stellen, dat moet dienen om die opleidingsverloven te financieren.

In Frankrijk wordt het individueel opleidingsverlof genomen op initiatief van de werknemer; het gaat om een recht op afwezigheid om een opleidingsactie naar keuze te volgen. Dat recht op opleiding, dat wordt beheerd door de "Fongecifs" (Fonds de Gestion des Congés Individuels de Formation, fondsen voor het beheer van de individuele opleidingsverloven) d.m.v. begeleiding, voorlichting, oriëntering en de financiering van beroepsprojecten voor werknemers, stemt overeen met een jaar voltijds of met 1.200 uur deeltijds. Het is toegankelijk voor elke persoon met minstens 24 maanden beroepservaring.

In Denemarken beslissen de SGP's in hun bedrijfs-cao's of sector-cao's of zelfs d.m.v. individuele overeenkomsten tussen een werknemer en een werkgever over de toegangsvoorwaarden, de duur en de andere kenmerken van de opleidingsverloven. Een nationaal wetgevend kader legt de financiële

¹⁴⁴ Deze nieuwe maatregel zal vanaf januari 2015 in werking zijn.

¹⁴⁵ De rekening wordt als volgt gespijst: 20 uur per jaar gedurende 6 jaar, daarna 10 uur per jaar gedurende 3 jaar, dus in totaal 150 uur in 9 jaar tijd, maar de rekening kan vervolgens door de verschillende actoren (onderneming, werkgelegenheidspool, de persoon zelf enz.) verder worden aangevuld. De 150 uur vormt een basis (in Frankrijk bedraagt de minimumduur voor een kwalificerende opleiding 150 uur) en geen bovengrens.

¹⁴⁶ De rechten blijven virtueel tot wanneer de persoon die houder is van de rekening het project heeft geconcretiseerd.

aspecten van de maatregel vast, die steunen op een bijdrage van de overheid en van de sectorale opleidingsfondsen¹⁴⁷.

Ten derde wordt, wat de inschakeling op de arbeidsmarkt betreft, de alternerende opleiding (theoretische opleiding die wordt gecombineerd met een praktische opleiding op een werkvloer) sterk ontwikkeld in verschillende van de bestudeerde landen (Duitsland, Nederland, Denemarken), waar ze wordt gevaloriseerd daar ze toegang geeft tot een knowhow die rechtstreeks op de arbeidsmarkt kan worden aangewend. Ze is bedoeld voor ofwel jongeren, in het kader van een initiële opleiding, ofwel volwassenen, in het kader van een voortgezette opleiding.

Er wordt vastgesteld dat de SGP's in Duitsland een grote rol spelen in het kader van het "duale stelsel"¹⁴⁸, dat leerlingen/stagiairs¹⁴⁹ opleidt voor een erkend en op de arbeidsmarkt veelgevraagd beroep.

De SGP's worden ook betrokken bij de ontwikkeling van bijzondere maatregelen voor de opleiding van bepaalde doelgroepen, waarbij gerichte ervaringen worden ontwikkeld (voor jongeren, werkzoekenden die buiten de arbeidsmarkt staan en/of laaggeschoolden). Denemarken ondersteunt met zijn "Adult Apprenticeship" bv. de alternerende opleiding voor werkzoekenden die buiten de arbeidsmarkt staan, voor laaggeschoolde werknemers en voor jongeren die niet werken, niet naar school gaan en geen opleiding volgen¹⁵⁰, door o.a. financiële steun te verlenen aan de opleidende bedrijven.

Een ander voorbeeld van een instrument om de inschakeling op de arbeidsmarkt te bevorderen, werd ontwikkeld door Zweden; dat land riep gemeentelijk onderwijs voor volwassenen in het leven om de ongelijkheden die uit het onderwijs naar voren kwamen te verminderen, en voerde met name een maatregel in waardoor een eerste beroepservaring wordt gecombineerd met een beroepsopleiding voor werklozen jonger dan 25 jaar.

3.3.4.6 De beroepsopleiding in ondernemingen in België

Institutioneel kader en impact van de zesde staatshervorming

Hoewel de gemeenschappen sinds 1980 bevoegd zijn voor de beroepsopleiding, spelen in feite de gewesten op dat vlak, en meer bepaald op het vlak van de beroepsopleiding in de ondernemingen, een belangrijke rol via het werkgelegenheidsbeleid dat ze ten uitvoer leggen. Die rol is nu nog nadrukkelijker geworden met de toepassing van de zesde staatshervorming, die de regionalisering van tal van federale bevoegdheden officieel vaststelt. Op het gebied van opleiding zijn sinds 2015 twee maatregelen die specifiek betrekking hebben op beroepsopleiding en die exclusief tot de federale bevoegdheden behoorden, naar de gewesten overgeheveld: het betaald educatief verlof en het Beroepservaringsfonds¹⁵¹. Het federale niveau blijft echter invloed uitoefenen op de ontwikkeling van beleidsmaatregelen ter ondersteuning van beroepsopleiding, via zijn bevoegdheden op het vlak van de paritaire comités en via de wetgeving inzake het arbeidsrecht en de sociale zekerheid. Op dat vlak kunnen meer bepaald twee elementen worden vermeld:

¹⁴⁷ CEDEFOP (2011), Training Leave. Policies and Practices in Europe, blz. 25.

¹⁴⁸ Voor meer details verwijzen we naar de documentatienota CRB 2014-1599 "Het Duitse systeem van alternerend onderwijs" (16 september 2014), die kan worden geraadpleegd via de volgende link: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc14-1599.pdf>

¹⁴⁹ Van 15 tot 40 jaar, die al dan niet een eerste diploma bezitten

¹⁵⁰ Dit verwijst naar het begrip "NEET" (Not in Employment, Education or Training).

¹⁵¹ Op dit moment zijn de gewestelijke modaliteiten voor de aanpassing van die maatregelen nog niet bekend.

- de wettelijke verplichting uit het federale Competitiviteitspact (wet van 15 mei 2014 houdende uitvoering van het pact voor competitiviteit, werkgelegenheid en relance) om "minimaal in het equivalent van één dag voortgezette beroepsopleiding per werknemer per jaar te voorzien";
- het nieuwe regeerakkoord voor de legislatuur 2014-2019, dat voortgezette opleiding behandelt door uitdrukkelijk te verwijzen naar een leven lang leren en naar de beroepservaring als één van de elementen van haar banenplan. Er wordt meer bepaald aangekondigd dat "de bestaande opleidingsdoelstelling zal worden gemoderniseerd om tot een effectieve en afdwingbare verhoging van de opleidingsinspanning te komen, bijvoorbeeld door de formulering van een nieuwe doelstelling om opleiding in ondernemingen te stimuleren, met een gedeelde en afdwingbare verantwoordelijkheid van werknemers en werkgevers. Daartoe wordt onderzocht of de opleidingsinspanning in een loopbaanrekening voor iedere werknemer kan worden geïntegreerd¹⁵²." Er werd ook overeenkomen dat de sociale gesprekspartners worden betrokken bij de reflectie over de aanpassing van het opleidingssysteem.

De impact van de staats hervorming is ook in twee andere opzichten vrij aanzienlijk. Ten eerste, wat de fiscale bevoegdheden betreft die naar de gewesten werden overgeheveld, in het bijzonder de gerichte verlagingen van de sociale werkgeversbijdragen. Aldus zullen verschillende maatregelen die erop gericht zijn bijdrageverminderingen toe te kennen aan de ondernemingen die verschillende doelgroepen opleiden, worden geregionaliseerd. Ten tweede, wat de alternerende initiële beroepsopleiding betreft, werden verschillende federale maatregelen die de ondernemingen ertoe moesten aanzetten leerlingen aan te nemen in het kader van verschillende arbeidsovereenkomsten eveneens naar de deelstaten overgeheveld, al blijft het arbeidsrecht - en dus ook de wetgeving m.b.t. de arbeidsbetrekkingen tussen een werkgever en een leerling - een federale bevoegdheid¹⁵³.

Binnen dit federale wettelijke kader ijveren de sociale gesprekspartners voor de ontwikkeling van opleidingsinspanningen op interprofessioneel niveau en op het niveau van de paritaire comités, m.n. via de acties die door de sectorale opleidingsfondsen worden ondernomen.

Gewestelijke strategieën en instrumenten¹⁵⁴

De oprichting van de gewest- en gemeenschapsregeringen voor de legislatuur 2014-2019 berust op de ontwikkeling van nieuwe strategieën. Voor alle gewesten kunnen hieruit een aantal vaststellingen inzake beroepsopleiding worden afgeleid.

Alle regeringen wijzen op de noodzaak om een kennissamenleving te ontwikkelen door in te zetten op een leven lang leren en door een verband te leggen tussen opleiding en de toegang tot of het behoud van werk en aldus de groei te ondersteunen. In dat kader vinden we min of meer expliciete verwijzingen naar de drie doelstellingen van beroepsopleiding: deze moet het mogelijk maken zich voortdurend aan de kwalificatiebehoefte aan te passen en tegelijk ook de beroepstrajecten veilig te stellen door duurzame loopbaanvooruitzichten te bieden, en ze moet de inschakeling van verschillende doelgroepen op de arbeidsmarkt vergemakkelijken.

¹⁵² Regeerakkoord dd. 10 oktober 2014, blz. 4. Er wordt ook gepreciseerd dat "over het banenplan zal worden overlegd met de deelstaten om na te gaan hoe de verschillende overheden, ieder binnen zijn bevoegdheden, elkaar kunnen ondersteunen."

¹⁵³ Dit heeft betrekking op de maatregel inzake de start- en stagebonus voor leerlingen, de maatregel inzake industriële leerovereenkomsten, die m.b.t. de overeenkomsten voor socioprofessionele inschakeling, de leerovereenkomsten of de "tutoraatsbonussen".

¹⁵⁴ In dit deel worden de algemene vaststellingen en conclusies gepresenteerd van de studie over de gewestelijke instrumenten die ten gunste van de beroepsopleiding in ondernemingen werden ontwikkeld.

Vervolgens geven de gewestregeringen duidelijk te kennen dat ze de zesde staatshervorming en de bevoegdheidsoverdracht te baat willen nemen om het bestaande aanbod van ondersteunende maatregelen te rationaliseren en te vereenvoudigen, om zo de beschikbare middelen af te stemmen op de prioriteiten die ze inzake werkgelegenheid en opleiding hebben vastgelegd, door:

- kwalificerende opleidingen te ontwikkelen door oplossingen aan te reiken voor de kwalificatiemismatch op de arbeidsmarkt, door middel van een analyse van de toekomstige behoeften inzake kwalificaties en beroepen;
- het alternerend leren te valoriseren als een uitstekend leernet dat zich aanpast aan de behoeften van de arbeidsmarkt;
- manieren van aanpak te ontwikkelen die toegesneden zijn op de verschillende doelgroepen en op eenieders behoeften (van de onderneming en van het individu): sommige maatregelen mikken op de jongeren en meer bepaald op de laaggeschoolden, met name in het kader van een rationalisering van de maatregelen m.b.t. de Jongerengarantie¹⁵⁵, andere zijn gericht op de oudere werknemers en/of op de personen die langdurig buiten de arbeidsmarkt staan;
- meer steun te verlenen aan de erkenning en de valorisatie van door opleiding en ervaring verworven competenties, hoewel op dit vlak de effectieve verwezenlijkingen van gewest tot gewest verschillen¹⁵⁶.

Voorts berust de verwezenlijking van die doelstellingen op duurzame samenwerkingsverbanden tussen de werkgelegenheids- en de opleidingsactoren, en in de eerste plaats op overleg met de SGP's, teneinde de kwaliteit en de afstemming van de instrumenten op de toekomstige behoeften aan arbeidskrachten te garanderen. Vlaanderen speelt op dat vlak een pioniersrol met de "sectorconvenanten", dat zijn samenwerkingsovereenkomsten die aan de paritaire comités overheidssteun bieden in het kader van een samenwerking die wordt opgezet rond verschillende prioriteiten m.b.t. de competentieontwikkeling van de sector.

¹⁵⁵ In juni 2013 keurde de Europese Raad het beginsel van de "Jongerengarantie" goed met de volgende bewoordingen: "De Raad beveelt de lidstaten aan dat jongeren van minder dan 25 jaar binnen vier maanden nadat zij werkloos zijn geworden of het formele onderwijs hebben verlaten, een deugdelijk aanbod krijgen voor een baan, voortgezette scholing, een plaats in het leerlingstelsel of een stage." In elke gewestelijke beleidsverklaring (hieronder: GBV) nam die garantie enigszins verschillende vormen aan. Een gemeenschappelijke sokkel is evenwel het aanbod van een persoonlijke begeleiding bij het zoeken naar een baan en de toeleiding naar een stage, een opleiding, een werkervaring of een baan. Dat beginsel gaat dus gepaard met een reorganisatie en een ontwikkeling van de gewestelijke tewerkstellingsdiensten, enerzijds, en de invoering van "overgangsstages" en van "werkervaringen" in de drie gewesten, anderzijds. Het kader voor de oprichting van overgangsstages werd op federaal niveau sinds januari 2013 ingevoerd. Vervolgens heeft elk gewest de voorwaarden aangepast aan zijn bijzonderheden. Het beginsel van deze nieuwe soort van stage komt erop neer dat de stage toegankelijk is buiten een school- of opleidingsstructuur (met uitzondering van de deeltijdse stages in Vlaanderen). Het stagekader verschilt dus van het kader dat wordt ondersteund door andere maatregelen, de start- en stagebonus bijvoorbeeld. Het relanceplan van juli 2012 voorzag in het creëren van 10.000 overgangsstageplaatsen. In 2013 werden er gemiddeld echter maar 163 per maand geteld (zie jaarverslag van de RVA, blz. 152). Aangezien de maatregel nog relatief nieuw is, mag echter worden verwacht dat er in 2014 meer gebruik van gemaakt zal worden. De "werkervaringen" omvatten de ontwikkeling van verschillende types van gesubsidieerde contracten. Het Brussels gewest schrijft de ontwikkeling van een nieuw type van contract voor (de "inschakelingscontracten"), maar de twee andere gewesten zetten eerder in op een rationalisering van de al bestaande beleidsmaatregelen (PTP - Programme de Transition Professionnelle - in Wallonië, PWA, Art. 60, Art. 61, GESCO's en WEP+ in Vlaanderen).

¹⁵⁶ De EVC (erkenning van door ervaring verworven competenties) is nog niet goed ontwikkeld, met name wegens problemen met de gelijkwaardigheid van de diploma's tussen de gemeenschappen en tussen de verschillende leernetten, hoewel thans initiatieven worden genomen om die problemen op te lossen.

Concreet hebben de gewestelijke overheden in België verschillende instrumenten voor de voortgezette beroepsopleiding ontwikkeld, die aan de drie reeds vermelde doelstellingen moeten voldoen¹⁵⁷. De voor deze legislatuur aangekondigde acties zullen dan ook betrekking hebben op de versterking van die instrumenten, maar ook op de aanpassing, samensmelting of afschaffing ervan, teneinde ze te vervangen door andere, beter aangepaste maatregelen die in samenhang zijn met de vastgestelde strategie.

Instrumenten die de onderlinge afstemming van de behoeften en verzekerde beroepstrajecten beogen

Weliswaar ontwikkelt elke deelentiteit haar eigen steunmaatregelen, die kunnen inspelen op uiteenlopende vaststellingen inzake participatie aan opleidingen, maar alle entiteiten hebben met elkaar gemeen dat ze aan de ondernemingen en aan de werknemers verschillende rechtstreekse financiële steunmaatregelen ter beschikking stellen. Die steunmaatregelen bestaan met name uit subsidies aan de ondernemingen voor de ontwikkeling van opleidingsacties of uit "opleidingscheques" voor de werkgevers en/of de werknemers die opleidingen verstrekken/volgen; die cheques moeten een deel van de bij een erkende opleidingsinstelling gevolgde opleiding financieren, teneinde hun mobiliteit binnen en buiten de onderneming te stimuleren.

Uit de analyse van de bestaande maatregelen komen de volgende elementen naar voren:

Alle gewesten bieden financiële steun aan voor de opleiding van de werknemers. Die steun is bestemd voor die werknemers of voor de werkgevers en de formules en de voorwaarden voor de toegang tot de steunmaatregelen en de toepassing ervan verschillen onderling.

Sommige maatregelen werden ingevoerd op basis van een strategische reflectie over de kwalificatiebehoeften van de ondernemingen en van de sectoren, of zelfs van de arbeidsmarkt in zijn geheel (bijvoorbeeld meer steun voor de toegang tot opleidingen die betrekking hebben op de zgn. knelpuntberoepen).

Momenteel bestaan er geen maatregelen met het oog op een "opleidingsrekening", die de financiële middelen die bestemd zijn voor de opleiding van de personen zou bundelen. Volgens de verbintenissen die werden aangegaan in de gewestelijke beleidsverklaringen overwegen de gewesten echter die mogelijkheid wel in het kader van toekomstige reflecties in overleg met de sociale partners.

Instrumenten voor de inschakeling op de arbeidsmarkt

Eenzijds ontwikkelen de gewestregeringen diverse programma's voor de opleiding van de werkzoekenden om hun (her)inschakeling op de arbeidsmarkt te bevorderen. In elk gewest omvat minstens een deel van die programma's beroepsopleidingen in het bedrijf in de vorm van beroepsstages met een uiteenlopende duurtijd (doorgaans van één tot zes maanden). Anderzijds worden initiatieven opgezet om de inschakeling van de jongeren op de arbeidsmarkt te

¹⁵⁷ Vooral de gewestelijke openbare tewerkstellings- en opleidingsdiensten (OTD's) staan aan het roer voor de tenuitvoerlegging van de gewestelijke werkgelegenheidsbeleidsmaatregelen, onder het toezicht van de gewestregeringen. Om die beleidsmaatregelen in goede banen te leiden, moeten opleidingsprogramma's worden ontwikkeld die mikken op zowel de voortgezette opleiding van de actieve werknemers als de (her)inschakeling van de werkzoekenden op de arbeidsmarkt. Die diensten hebben zich dan ook ontpopt tot ware opleidingsactoren, die de gewestelijke maatregelen ter ondersteuning van de opleiding van de werknemers, de jongeren en de werklozen ten uitvoer moeten leggen.

vergemakkelijken, d.m.v. verschillende stageformules of zelfs alternerende opleidingen in de onderneming¹⁵⁸.

De resultaten van de analyse van die maatregelen kunnen als volgt worden samengevat:

Er heerst een groeiend besef dat alternerende opleidingen een belangrijke rol spelen om gemakkelijker een eerste contact met de arbeidsmarkt (voor jongeren en werkzoekenden) tot stand te brengen. Vastgesteld wordt dat het aanbod van stages in een beroepsomgeving alsmaar groter wordt.

Bepaalde financiële steunmaatregelen worden aangeboden aan de ondernemingen die stagiairs aannemen, maar de zesde staathervorming moet worden aangegrepen om alle bestaande maatregelen te rationaliseren (m.n. door de integratie van de bijdrageverminderingen voor doelgroepen en de start- en stagebonussen).

Meer bepaald sinds 2013 moet elk gewest de maatregel m.b.t. de "instapstage" voor jonge laag- of gemiddeld geschoolde werkzoekenden in het kader van hun beroepsinschakeling uitwerken. Die maatregel werd door de federale regering ingevoerd in het kader van haar Relanceplan van 2012 en is een van de maatregelen die concreet werk maakt van het Europese initiatief inzake de "Jongerengarantie", dat als doel heeft elke jongere van 15 tot 25 jaar oud, binnen de vier maanden nadat hij de school heeft verlaten of zijn baan is verloren, toegang tot de arbeidsmarkt te garanderen via een baan of een stage.

Binnen dat strategische kader dragen de sectorale opleidingsfondsen (verbonden aan de PC's) ook hun steentje bij door informatie te verschaffen over opleidingen voor de werknemers van hun respectieve sectoren, door deze te organiseren en door ze (financieel of op een andere manier) aan te moedigen.

Om meer kennis over hun initiatieven te verwerven, heeft de CRB contacten aangeknoopt met die opleidingsfondsen. Die resulteerden in 2008 in de publicatie van de nota "Voortgezette beroepsopleiding: inspanningen van de bedrijfstakken en de sectoren" (CRB 2008-873 DEF).

Eind 2013 heeft de Raad ook twee halve studiedagen georganiseerd, die gewijd waren aan de antwoorden die de sectoren bieden op de vergrijzingsproblematiek (zie Nieuwsbrief van maart 2014).

Tot slot organiseert de Raad momenteel verschillende ontmoetingen met de sectorale opleidingsfondsen (PC's) om een beeld te krijgen van de praktijken die in de sectoren ten uitvoer worden gelegd om de financiering van beroepsopleidingen en de deelname van de werknemers aan die opleidingen te bevorderen. Uit die ontmoetingen zouden diverse maatregelen en praktijken naar voren moeten komen, die naast de elementen van de in dit punt bestudeerde landen moeten worden gelegd, en die dit document zullen vervolledigen zodra dat mogelijk is.

¹⁵⁸ De komende maanden zal moeten worden opgevolgd hoe de regionalisering van de start- en stagebonus, een steunmaatregel voor de bedrijven die stagiairs in hun midden opnemen, in elk gewest concreet vorm zal krijgen.

Bronvermelding

ACS, SZERB en AUTIO (2014), *Global Entrepreneurship Index 2015, The Global Entrepreneurship and Development Institute*, Washington D.C., 254 blz.

AINGINGER, K. (2014), "Industrial policy for a sustainable growth path", *WIFO WP*, nr. 469, 28 blz.

BELSPO (2013), *Annual Report on Science and Technology Indicators for Belgium*, BELSPO-publicatie, Brussel, 152 blz.

BHIDÉ, Amar (2011), "Venturesome Consumption, Innovation and Globalization", in Edmund PHELPS en Hans-Werner SINN (reds.), *Perspectives on the Performance of the Continent's Economies*, Cambridge, MIT Press, 41 blz.

BIPT(2014a), *Situatie van de elektronische communicatiesector 2013*, BIPT rapport, 61 blz.

BIPT(2014b), *Vergelijkende studie prijsniveau telecomproducten in België, Nederland, Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk (tarieven augustus 2014)*, BIPT rapport, 107 blz.

BOGAERT en KEGELS (2012), « Compétitivité de la Belgique Défis et pistes de croissance », *Planning Paper*, nr. 112

BOSCHMA, Ron en Michael FRITSCH (2014), "The location of the creative class in seven European countries", in Charlotta MELLANDER, Richard FLORIDA, Bjorn T. ASHEIM en Meric GERTLER (reds.) (2014), *The creative class goes global*, Londen en New York, Routledge, blz. 227-240

BRAES, S. et HERREMANS, W. (2014), « Opleidingsmismatch tussen vraag en aanbod: de positie van Vlaanderen in Europa », *Over.Werk*, 2014.

BRAVO-BIOSCA, A. (2010), *Growth dynamics: Exploring business growth and contraction in Europe and the US*, Nesta research report.

BRAVO-BIOSCA, A. (2011), "A look at business growth and contraction in Europe", *Nesta working paper*, nr. 11/02.

CANTON, E., D. CIRIACI en I. SOLERA (2014), « The economic impact of professional services liberalisation », *Economic papers*, nr. 533

CCE (2013), *Le système de formation continue aux Pays-Bas*, doc. CCE 2013-0765.

CCE (2014), *Le système allemand d'enseignement en alternance*, doc. CCE 2014-1599.

CE (2001) *Réaliser un espace européen de l'éducation et de formation tout au long de la vie*, Communication de la Commission, Bruxelles, Commission européenne, 21 novembre 2001

CE (2010), *EUROPE 2020 - A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Communication de la Commission, Bruxelles, Commission européenne, 3 mars 2010

CE (2012), *Repenser l'éducation – Investir dans les compétences pour de meilleurs résultats socioéconomiques*, Communication de la Commission au Parlement européen, au Conseil, au Comité économique et social européen et au Comité des régions, 20 novembre 2012.

CE (2012), *Vers une reprise génératrice d'emplois*, Communication de la Commission, Bruxelles, Commission européenne, 18 avril 2012.

CE (2013), *Reducing early school leaving: Key messages and policy support*, C. Final Report of the Thematic Working Group on Early School Leaving, November 2013.

CE (2013) *Education and Training Monitor 2013*.

CEDEFOP (2010), "The Social Dialogue on Education and Training in the Copenhagen Process", *working paper*, nr. 5.

CEDEFOP (2011), "Training leave. Policies and practices in Europe", *research paper*, nr. 28.

- CEDEFOP (2013), "Analysis and overview of NQF developments in European countries - Annual report 2012", *working paper*, nr.17.
- CRISCUOLO, Chiara, PETER N. GAL en Carlo MENON (2014), "The dynamics of employment growth: New evidence from 18 countries", *OECD Science, Technology and Industry policy papers*, nr. 14, OECD publishing
- COMPNET TASK FORCE (2014), "Micro-based evidence of EU competitiveness: The CompNet database", *Working Paper*, nr. 253.
- CONSEIL DE L'UNION EUROPÉENNE (2009), *Conclusions on a strategic framework for European cooperation in education and training (ET 2020)*, Bruxelles, Conseil de l'Union européenne, 11-12 mai 2009.
- DE BACKER, K. en S. MIROUDOT (2014), "Mapping global value chains", *CompNet Working Paper Series*, nr. 1677, 40 blz.
- DE BACKER, K. en N. YAMANO (2012), « International comparative evidence on global value chains », *OECD Science, Technology and Industry Working Papers*, nr. 3, Parijs, 30 blz.
- DHYNE, E. en C. DUPREZ (2013), "Structurele dynamiek van de Belgische buitenlandse handel", *Economisch Tijdschrift NBB*, juni 2013, blz. 29 - 41.
- DUPREZ, C. (2014), "Waardecreatie bij de uitvoer - een diagnose van België", *NBB Economisch Tijdschrift*, september 2014, blz. 27- 42.
- EC(2010), *Unlocking the potential of cultural and creative industries*, Groenboek, Brussel, 27 april 2010
- EC(2011), "Part III: Towards an innovative Europe - contributing to the Innovation Union", in *Innovation Union Competitiveness Report 2011*, blz. 311 - 430.
- EC(2013a), *Reducing productivity and efficiency gaps: the role of knowledge assets, absorptive capacity and institutions*
- EC (2013b), *Diepgaande evaluatie van België bij Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad en aan de Eurogroep*, Werkdocument van de diensten van de Commissie, Brussel, SWD(2013) 113 final, 66 blz.
- EC (2014a), *High-Level Group on Business Services*, Final Report, 168 blz.
- EC (2014b), *Helping firms grow*, *European Competitiveness Report*, SWD(2014)277 final, 230 blz.
- EC (2014c), *Beoordeling van het nationale hervormingsprogramma 2014 en het stabiliteitsprogramma voor België*, werkdocument van de diensten van de Commissie, SWD(2014) 402 final
- EC (2014d), *Macro-economische onevenwichten België 2014*, *DG Economische en financiële zaken*, COM(2014) 150 final, 71 blz.
- EUROSTAT (2006), *LLL : all learning activity undertaken throughout life, with the aim of improving knowledge, skills and competences, within a personal, civic, social and/or employment related perspective, Classification of learning activities – manual*.
- ERNST & YOUNG (2014), *Attractiveness survey Europe 2014 - Back in the game*
- EPEPS (2011), *Innovation and industrial policy*, document requested by the European Parliament's Directorate A - Economic and Scientific Policy Department, 125 blz.
- FALK, R., H. BAKSHI, M. FALK e.a. (2011), "Innovation and competitiveness of the creative industries", *WIFO Austrian Institute of Economic Research*, 85 blz.
- FONTAGNE, L. P. MOHNEN en G. WOLFF (2014), « Pas d'industrie, pas d'avenir? », *Les notes du conseil d'analyse économique*, n°13, juin 2014, 12 blz.
- FRITSCH (2014), *Regional Innovation Policy in Germany: What I have learned and what I can share with you*, presentatie aan UNamen op 9 oktober 2014.

- FRITSCH en WYRWICH (2012), "The role of a regional entrepreneurship culture - evidence and consequences", in BRAUNERHJELM, P., M. ANDERSSON, M. FRITSCH et al. (reds.), *Entrepreneurship, norms and the business cycle, Ondernemerskapsform*, blz. 75-89
- HENREKSON, Magnus en Dan JOHANSSON (2010), "Gazelles as job creators : A survey and interpretation of the evidence", *Small Business Economics*, nr. 35, September 2010, blz. 227-244
- HOLVOET, BOSMA en CRIJNS (2013), *Ondernemerschapscultuur: literatuurstudie, Beleidsrapport STORE-B-13-001*, 17 blz.
- ILO (2014), *Key Indicators Of The Labour Market. Eighth edition*, Geneva: International Labour Office.
- INR (2014), *Nationale Rekeningen ESR 2010, Het nieuwe referentiekader voor de nationale rekeningen*, september 2014, 72 blz.
- JAEGERS, T. en C. LIPP-LINGUA (2013), "High-technology versus low-technology manufacturing", *Statistics in Focus*, 1/2013, 8 blz.
- KATZ, R.L., "Impact of ICT on production of goods and services: policy and development op ICT, The linked world", *Working Paper Series*, 234 blz.
- MUIZER, A. (2013), *Toekomst van de maakindustrie - Knowledge based capital!*, Panteia - ondernemerschap.nl, Zoetermeer, 42 blz.
- NAVARETTI, G.B., M. BUGAMELLI, F. SCHIVARDI, C. ALTOMONTE, D. HORGOS en D. MAGGIONI (2011), *The global operations of European firms*, The second EFIGE policy report, Bruegel Blueprint Series, Brussel, 71 blz.
- OCDE (2013), *Résultats du PISA 2012 : Savoirs et savoir-faire des élèves : Performance des élèves en mathématiques, en compréhension de l'écrit et en sciences*, Parijs, Éditions OCDE.
- OCDE (2014), *Regards sur l'éducation 2014 : les indicateurs de l'OCDE*, Parijs, Éditions OCDE.
- OECD (2013a), *Interconnected economies: benefiting from global value chains*, Parijs, OECD, 54 blz.
- OECD (2013b), *OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2013*, Parijs, OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/sti_scoreboard-2013-en
- OESO (2013c), *Economic Surveys: Belgium*, May 2013.
- PHILIPPON, T. en N. VERON (2008), "Financing Europe's fast movers", *Bruegel policy brief*, nr. 2008/01.
- PORTER, M en M. KRAMER, "Creating Shared Value". *Harvard Business Review*, Jan/Feb2011, jg. 89, nr. 1/2, blz. 62-77.
- RUIS, A. (2013), *Innovatie en internationalisatie in het MKB*, Panteia - ondernemerschap.nl, 22 blz.
- TIGGELOOVE, N. en C. VELDHUIS - VAN ESSEN (2014), *MKB: een belangrijke speler in internationale waardeketens?*, Panteia - ondernemerschap.nl., Zoetermeer, 44 blz.
- SCHILLING, G. en A. VANSELOW (2012), *Inside the German miracle. How trade unions shape the future of industrial working conditions*
- SCHMITZ V., DESCHAMPS R. (2014), « Financement et dépenses d'enseignement et de recherche fondamentale en Belgique : évolutions et comparaisons communautaires et internationales », Working Paper, CERPE, nr. 73-2014/01, Université de Namur.
- SEPHTON, J. en H. SANNAES (2014), *Vergelijkende studie betreffende het prijsniveau van telecomproducten voor zakelijke gebruikers in België, Nederland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk*, Strategy analytics - Tellingen Tariff & Benchmarking, 79 blz.
- SLEUWAEGEN, Leo en Priscilla BOIARDI (2014), *Creativity and regional innovation: Evidence from EU regions*, nog te verschijnen
- SLEUWAEGEN, L. en De VOLDERE (2008), *De concurrentiële positie van ondernemingen in België*, 93 blz.

SLEUWAEGEN, L. en C. PEETERS (2012), *Belgium in the new global economy: export and international sourcing*, 68 blz.

VAN ARK, B. (2014), "Total Factor Productivity: lessons from the past and directions for the future", *Working Paper Research*, nr. 271, 28 blz.

VAN ARK (2014), "Total factor productivity: lessons from the past and directions for the future", *Working Paper Research NBB*, oktober 2014, nr. 271, 28 blz.

WENNEKERS, A.R.M. and A.R. THURIK (1999), "Linking entrepreneurship and economic growth", *Small Business Economics*, nr. 13, 27-55.

ZIMMER, H. (2012), "Inadéquations sur le marché du travail", *Revue économique de la Banque nationale de Belgique*, septembre.

4 Werkgelegenheid

Boordtabel

Jaar 2013 (gegevens EAK)	Duitsland	Nederland ¹	Frankrijk ¹	EU-15	Min EU-15	Max EU-15	België 2013	België 1996
WERKGELEGENHEIDSGRAAD								
20-64 jaar in personen	77,1%	76,5%	69,5%	69,3%	53,2%Gr	79,8%Se	67,2%	61,5%
in personen, 1996	67,2%	68,0%	65,4%	64,1%	55,1%It	75,5%Dk	61,5%	61,5%
Mannen	81,9%	81,3%	73,7%	74,9%	62,9%Gr	82,2%Se	72,3%	73,0%
Vrouwen	72,3%	71,6%	65,5%	63,7%	43,3%Gr	77,2%Se	62,1%	49,8%
Laaggeschoolden ²	58,2%	60,9%	53,6%	52,6%	46,1%Gr	61,0%Se, Pt	46,8%	45,6%
Gemiddeld geschoolden ²	77,3%	77,5%	69,6%	71,3%	49,1%Gr	81%Se	68,6%	65,8%
Hooggeschoolden ²	87,5%	87,4%	81,4%	81,8%	68,2%Gr	87,5%De	81,0%	82,0%
Nationaal ³	78,7%	77,3%	70,6%	70,1%	53,4%Gr	81,3%Se	68,7%	62,9%
EU-27 ³	75,2%	74,6%	70,1%	70,9%	52,4%Gr	79,2%Uk	63,6%	n.d.
Buiten EU-27 ³	58,5%	50,0%	48,6%	55,8%	39,9%Be	61,9%Uk	39,9%	n.d.
55-64 jaar								
Totaal	63,5%	60,1%	45,6%	52,3%	35,6%Gr	73,6%Se	41,7%	21,8%
Mannen	69,8%	70,2%	48,3%	59,1%	45,8%Gr	76,9%Se	47,7%	32,2%
Vrouwen	57,5%	50,0%	43,1%	45,9%	25,9%Gr	70,3%Se	35,8%	12,0%
WERKLOOSHEIDSGRAAD (20-64 jaar)								
Totaal	5,3%	6,2%	9,5%	10,7%	4,7%At	27,1%Gr	8,3%	9,4% ¹
Mannen	5,7%	6,7%	9,6%	10,7%	4,8%At	25,1%Es	8,4%	7,3% ¹
Vrouwen	4,9%	5,6%	9,4%	10,7%	4,6%At	31%Gr	8,0%	12,2% ¹
Laaggeschoolden ²	12,8%	9,1%	15,6%	19,3%	9,1%NI1	34,5%Es	15,4%	14,5% ¹
Gemiddeld geschoolden ²	5,2%	6,6%	9,7%	9,4%	4,3%At1	30,0%Gr	8,0%	9,1% ¹
Hooggeschoolden ²	2,5%	3,8%	5,9%	6,6%	3,2%At1	20,3%Gr	4,9%	4,2% ¹
Nationaal ³	4,8%	5,8%	8,9%	10,0%	3,3%Lu	26,2%Gr	7,2%	8,3% ¹
EU-27 ³	6,7%	8,0%	8,7%	12,2%	6,7%De	30,5%Gr	12,2%	n.d.
Buiten EU-27 ³	12,4%	18,3%	25,0%	21,6%	10,7%UK	38,5%Gr	29,7%	n.d.
Langdurig (in % van de werklozen, 20-64)	45,9%	38,9%	41,4%	48,8%	21,7%Se	68,2%Gr	47,0%	62,2% ¹
ONDERWIJS								
Vroegtijdige schoolverlaters	9,9%	9,2%	9,7%	-	6,1%Lu	23,6%Es	11,0%	12,9%
Aandeel van de hooggeschoolden 30-34 jaar	33,1%	43,1%	44,0%	-	22,4%It	52,6%Ie	42,7%	-
ATYPISCHE ARBEID (bij de loontrekkers, 20-64 jaar)								
Tijdelijke arbeid (15-64 jaar)	11,6%	17,4%	15,3%	12,7%	5,5%Uk	22,9%Es	7,7%	5,4%
Deeltijdse arbeid (in % van de totale werkgelegenheid, 15-64)	26,2%	47,0%	18,0%	22,1%	8,2%Gr	47,0%NI	24,1%	13,8%
Populatie met een tweede baan	5,0%	8,3%	3,4%	4,0%	1,2%It/Gr	9,1%Se	4,1%	2,6%
Ploegenarbeid	17,1%	10,6%	7,1%	15,8%	5,0%Dk	26,1%Gr	6,9%	15,9%
Nachtarbeid	9,3%	9,2%	3,9%	6,8%	3,0%Pt	9,3%De	3,0%	-
<p>methodologie de recueil des données. Il y a également une rupture dans la série "chômage" en Belgique en 2011. De vraag "Zoekt u een job of een bezoldigde activiteit?" werd vervangen door "Heeft u, tijdens de referentiemaand, dus tijdens de referentieweek en de drie weken die eraan voorafgaan, een job of een bezoldigde activiteit gezocht?" Deze verandering had tot gevolg dat het aantal als werkloos beschouwde personen is gedaald. De reeks bevat ook een breuk in Nederland in 2010, die het omgekeerde effect heeft geressortteerd (stijging van het aantal werklozen).</p>								
<p>Noot 2: Eurostat maakt gebruik van de ISCED 1997-indeling (Standard International Classification of Education), die met de navolgende definities overeenstemt</p>								
<p>Weinig geschoolden: niveau 0-2: diploma van het kleuteronderwijs, het basisonderwijs of het lager secundair onderwijs (eerste cyclus van het secundair onderwijs)</p>								
<p>Gemiddeld geschoolden: niveau 3 en 4: diploma van het hoger secundair onderwijs (tweede cyclus) of postsecundair onderwijs dat geen hoger onderwijs is</p>								
<p>Hooggeschoolden: niveau 5 en 6: diploma van het hoger onderwijs</p>								
<p>Noot 3: Gegevens op basis van de nationaliteit en niet van het geboorteland</p>								
<p>Bron : Eurostat</p>								

Bron : Eurostat

4.1 Werkgelegenheidsontwikkeling in België en in de drie buurlanden

4.1.1 Sedert 1996

De demografische context en de arbeidsmarkttaggregaten

Sinds 1996 kaderen de Belgische, Duitse, Franse en Nederlandse arbeidsmarkten in relatief verschillende demografische contexten.

Zoals immers blijkt uit Tabel 4-1, is de bevolking op arbeidsleeftijd sterk gegroeid in Frankrijk en in België. In Nederland was dat ook het geval bij het begin van de periode, waarna sinds 2004 een stabilisering optrad, hetgeen de relatief gematigde totale groei verklaart. Duitsland wordt daarentegen al geconfronteerd met een inkrimping van zijn bevolking op arbeidsleeftijd (ondanks de lichte toename aan het einde van de periode).

Zoals we zullen vaststellen in de volgende alinea's, staat de ontwikkeling van de bevolking op arbeidsleeftijd in nauw verband met de "toonaangevende" aggregaten van de arbeidsmarkt, t.w. de werkgelegenheidsgraad en de werkloosheidsgraad.

Tabel 4-1: Ontwikkeling van de arbeidsmarkttaggregaten, 1996-2013

	1996- 2013 - Population 20-64 ans						
	Bev. 20-64 jaar	Beroepsbev.	Activiteitsgraad	Werkende bev.	Werkgel. graad	Werkloze bev.	Werkloos heidsgr.
Duitsland	-1,8%	8,5%	7,7 pp	12,8%	9,9 pp	-35,4%	-3,6 pp
Nederland	4,5%	17,9%	9,3 pp	17,5%	8,5 pp	25,1%	0,4 pp
Frankrijk	9,3%	12,9%	2,5 pp	16,2%	4,2 pp	-11,3%	-2,6 pp
België	9,1%	17,8%	5,4 pp	19,3%	5,7 pp	3,8%	-1,1 pp

Noot 1: "pp" staat voor "percentpunt".

Noot 2: De werkloosheidscijfers vertonen een (neerwaartse) breuk in 2011 in België.

Bron: [Enquête naar de arbeidskrachten](#), Eurostat

Wat de werkgelegenheid betreft¹⁵⁹, vallen meteen de Duitse cijfers op, die terzelfder tijd een aanzienlijke stijging van de werkgelegenheidsgraad (+9,9 percentpunten) en een sterke daling van de werkloosheidsgraad (-3,6 pp) te zien geven. In beide gevallen zijn dit de beste resultaten van de vier beschouwde landen. Maar blijkbaar is de werkgelegenheid er ook met slechts 12,8% toegenomen, d.i. de laagste groei van de vier onderzochte landen. Die ontwikkelingen, die op het eerste gezicht tegenstrijdig kunnen lijken, zijn te wijten aan het feit dat de bevolking op arbeidsleeftijd in Duitsland inkrimpt. Hierdoor groeit de beroepsbevolking (d.w.z. met een baan of werkzoekend) slechtst lichtjes, hoewel een steeds groter aandeel van burgers op arbeidsleeftijd aan de arbeidsmarkt deelneemt (en dus de activiteitsgraad stijgt). De werkgelegenheid hoeft bijgevolg niet sterk toe te nemen om de groei van de beroepsbevolking te overstijgen, en aldus een daling van de werkloosheidsgraad te veroorzaken. Met andere woorden, er is geen sterke toename van de werkgelegenheid nodig om zowel de nieuwkomers op de arbeidsmarkt op te nemen als de werkloosheid weg te werken.

¹⁵⁹ Overal in dit hoofdstuk wordt met werkgelegenheid bedoeld het aantal werkende personen, en niet het aantal arbeidsplaatsen. Een persoon met twee halftijdse jobs wordt dus geteld als één baan, en niet als twee arbeidsplaatsen.

De situatie is relatief verschillend in Nederland, waar de bevolking op arbeidsleeftijd een matige groei kent, maar waar steeds meer burgers aan de arbeidsmarkt deelnemen (wat betekent dat de activiteitsgraad aanzienlijk stijgt). Bijgevolg neemt de bevolking die werkt of wenst te werken (beroepsbevolking) sterk toe. Hoewel de werkgelegenheid een van de sterkste groeicijfers van de vier beschouwde landen kan voorleggen, blijft de groei lichtjes onder die van de beroepsbevolking, wat verklaart waarom de werkloosheid lichtjes is gestegen. Aangezien de bevolking op arbeidsleeftijd echter maar matig is aangegroeid, is de werkgelegenheidsgraad sterk omhooggegaan. Het feit dat de bevolking op arbeidsleeftijd slechts matig aangroeit, terwijl de beroepsbevolking aanzienlijk toeneemt, verklaart dus de gelijktijdige vaststelling van een forse stijging van de werkgelegenheidsgraad en een stijging van de werkloosheidsgraad.

In fine liggen de groeicijfers van de werkgelegenheidsgraad in de twee landen relatief dicht bij elkaar (+9,9 procentpunten in Duitsland en +8,5 in Nederland). Zoals hierboven werd opgemerkt, is die stijging in Duitsland te wijten aan een matige groei van de werkgelegenheid en een inkrimping van de bevolking op arbeidsleeftijd. In Nederland daarentegen wordt ze aangetrokken door een forse werkgelegenheidsstename, die evenwel wordt getemperd door een matige groei van de bevolking op arbeidsleeftijd. Aangezien de beroepsbevolking in Duitsland maar lichtjes groeit, volstaat de matige werkgelegenheidsstename om de werkloosheid fors terug te dringen. In Nederland groeit de beroepsbevolking daarentegen wel sterk, hetgeen verklaart waarom de aanzienlijke toename van de werkgelegenheid onvoldoende blijft om de werkloosheid te doen dalen.

In Frankrijk en in België neemt de bevolking op arbeidsleeftijd fors in omvang toe (+9,1% in België en +9,3% in Frankrijk).

In ons land gaat die sterke groei van de bevolking op arbeidsleeftijd gepaard met een stijging van de activiteitsgraad van 5,4 procentpunten (d.i. heel wat meer dan in Frankrijk (2,5 pp) en duidelijk minder dan in Nederland (+9,3 pp)), wat resulteert in een aanzienlijke groei van de beroepsbevolking. Die sterke groei van de bevolking op arbeidsleeftijd en van de beroepsbevolking verklaart waarom, ondanks de hoogste toename van de werkgelegenheid in ons land (+19,3%), deze slechts een matige stijging heeft opgeleverd van de werkgelegenheidsgraad (+5,7 pp), en slechts heeft geleid tot een matige daling van de werkloosheidsgraad (-1,1 pp).

In Frankrijk gaat de sterke groei van de bevolking op arbeidsleeftijd samen met een lichte stijging van de activiteitsgraad, wat verklaart waarom de beroepsbevolking slechts lichtjes groeit. Dat maakt een niet te verwaarlozen daling van de werkloosheidsgraad mogelijk (-2,6 pp), ondanks een minder sterke toename van de werkgelegenheid (16,2%, d.i. minder dan in België (19,3%) of dan in Nederland (17,5%)). De werkgelegenheidsgraad, daarentegen, staat in verband met de bevolking op arbeidsleeftijd, wat verklaart waarom deze maar lichtjes stijgt (+4,2 pp).

Er mag niet worden vergeten dat de volledige bestreken periode geen homogeen tijdsblok is. Als men focust op de recentste periode (vanaf 2007, vlak voor de economische en financiële crisis), dan wordt opgemerkt dat vooral in ons land de bevolking op arbeidsleeftijd snel toeneemt (+4,2%, terwijl ze in Frankrijk, Duitsland en Nederland groeit met resp. 1,1%, 0,8% en 0,4%).

Tabel 4-2: Ontwikkeling van de arbeidsmarkttaggregaten, 2007-2013

	2007- 2013 - Bevolking 20-64 jaar						
	Totale bev. (20-64)	Beroepsbev.	Activiteitsgraad	Werkende bev.	Werkgelegenheidsgr.	Werkloze bev.	Werkloosheidsgr.
Duitsland	0,8%	2,9%	1,7 pp	6,6%	4,2 pp	-36,4%	-3,3 pp
Nederland	0,4%	2,3%	1,5 pp	-1,3%	-1,3 pp	127,5%	3,4 pp
Frankrijk	1,1%	2,8%	1,3 pp	0,7%	-0,3 pp	28,5%	1,9 pp
België	4,2%	4,6%	0,3 pp	3,5%	-0,5 pp	19,8%	1,0 pp

Noot 1: "pp" staat voor "percentpunt".

Noot 2: De werkloosheidscijfers vertonen een (neerwaartse) breuk in 2011 in België.

Bron: [Enquêtes naar de arbeidskrachten](#), Eurostat.

Hetzelfde geldt voor de beroepsbevolking, die in België groeit met 4,6%, tegenover resp. slechts 2,3%, 2,8% en 2,9% in Nederland, Frankrijk en Duitsland. Duitsland kent een forse groei van zijn werkgelegenheid (+6,6%), die terzelfder tijd een forse stijging van zijn werkgelegenheidsgraad (+4,2 pp) en een duidelijke daling van zijn werkloosheidsgraad (-3,3 pp) mogelijk maakt. In België kenden we eveneens een niet te verwaarlozen groei van de werkgelegenheid (+3,5%), maar in combinatie met de bovenvermelde ontwikkelingen wordt die groei omgezet in een daling van de werkgelegenheidsgraad (-0,5 pp) en een stijging van de werkloosheidsgraad (+1,0 pp). In Frankrijk ontwikkelt de werkgelegenheid zich slechts lichtjes (+0,7%), maar aangezien de bevolking op arbeidsleeftijd en de beroepsbevolking minder snel groeien, loopt de werkgelegenheidsgraad maar lichtjes terug (-0,3 pp) en stijgt de werkloosheidsgraad "slechts" met 1,9 pp. Nederland, ten slotte, geeft de slechtste resultaten te zien, met een werkgelegenheid die 1,3% achteruitgaat. De werkgelegenheidsgraad loopt er 1,3 pp terug en de werkloosheidsgraad stijgt met 3,4 pp.

Het staat nu vast dat België in een zeer nabije toekomst eveneens het hoofd zal moeten bieden aan een inkrimping van zijn bevolking op arbeidsleeftijd.¹⁶⁰ Hoewel die ontwikkeling op een mechanische wijze zal inwerken op de waargenomen werkgelegenheidsgraad en werkloosheidsgraad, doet ze uiteraard ook andere uitdagingen rijzen op het vlak van de houdbaarheid van de overheidsfinanciën (de budgettaire kosten die verbonden zijn aan de vergrijzing worden op dit moment immers geraamd op 4,2% van het bbp tegen het jaar 2060, zie Hoge Raad van Financiën 2014, blz. 28. Voorts doet dit verschijnsel ook heel wat vraagstukken in de meest gevarieerde domeinen rijzen, zoals de vervanging van de uitstromende cohorten en de afstemming van kwalificaties tussen de vraag naar en het aanbod van arbeid (zie in dit verband Hoofdstuk 3)¹⁶¹.

¹⁶⁰ Volgens de door het FPB opgestelde demografische vooruitzichten (zie FPB 2014b, blz. 52) is het saldo van de personen die tot de bevolking op arbeidsleeftijd toetreden en de personen die eruit verdwijnen (in dit geval betekent dat de personen die de leeftijd van 15 jaar bereiken minus de personen die 65 jaar worden) sinds 2010 negatief. Die negatieve bijdrage werd tot nog toe echter gecompenseerd door een hoger migratiesaldo, wat verklaart waarom de bevolking op arbeidsleeftijd nog altijd aangroeit. De ommekeer zal zich normaal in 2019 voordoen, wanneer het migratiesaldo lager zal zijn dan het natuurlijke saldo. Dit heeft tot gevolg dat het aandeel van de bevolking op arbeidsleeftijd (hier: 15-64 jaar) in de totale bevolking blijft verkleinen: van 65,4% in 2013 tot 63,6% in 2020, 58,7% in 2040 en 57,9% in 2060. Het aantal actieve personen per oudere persoon (dus de verhouding tussen de beroepsbevolking en de bevolking van 65 jaar en ouder) zou dalen van 3,7 in 2013 tot 2,2 in 2060 (zie FPB 2014a, blz. 23-24).

¹⁶¹ De problematiek van de vergrijzing van de bevolking en van de vervangingsproblemen die ze doet rijzen, werd meer bepaald aangekaart door sommige sectoren binnen de CRB, wat aanleiding gaf tot twee halve studiedagen. Drie artikels die in de Sociaal-Economische Nieuwsbrief zijn verschenen, bevatten de akten van die studiedagen en vatten de beleidsmaatregelen samen die op federaal niveau werden genomen (cf. de Nieuwsbrief van [september 2013](#), [maart 2014](#) en [april 2014](#)).

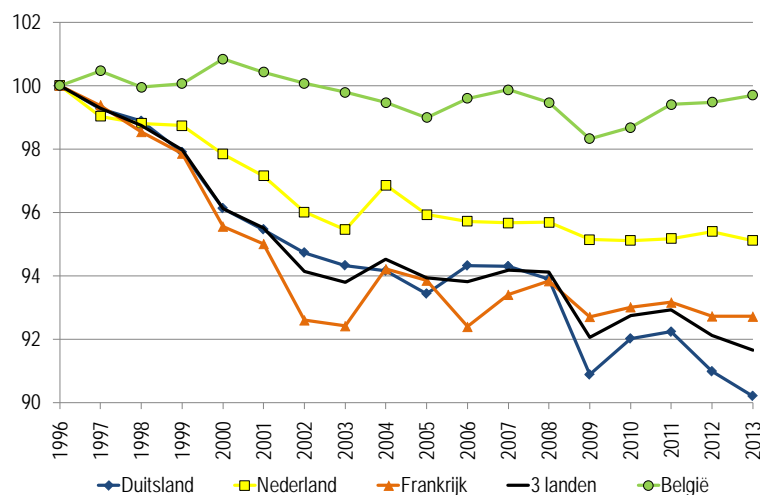
Creatie en verschuivingen van de werkgelegenheid

Zoals hierboven werd opgemerkt, kende de werkgelegenheid in de vier beschouwde landen een verschillende ontwikkeling. Op basis van de gegevens van de nationale boekhouding wordt vastgesteld dat de ontwikkeling (in personen, voor de totale economie) van 1996 tot 2013 varieerde van 11,4% in Duitsland tot 17% in België en 17,1% in Nederland. Als we het werkgelegenheidsvolume, dus het aantal gewerkte uren, onder de loep nemen, dan is het verschil nog groter: van 0,4% in Duitsland tot 16,6% in België. Het verschil tussen die twee variabelen (werkgelegenheid in personen en in uren) wordt geregistreerd door de arbeidsduur.

Ontwikkeling van de gemiddelde jaarlijkse arbeidsduur

De onderstaande grafiek geeft de ontwikkeling van de gemiddelde arbeidsduur per werkende (werknemers + zelfstandigen) voor de totale economie weer. De gemiddelde jaarlijkse arbeidsduur wordt verkregen door het totale volume arbeidsuren te delen door het aantal werkenden.

Grafiek 4-1: Ontwikkeling van de gemiddelde jaarlijkse arbeidsduur, totale economie, werknemers en zelfstandigen

Bronnen: nationale boekhoudingen (DESTATIS, CBS, INSSE en NBB)

Zoals blijkt uit de bovenstaande grafiek, is de arbeidsduur tijdens de periode van 1996 tot 2013 in België het meest stabiel gebleven. In de andere drie landen verminderde de arbeidsduur; de daling was aanzienlijk in Duitsland en in mindere mate ook in Frankrijk. Opgemerkt moet worden dat de tendensen die werden waargenomen in de totale economie sterk lijken op die in de privésector.

Uit de gegevens van de Enquête naar de arbeidskrachten m.b.t. de werknemers blijkt dat de inkrimping van de gemiddelde jaarlijkse arbeidsduur per werknemer tijdens de periode 1996-2013 in Nederland en Duitsland het gevolg is van een forse stijging van het percentage deeltijdwerknemers (in Duitsland weerspiegelt dit het succes van de mini-jobs¹⁶²). In Frankrijk is vooral de verkorting van de arbeidsduur van de voltijdwerknemers het bepalende element (vooral tijdens de periode 2000-2002, toen werd overgegaan naar de 35-urenweek). In België neemt het aandeel deeltijdwerknemers tijdens de beschouwde periode opmerkelijk toe, maar groeit tegelijk ook de arbeidsduur van die laatsten (succes van de "grote" deeltijdse jobs, nl. 4/5).

¹⁶² Die bij benadering een derde van de stijging van de deeltijdse jobs tijdens de periode 1999-2013 voor hun rekening nemen. Voor meer informatie over de mini-jobs, zie bijlage 1.5.1.

De ontwikkelingen binnen de economie zijn eveneens heterogeen. De waarneming van de wijzigingen naar bedrijfstak is interessant, want ze geeft ons informatie over de activiteiten (in nettocijfers, zie hieronder in voetnoot 8) waarin werkgelegenheid wordt gecreëerd of wordt vernietigd en, bijgevolg, over de structurele wijzigingen die zich in de economie voordoen.

Tabel 6-23 en Tabel 6-24, in de bijlage 6.4.2, vatten voor elk land de werkgelegenheidsontwikkelingen naar activiteitengroep weer: de primaire sector (landbouw en winning van delfstoffen), de industrie, de "profit"-marktdiensten (takken D tot N van de NACE-indeling, d.w.z. de bouwnijverheid, de handel, de horeca, zakelijke dienstverlening, banken, handel in onroerend goed enz.¹⁶³), de "non-profit"-marktdiensten (voornamelijk de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening) en, ten slotte, de overheidsdiensten (openbaar bestuur en onderwijs, waaraan we de activiteiten van de huishoudens als werkgever hebben toegevoegd).

In essentie leert Tabel 6-24 ons dat de werkgelegenheid (in volume) tijdens de periode 1996-2013 in België naar verhouding het sterkst is toegenomen (+16,6%). In Nederland bestond het groeipercentage eveneens uit twee cijfers (11,4%). De groei was minder aanzienlijk in Frankrijk (+5,2%) en bedroeg bijna nul in Duitsland (+0,4%).

In alle landen samen hebben de "profit"-marktdiensten (excl. water, elektriciteit en bouwnijverheid) de werkgelegenheidstoename het meest in de hand gewerkt, zij het in zeer uiteenlopende mate: hun bijdrage bedraagt tussen 12,0 procentpunten (in België) en 4,5 pp (in Duitsland). De "non-profit"-sectoren komen op de tweede plaats, met een (steeds positieve) bijdrage aan de groei van de werkgelegenheid van 2,8 pp in Duitsland tot 6,6 pp in Nederland. In België bedroeg de bijdrage van de non-profit-marktdiensten 5,2 pp.

Een gemeenschappelijke tendens is ook de inkrimping van de werkgelegenheid in de industrie: van -4,4 procentpunten in Frankrijk en -4,1 pp in België tot -2,7 pp in Nederland en -2,1 pp in Duitsland. De primaire sector kent ook in de vier landen een achteruitgang. Gelet op de omvang van de sector is de bijdrage aan de groei van de werkgelegenheid echter kleiner; de impact is het grootst in Frankrijk (-2,2 pp).

De overheidssectoren, ten slotte, leveren een zeer variabele bijdrage naargelang van het land: het werkgelegenheidsvolume in die sector werd kleiner in Frankrijk en in Duitsland (resp. -0,7 en -1 pp), terwijl de overheidssector in Nederland en in België bijdroeg aan de werkgelegenheidsgroei ten belope van resp. 1,2 en 2,6 pp.

Deze tabel bevestigt dus in grote mate het beeld van een tertiarisering van de economie. Deze tendens is in het bijzonder waarneembaar bij ons, aangezien de werkgelegenheid in de "profit"-marktdiensten in België het sterkst toeneemt en tegelijk ook gepaard gaat met een aanzienlijke achteruitgang van de werkgelegenheid in de industrie. De hier gemaakte analyse beperkt zich echter louter tot twee momentopnamen van de economie in de tijd, en maakt het niet mogelijk de werkgelegenheid op een dynamische wijze te volgen. Dat betekent dat men hiermee niet de banen registreert die met name zouden zijn geoutsourcet van de industrie naar de marktdiensten. Dezelfde precisering moet worden gemaakt wat de term "bijdrage aan de groei van de werkgelegenheid" betreft, die hier wordt gebruikt om de wijzigingen in de structuur van de werkgelegenheid aanschouwelijk te maken, maar die geen rekening houdt met de substitutie-effecten of verschuivingseffecten die zouden kunnen plaatsvinden.

¹⁶³ In België omvat deze groep van bedrijfstakken ook de meeste dienstencheques. Cf. infra.

Wat de "profit"-marktdiensten betreft, moet er ook aan worden herinnerd dat tak N "Administratieve en ondersteunende diensten", die tot deze categorie behoort, in België ook de overgrote meerderheid van de "dienstenchequebanen" omvat, d.w.z. zeer sterk gesubsidieerde banen. In 2013 kan het aantal binnen die tak geregistreerde dienstenchequebanen worden geraamd op 85.000, wat neerkomt op iets meer dan 90 miljoen uren¹⁶⁴. Over de ganse periode is dat goed voor 32% van de groei van die tak (in volume), hetzij 14% van de werkgelegenheids groei in de "profit"-marktdiensten (excl. elektriciteit, water en bouw). Met andere woorden, uit Tabel 4-3 blijkt dat, wanneer de impact van de dienstenchequemaatregel in een specifieke tak apart wordt beschouwd, de "profit"-marktdiensten (excl. elektriciteit, water en bouw) een bijdrage leveren van 10,6 pp (terwijl ze 12,0 pp bedroeg wanneer de in de tak ingeschreven dienstencheques werden meegeteld). De gezamenlijke dienstenchequebanen zijn goed voor 2,0 pp van de groei van de totale werkgelegenheid, d.i. 10% van de tijdens die periode gecreëerde uren. Als we de impact van de maatregel sinds de invoering ervan (in 2004) onder de loep nemen, dan merken we dat ze goed is voor 1,9 pp groei sinds 2003, d.i. 16 % van de gecreëerde uren.

Tabel 4-3: Werkgelegenheidsontwikkeling (miljoenen uren) in België, 1996-2013, naar bedrijfstak

		2013		1996-2013	
Totale economie		7.159			
Totale ontwikkeling:				1.022	16,6%
		Aandeel werkgel.	Verand.	Bijdrage	Aandeel verand.
Waarvan Sectoren met inkrimping				-281	-4,6 pp
Primaire sector	A-B	2%	-27	-0,4 pp	10%
Industrie	C	11%	-254	-4,1 pp	90%
Sectoren met groei				1.303	21,2 pp
"Profit"-marktdiensten (excl. dienstencheques)	D-N (excl. dc)	54%	730	11,9 pp	56%
Waarvan: Elektriciteit, water	DE	1%	13	0,2 pp	1%
Bouwnijverheid	F	6%	69	1,1 pp	5%
Profit-marktdiensten (excl. dienstencheques)	G-N (excl. dc)	47%	648	10,6 pp	50%
"Non-profit"-marktdiensten (excl. dienstencheques)	O-S (excl. dc)	14%	287	4,7 pp	22%
Dienstencheques		2%	126	2,0 pp	10%
Overheidsdiensten + huishoudens	O-P-T	17%	160	2,6 pp	12%
Totaal van de "profit"-takken	A-N, excl. dc	68%	449	7,3 pp	
Dienstencheques	dc	2%	126	2,0 pp	
Totaal van de "non-profit"-takken	O-T + dc	31%	447	7,3 pp	

Noot 1: Totale werkgelegenheid = werknemers + zelfstandigen. Kolom 2 = verandering in miljoenen uren, kolom 3 = bijdrage in percentpunten. Voor een goed begrip van de vierde kolom, zie uitleg in bijlage 1.5.2.

Noot 2: Wat de telling van de dienstencheques betreft, zie bijlage 1.5.3. Gelet op het bijzondere financieringsstatuut ervan (bij benadering: 1/3 door de gebruiker, 2/3 door de overheid) worden ze in een eigen regel geteld.

Bron: INR, dienstencheques: RSZ (niet-gepubliceerde gegevens).

Met deze precisering aangaande de dienstenchequebanen wordt eraan herinnerd dat de categorieën "profit", "non-profit" of "overheid" duidelijk omlind lijken, maar dat er in werkelijkheid wel degelijk sprake is van onderlinge "poreusheid". Zoals wordt opgemerkt door de EGCW¹⁶⁵, kan een component van de categorie "overheid" of "non-profit" immers in de "profit"-marktdiensten terug te vinden zijn. Dat is meer bepaald het geval voor de takken E: "Distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering", H: "Vervoer en opslag", JA: "Uitgeverijen, audiovisuele diensten en uitzendingen" en MB: "Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied". Aangezien bovendien de organisatie van sommige diensten verschilt van het ene tot het ander land, is het mogelijk dat eenzelfde activiteit in een land als "overheidsdienst" wordt beschouwd en in een ander land als "non-profit-marktdienst".

¹⁶⁴ Zie bijlage 1.5.3 voor de gebruikte methodologie om de dienstenchequebanen te ramen.

¹⁶⁵ Zie Expertengroep Concurrentievermogen en Werkgelegenheid, 2013, blz. 3

In bijlage 6.4.3, vindt de geïnteresseerde lezer ook Tabel 6-25, die de ontwikkelingen in personen (en niet langer in arbeidsuren) voor België weergeeft. Tabel 6-23 in bijlage 6.4.2 verstrekt de gegevens in een internationale vergelijking. De tendensen binnen de hierboven beschreven takken zijn identiek, maar de resultaten hebben een veel minder grote reikwijdte, aangezien de arbeidsduur heel wat sterker is verminderd in de landen waar het werkgelegenheidsvolume een slappe groei kende (zoals Duitsland en Frankrijk).

Een ontwikkeling ten voordele van de hooggeschoolden

Deze verschuiving in de structuur gaat gepaard met een wijziging van de kwalificatie van de werknemers. In 1999 (het eerste jaar waarin gegevens beschikbaar waren) waren de gezamenlijke banen immers als volgt verdeeld: 34% voor personen met hoogstens een diploma van het lager secundair onderwijs (hieronder "laaggeschoolden" genoemd), de helft (53%) voor personen met een diploma van het hoger secundair onderwijs (of ieder ander diploma van postsecundair onderwijs dat niet als hoger onderwijs wordt beschouwd, hieronder "gemiddeld geschoolden" genoemd) en 12% voor personen met een diploma van het hoger onderwijs van het korte of van het lange type ("hooggeschoolden"). In 2012 bedroegen die percentages resp. 24% (laaggeschoolden), 59% (gemiddeld geschoolden) en 18% (hooggeschoolden).

Zoals blijkt uit Tabel 6-26 en Tabel 6-27 in bijlage 6.4.4, werken de laaggeschoolde werknemers verhoudingsgewijs meer in de industrie, in de bouwnijverheid en in dienstenchequesbanen, terwijl de hooggeschoolde werknemers meer te vinden zijn in de non-profit-marktdiensten en in de overheidssector.

Bij de analyse van de werkgelegenheidsontwikkeling naar kwalificatieniveau springt één element in het oog: in nettoterminen¹⁶⁶ zijn de gezamenlijke arbeidsplaatsen die werden vernietigd banen voor laaggeschoolden, terwijl de banen voor gemiddeld geschoolden en hooggeschoolden zijn gestegen¹⁶⁷. De werkgelegenheid voor laaggeschoolden krimpt in alle takken, met uitzondering van de dienstencheques. De verliezen zijn het grootst in de industrietakken en in de profit-marktdiensten: ze bedragen resp. zowat 132.000 banen (d.i. bijna de helft van de werkgelegenheid voor laaggeschoolden van de sector) en 128.000 banen.

¹⁶⁶ De reflectie "in nettoterminen" betekent dat geen rekening wordt gehouden met de stromen (zie ook hierboven). Een negatief cijfer betekent bijgevolg dat het aantal vernietigde jobs hoger lag dan het aantal gecreëerde banen, en vice versa. Dat betekent niet dat bv. geen enkele laaggekwalificeerde job werd gecreëerd.

¹⁶⁷ De EU-Klems-gegevens zijn niet beschikbaar voor het jaar 2013. De gegevens van de EAK geven voor dat laatste jaar een identieke tendens aan, met een groei van 0,2% van de werkgelegenheid voor hooggeschoolden en van 2,3% voor de gemiddeld geschoolden en een inkrimping van 4,5% van de werkgelegenheid voor laaggeschoolden.

Tabel 4-4: Werkgelegenheidsontwikkeling naar kwalificatieniveau, 1999-2012

		Laaggeschoolden			Gemiddeld geschoolden			Hooggeschoolden		
		1999	2012	ver. 99-12	1999	2012	ver. 99-12	1999	2012	ver. 99-12
Primaire sector	AB	54.837	28.592	-26.245	30.417	31.177	760	1.556	2.757	1.201
Industrie	C	285.202	153.593	-131.609	306.843	315.351	8.508	54.822	64.862	10.040
"Profit"-marktdiensten (excl. dienstencheques)	D-N (excl. dc)	728.160	573.020	-155.139	1.051.527	1.319.043	267.516	236.550	423.046	186.496
Waarvan: Elektriciteit, water	DE	13.470	11.436	-2.034	21.638	26.174	4.536	4.341	8.623	4.282
Bouwnijverheid	F	135.528	110.479	-25.049	98.361	154.510	56.148	7.801	16.061	8.260
Profit-marktdiensten (excl. D-E-F en dc)	G-N (excl. dc)	579.162	451.105	-128.057	931.528	1.138.360	206.832	224.408	398.363	173.955
Overheidsdiensten + huishoudens	OPT	202.693	143.324	-59.369	445.048	523.381	78.333	113.539	181.261	67.722
"Non-profit"-marktdiensten	Q-S (excl. dc)	118.383	110.552	-7.831	313.641	448.917	135.276	89.601	125.899	36.298
Dienstencheques		0	62.043	62.043	0	43.353	43.353	0	5.198	5.198
Totale economie		1.389.274	1.071.124	-318.151	2.147.476	2.681.222	533.746	496.068	803.022	306.955

Noot: Werkgelegenheid in personen, werknemers + zelfstandigen

Bron: FPB - [EUKLEMS-databank](#) (gebruik van de EAK-informatie voor het kwalificatieniveau en INR voor de werkgelegenheid), gegevens dienstencheques: extractie RSZ voor de NBB (niet-gepubliceerde gegevens). Zie bijlage 1.5.3 voor de methodologie en de uitsplitsing naar tak en naar kwalificatie.

De werkgelegenheid voor gemiddeld geschoolden kende tijdens de beschouwde periode de sterkste groei, met meer dan 530.000 nieuwe banen. Meer dan de helft van die banen werden gecreëerd in de "profit"-marktdiensten (dienstencheques niet inbegrepen). Ook de werkgelegenheid voor hooggeschoolden kende een sterke ontwikkeling, met ruim 300.000 nieuwe banen. Opnieuw is de groei het sterkst in de "profit"-marktdiensten.

Deze gegevens moeten uiteraard voorzichtig worden geïnterpreteerd en daarbij moet met name rekening worden gehouden met de betekenis van de term "kwalificatie". De gebruikte gegevens van de Enquête naar de arbeidskrachten verstrekken ons informatie over het hoogste diploma dat de werknemers hebben behaald. Het idee "kwalificatie" blijft hier dus beperkt tot het begrip "diploma". In bepaalde gevallen kan er een zeer rechtstreeks verband bestaan met het competentieniveau van de werknemer, maar dat verband kan ook zeer zwak zijn. Meer bepaald wordt waargenomen dat de cohorten die de arbeidsmarkt betreden gemiddeld genomen een heel wat hoger diploma hebben dan de oudere cohorten¹⁶⁸. Maar waarschijnlijk zal een groter aantal van de oudere personen vaardigheden hebben verworven op de werkplek, maar werden die competenties niet door een diploma gevalideerd. Het daadwerkelijke verschil in competenties valt dus moeilijk in te schatten.

Deze vaststelling gaat gepaard met een trendmatig toenemend belang van het diploma: steeds meer jongeren behalen een diploma van het hoger onderwijs¹⁶⁹, en zo te zien kan men steeds minder om dit "signaal" heen. Mogelijk gaat die "massale" verwerving van diploma's gepaard met een verandering van de "waarde" van die diploma's, bv. omdat steeds hogere diplomಾನiveaus worden vereist, of wegens een watervalmechanisme van opeenvolgende dekwalificaties¹⁷⁰. Die verschillende elementen maken vergelijken in de tijd bijgevolg complexer.

¹⁶⁸ In 2013 was volgens de EAK-gegevens 19% van de personen van 25 tot 39 jaar (of ze nu werkten, werkloos of inactief waren) laaggeschoold. Van de 50- tot 64-jarigen was dat 38%. Voorts heeft 43% van de 25- tot 39-jarigen een diploma van het hoger onderwijs, terwijl dat voor slechts 28% van de 50- tot 64-jarigen het geval is.

¹⁶⁹ Van 1992 tot 2013 groeide hun aandeel in de 25- tot 39-jarigen van 27% tot 43%.

¹⁷⁰ Het begrip "opeenvolgende dekwalificaties" verwijst naar een situatie waarin de arbeidsvraag kleiner is dan het aanbod, waardoor hooggeschoolden banen aannemen waarvoor ze overgekwalificeerd zijn. Jobs waarvoor gemiddeld hoge kwalificaties vereist zijn, dreigen bijgevolg te worden ingenomen door hooggeschoolde werknemers, waardoor de gemiddeld geschoolde werknemers op hun beurt jobs moeten aannemen waarvoor nog lagere kwalificaties vereist zijn. Dit mechanisme is uiteraard schadelijk voor de laagst geschoolden, die de toegang tot werk ontzegd dreigen te zien. Zie bv. Dejemeppe, Cockx en Van der Linden, 2002.

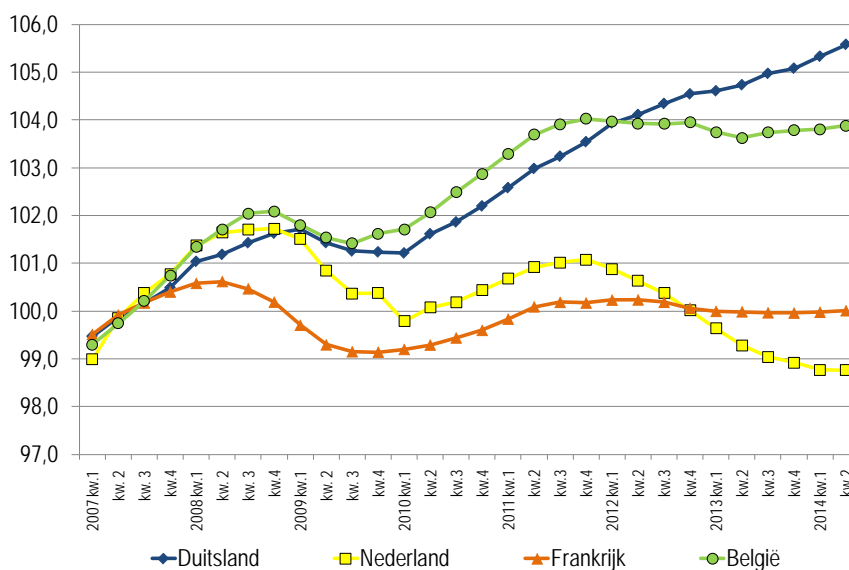
4.1.2 Sinds 2007

Wanneer we focussen op de recentere periode, d.w.z. vanaf 2007, dan stellen we vast dat de Belgische werkgelegenheid de economische en financiële crisis relatief goed heeft weerstaan en zich in 2010 en 2011 vrij snel heeft hersteld. Deze verbetering was echter van korte duur, aangezien de werkgelegenheid sinds het derde kwartaal van 2011 weer stagneerde en zelfs lichtjes verslechterde. Volgens de jaarlijkse nationale rekeningen nam de werkgelegenheid 0,2% toe (d.i. + 9.400 personen) in 2012 en kende ze een inkrimping van 0,3% (d.i. -12.500 personen) in 2013. Volgens de Nationale Bank (zie NBB 2014, blz. 88) "werden [in 2013] netto zelfs iets meer banen vernietigd dan tijdens de grote recessie, ondanks een veel minder krachtige afname van de bedrijvigheid. De mechanismen inzake labour hoarding vervulden hun bufferrol immers niet meer in dezelfde mate als in 2008 en 2009". Ter verklaring van dit verschijnsel voert de NBB de lange duur van de crisis en het aarzelende herstel daarna aan, die "de weerbaarheid van de ondernemingen aantastten, waardoor een aanpassing van het personeelsbestand onvermijdelijk werd". Het feit dat men moeilijker gebruik kon maken van tijdelijke werkloosheid (om economische redenen) zou eveneens een impact hebben gehad¹⁷¹. De Nationale Bank herinnert er ook aan dat verschillende herstructureringsprogramma's, die eerder ten uitvoer waren gelegd, pas in 2013 hun effecten te zien gaven. Ten slotte haalt de Bank het feit aan dat verschillende tijdens de crisis genomen werkgelegenheidsmaatregelen ten einde lopen (bv. het win-winplan).

Volgens de vooruitzichten van het Federaal Planbureau (zie FPB, blz. 69) zal de werkgelegenheid in 2014 allicht opnieuw met lichte winst afsluiten (+0,3%). Dit jaar zou de werkgelegenheid blijven krimpen in de secundaire takken (industrie) en in sommige tertiaire takken (bouwnijverheid, vervoer en communicatie, handel en horeca, krediet en verzekeringen). Het FPB rekent echter op een groei van de werkgelegenheid in de "overige marktdiensten" (wetenschappelijke en technische activiteiten, administratieve en ondersteunende diensten aan ondernemingen). Wat de quartaire takken betreft, wijst het FPB op een werkgelegenheidstoename in de takken gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening en in het onderwijs, maar op een verslechtering van de werkgelegenheid in de overheidsadministratie.

¹⁷¹ Sinds 1 augustus 2013 is een responsabiliseringsbijdrage van kracht wanneer tijdens de referteperiode (van een jaar) langer dan 110 dagen per werknemer gebruik wordt gemaakt van tijdelijke werkloosheid om economische redenen. De bijdrage wordt zo berekend dat ze stijgt naarmate de waargenomen dagen overschrijding toenemen. In de RVA-gegevens wordt inderdaad waargenomen dat het aantal dagen tijdelijke werkloosheid vanaf augustus 2013 elke maand lager is dan wat dezelfde maand van het jaar voordien was vastgesteld.

Grafiek 4-2: Werkgelegenheidsontwikkeling, personen, 2007 = 100

Noot: Methodologie ESR2010 voor alle landen, met uitzondering van België
 Bron: driemaandelijks nationale boekhoudingen, september 2014 ([DESTATIS](#), [CBS](#), [INSEE](#) en [NBB](#))

Wat de ontwikkelingen in de buurlanden betreft, wordt vastgesteld dat de werkgelegenheid tijdens de volledige periode in Duitsland het sterkst is toegenomen. Eerst kende ze tijdens de crisis slechts een lichte inkrimping, maar sindsdien is ze ook onophoudelijk blijven toenemen.

In Frankrijk blijft de werkgelegenheid sinds het einde van de crisis (begin 2011) net als in België zo goed als stabiel, maar de werkgelegenheid haalt slechts het peil dat in 2007 werd waargenomen. Tot slot lijkt de situatie bijzonder kritiek in Nederland, waar tijdens de recentste periode (de negen laatste kwartalen) een forse verslechtering van de werkgelegenheid werd waargenomen. De werkloosheidsgraad is er overigens sterk gestegen, nl. van 4,7% in 2012 tot 6,2% in 2013 (zie boordtabel).

De gegevens in volume (zie bijlage 1.5.5) geven een gelijkaardige tendens te zien, waar echter twee elementen kunnen worden uitgelicht:

Het eerste element is het belangrijke "buffereffect" dat de arbeidsduur tijdens de crisis heeft gespeeld in Duitsland (en in mindere mate ook in België).

Het tweede element is de kennelijk meer structurele tendens tot verkorting van de arbeidsduur in de gezamenlijke landen. Aangezien de werkgelegenheid (in personen) in Frankrijk en in Nederland echter amper standhield, wordt in die twee landen bij het begin van 2014 een lager niveau van gewerkte uren vastgesteld dan het gemiddelde van 2007.

Tijdens deze periode bevestigen de gegevens naar bedrijfstak de hierboven uiteengezette structurele tendens, t.w. een toenemende tertiarisering van de economie en een aanzienlijk aandeel van de "non-profit"-marktdiensten in de werkgelegenheidscreatie. Internationaal vergeleken is België echter het enige land waarin het werkgelegenheidsvolume in de "profit"-marktdiensten tijdens die crisisperiode

kon standhouden (+0,4%), want in de drie andere buurlanden kende dat volume een inkrimping (-0,1% in Duitsland, -1,5% in Frankrijk en -3,2% in Nederland)¹⁷².

Tabel 4-5: Werkgelegenheidsontwikkeling in België, arbeidsvolume, 2007-2013, naar bedrijfstak

		2007	2007-2013		
Totale economie		6.914			
Totale ontwikkeling:			245,5	3,6%	
		Aandeel werkg.	Verandering	Bijdrage	Aand. van de ver.
Waarvan: Sectoren met inkrimping			-167	-2,4 pp	100%
Primaire sector	A-B	3%	-39	-0,6 pp	24%
Industrie	C	14%	-127	-1,8 pp	76%
Sectoren met groei			412	6,0 pp	100%
"Profit"-marktdiensten (excl. dienstencheques)	D-N (excl. dc)	53%	195	2,8 pp	47%
Waarvan: Elektriciteit, water	DE	1%	6	0,1 pp	1%
Bouwnijverheid	F	6%	25	0,4 pp	6%
Profit-marktdiensten (excl. dienstencheques)	G-N (excl. dc)	46%	164	2,4 pp	40%
"Non-profit"-marktdiensten (excl. dienstencheques)	Q-S (excl. dc)	13%	107	1,5 pp	26%
Dienstencheques		1%	82	1,2 pp	20%
Overheidsdiensten + huishoudens	O-P-T	17%	29	0,4 pp	7%
Totaal van de "profit"-takken	A-N, excl. dc	70%	28	0,4 pp	
Dienstencheques	dc	1%	82	1,2 pp	
Totaal van de "non-profit"-takken	O-T, excl. dc	30%	136	2,0 pp	

Noot 1: Totale werkgelegenheid = werknemers + zelfstandigen. Kolom 2 = verandering in miljoenen uren, kolom 3 = bijdrage in procentpunten. Zie de uitleg in bijlage 1.5.2 voor de lezing van de vierde kolom.

Noot 2: Zie bijlage 1.5.3 wat de telling van de dienstencheques betreft. Gelet op hun bijzondere financieringsstatuut (bij benadering 1/3 door de gebruiker en 2/3 door de overheid) worden ze in een eigen regel geboekt.

Bron: [INR](#), dienstencheques: RSZ (niet-gepubliceerde gegevens)

4.2 Werkloosheid en doelgroepen

Of men nu de administratieve of de enquêtegegevens in beschouwing neemt, de bovenvermelde ontwikkelingen van de werkgelegenheid (en van de overige aggregaten op de arbeidsmarkt) resulteerden in België in 2013 in een stijging van het aantal werklozen, alsook van de werkloosheidsgraad. Volgens de Enquête naar de arbeidskrachten steeg de werkloosheidsgraad bij de beroepsbevolking van 20 tot 64 jaar van 7,4% in 2012 tot 8,3% in 2013. Hij lag in 2013 dus heel wat hoger dan het niveau dat voor de crisis werd vastgesteld, t.w. 7,2% in 2007 en 6,8% in 2008¹⁷³. Volgens de gegevens van de RVA steeg het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen (met of zonder bedrijfstoelag, al dan niet werkzoekend) in 2013 gemiddeld met iets meer dan 5.000 eenheden, waarmee het uitkwam op iets meer dan 650.000 personen op jaarbasis¹⁷⁴.

¹⁷² Aangezien de arbeidsduur in de marktdiensten echter fors is verminderd in Duitsland en daarentegen sterk is gegroeid in België, verschilt de vaststelling enigszins als men kijkt naar het aantal werkende personen (nog steeds in de "profit"-takken): in dat geval is dat aantal tijdens de periode 2007-2013 gestegen in Duitsland (+3,2%) en gedaald in de drie andere landen (-0,3% in België, -0,8% in Frankrijk en -3% in Nederland).

¹⁷³ De breuk in de reeks die plaatsvond in 2011 had de neiging om het aantal als werkloos beschouwde personen te doen dalen. De hier geponeerde stelling blijft dus kloppen, zelfs als men rekening houdt met de breuk in de reeks.

¹⁷⁴ Het aantal personen die in de RVA worden geboekt als uitkeringsgerechtigde volledig werkloze hangt, in tegenstelling tot de EAK-gegevens, af van de vastgestelde regels om een werkloosheidsuitkering te ontvangen. Dat cijfer wordt dus beïnvloed door de gezamenlijke hervormingen die vanaf 2012 werden ingevoerd. Met name om de verschuiving tussen de statuten "niet-werkzoekende" en "werkzoekende" voor de oudere werklozen te vermijden, werd hier het totaal in beschouwing genomen. Het verslag van de RVA (blz. 175) beschrijft uitvoerig de effecten, maar zo te zien is de impact klein

In de buurlanden is de situatie het meest verslechterd in Nederland, waar de werkloosheidsgraad (EAK, 20-64 jaar) steeg van 4,7% in 2012 tot 6,2% in 2013¹⁷⁵. Internationaal vergeleken blijft dat percentage echter relatief laag, aangezien de werkloosheidsgraad van de EU15 uitkwam op 10,7%. In Frankrijk blijft het stabiel op 9,9% en in Duitsland loopt het terug van 5,5% tot 5,3%.

In België vestigen de gegevens de aandacht op de jongeren, die hun werkloosheidsgraad het sterkst zagen stijgen: bij de jongeren van 20 tot 24 jaar steeg hij van 18,4% in 2012 tot 22,4% in 2013¹⁷⁶. Die graad is de hoogste sinds 1996 en ligt in 2013 3,2 maal hoger dan bij de 25- tot 64-jarigen. Zoals blijkt uit Tabel 1-6, is de werkloosheidsgraad van de laaggeschoolde jongeren in ons land bijzonder hoog en bedraagt hij het dubbele van de werkloosheidsgraad bij de gemiddeld geschoolde jongeren. In de EU-28 ligt die 1,75 maal zo hoog.

Als nieuwkomers op de arbeidsmarkt zijn de jongeren gevoeliger voor de conjunctuur: zij zijn als eersten het slachtoffer van het kleinere aantal aanwervingen, werken vaker in tijdelijke jobs (zie hieronder) en kunnen niet terugvallen op een stevig menselijk kapitaal (dat wordt verworven door opeenvolgende werkervaringen) om hun beroepstraject veilig te stellen.

Naast de huidige moeilijkheden die deze werkloosheidsstijging teweegbrengt, roept ze ook vragen op over toekomstige problemen. De literatuur lijkt immers aan te tonen dat de gevolgen van een werkloosheidsperiode (nl. een hoger risico om vervolgens nog andere perioden van werkloosheid en loonverlies te moeten ondergaan) groter zijn naarmate het publiek jonger is. Deze effecten houden verband met het verlies aan menselijk kapitaal, met het feit dat men geen opleiding op de werkplek kan volgen, of met het gegeven negatieve signaaleffect.

wat het aantal personen betreft die in de gezamenlijke categorieën zijn ingeschreven (er wordt een zeer lichte impact van de hervorming van de inschakelingstijd waargenomen).

¹⁷⁵ Ter herinnering: de gezamenlijke EAK-gegevens bevatten in 2013 een breuk in de reeks voor Frankrijk en Nederland, omdat de methodologie voor de gegevensverzameling werd gewijzigd (zie boordtabel). De verschillende beschikbare indicatoren bevestigen evenwel een aanzienlijke stijging van de werkloosheid in Nederland.

¹⁷⁶ Wat de andere landen betreft, is de werkloosheidsgraad bij de 20- tot 24-jarigen eveneens fors gestegen in Nederland, nl. van 7,1% tot 8,8%. In Frankrijk en in Duitsland, daarentegen, bleef hij zo goed als stabiel (+0,2 pp in Frankrijk, -0,1 pp in Duitsland).

Tabel 4-6: Jongeren, arbeidsmarkt en inschakeling: verschillende indicatoren

	leeftijd	jaar	DE	NL	FR	EU-28	BE
Werkloosheidsgraad	20-24 jaar	2007	11,4%	3,8%	17,2%	13,9%	17,1%
		2013	7,7%	8,8% ¹	22,0% ¹	22,0%	22,4%
Waarvan: laaggeschoolden			14,8%	13,5% ¹	38,6% ¹	33,7%	41,2%
gemiddeld geschoolden			5,7%	8% ¹	20,7% ¹	19,2%	18,4%
hooggeschoolden			3,7%	6,3% ¹	15,3% ¹	18,8%	18,1%
In verhouding tot de 25-64-jarigen	20-24 jaar	2007	1,4	1,4	2,6	2,2	2,7
		2013	1,5	1,5 ¹	2,6 ¹	2,3	3,2
Jonge werklozen, in verhouding tot de jongerer	20-24 jaar	2007	8,1%	3,16%	10,5%	8,8%	10,0%
		2013	5,4%	6,9% ¹	13,2% ¹	13,5%	11,7%
NEET-graad ²	18-24 jaar	2007	12,6%	4,70%	13,7%	14,1%	14,4%
		2013	8,8%	6,7%	14,6% ¹	17,0%	16,0%
Waarvan: laaggeschoolden		2013	5,2%	3,3%	5,9% ¹	7,0%	6,9%
gemiddeld en hooggeschoolden		2013	3,6%	2,9%	8,7% ¹	9,9%	9,1%
Jonge schoolverlaters ³	18-24 jaar	2012	9,9%	9,20%	9,7% ¹	12,0%	11,0%
Aandeel werknemers met tijdelijke overeenkorr	15-24 jaar	2013	52,8%	53,1% ¹	58,6% ¹	42,7%	32,8%
	25-64 jaar	2013	8,4%	13,6% ¹	12,3% ¹	10,7%	6,1%

1 : Voorlopige gegevens

2 : NEET betekent Not in Education, Employment or Training

3 : Jongeren zonder diploma van het hoger secundair onderwijs die noch school lopen, noch een opleiding volgen

Bron: Eurostat ([EAK](#) en [structurele indicatoren](#))

Tabel 4-6 bundelt enkele sleutelindicatoren m.b.t. de arbeidsmarkt en de inschakeling van jongeren. Afgezien van de hierboven besproken werkloosheidsgraden kan men daarin lezen dat er in 2013 nog een niet te verwaarlozen deel van de jongeren bestaat (in de tabel "jonge schoolverlaters" genoemd) die wegens hun kwalificatie moeilijk op de arbeidsmarkt ingeschakeld kunnen worden: 11% van de jongeren van 18 tot 24 jaar heeft geen diploma van het hoger secundair onderwijs en bevindt zich niet meer in het onderwijscircuit (hetzij in het initieel onderwijs, hetzij in een opleiding). Die 11% loopt dus een groot risico om zeer moeilijk duurzaam aan werk te geraken. Voorts wordt vastgesteld dat 16% van de 18- tot 24-jarigen in zekere zin heeft "afgehaakt" op de arbeidsmarkt: ze gaan niet naar school, volgen geen opleiding en hebben geen baan (NEET).

Die laatste twee indicatoren werden als een prioriteit vastgelegd in de EU 2020-strategie, die een aandeel van 10% jonge voortijdige schoolverlaters als doelstelling oplegde. In België werd daar een nationale doelstelling aan toegevoegd, nl. een NEET-graad van 8,2% voor de 15- tot 24-jarigen (zie hieronder).

Om de inschakeling van de jongeren op de arbeidsmarkt te ondersteunen, werden verschillende maatregelen genomen. De meest in het oog springende is de invoering van het Europese beginsel van de "Jongerengarantie". Die garantie houdt in dat jongeren een kwaliteitsvolle baan, een voortgezette opleiding, een leerervaring of een stage aangeboden krijgen binnen de vier maanden nadat ze hun baan hebben verloren of uit het formeel onderwijs zijn gestapt. Gelet op de regionalisering van de beleidsmaatregelen m.b.t. de doelgroepen wordt die garantie op het niveau van de gewesten ontwikkeld. Als elk gewest zijn criteria en zijn eigen werking heeft bepaald, krijgen we dus een gemeenschappelijke sokkel, nl. de verbintenis om jongeren te begeleiden in de zoektocht naar werk, de invoering van overgangsstages en de opening van specifieke contracten (zie Hoofdstuk 2 voor meer details over die maatregelen). Het ACTIVA-plan werd eveneens uitgebreid (zowel wat het aspect over de activering van de uitkeringen als wat de verlaging van de sociale werkgeversbijdragen betreft) en is sinds 1 januari 2014 toegankelijk voor jongeren tot 30 jaar en voor werklozen (die een uitkering ontvangen, wat de activering van de uitkeringen betreft) die sinds minstens 6 maanden werk zoeken (i.p.v. 12 maanden, zie ook Hoofdstuk 2). Net als de Jongerengarantie werd ook die bevoegdheid sinds

1 juli 2014 naar de gewesten overgeheveld; het is dus mogelijk dat de modaliteiten in de nabije toekomst door elk van die gewesten worden herzien.

Tot slot mag deze focus op de inschakeling van de jongeren niet doen vergeten dat andere groepen van burgers zich eveneens moeilijker op de arbeidsmarkt kunnen inschakelen. Zoals blijkt uit de boordtabel, gaat het met name om de niet-Europese burgers, bij wie de werkloosheidsgraad meer dan vier keer hoger ligt dan bij de Belgische burgers¹⁷⁷. Die verhouding is een van de slechtste die op Europees niveau wordt vastgesteld. Zoals hierboven al werd aangehaald, speelt het kwalificatieniveau ook een niet te verwaarlozen rol, aangezien de werkloosheidsgraad van de laaggeschoolden bijna tweemaal zo hoog is als die van de ganse bevolking.

4.3 Een werkgelegenheidsgraad die nog ver van de EU 2020-doelstelling verwijderd is

Tot besluit van dit hoofdstuk herinneren we eraan dat Europa in 2010 de EU 2020-strategie invoerde, met als doel een "slimme, duurzame en inclusieve economie" te ontwikkelen. Drie van de vastgestelde doelstellingen hebben betrekking op de arbeidsmarkt en hebben als doel de inschakeling op de arbeidsmarkt en de kwalificatie (meer bepaald van de jongeren) te verhogen¹⁷⁸.

Met een werkgelegenheidsgraad van 67,2% in 2013 scoort België nog ruim onder de doelstelling van 73,2% die het zichzelf voor 2020 oplegde. Volgens de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (zie Verslag 2014, blz. 36) zal die doelstelling niet kunnen worden bereikt: "Het aantal banen waarmee de nationale doelstelling overeenstemt, kan worden berekend door deze toe te passen op de verwachte bevolking in 2020, zoals deze werd vastgesteld door het Federaal Planbureau. Gerelateerd aan de tewerkstellingscijfers die overeenstemmen met de huidige werkgelegenheidsgraad van 67,2%, geeft die raming weer hoeveel banen moeten worden gecreëerd om de doelstelling te bereiken, namelijk zowat 420.000 tegen 2020. Dat zou dus neerkomen op een gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidscreatie van ongeveer 60.000 banen vanaf 2014. Dit is een uiterst ambitieuze doelstelling, omdat volgens de nationale rekeningen de gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidscreatie 37.000 bedroeg tussen 1995 en 2013 (45.000 tussen 1995 en 2008), of heel wat minder dan de banencreatie die noodzakelijk is om de doelstelling voor 2020 te verwezenlijken. Evenzo mag, volgens de in april jl. door het Federaal Planbureau gepubliceerde vooruitzichten, tussen 2014 en 2019 (bij ongewijzigd beleid) slechts een stijging met 175.000 banen worden verwacht" .

¹⁷⁷ Opgemerkt moet worden dat deze groep van burgers gemiddeld genomen ook lager geschoold is. Zoals de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid in zijn verslag van 2007 opmerkt (zie HRW 2007, blz. 187), was zowat één van de twee onderdanen van een niet-Europees land in 2005 laaggeschoold. Bij de Belgen bedroeg dat aandeel iets meer dan een derde. Maar er blijkt ook dat de niet-Europese burgers op een specifieke moeilijkheid stuiten, nl. dat hun werkloosheidsgraad ook bij gelijk kwalificatieniveau nog steeds hoger is (zie bv. HRW 2013, blz. 122 of het Technisch verslag van de CRB 2008, blz. 68).

¹⁷⁸ In bijlage 1.5.6 vindt de geïnteresseerde lezer alle vastgelegde doelstellingen, alsook de in 2013 waargenomen verwezenlijkingen voor België en de drie buurlanden.

Bronvermelding

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2008), *Technisch verslag van het secretariaat over de maximale beschikbare marges voor de loonkostenontwikkeling*, november 2008, 207 blz.

DEJEMEPPE, M., B. COCKX, B. VAN DER LINDEN, "Déqualification en cascade ou inadéquation des qualifications en Belgique" (hoofdstuk 11), in *Capital humain et dualisme sur le marché du travail*, blz. 219-238.

EXPERTENGROEP "CONCURRENTIEVERMOGEN EN WERKGELEGENHEID" - EGCW (2013), *Arbeidskosten, loonsubsidies, arbeidsproductiviteit en opleidingsinspanningen van ondernemingen*, Verslag aan de regering, juli 2013.

FEDERAAL PLANBUREAU (2014a), *Demografische vooruitzichten 2013-2060*, april 2014, 59 blz.

FEDERAAL PLANBUREAU (2014b), *Economische vooruitzichten 2014-2019*, mei 2014, 172 blz.

HOGE RAAD VOOR DE WERKGELEGENHEID (2007) : *Verslag 2007*, fod WASO, 233 blz.

HOGE RAAD VOOR DE WERKGELEGENHEID (2014) : *Verslag 2014*, fod WASO, juni 2014, 150 blz.

HOGE RAAD VAN FINANCIEN, STUDIECOMMISSIE VOOR DE VERGRIJZING (2014), *Jaarverslag*, juli 2014, 75 blz.

IDEA CONSULT (2012), *Evaluatie van het stelsel van de dienstencheques voor buurtdiensten en -banen 2011*, Finaal eindrapport, Brussel, juli 2012, 194 blz.

KORNER T. and K. PUCH (2012), "Measuring Marginal Employment in Surveys and Registers", *DESTATIS, Statistics and sciences*, jg. 20, 144 blz.

RVA, 2014, *Jaarverslag: de RVA 2013, volume 2: indicatoren van de arbeidsmarkt en evolutie van de uitkeringen*, 250 blz.

De loonkloof tussen vrouwen en mannen

Achtergrond

De kwestie van het loonverschil tussen vrouwen en mannen is een kwestie die de sociale gesprekspartners in België al lang bezighoudt.

De politieke sfeer toont ook bezorgdheid over deze problematiek. In 2002 werd het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen (hierna IGVM) opgericht. Het publiceert elk jaar een rapport over de loonkloof.

Op 22 april 2012 werd een nieuwe wet goedgekeurd die in een reeks acties voorziet die ondernomen moeten worden in het kader van het sociaal overleg. Deze wet beoogt immers ervoor te zorgen "dat de verloningsverschillen (...) tussen mannen en vrouwen een vast thema worden van het sociaal overleg" (zie de memorie van toelichting). Ze legt bijgevolg diverse maatregelen vast die zowel op het niveau van de ondernemingen, de sectoren als de interprofessionele onderhandelingen moeten worden genomen.

Dit hoofdstuk is het resultaat van deze wet. Nog op interprofessioneel niveau legt het interprofessioneel akkoord "ook maatregelen vast in het kader van de bestrijding van de loonkloof tussen mannen en vrouwen, in het bijzonder door de functieclassificatiesystemen genderneutraal te maken" (artikel 3). Dit hoofdstuk zal dus elke twee jaar worden geactualiseerd (zie de wet van 12 juli 2013¹⁷⁹).

Op sectoraal niveau voorziet de wet van 2012 in een grondige analyse van de genderneutraliteit van de functieclassificaties. Deze analyse is aan de gang bij de fod Werkgelegenheid, in samenwerking met deskundigen van de Hoge Universiteit Brussel. Zodra alle paritaire comités geanalyseerd zijn, zal een gepersonaliseerde feedback worden gegeven aan elk paritair comité. Vervolgens zal een procedure worden opgezet voor de paritaire comités waarvoor een negatief advies werd uitgebracht, met uiteindelijk een risico op een sanctie via de publicatie van een "rode lijst" indien de noodzakelijke veranderingen niet binnen de voorziene termijnen (2 jaar + 3 maanden voor een rechtvaardiging) worden ingevoerd.

Op ondernemingsniveau legt de wet van 22 april 2012 aan de ondernemingen met meer dan 50 werknemers een analyse en overleg over dit thema op en creëert ze een (niet verplichte) functie van specifieke bemiddelaar.

Inzicht in het fenomeen: de cijfers

Wanneer men naar het loonverschil tussen vrouwen en mannen kijkt, bestaan er een heleboel cijfers en verschillende berekeningsmethoden en is het niet altijd gemakkelijk ze te interpreteren of de onderliggende mechanismen te begrijpen.

Allereerst moet worden opgemerkt dat we ons in deze tekst richten op de loonkloof en niet op de inkomenskloof. Er wordt dus geen rekening gehouden met verschillen voor andere vormen van

¹⁷⁹ Wet van 12 juli 2013 tot wijziging van de wetgeving met betrekking tot de bestrijding van de loonkloof tussen mannen en vrouwen.

inkomsten (zoals de inkomsten van uitkeringsgerechtigden, de inkomsten uit kapitaal of die van zelfstandigen¹⁸⁰).

Een eerste beschikbaar cijfer is de niet-gecorrigeerde loonkloof, dat wil zeggen het verschil tussen het gemiddelde jaarloon van mannen en dat van vrouwen in verhouding tot het gemiddelde jaarloon van mannen.

Dit cijfer is, in zekere zin, het ruimste dat we kunnen vinden, want:

- Het heeft betrekking op de hele economie en op alle loontrekkers.
- Het begrip 'loon' beperkt zich niet tot het maandloon, het omvat ook alle jaarlijkse premies (zoals de 13e maand, het dubbel vakantiegeld enz., zie de definities in Tabel 0-3 in de bijlage).
- Het bekijkt het gemiddelde loon van vrouwen en mannen, ongeacht hun arbeidstijd, hun sector, hun functie...

Dit eerste cijfer geeft dus een beeld van het verschil tussen wat een man en een vrouw gemiddeld in een jaar verdienen.

Maar, zoals we weten, bestaan er veel verschillen tussen het "gemiddelde" werk van vrouwen en dat van mannen. Vrouwen werken immers veel vaker deeltijds. Hoewel men vragen kan hebben bij het feit dat vooral vrouwen deeltijds werken (we komen hier later op terug), is het nuttig het gemiddelde uurloon van vrouwen en mannen te vergelijken om rekening te houden met de genderverschillen inzake arbeidstijd. Door de uurlonen te vergelijken wordt de impact van de arbeidstijd immers geannuleerd¹⁸¹. Dit tweede cijfer (de uurloonkloof) is dus beperkter dan het eerste: het heeft nog steeds betrekking op de hele economie en op alle loontrekkers (met uitsluiting dus van de zelfstandigen), maar het houdt geen rekening met de jaarlijkse premies¹⁸² en bekijkt het loonverschil per uur en niet per jaar.

In België ontwikkelen deze twee indicatoren zich sinds 2007 als volgt:

Tabel 5-1: Jaar- en uurloonkloof, België, 2007-2013

Jaarloonkloof							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
volgens IGVM	24%	23%	23%	23%	22%		
Uurloonkloof							
volgens IGVM	12%	11%	11%	10%	10%		
volgens Eurostat	10,1%	10,2%	10,1%	10,2%	10,2%	10,0%	9,8%

Bronnen: IGVM, rapport 2014, blz. 6 en Eurostat, [Indicatoren van het sociaal beleid en de werkgelegenheid](#)

In 2011 verdienen de vrouwen gemiddeld 22% per jaar minder dan de mannen. Het verschil per uur bedroeg daarentegen 10%. Iets meer dan de helft van het verschil in jaarloon is dus toe te schrijven

¹⁸⁰ Voor inkomensongelijkheden, zie bijvoorbeeld het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, 2011

¹⁸¹ Preciezer gezegd: men annuleert het effect van het "aantal uren", maar niet het feit dat, in het algemeen, de uurlonen van deeltijdse werknemers lager zijn dan die van voltijdse werknemers (voor beide geslachten). Dit effect kan daarentegen in aanmerking worden genomen in een econometrische ontleding van het uurloon van het type "Oaxaca-Blinder", met behulp van een dummy voltijds/deeltijds werk (zie verder).

¹⁸² Voor meer informatie over de definitie van de variabele "loon", zie Tabel 0-3 in de bijlage

aan verschillen in de arbeidstijd, maar er blijft een verschil van 10%. Sinds 2007 wordt de (vooral jaarlijkse) loonkloof wel iets kleiner.

Zoals hierboven werd vermeld, zijn veel cijfers in omloop over de loonkloof tussen mannen en vrouwen, berekend op basis van verschillende gegevens. Voor de uurloonkloof bevat de bovenstaande tabel het cijfer van het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen en dat van Eurostat. Beide cijfers zijn gebaseerd op dezelfde gegevens (de Enquête naar de structuur van de lonen), maar bestrijken enigszins verschillende gebieden (zie Tabel 6-30 in de bijlage 6.4). Ook de berekeningsmethode (met name wat de weging van de eenheden betreft) verschilt enigszins. Daar waar het cijfer dat werd berekend door het IGVM een groter aantal sectoren bestrijkt, heeft het cijfer van Eurostat als voordeel dat het internationaal vergeleken kan worden.

De situatie in België kunnen vergelijken met die in andere landen is immers belangrijk voor de sociale gesprekspartners. De oefening is echter niet gemakkelijk voor de jaarloonkloof, omdat er geen recente en internationaal vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn. In 2010 stelde het Belgische voorzitterschap van de Europese Unie een uitvoerig rapport over de loonkloof op, waaruit bleek dat de jaarloonkloof¹⁸³ in 2006 in België 30% bedroeg. In vergelijking met de drie buurlanden was hij groter dan in Frankrijk (25%), maar kleiner dan in Duitsland (39%) en in Nederland (45%). Hij lag ook onder het Europese gemiddelde (EU24: 32%). Dit rapport werd helaas - nog - niet bijgewerkt met recentere gegevens.

De uurloonkloof, daarentegen, is een structurele indicator van Eurostat en dus beschikbaar voor een internationale vergelijking.

Tabel 5-2: Uurloonkloof, internationale vergelijking, 2007-2013

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Duitsland	22,8%	22,8%	22,6%	22,3%	22,2%	22,4%	21,6%
Nederland	19,3%	18,9%	18,5%	17,8%	17,9%	16,9%	16,0%
Frankrijk	17,3%	16,9%	15,2%	15,6%	15,0%	14,8%	15,2%
EU-27	n.d.	17,3%	17,2%	16,2%	16,5%	16,6%	16,4%
België	10,1%	10,2%	10,1%	10,2%	10,2%	10,0%	9,8%

Bron: Eurostat, [Indicatoren van het sociaal beleid en de werkgelegenheid](#)

We zien dat België de kleinste uurloonkloof heeft, kleiner dan in Frankrijk en Nederland, maar vooral dan in Duitsland.

Om ons inzicht in het fenomeen te verdiepen, kunnen we het effect van andere variabelen, zoals de bedrijfssector, het functieniveau, het opleidingsniveau... analyseren. Als men bv. de lonen "in voorts ongewijzigde omstandigheden" wil vergelijken, wordt gewoonlijk de techniek van de Oaxaca-Blinder-ontleding gebruikt. Het principe is het volgende: men berekent afzonderlijk voor de mannen en voor de vrouwen een loonvergelijking (dit wil zeggen een vergelijking die het loonniveau verklaart met een reeks variabelen (het effect van het opleidingsniveau, van de bedrijfssector, van de functie, van het kwalificatieniveau...)). Men vergelijkt vervolgens het resultaat van de twee vergelijkingen. Het verschil tussen de waargenomen kenmerken (bv. vrouwen werken gemiddeld meer in bepaalde sectoren, functies...) wordt doorgaans beschouwd als het "verklaarde" deel van de vergelijking: het verschil in gemiddeld loon dat verklaard kan worden door een verschil van waarneembare kenmerken. Wat overblijft is het onverklaarde deel: het effect van de variabelen die we niet kunnen waarnemen of van een mogelijke discriminatie.

¹⁸³ Voor de definitie van het waargenomen "loon" en het terrein dat deze berekening beslaat, zie Tabel 0-3 in de bijlage.

Zoals hierboven werd vermeld, publiceert het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen elk jaar een rapport met een groot aantal indicatoren van de loonkloof. Dit rapport bevat met name een Oaxaca-Blinder-ontleding die is gebaseerd op het gemiddelde uurloon van mannen en vrouwen (zie IGVM 2014, blz. 55). Het gebruikt 12 variabelen om de loonverschillen te proberen te verklaren.

Volgens de in 2014 gepubliceerde resultaten (die betrekking hebben op het jaar 2011, zie samenvattende tabel in de bijlage 6.4 (Tabel 6-31)) wordt 49,6% van het verschil tussen het gemiddelde uurloon van vrouwen en dat van mannen¹⁸⁴ verklaard door verschillen in de verdeling van de kenmerken. De overige 50,4% kan niet worden verklaard en is dus toe te schrijven aan niet-waargenomen variabelen of aan discriminatie.

Volgens het IGVM kan bijna de helft (49,9%) van het verklaarde deel worden toegeschreven aan "professionele kenmerken met betrekking tot de werkplek" (beroep, sector, soort overeenkomst (onbepaalde duur of tijdelijk), arbeidstijd (dummy-variabele voltijds - deeltijds), arbeidsregio, openbare of privésector). 25,2% is toe te schrijven aan "individuele kenmerken van de werknemer" (kwalificatieniveau, beroepservaring en anciënniteit) en 24,9% aan "persoonlijke kenmerken van de werknemer die niet direct gerelateerd zijn aan het werk" (zoals burgerlijke staat, aan- of afwezigheid van kinderen, nationaliteit).

De door het IGVM gepubliceerde berekening brengt aan het licht dat de effecten van de variabelen vrij dicht bij elkaar liggen: tussen 5% (voor de burgerlijke staat) en 10,5% (voor de aan- of afwezigheid van kinderen). We kunnen dus niet één variabele afzonderen die alleen een groot deel van het fenomeen verklaart.

In termen van interpretatie zijn de hierboven genoemde cijfers zeer complex: ze werden immers zo berekend dat ze het hele verschil tussen het gemiddelde uurloon van vrouwen en dat van mannen verklaren. Dit betekent dat alle verschillen (zowel ten gunste van mannen als van vrouwen) werden opgeteld om tot een resultaat van 100% te komen. Met andere woorden: we kennen wel de omvang van de impact van een variabele, maar we weten niet of ze de loonkloof vergroot of verkleint. Hoewel we dit laatste in de meeste gevallen kunnen vermoeden (we weten bijvoorbeeld dat vrouwen in verhouding minder beter betaalde en hoge functies in de hiërarchie bekleden, waaruit we kunnen afleiden dat de variabele "beroep" a priori de loonkloof vergroot), is dit niet het geval voor alle variabelen.

De sociale gesprekspartners hebben daarom een verzoek om verduidelijking van deze gegevens ingediend, die echter nog niet beschikbaar is voor het huidige rapport.

Om de loonverschillen tussen mannen en vrouwen beter te begrijpen, zou het ook nuttig kunnen zijn om de verschillende componenten van de lonen te ontleden. De sociale partners zijn meer bepaald geïnteresseerd in de verdeling mannen/vrouwen van de extralegale voordelen. Het rapport van 2014 van het IGVM vermeldt op blz. 15 significante verschillen in de bedragen van diverse toegekende voordelen: de terugbetaling van het woon-werkverkeer, de bijdragen aan een aanvullend pensioenstelsel en aandelenopties. Deze gegevens zijn spijtig genoeg niet gedetailleerd en niet gekoppeld aan andere variabelen. Het is bijgevolg niet mogelijk de bron van de loonkloof te identificeren: is hij toe te schrijven aan het feit dat het werk van vrouwen gemiddeld verschilt van dat van mannen (qua sector, functie, arbeidstijd...) of aan uiteenlopende verloningspraktijken ten aanzien

¹⁸⁴ De door het IGVM gepubliceerde Oaxaca-Blinder-ontleding is uitsluitend gebaseerd op de SES-gegevens en niet op de gegevens die door het FPB werden uitgebreid voor de niet-gedekte sectoren en ondernemingen. In 2011 bedroeg de uurloonkloof volgens dit concept 12,8%.

van mannen en vrouwen? Om daarover meer klaarheid te krijgen, heeft het secretariaat meer gedetailleerde gegevens gezocht, maar die konden niet worden verzameld voor deze publicatie.

Inzicht in het fenomeen: de mechanismen

Zoals we hierboven hebben gezien, bestaat een manier om de verschillen tussen het gemiddelde loon van mannen en vrouwen te begrijpen erin na te gaan wat hen op de arbeidsmarkt onderscheidt. Zoals werd aangegeven, zou bijna de helft van het verschil in gemiddeld uurloon tussen mannen en vrouwen verklaard worden door het feit dat ze niet in dezelfde sectoren werken, niet dezelfde functies bekleden, niet dezelfde arbeidstijd hebben...

Hoewel dit verschil gewoonlijk "verklaard" wordt genoemd, roept het de vraag op van genderneutraliteit: hoe komt het dat vrouwen en mannen zo verschillende posities innemen op de arbeidsmarkt?

Bij verwijzingen naar de positie op de arbeidsmarkt (beroep of sector) spreekt de literatuur gewoonlijk van "segregatie", wat wil zeggen dat bepaalde beroepen en sectoren niet neutraal zijn in genderopzicht.

De mechanismen verklaren die tot deze segregatie leiden, is uiteraard zeer complex. Diverse parameters moeten in aanmerking worden genomen. Een concreet element is al aanwezig vóór de toetreding tot de arbeidsmarkt, namelijk de studierichting. Zoals blijkt uit Tabel 0-5 in de bijlage is het studiedomein niet genderneutraal: sommige domeinen zijn overwegend vrouwelijk (onderwijs, gezondheidszorg en sociale bescherming - met een aandeel van respectievelijk 75% en 81% vrouwen) en andere mannelijk (het trio wetenschappen, wiskunde en informatica en het trio engineering, verwerkende industrie en bouw - respectievelijk 29% en 17% vrouwen).

Een andere factor, op de arbeidsmarkt ditmaal, is de verzoening tussen privé- en beroepsleven, met name wat de gezinstaken betreft. Deze factor is alomtegenwoordig in het debat over deze problematiek. Het lijkt immers duidelijk dat hij een invloed kan hebben op een groot aantal andere factoren, zoals de keuze van de plaats van het werk (afhankelijk van de beschikbaarheid en de nabijheid van de kinderopvangdiensten of van de school), de werktijden of de mogelijkheid om diverse verplaatsingen (zowel in het buitenland als in België) uit te voeren. Hij kan ook leiden tot deeltijds werk en tot meer gefragmenteerde loopbanen in geval van uittreding uit de arbeidsmarkt voor langere periodes.

Deze opsomming is niet volledig, maar roept niettemin enkele belangrijke vragen op, zoals:

- de kwestie van een eerlijke verdeling van de gezinstaken tussen vrouwen en mannen teneinde gelijke kansen op de arbeidsmarkt te garanderen;
- de kwestie van voldoende en democratisch toegankelijke (met name in termen van kosten) opvangstructuren voor kleine kinderen en buitenschoolse opvangdiensten. Aangezien de vrouw gemiddeld een lager loon heeft, is zij vaker verplicht haar arbeidstijd aan te passen of uit de arbeidsmarkt te treden als de opvangstructuur ontoereikend is.

We moeten er ook aan toevoegen dat deeltijds werken soms, maar niet altijd een keuze van de werknemer is: in sommige domeinen of functies wordt het werk veel meer op deeltijdse dan op voltijdse basis georganiseerd¹⁸⁵. Men moet dus voorzichtig zijn bij het stellen van een diagnose over het belang van deeltijds werk in functie van de sector en het geslacht.

¹⁸⁵ Bij wijze van voorbeeld verwijzen we naar de resultaten van de enquête over de arbeidskrachten, waaruit blijkt dat in 2013, 15,4% van de deeltijds werkende respondenten aangaven dat de baan die ze wilden niet voltijds beschikbaar was. Van dezelfde respondenten die deeltijds werkten, verklaarde een niet te verwaarlozen groep (9,1%) dat ze geen voltijdse baan vonden.

Bronvermelding

INSTITUUT VOOR DE GELIJKHEID VAN VROUWEN EN MANNEN (2011), "Gender en inkomen, analyse en ontwikkeling van indicatoren", 386 blz.

INSTITUUT VOOR DE GELIJKHEID VAN VROUWEN EN MANNEN (2014), De loonkloof tussen vrouwen en mannen in België, *rapport 2014*, 91 blz.

RAAD VAN DE EUROPESE UNIE (2010), *Rapport van het Belgische voorzitterschap 2010, De loonkloof tussen vrouwen en mannen in de lidstaten van de Europese Unie: kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren.*

6 Bijlagen

6.1 Bijlage bij het hoofdstuk "Macro economische context"

Tabel 6-1: Beknopt overzicht van de conjunctuurgezuiverde ontwikkelingen in de overheidsfinanciën, voor België en de buurlanden, van 1996 t.e.m. 2013

	NIVEAU in % potentieel bbp			VERSCHIL in % potentieel bbp		
	1996	2007	2013	1996-2007	2007-2013	1996-2013
A. DUITSLAND						
Ontvangsten	45,7%	43,8%	44,6%	-1,9%	0,8%	-1,1%
- Primaire uitgaven	45,1%	41,9%	41,9%	-3,2%	0,0%	-3,2%
= Primair saldo	0,6%	2,0%	2,8%	1,4%	0,8%	2,2%
- Rentelasten	3,5%	2,8%	2,2%	-0,7%	-0,6%	-1,3%
= Vorderingssaldo	-2,9%	-0,8%	0,6%	2,1%	1,4%	3,5%
<i>p.m. Impliciete rentevoet</i>	6,4%	4,3%	2,7%	-2,1%	-1,6%	-3,7%
<i>p.m. Overheidsschuld (in % bbp)</i>	58,5%	65,2%	78,4%	6,7%	13,2%	19,9%
B. NEDERLAND						
Ontvangsten	47,5%	45,5%	47,2%	-2,0%	1,6%	-0,3%
- Primaire uitgaven	43,7%	44,4%	46,0%	0,6%	1,6%	2,3%
= Primair saldo	3,8%	1,2%	1,2%	-2,6%	0,0%	-2,6%
- Rentelasten	5,3%	2,2%	1,8%	-3,1%	-0,4%	-3,5%
= Vorderingssaldo	-1,5%	-1,0%	-0,6%	0,5%	0,4%	0,9%
<i>p.m. Impliciete rentevoet</i>	7,3%	4,9%	2,5%	-2,4%	-2,3%	-4,8%
<i>p.m. Overheidsschuld (in % bbp)</i>	74,1%	45,3%	73,5%	-28,8%	28,2%	-0,6%
C. FRANKRIJK						
Ontvangsten	50,4%	50,1%	52,6%	-0,3%	2,6%	2,3%
- Primaire uitgaven	49,8%	52,0%	53,1%	2,2%	1,2%	3,4%
= Primair saldo	0,6%	-1,9%	-0,5%	-2,5%	1,4%	-1,1%
- Rentelasten	3,6%	2,7%	2,3%	-0,9%	-0,4%	-1,3%
= Vorderingssaldo	-3,0%	-4,6%	-2,8%	-1,6%	1,8%	0,2%
<i>p.m. Impliciete rentevoet</i>	6,6%	4,4%	2,5%	-2,2%	-1,9%	-4,1%
<i>p.m. Overheidsschuld (in % bbp)</i>	58,1%	64,2%	93,5%	6,1%	29,3%	35,4%
D. BELGIË						
Ontvangsten	48,4%	48,2%	51,9%	-0,2%	3,7%	3,6%
- Primaire uitgaven	43,5%	45,9%	50,4%	2,4%	4,6%	7,0%
= Primair saldo	4,9%	2,4%	1,5%	-2,6%	-0,9%	-3,4%
- Rentelasten	8,4%	3,9%	3,2%	-4,6%	-0,7%	-5,2%
= Vorderingssaldo	-3,5%	-1,5%	-1,7%	2,0%	-0,2%	1,8%
<i>p.m. Impliciete rentevoet</i>	6,6%	4,6%	3,2%	-2,0%	-1,4%	-3,4%
<i>p.m. Overheidsschuld (in % bbp)</i>	127,2%	84,0%	101,5%	-43,1%	17,5%	-25,6%

Bron: Europese Commissie, AMECO Databank (oktober 2014)

6.2 Bijlage bij het hoofdstuk "Loonvorming"

6.2.1 Impact van de overgang naar ESR 2010 op de uurloonkosten

In september 2014 is de nieuwe Europese standaard ESR 2010 in werking getreden voor de berekening van de nationale rekeningen. In dit punt worden twee versies van de nationale boekhouding met elkaar vergeleken: die van 2013 (hieronder NR 2013 genoemd) in de oude standaard ESR95, en die van 2014 (hieronder NR 2014 genoemd) in de nieuwe standaard ESR 2010. De verschillen tussen beide reeksen zijn het resultaat van verschillende elementen: de elementen die inherent zijn aan het mee in aanmerking nemen van de recentst beschikbare gegevens, en die welke verband houden met de methodologische wijzigingen die bij de overschakeling op ESR 2010 werden ingevoerd. Opgemerkt moet worden dat die laatste elementen rechtstreeks in verband kunnen worden gebracht met methodologische veranderingen die inherent zijn aan ESR 2010, maar ook met methodologische bijstellingen die de landen hebben doorgevoerd tijdens de overschakeling op ESR 2010, zonder er echter rechtstreeks in verband mee te staan (wijziging van gegevensbron, toepassing van regels die al bestonden in de standaard ESR95 enz.).

Ter herinnering: de door het secretariaat van de CRB berekende uurloonkostenontwikkeling steunt op de ontwikkeling van de loonkosten per persoon (loonmassa/bezoldigde werkgelegenheid in personen) in de privésector, die wordt gedefinieerd op basis van de institutionele sectoren (S1 min S13), gecorrigeerd door de ontwikkeling van de gemiddelde arbeidsduur (hoeveelheid gewerkte uren van de werknemers/bezoldigde werkgelegenheid per persoon), die wordt gedefinieerd op basis van de bedrijfstakken (S1 min OP)¹⁸⁶. De ontwikkeling van de uurloonkosten kan dus worden beïnvloed door de veranderingen die zijn opgetreden in de loonmassa, in de bezoldigde werkgelegenheid en in de gemiddelde arbeidsduur. Die verschillende variabelen worden hieronder per land voorgesteld voor de periode 1996-2011, op basis van de nationale rekeningen 2013 (in ESR95) en van de nationale rekeningen 2014 (in ESR 2010). De vergelijking eindigt in 2011 omdat de periode 2011-2012 kan worden beïnvloed door de courante herzieningen van de nationale rekeningen, die te wijten zijn aan het feit dat in 2013 het jaar 2012 steunde op niet-definitieve gegevens.

¹⁸⁶ Behalve voor België, waar de arbeidsduur wordt berekend voor de privésector S1 minus S13.

Duitsland

Tabel 6-2: Ontwikkeling van de uurloonkosten (ULK) en van de componenten ervan in Duitsland van 1996 tot 2011. Vergelijking NR 2013 (in ESR95) - NR 2014 (in ESR 2010)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Loonmassa (D1) privésector																
NR 2013, niveau	857170	860430	880850	904770	944280	963340	966460	967560	970450	962680	979780	1008720	1046800	1041270	1072910	1124590
NR 2014, niveau	854091	857990	878920	905163	946563	961088	964431	964134	966187	963644	982107	1012895	1052194	1047851	1078435	1128474
NR 2013, ontwikkeling	100	100,4	102,8	105,6	110,2	112,4	112,8	112,9	113,2	112,3	114,3	117,7	122,1	121,5	125,2	131,2
NR 2014, ontwikkeling	100	100,5	102,9	106,0	110,8	112,5	112,9	112,9	113,1	112,8	115,0	118,6	123,2	122,7	126,3	132,1
Bezoldigde werkgelegenheid privésector																
NR 2013, niveau	29055	29047	29504	30056	30752	30889	30639	30245	30279	30062	30224	30839	31336	31321	31510	32100
NR 2014, niveau	29185	29210	29704	30320	31235	31173	30953	30477	30535	30375	30594	31230	31775	31776	31877	32467
NR 2013, ontwikkeling	100	100,0	101,5	103,4	105,8	106,3	105,5	104,1	104,2	103,5	104,0	106,1	107,9	107,8	108,4	110,5
NR 2014, ontwikkeling	100	100,1	101,8	103,9	107,0	106,8	106,1	104,4	104,6	104,1	104,8	107,0	108,9	108,9	109,2	111,2
Gemiddelde arbeidsduur privésector																
NR 2013, niveau	1415	1405	1397	1388	1368	1351	1342	1336	1334	1330	1329	1332	1333	1285	1315	1320
NR 2014, niveau	1421	1405	1397	1380	1355	1346	1338	1332	1326	1316	1336	1341	1336	1283	1305	1310
NR 2013, ontwikkeling	100	99,3	98,7	98,1	96,7	95,5	94,9	94,4	94,3	94,0	93,9	94,1	94,2	90,8	92,9	93,3
NR 2014, ontwikkeling	100	98,8	98,3	97,1	95,3	94,7	94,2	93,7	93,3	92,6	94,0	94,4	94,0	90,3	91,8	92,2
Groei ULK privésector																
NR 2013	100	100,9	102,5	103,9	106,3	109,1	110,8	113,8	114,1	114,9	116,6	118,4	120,5	123,1	125,2	130,1
NR 2014	100	101,5	102,9	105,0	108,6	111,2	113,1	115,4	115,9	117,0	116,6	117,4	120,4	124,8	125,9	128,8

Bron: DESTATIS

In Duitsland is de groei van de uurloonkosten tijdens de periode 1996-2011 iets kleiner in NR 2014 dan in NR 2013.

In ESR 2010 heeft het mee in aanmerking nemen van de werkgelegenheid in de vzw's en beschutte werkplaatsen en van de arbeid in gevangnissen een positief effect op de werkgelegenheid in de privésector. Omgekeerd heeft de verschuiving van sommige privé-entiteiten (de onderzoeksinstituten bijvoorbeeld) naar de openbare sector een negatief effect op het niveau van de werkgelegenheid in de privésector. In totaal ligt de werkgelegenheid van de privésector in 2011 op een iets hoger peil in NR 2014. Tijdens de beschouwde periode wordt ook een snellere ontwikkeling waargenomen.

Behalve het feit dat de aandelenopties mee in aanmerking worden genomen in de beloning van werknemers, heeft de herziening van de berekening van de beloning van werknemers die een mini-job uitvoeren er mee toe bijgedragen dat het niveau van de loonmassa in de privésector hoger uitkwam. Voor de overgang naar ESR 2010 werd de beloning van werknemers met een mini-job, die het resultaat was van de arbeidskostenenquête 2008, immers constant gehouden en vermenigvuldigd met hun aantal. Er kon dus geen "prijs-effect" (of beter: "looneffect") zijn, maar alleen een "hoeveelheidseffect". In de context van de verhoging van het plafond van de mini-jobs tot 450 euro per maand en van de overschakeling op ESR 2010 werd de berekeningsmethode herzien en steunt die voornamelijk op de cijfers m.b.t. de inkomstenbelasting en het aantal werknemers die een mini-job uitoefenen. In totaal ligt zowel het niveau als de groei van de loonmassa van de privésector hoger in NR 2014.

Wat de gemiddelde arbeidsduur in de privésector betreft, wordt het feit dat deeltijdarbeid en de afwezigheden wegens ziekte beter worden meegerekend, ten dele gecompenseerd door het mee in aanmerking nemen van de niet-bezoldigde overuren. In fine wordt in het basisjaar een lichte stijging van het niveau van de gemiddelde arbeidsduur van de privésector waargenomen, maar wordt tijdens de beschouwde periode – in termen van ontwikkeling – een snellere daling ervan vastgesteld.

Nederland

Tabel 6-3: Ontwikkeling van de uurloonkosten (ULK) en van de componenten ervan in Nederland van 1996 tot 2011. Vergelijking NR 2013 (in ESR95) - NR 2014 (in ESR 2010)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Loonmassa (D1) privésector																
NR 2013, niveau	129429	137620	148774	159903	172156	184570	193226	197712	202121	205020	214709	228036	240025	240763	241262	247322
NR 2014, niveau	138540	146752	158093	171055	186067	195834	204652	209102	211972	215313	223621	238372	251899	253100	250355	258322
NR 2013, ontwikkeling	100	106,3	114,9	123,5	133,0	142,6	149,3	152,8	156,2	158,4	165,9	176,2	185,4	186,0	186,4	191,1
NR 2014, ontwikkeling	100	105,9	114,1	123,5	134,3	141,4	147,7	150,9	153,0	155,4	161,4	172,1	181,8	182,7	180,7	186,5
Bezoldigde werkgelegenheid privésector																
NR 2013, niveau	5050	5242	5447	5656	5818	5947	5969	5928	5861	5880	6006	6193	6312	6218	6160	6214
NR 2014, niveau	5052	5242	5445	5660	5824	5960	5995	5939	5832	5880	6023	6221	6341	6247	6167	6240
NR 2013, ontwikkeling	100	103,8	107,9	112,0	115,2	117,8	118,2	117,4	116,1	116,4	118,9	122,6	125,0	123,1	122,0	123,0
NR 2014, ontwikkeling	100	103,8	107,8	112,0	115,3	118,0	118,7	117,6	115,4	116,4	119,2	123,1	125,5	123,6	122,1	123,5
Gemiddelde arbeidsduur privésector																
NR 2013, niveau	1405	1399	1392	1383	1377	1370	1356	1347	1346	1337	1336	1333	1340	1329	1326	1326
NR 2014, niveau	1424	1412	1410	1407	1391	1385	1370	1361	1388	1367	1360	1357	1358	1348	1344	1347
NR 2013, ontwikkeling	100	99,6	99,1	98,5	98,0	97,6	96,5	95,9	95,8	95,2	95,1	94,9	95,4	94,6	94,4	94,4
NR 2014, ontwikkeling	100	99,2	99,0	98,8	97,7	97,3	96,2	95,6	97,5	96,0	95,5	95,3	95,4	94,6	94,4	94,6
Groei ULK privésector																
NR 2013	100	102,5	108,3	112,3	119,2	125,4	132,0	137,2	142,5	144,7	148,2	153,1	158,4	162,9	164,5	165,6
NR 2014	100	102,9	106,9	111,5	119,3	123,2	129,4	134,3	136,0	139,1	141,8	146,7	151,9	156,1	156,8	159,6

Bron: CBS

Nederland is het land waarvoor het verschil in ontwikkeling van de uurloonkosten tussen NR 2013 en NR 2014 het grootst is (de ontwikkeling in NR 2014 is kleiner dan die in NR 2013). De ontwikkeling is immers ruim 6 procentpunten lager in NR 2014. Aangezien geen opmerkelijk verschil wordt waargenomen in de werkgelegenheid en in de gemiddelde arbeidsduur, kan worden geconcludeerd dat dit verschil voornamelijk van de loonmassa afkomstig is. Er wordt immers vastgesteld dat het niveau van de loonmassa in NR 2014 hoger ligt, maar dat ze minder snel stijgt dan in NR 2013. Dat wordt verklaard door de herziening van de interpretatie van de voordelen in natura, die een positief effect heeft op het niveau van de uurloonkosten, maar de minder snelle ontwikkeling van die aggregaten heeft een negatief effect op de ontwikkeling van de uurloonkosten.

Frankrijk

Tabel 6-4: Ontwikkeling van de uurloonkosten (ULK) en van de componenten ervan in Frankrijk van 1996 tot 2011. Vergelijking NR 2013 (in ESR95) - NR 2014 (in ESR 2010)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Loonmassa (D1) privésector																
NR 2013, niveau	469753	482370	501549	526254	558207	585342	608469	625066	649274	673537	706033	736147	760317	755698	773273	801353
NR 2014, niveau	471568	484251	503739	528387	560467	587640	610793	627583	651939	676432	709080	739353	763571	758906	780368	805295
NR 2013, ontwikkeling	100	102,7	106,8	112,0	118,8	124,6	129,5	133,1	138,2	143,4	150,3	156,7	161,9	160,9	164,6	170,6
NR 2014, ontwikkeling	100	102,7	106,8	112,0	118,9	124,6	129,5	133,1	138,2	143,4	150,4	156,8	161,9	160,9	165,5	170,8
Bezoldigde werkgelegenheid privésector																
NR 2013, niveau	15664	15924	16387	16937	17546	17906	17982	17932	17938	18085	18317	18619	18741	18414	18398	18504
NR 2014, niveau	15743	16028	16505	17090	17693	18036	18104	18025	18033	18190	18430	18746	18848	18547	18543	18717
NR 2013, ontwikkeling	100	101,7	104,6	108,1	112,0	114,3	114,8	114,5	114,5	115,5	116,9	118,9	119,6	117,6	117,5	118,1
NR 2014, ontwikkeling	100	101,8	104,8	108,6	112,4	114,6	115,0	114,5	114,5	115,5	117,1	119,1	119,7	117,8	117,8	118,9
Gemiddelde arbeidsduur privésector																
NR 2013, niveau	1551	1539	1527	1520	1477	1470	1441	1438	1463	1459	1437	1450	1459	1439	1443	1449
NR 2014, niveau	1523	1511	1499	1492	1452	1447	1418	1417	1443	1439	1416	1433	1442	1423	1429	1431
NR 2013, ontwikkeling	100	99,2	98,5	98,0	95,3	94,8	92,9	92,7	94,3	94,1	92,6	93,5	94,1	92,8	93,1	93,4
NR 2014, ontwikkeling	100	99,2	98,5	98,0	95,3	95,0	93,1	93,1	94,7	94,5	93,0	94,1	94,7	93,4	93,8	94,0
Groei ULK privésector																
NR 2013	100	101,6	103,1	105,0	109,5	113,9	119,5	123,4	127,8	131,2	135,6	138,9	141,4	144,7	147,6	151,7
NR 2014	100	101,6	103,5	105,3	110,9	114,5	121,0	124,9	127,4	131,4	138,1	140,0	142,8	146,2	149,8	152,9

Bron: INSEE

Wat Frankrijk betreft, ligt de groei van de uurloonkosten zeer lichtjes hoger in NR 2014 dan in NR 2013.

Met de overgang naar NR 2014 wordt, over de ganse periode bekeken, een lichte nieuwe stijging van de werkgelegenheid vastgesteld. Dat komt doordat Mayotte, dat in 2011 het 101ste Franse departement werd, in het economisch grondgebied van Frankrijk werd opgenomen. Die integratie in de rekeningen werd van bij het begin van de reeksen doorgevoerd. Dit beïnvloedt op mechanische wijze ook lichtjes het niveau van de loonmassa in opwaartse zin. Ook moet worden gewezen op de gewijzigde verwerking van bronnen voor de berekening van de werkgelegenheid: in jaargemiddelde i.p.v. aan het einde van het jaar.

Wat de gemiddelde arbeidsduur betreft, wordt in NR 2014 niet alleen een lager niveau, maar ook een minder snelle neerwaartse ontwikkeling vastgesteld. De veranderingen hebben betrekking op een wijziging van de verwerking van het aantal niet-gewerkte dagen wegens ziekte, moederschap/ouderschap en arbeidsongevallen en, meer in de marge, wegens werkloosheid, slechte weersomstandigheden en stakingen; de langdurige beroepsziekten worden voortaan uitgesloten uit het meetgebied; arbeidsonderbrekingen die aanleiding geven tot vergoedingen worden beschouwd op de werkdagen, en niet langer op volledige weken. Dankzij ESR 2010 kunnen ook deeltijdarbeid en het uitoefenen van verschillende activiteiten beter worden gemeten.

België

Tabel 6-5: Ontwikkeling van de uurloonkosten (ULK) en van de componenten ervan in België van 1996 tot 2011. Vergelijking NR 2013 (in ESR95) - NR 2014 (in ESR 2010)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Loonmassa (D1) privésector																
NR 2013, niveau	83005	86551	89731	94676	99383	105276	108286	109575	112669	115906	121559	128420	135418	135198	137625	144042
NR 2014, niveau	83695	87084	90354	95208	99870	105712	108740	110136	113365	116703	122512	129600	136695	136504	138895	145375
NR 2013, ontwikkeling	100	104,3	108,1	114,1	119,7	126,8	130,5	132,0	135,7	139,6	146,4	154,7	163,1	162,9	165,8	173,5
NR 2014, ontwikkeling	100	104,0	108,0	113,8	119,3	126,3	129,9	131,6	135,4	139,4	146,4	154,8	163,3	163,1	166,0	173,7
Bezoldigde werkgelegenheid privésector																
NR 2013, niveau	2459	2489	2551	2593	2673	2729	2714	2702	2729	2773	2809	2867	2925	2898	2916	2966
NR 2014, niveau	2461	2490	2552	2595	2675	2730	2714	2702	2727	2771	2806	2864	2922	2896	2913	2963
NR 2013, ontwikkeling	100	101,2	103,7	105,4	108,7	111,0	110,4	109,8	111,0	112,8	114,2	116,6	118,9	117,8	118,6	120,6
NR 2014, ontwikkeling	100	101,2	103,7	105,4	108,7	110,9	110,3	109,8	110,8	112,6	114,0	116,4	118,7	117,7	118,4	120,4
Gemiddelde arbeidsduur privésector																
NR 2013, niveau	1455	1463	1457	1464	1473	1467	1456	1456	1455	1450	1452	1455	1449	1422	1425	1434
NR 2014, niveau	1452	1460	1454	1461	1471	1464	1453	1454	1452	1447	1449	1452	1446	1418	1423	1433
NR 2013, ontwikkeling	100	100,5	100,1	100,6	101,2	100,8	100,0	100,1	100,0	99,6	99,8	99,9	99,6	97,7	97,9	98,5
NR 2014, ontwikkeling	100	100,5	100,1	100,6	101,3	100,8	100,1	100,1	100,0	99,6	99,8	100,0	99,6	97,7	98,0	98,7
Groei ULK privésector																
NR 2013	100	102,9	103,9	107,6	109,4	113,3	117,6	120,3	122,7	124,6	129,0	133,9	137,8	141,3	142,6	147,8
NR 2014	100	102,3	104,0	107,2	108,4	113,0	117,7	119,8	122,2	124,3	128,6	133,1	138,1	141,9	143,0	146,2

Bron: INR

In België nemen de uurloonkosten in de privésector iets minder sterk toe in NR 2014 dan in NR 2013.

België heeft gebruik gemaakt van de overschakeling op ESR 2010 om uitvoering te geven aan de regel uit ESR95 volgens welke de gerichte verlagingen van de werkgeversbijdragen, die voorheen werden geregistreerd in de "werkelijke sociale bijdragen ten laste van de werkgevers" (D12), overgaan naar rubriek D39, wat op mechanische wijze leidt tot een stijging van het niveau en van de ontwikkeling van D12 en, bijgevolg, van de loonmassa (D1). De impact op het niveau van de loonmassa bedraagt +0,8% en die op de ontwikkeling ervan +0,1%.

De uitsluiting in ESR 2010 van de personen die gebruik maken van een systeem van volledige indisponibiliteitstelling, voorafgaandelijk aan het pensioen en met een wachttuitkering, leidt tot een daling van het aantal tewerkgestelde personen in de overheidssector. Bovendien hebben de verdwijning van de prestaties die verbonden zijn aan die personen en het feit dat enkel rekening wordt gehouden met de reële prestaties van de personen die in deeltijdse beschikbaarheid zijn, een inkrimping van de arbeidsduur tot gevolg.

In 2010 wordt een correctie uitgevoerd voor de “universitaire ziekenhuizen” en worden 3.200 personen overgeheveld van de overheidssector (onderwijs) naar de privésector (gezondheidszorg). Dat heeft een positieve impact op de bezoldigde werkgelegenheid van de privésector en dus op het niveau van de beloning van werknemers.

Vergelijking België – gemiddelde van de 3

Tabel 6-6: Ontwikkeling van de uurloonkosten (ULK) in België en in de referentielanden van 1996 tot 2011.
Vergelijking NR 2013 (ESR 95) - NR 2014 (ESR 2010)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Duitsland (NR 2013)	100,0	100,9	102,5	103,9	106,3	109,1	110,8	113,8	114,1	114,9	116,6	118,4	120,5	123,1	125,2	130,1
Duitsland (NR 2014)	100,0	101,5	102,9	105,0	108,6	111,2	113,1	115,4	115,9	117,0	116,6	117,4	120,4	124,8	125,9	128,8
Nederland (NR 2013)	100,0	102,5	108,3	112,3	119,2	125,4	132,0	137,2	142,5	144,7	148,2	153,1	158,4	162,9	164,5	165,6
Nederland (NR 2014)	100,0	102,9	106,9	111,5	119,3	123,2	129,4	134,3	136,0	139,1	141,8	146,7	151,9	156,1	156,8	159,6
Frankrijk (NR 2013)	100,0	101,6	103,1	105,0	109,5	113,9	119,5	123,4	127,8	131,2	135,6	138,9	141,4	144,7	147,6	151,7
Frankrijk (NR 2014)	100,0	101,6	103,5	105,3	110,9	114,5	121,0	124,9	127,4	131,4	138,1	140,0	142,8	146,2	149,8	152,9
Gem-3 (NR 2013)	100,0	101,3	103,3	105,1	108,7	112,4	116,0	119,6	121,9	123,8	126,6	129,3	131,8	134,8	137,2	141,5
Gem-3 (NR 2014)	100,0	101,7	103,5	105,8	110,5	113,6	117,6	120,7	122,1	124,5	127,0	128,6	131,7	135,8	137,7	140,7
België (NR 2013)	100,0	102,9	103,9	107,6	109,4	113,3	117,6	120,3	122,7	124,6	129,0	133,9	137,8	141,3	142,6	147,8
België (NR 2014)	100,0	102,3	104,0	107,2	108,4	113,0	117,7	119,8	122,2	124,3	128,6	133,1	138,1	141,9	143,0	146,2

Bronnen: DESTATIS, CBS, INSEE, INR

Samengevat: tijdens de periode 1996-2011 zijn de uurloonkosten zowel voor het gemiddelde van de drie referentielanden als voor België minder sterk gegroeid in NR 2014 dan in NR 2013. In totaal is in 2011 de loonkloof tussen België en het gemiddelde van de 3 sinds 1996 kleiner in NR 2014 dan in NR 2013 (3,9% in NR 2014, tegenover 4,6% in NR 2013).

Opgemerkt moet worden dat het niet zeker is dat dit verschil in loonkloof volledig te wijten is aan een verandering van methodologie. Het is immers mogelijk dat het jaar 2011 in 2013 ten dele werd herzien dankzij de beschikbaarheid van gegevens van betere kwaliteit (in het kader van dezelfde methodologie) in het ene of het andere land. Als we de loonkloof in 2010 vergelijken (een jaar waarin het minder waarschijnlijk is dat een dergelijke herziening heeft plaatsgevonden), dan stellen we vast dat de loonkloof in beide nationale rekeningen zo goed als identiek is (3,8% in NR 2014, tegenover 3,9% in NR 2013).

6.2.2 Uitsplitsing van de groei van de uurloonkosten en van de arbeidsproductiviteit in een prijseffect en in een reëel effect naar deelperiode

Tabel 6-7: Uitsplitsing van de groei van de uurloonkosten (ULK) en van de arbeidsproductiviteit in een prijseffect en in een reëel effect in de industrietakken. Gemiddelde groeipercentages 1996-2007 en 2007-2012

	Groei prijzen		Reële groei		Nominale groei	
	1996-2007	2007-2012	1996-2007	2007-2012	1996-2007	2007-2012
Uurloonkosten						
Duitsland	1,2%	1,3%	1,1%	0,9%	2,2%	2,2%
Nederland	2,3%	1,1%	1,1%	1,3%	3,4%	2,4%
Frankrijk	1,4%	1,1%	1,9%	2,0%	3,3%	3,1%
België	2,0%	1,9%	0,9%	0,9%	2,9%	2,9%
Arbeidsproductiviteit in waarde						
Duitsland	0,0%	0,9%	3,7%	0,6%	3,7%	1,5%
Nederland	0,5%	-0,2%	3,8%	1,1%	4,3%	1,0%
Frankrijk	-0,7%	-0,1%	4,5%	2,1%	3,8%	2,0%
België	-0,3%	0,1%	3,9%	3,1%	3,7%	3,2%

Noten: De uurloonkosten zijn gelijk aan de verhouding tussen de inkomsten uit arbeid en het volume van gewerkte uren van de werknemers en de zelfstandigen. De inkomsten uit arbeid omvatten de beloning van de werknemers en een raming van de inkomsten uit arbeid van de zelfstandigen. De inkomsten uit arbeid van zelfstandigen worden geraamd op basis van de hypothese van een uurloon dat gelijk is aan dat van de werknemers in dezelfde bedrijfstak. De arbeidsproductiviteit is gelijk aan de verhouding tussen de toegevoegde waarde en het volume van gewerkte uren van de werknemers en de zelfstandigen. De gemiddelde groeipercentages worden bij benadering vastgesteld d.m.v. het gemiddelde van de logaritmische verschillen. De groei van de prijzen voor de uurloonkosten wordt berekend op basis van de deflator van het particulier verbruik. De groei van de prijzen voor de productiviteit in waarde wordt berekend op basis van de deflator van de toegevoegde waarde.

Bronnen: Eurostat, INR, FPB, CBS

Tabel 6-8: Uitsplitsing van de groei van de uurloonkosten (ULK) en van de arbeidsproductiviteit in een prijseffect en in een reëel effect in de niet-industriële takken. Gemiddelde groeipercentages 1996-2007 en 2007-2012

	Groei prijzen		Reële groei		Nominale groei	
	1996-2007	2007-2012	1996-2007	2007-2012	1996-2007	2007-2012
Uurloonkosten						
Duitsland	1,2%	1,3%	0,0%	1,9%	1,2%	3,1%
Nederland	2,3%	1,1%	1,2%	1,2%	3,5%	2,3%
Frankrijk	1,4%	1,1%	1,8%	1,0%	3,2%	2,2%
België	2,0%	1,9%	0,7%	0,9%	2,7%	2,8%
Productiviteit						
Duitsland	0,3%	1,3%	1,7%	0,3%	1,9%	1,7%
Nederland	2,7%	1,1%	1,7%	-0,1%	4,4%	1,1%
Frankrijk	1,7%	1,3%	1,6%	0,0%	3,3%	1,2%
België	2,4%	2,0%	1,0%	-0,7%	3,4%	1,3%

Noten: De niet-industriële takken omvatten de ganse privésector met uitsluiting van de industrie, de financiële sector en de vastgoedsector. De uurloonkosten zijn gelijk aan de verhouding tussen de inkomsten uit arbeid en het volume van gewerkte uren van de werknemers en de zelfstandigen. De inkomsten uit arbeid omvatten de beloning van de werknemers en een raming van de inkomsten uit arbeid van de zelfstandigen. De inkomsten uit arbeid van zelfstandigen worden geraamd op basis van de hypothese van een uurloon dat gelijk is aan dat van de werknemers in dezelfde bedrijfstak. De arbeidsproductiviteit is gelijk aan de verhouding tussen de toegevoegde waarde en het volume van gewerkte uren van de werknemers en de zelfstandigen. De gemiddelde groeipercentages worden bij benadering vastgesteld d.m.v. het gemiddelde van de logaritmische verschillen. De groei van de prijzen voor de uurloonkosten wordt berekend op basis van de deflator van het particulier verbruik. De groei van de prijzen voor de productiviteit in waarde wordt berekend op basis van de deflator van de toegevoegde waarde.

Bronnen: Eurostat, INR, FPB, CBS

6.2.3 Bijlagen van het deel (para)fiscaliteit

De bijlagen van het deel "Verdeling van de rijkdom" bevatten bijkomende informatie over bepaalde fiscale en parafiscale maatregelen. In deze bijlagen (zie Tabel 6-12 en Tabel 6-13) is ook de analyse voor een aantal profielen opgenomen van de effecten van de maatregelen ter verlichting van de parafiscale heffingen op de arbeidskosten en de koopkracht.

Verminderingen van werkgeversbijdragen

De faciale aanslagvoet van de werkgeversbijdragen is identiek voor iedereen (32,4% van het brutoloon) maar wordt door niemand betaald, aangezien voor allen in een structurele vermindering, voor de lage en de hoge lonen in een verhoogde vermindering en voor de doelgroepen in bijkomende verminderingen is voorzien. Het Belgisch parafiscaal systeem, dat lineair was, is progressief geworden voor zowel de sociale werkgevers- als de sociale werknemersbijdragen. De aanslagvoeten van sociale bijdragen schommelen naargelang van de het loonpeil en van de persoonlijke kenmerken van de werknemer. In sommige gevallen kunnen de sociale werkgeversbijdragen nul bedragen.

De belangrijkste bijdragevermindering is de "structurele vermindering", die van toepassing is op de meerderheid van de werknemers van de privésector¹⁸⁷ (ruim 2 miljoen voltijdequivalenten), zonder dat die werknemers aan speciale voorwaarden moeten voldoen. Dankzij de verhoogde verminderingen voor de lage en de hoge lonen kunnen de arbeidskosten van de laaggeschoolden worden verlicht en kan de hersenvlucht worden vermeden door de aanwerving van specialisten en wetenschappers te vergemakkelijken.

Er bestaan ook maatregelen voor sommige doelgroepen van wie de overheid de aanwerving wil vergemakkelijken. Die maatregelen worden uitgevoerd d.m.v. verminderingen van de werkgeversbijdragen (forfaitaire bedragen per kwartaal, die gedurende een bepaalde periode van toepassing zijn en die kunnen worden gecumuleerd met de structurele vermindering). De doelgroepen die in aanmerking komen zijn de oudere werknemers, de eerste drie aanwervingen van een nieuwe werkgever, de jonge werknemers, de werknemers die het slachtoffer zijn van een herstructurering, de langdurig werklozen, de mentors en de werknemers die deelnemen aan een collectieve arbeidsduurvermindering (cf. Tabel 2-19). Bovendien werden sinds 1 januari 2014, ingevolge de zesde staatshervorming, verschillende specifieke verlagingen van RSZ-lasten omgevormd tot een vermindering voor doelgroepen, te weten: gesubsidieerde contractuelen, huispersoneel, onthaalouders, kunstenaars, werknemers die zijn tewerkgesteld in toepassing van artikel 60 enz.

Voor 2015 worden ook nieuwe bijdrageverminderingen gepland in de horecasector, in het kader van vaste voltijdse contracten.

Verminderingen van werknemersbijdragen

De belangrijkste werkgelegenheidsmaatregel die een vermindering toekent van de persoonlijke bijdragen die de werknemer verschuldigd is aan de sociale zekerheid, is de werkbonus. Deze in 2000 ingevoerde maatregel heeft als doel een aantrekkelijker nettoloon te bieden aan de werknemers die een bruto maandloon ontvangen dat lager is dan een bepaald plafond. Op 1 april 2013 was een plafond

¹⁸⁷ De modaliteiten voor de toepassing van de structurele vermindering verschillen volgens de categorieën van betrokken werknemers. Het basisforfait is niet van toepassing op de werknemers die zijn tewerkgesteld door de werkgevers die in het toepassingsgebied van de sociale Maribel vallen (op enkele uitzonderingen na, zie administratieve instructies van de RSZ voor een volledige voorstelling van de regels ter zake).

van 2.385,41 euro van kracht. Boven dat plafond bedraagt de vermindering in het kader van de werkbonus nul en bedraagt de aanslagvoet van de persoonlijke bijdragen 13,07%.

Aanvullend bij deze maatregel, die ook de "sociale werkbonus" wordt genoemd, bestaat er sinds 2011 een fiscale werkbonus, waarvan de percentages eind 2012 eveneens werden aangepast. Het betreft een belastingkrediet, dat met name werd ingevoerd om de verhoging van het belastbaar inkomen, die voortvloeit uit de sociale werkbonus, te neutraliseren. Het belastingkrediet stemt overeen met het percentage dat wordt toegepast op de "werkbonusvermindering" die per belastbare periode wordt toegekend. Net als de sociale werkbonus is ook de fiscale werkbonus degressief in functie van het niveau van de lonen.

Sinds 2004 wordt nog een andere maatregel ter vermindering van de persoonlijke bijdragen ten uitvoer gelegd voor de werknemers die werden ontslagen ingevolge een herstructurering, waardoor die een maandelijkse vermindering van hun persoonlijke bijdrage van 133,3 euro genieten.

De onderstaande Tabel 6-9 bevat een niet-exhaustief overzicht van de huidige werking van een aantal maatregelen ter vermindering van de sociale werkgevers- en werknemersbijdragen.

Tabel 6-9: Samenvatting van de werking van een aantal verminderingen van sociale werkgevers- en werknemersbijdragen op 1 januari 2015

Bedrag van de vermindering, euro's (en duur)	
1. Vermindering van werkgeversbijdragen	
1.1 Algemene vermindering (per kwartaal)	
Structurele vermindering	<i>Algemene categorie</i> Basisforfait: 462,6 Supplement lage lonen voor lonen < = 5560,49 Supplement hoge lonen voor lonen > 13401,07 <i>Categorie Sociale Maribel</i> Geen basisforfait Supplement lage lonen voor lonen < = 6150 Supplement hoge lonen voor lonen > 12484,80 <i>Categorie Ondernemingen aangepaste arbeid</i> Basisforfait: 471 Supplement lage lonen voor lonen < = 7225 Supplement hoge lonen voor lonen > 12484,80
	1.2 Vermindering doelgroepen (per kwartaal)
Eerste aanwervingen	1ste werknemer: 1550 (5 kwartalen), 1050 (4 kwartalen), 450 (4 kwartalen) 2de werknemer: 1050 (5 kwartalen), 450 (4 kwartalen), 450 (4 kwartalen) 3de werknemer: 1050 (5 kwartalen), 450 (4 kwartalen) 4de/5de werknemer: 1000 (5 kwartalen), 400 (4 kwartalen)
Zeer laaggeschoolde jongeren	1500 (12 kwartalen), 400 (4 kwartalen) + 500 (per maand) bijdrage van de RVA in het loon dat de werkgever aftrekt van het nettoloon (3 jaar)
Gemiddeld geschoolde jongeren	1000 (4 kwartalen) + 400 (8 kwartalen)
Minder geschoolde jongeren	1500 (8 kwartalen) + 400 (4 kwartalen)
Oudere werknemers	54-57 jaar: 400; 58-61 jaar: 1000; 62-64 jaar: 1500; 65 jaar: 800. Driemaandelijks loonplafond van 13.401,07
Stageplaatsen + vermindering mentors	Mentors: 800 (4 kwartalen)
Herstructurering	1000 (5 kwartalen) als werkn. < 45 jaar; 1000 (5 kwartalen) + 400 (16 kwartalen) als werkn. >= 45 jaar Loonplafonds: 5575,93 als werkn. < 30 jaar en 13359,80 als werkn. > 30 jaar
Horeca	Vermindering van de arbeidskosten t.v.v. de horecasector (voor bedrijven met max. 49 pers.) 1) Voor de occasionele werknemers (voorwaarden: 50 dagen max. voor de werknemers en 100 dagen max. voor de werkgevers die van dit stelsel gebruik maken: berekening van de bijdragen op basis van forfait: 7,5/u of per dag: 45 + belasting op arbeidsinkomsten tegen specifieke aanslagvoet van 33% 2) Voor vaste voltijdse contracten: voor 5 werknemers: bijdragevermindering 500 per kwartaal (geen beperking in de tijd), verhoogd tot 800 voor werknemers jonger dan 26 jaar
Collectieve arbeidsduurverkorting	400 (variabele duur in functie van de toegepaste arbeidsduurverkorting)
Langdurig werklozen	cf. Activa-maatregelen, PTP enz.
2. Vermindering van werknemersbijdragen (per maand)	
Sociale werkbonus	Max. 184 voor de bedienden en 198,7 voor de arbeiders voor een loon <= 1501,82. De bedragen van die verminderingen worden geleidelijk aan kleiner en bij een loon van meer dan 2385,41 bedraagt de vermindering nul.
Fiscale werkbonus	Percentage belastingkrediet van 14,4% (berekend per belastbare periode op de jaarlijkse vermindering 'werkbonus')
Herstructureringen	133,33 voor de werknemers die ingevolge een herstructurering werden ontslagen

Noot: Deze tabel is niet exhaustief en geeft de algemene toepassingsvoorwaarden weer, d.w.z. voor de voltijdse werknemers die volledige prestaties leveren; de toepassingsduur van de verminderingen staat tussen haakjes vermeld. Onder andere verschillende specifieke bijdrageverminderingen die ingevolge de zesde staatshervorming werden omgevormd tot verminderingen voor doelgroepen zijn niet in de tabel opgenomen, t.w. de verminderingen voor: gesubsidieerde contractuelen, huispersoneel, onthaalouders, kunstenaars, werknemers die zijn tewerkgesteld in toepassing van artikel 60 enz.

Bron: CRB

Loonsubsidies

De loonsubsidies kunnen worden onderverdeeld in drie categorieën: de loonsubsidies die via de federale fiscaliteit, via de sociale zekerheid of door de gewesten worden toegekend.

De door de federale staat toegekende loonsubsidies, die vanaf 2004 werden ingevoerd, komen tot stand door een vrijstelling van betaling van een deel van de bedrijfsvoorheffing. Concreet betekent dit dat een deel van de bedrijfsvoorheffing niet aan de belastingadministratie wordt overgemaakt. In de meeste gevallen behoudt de onderneming dat bedrag. Enkel de subsidie voor overuren voorziet in een deel dat aan de werknemers wordt teruggestort. Afgezien van de algemene subsidiemaatregel, die een algemene maatregel vormt die op alle werknemers van toepassing is, hebben de overige vormen van subsidie meer betrekking op bijzondere gevallen van arbeidsorganisatie of op gerichte maatregelen. Ze zijn van toepassing op de onderzoekers, op de overuren, op ploegen- en nachtarbeid en op bepaalde sectoren.

De door de sociale zekerheid toegekende loonsubsidies zijn werkgelegenheidssubsidies waarvoor de betaling van de toegekende bedragen via de sociale zekerheid verloopt. De manier van werken is telkens verschillend. Voor de activeringsmaatregelen en de dienstencheques komt de staat tussenbeide in het brutoloon van sommige werknemers. Op de maatregelen m.b.t. de niet-marktsector, van hun kant, is een bijzonder systeem van verminderingen van de sociale bijdragen van toepassing.

Tabel 6-10 vat de werking van de op federaal niveau en via de sociale zekerheid toegekende loonsubsidies samen.

Tabel 6-10: Samenvatting van de werking van de verschillende loonsubsidies, op 1 januari 2015

	Voordelen	Doelgroep
Toegekend door de federale fiscaliteit		
Algemeen	1% van de brutolonen (1,12% voor de kmo's) (0,25% Sociale Maribel)	privésector
Vorsers	80% van de voorheffing	specifieke ondernemingen of werknemers
Nacht- en ploegenarbeid	17,8% van de voorheffing (premie inbegrepen)	privésector met nacht- en ploegenarbeid
Overuren	32,19% of 41,25% van de voorheffing (excl. overloon) en verhoging van het aantal uren voor sommige sectoren	privésector met overuren
Specifiek	hangt af van de sector	sommige sectoren
Toegekend via de sociale zekerheid		
Sociale Maribel	tewerkstellingssubsidie	niet-marktsector
Gesubsidieerde contractuelen in ziekenhuizen	tewerkstellingssubsidie	ziekenhuizen
Jongerenbonus niet-marktsector	tewerkstellingssubsidie	jongeren niet-marktsector
Fiscale Maribel	tewerkstellingssubsidie	niet-marktsector
Activering (Activa, SINE, opleiding)	tewerkstellingssubsidie	variabel naargelang van de maatregel
Dienstencheques	tewerkstellingssubsidie	dienstenchequebanen

Bron: secretariaat CRB

Wat de arbeidskosten betreft, geeft Tabel 6-11 de verminderingen van werkgeversbijdragen en de loonsubsidies uitgedrukt als percentage van de loonmassa van de privésector van 1996 tot 2012 weer.

Tabel 6-11: Verminderings van sociale werkgeversbijdragen en loonsubsidies in % van de loonmassa van de privésector, 1996-2013

	1996	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Loonmassa privésector	83695	136695	136504	138895	145375	150254	152754
Verminderings van de sociale bijdragen	1306	4917	4722	4867	5001	4943	5113
Loonsubsidies via de federale fiscaliteit (excl. specifieke sectorale subsidies)	0	1062	1615	2249	2419	2522	2572
Loonsubsidies via de federale fiscaliteit (excl. specifieke sectorale subsidies en O&O)	0	931	1315	1925	2059	2099	2150
Verminderings van de sociale bijdragen in % van de LM	1,6%	3,6%	3,5%	3,5%	3,4%	3,3%	3,3%
Loonsubsidies via de federale fiscaliteit (excl. specifieke sectorale subsidies) in % van de LM	0,0%	0,8%	1,2%	1,6%	1,7%	1,7%	1,7%
Loonsubsidies via de federale fiscaliteit (excl. specifieke sectorale subsidies en O&O) in % van de LM	0,0%	0,7%	1,0%	1,4%	1,4%	1,4%	1,4%

Bron: FPB

Effecten van de maatregelen ter vermindering van de (para)fiscale heffingen op de arbeidskosten en op de koopkracht

Tabel 6-12: Stijging van het nettoloon tegen constante prijzen van 1996 tot 2013, in totaal en als gevolg van de (para)fiscale wijzigingen

	Totale stijging (A)	Stijging als gevolg van (para)fiscale veranderingen (B)	(B) / (A)
Profielen zonder kinderen			
Alleenstaande 50%	18,0%	14,2%	79,0%
Alleenstaande 75%	7,7%	4,2%	53,9%
Alleenstaande 100%	8,3%	2,9%	35,5%
Alleenstaande 150%	8,3%	3,0%	35,9%
Alleenstaande 200%	8,8%	3,1%	35,1%
Alleenstaande 250%	10,2%	4,2%	40,9%
Koppel 50%	24,0%	20,0%	83,3%
Koppel 75%	9,2%	5,5%	59,7%
Koppel 100%	7,2%	2,1%	28,9%
Koppel 150%	5,3%	0,3%	4,7%
Koppel 200%	5,5%	0,6%	10,1%
Koppel 250%	6,5%	1,2%	18,6%
Koppel 50-50%	20,8%	16,9%	81,5%
Koppel 50%-100%	15,0%	10,1%	67,4%
Koppel 100%-100%	10,9%	5,4%	49,5%
Koppel 150%-150%	10,6%	5,0%	47,5%
Koppel 200%-200%	10,5%	4,7%	44,7%
Koppel 250%-250%	11,1%	5,1%	45,8%
Profielen met kinderen			
Alleenstaande 50%	16,1%	12,7%	79,0%
Alleenstaande 75%	7,1%	3,8%	54,2%
Alleenstaande 100%	7,5%	2,6%	34,1%
Alleenstaande 150%	7,8%	2,7%	34,9%
Alleenstaande 200%	8,3%	2,8%	34,3%
Alleenstaande 250%	9,7%	3,9%	40,4%
Koppel 50%	26,2%	20,1%	76,9%
Koppel 75%	9,4%	6,0%	63,5%
Koppel 100%	7,3%	2,4%	32,7%
Koppel 150%	5,4%	0,5%	9,2%
Koppel 200%	5,6%	0,7%	13,4%
Koppel 250%	6,5%	1,4%	20,8%
Koppel 50-50%	20,3%	16,6%	81,8%
Koppel 50%-100%	14,8%	10,0%	68,0%
Koppel 100%-100%	10,8%	5,5%	50,5%
Koppel 150%-150%	10,6%	5,1%	48,3%
Koppel 200%-200%	10,4%	4,7%	45,4%
Koppel 250%-250%	11,1%	5,1%	46,3%

Bron: fod Financiën – studiedienst

Tabel 6-13: Ontwikkeling van de werkelijke aanslagvoet, in de veronderstelling dat de brutolonen van 1996 tot en met 2013 enkel de inflatie hebben gevolgd

	1996	2013	Vershil 1996-2013
Profielen zonder kinderen			
Alleenstaande 50%	26,0%	15,5%	-10,5%
Alleenstaande 75%	34,9%	32,2%	-2,7%
Alleenstaande 100%	40,5%	38,7%	-1,7%
Alleenstaande 150%	46,3%	44,7%	-1,6%
Alleenstaande 200%	49,9%	48,4%	-1,5%
Alleenstaande 250%	52,6%	50,7%	-1,9%
Koppel 50%	17,5%	1,0%	-16,4%
Koppel 75%	26,0%	21,0%	-5,0%
Koppel 100%	32,1%	28,1%	-4,0%
Koppel 150%	39,6%	36,6%	-3,0%
Koppel 200%	44,5%	42,0%	-2,5%
Koppel 250%	47,9%	45,5%	-2,4%
Koppel 50-50%	28,6%	16,5%	-12,1%
Koppel 50%-100%	37,6%	31,4%	-6,3%
Koppel 100%-100%	41,9%	38,8%	-3,1%
Koppel 150%-150%	47,1%	44,4%	-2,6%
Koppel 200%-200%	50,2%	47,9%	-2,3%
Koppel 250%-250%	52,7%	50,3%	-2,4%
Profielen met kinderen			
Alleenstaande 50%	16,7%	6,1%	-10,5%
Alleenstaande 75%	28,6%	25,9%	-2,7%
Alleenstaande 100%	35,8%	34,2%	-1,6%
Alleenstaande 150%	43,2%	41,7%	-1,5%
Alleenstaande 200%	47,6%	46,1%	-1,5%
Alleenstaande 250%	50,7%	48,8%	-1,9%
Koppel 50%	13,1%	-4,4%	-17,4%
Koppel 75%	22,0%	16,5%	-5,6%
Koppel 100%	29,2%	24,8%	-4,3%
Koppel 150%	37,7%	34,5%	-3,2%
Koppel 200%	43,0%	40,4%	-2,6%
Koppel 250%	46,7%	44,3%	-2,5%
Koppel 50-50%	25,6%	13,3%	-12,3%
Koppel 50%-100%	35,7%	29,2%	-6,4%
Koppel 100%-100%	40,4%	37,2%	-3,2%
Koppel 150%-150%	46,1%	43,4%	-2,7%
Koppel 200%-200%	49,5%	47,1%	-2,4%
Koppel 250%-250%	52,1%	49,6%	-2,4%

Bron: fod Financiën – studiedienst

Het is belangrijk op te merken dat de in de twee bovenstaande tabellen voorgestelde simulaties werden gecorrigeerd in vergelijking met de voorafgaande jaren. Het probleem had betrekking op de periode 1996-2003, waarvoor het bedrag van het belastingvrije gedeelte van het inkomen niet werd uitgesplitst tussen de alleenstaanden en de personen die als koppel leefden (het bedrag voor de alleenstaanden werd in beide gevallen gebruikt). Daardoor werd het fiscaal voordeel in die simulaties groter voor de echtparen. Deze eerste correctie werd enkel voor het jaar 1996 aangebracht. Vervolgens houden de

simulaties voor 2013, in het bijzondere geval van een koppel met 1 inkomen (50%) en met kinderen, wel degelijk rekening met de overdracht van de negatieve belasting van de partner zonder inkomen naar de andere, ingeval het vrijgestelde gedeelte van de partner zonder inkomen groter is dan zijn belastbaar inkomen.

6.2.4 Bijlagen bij het deel "Ontwikkeling van de koopkracht van de particulieren"

Tabel 6-14: Samenstelling van het bruto alternatief beschikbaar inkomen van de particulieren en aandelen van de componenten in het BBP in België en de buurlanden

	Aandeel in BBP							
	België		Duitsland		Frankrijk		Nederland	
	1996	2012	1996	2012	1996	2012	1996	2012
Beloning van WN	52,2%	54,0%	54,5%	51,7%	52,5%	54,0%	50,6%	50,6%
+ Inkomen uit vermogen (middelen - bestedingen)	12,4%	7,9%	10,4%	13,8%	6,9%	6,6%	9,2%	4,8%
Inkomen uit vermogen: Middelen	13,9%	8,9%	14,0%	15,6%	8,9%	7,8%	12,9%	7,1%
Inkomen uit vermogen: Bestedingen	1,6%	1,0%	3,6%	1,8%	2,1%	1,2%	3,7%	2,3%
+ Bruto-exploitationoverschot en gemengd inkomen	15,2%	12,3%	15,0%	13,3%	15,2%	14,2%	11,8%	9,1%
= Saldo bruto primair inkomen	79,8%	74,3%	79,8%	78,8%	74,6%	74,7%	71,7%	64,5%
- Belastingen op inkomen, vermogen, ... (netto)	13,6%	13,2%	9,3%	9,1%	6,6%	9,5%	8,6%	8,8%
- Sociale premies (netto)	19,8%	20,7%	20,8%	20,2%	22,9%	21,5%	27,4%	26,0%
+ Sociale uitkeringen, exclusief soc. overdrachten in natura (netto)	19,2%	20,2%	19,5%	17,9%	20,1%	21,8%	20,4%	18,5%
+ Overige inkomensoverdrachten (netto)	0,7%	1,1%	0,2%	0,2%	2,0%	2,4%	0,2%	0,1%
= Bruto beschikbaar inkomen	66,3%	61,7%	69,0%	67,7%	67,2%	68,0%	55,9%	48,2%
+ Sociale overdrachten in natura (netto)	13,4%	16,0%	12,1%	12,3%	14,5%	16,2%	11,8%	17,5%
= Bruto alternatief beschikbaar inkomen	79,6%	77,6%	81,1%	80,0%	81,8%	84,2%	67,7%	65,7%

Bron: Eurostat; nationale rekeningen; eigen berekeningen CRB

Tabel 6-15: Uitsplitsing reële evolutie van de beloning van werknemers per inwoner in België en de buurlanden

	Gemiddeld jaarlijks groeipercentage							
	België		Duitsland		Frankrijk		Nederland	
	'96-'07	'07-'12	'96-'07	'07-'12	'96-'07	'07-'12	'96-'07	'07-'12
Reële beloning van werknemers (S.1) per inw.	1,5%	0,0%	0,2%	1,7%	1,6%	0,1%	1,8%	0,1%
Reële beloning per uur	0,5%	0,5%	0,4%	0,9%	1,5%	0,9%	1,1%	0,6%
Nominale beloning per uur	2,7%	2,8%	1,5%	2,4%	3,2%	2,3%	3,8%	2,0%
Deflator	2,2%	2,3%	1,1%	1,4%	1,7%	1,4%	2,7%	1,4%
Gemiddelde arbeidsduur per werknemer	0,0%	-0,2%	-0,5%	-0,3%	-0,6%	0,0%	-0,5%	-0,1%
Aandeel werknemers in totale bevolking	0,9%	-0,2%	0,3%	1,1%	0,7%	-0,7%	1,2%	-0,4%

Bron: Eurostat; eigen berekeningen CRB

Tabel 6-16: Uitsplitsing reële evolutie bruto gemengd inkomen per inwoner in België en de buurlanden

	Gemiddeld jaarlijks groeipercentage							
	België		Duitsland		Frankrijk		Nederland	
	'96-'07	'07-'12	'96-'07	'07-'12	'96-'07	'07-'12	'96-'07	'07-'12
Reëel bruto gemengd inkomen (S.1) per inw.	0,1%	-2,8%	-0,5%	-0,1%	0,3%	-1,8%	?	-1,6%
Reëel bruto gemengd inkomen per uur	0,2%	-3,1%	-0,8%	0,1%	1,7%	-1,7%	?	-2,0%
Nominiaal bruto gemengd inkomen per uur	2,4%	-0,8%	0,3%	1,5%	3,4%	-0,3%	?	-0,7%
Deflator	2,2%	2,3%	1,1%	1,4%	1,7%	1,4%	2,7%	1,4%
Gemiddelde arbeidsduur per zelfstandige	0,2%	0,1%	-1,0%	-0,5%	-0,5%	-1,1%	-0,1%	-0,2%
Aandeel zelfstandigen in totale bevolking	-0,4%	0,1%	1,3%	0,3%	-0,9%	1,1%	-0,4%	0,7%

Bron: Eurostat; eigen berekeningen CRB

Tabel 6-17: Uitsplitsing van het reëel netto-inkomen uit vermogen per inwoner in België en de buurlanden

	Gemiddeld jaarlijks groeipercentage							
	België		Duitsland		Frankrijk		Nederland	
	'96-'07	'07-'12	'96-'07	'07-'12	'96-'07	'07-'12	'96-'07	'07-'12
Reëel inkomen uit vermogen per inw. (midd - best)	-1,6%	-2,6%	4,1%	0,2%	1,3%	-0,6%	-2,3%	-4,3%
Reëel inkomen uit vermogen (middelen) per inw.	-1,0%	-4,0%	3,0%	-0,9%	1,3%	-2,6%	0,8%	-9,6%
Rendement op financiële activa (vorderingen)	-2,7%	-3,9%	-0,4%	-1,5%	-2,5%	-3,3%	-2,2%	-11,3%
Reële financiële activa per inw.	1,8%	-0,1%	3,4%	0,7%	3,9%	0,8%	3,1%	1,9%
Reëel inkomen uit vermogen (bestedingen) per inw.	3,0%	-12,0%	-1,2%	-7,7%	1,4%	-10,3%	6,0%	-16,8%
Kost van schulden	-0,2%	-14,0%	-2,1%	-6,7%	-3,3%	-12,9%	-1,9%	-18,6%
Reële schulden per inw.	3,2%	2,4%	0,9%	-1,1%	4,8%	2,9%	8,1%	2,2%

Tabel 6-18: Impact van de netto-overdrachten op de koopkracht in België en de buurlanden

	Gemiddeld jaarlijks groeipercentage							
	België		Duitsland		Frankrijk		Nederland	
	'96-'07	'07-'12	'96-'07	'07-'12	'96-'07	'07-'12	'96-'07	'07-'12
Bruto alternatief beschikbaar inkomen van de particulieren per inw. in reële termen	1,02%	-0,03%	0,84%	1,17%	1,63%	0,18%	1,62%	-0,40%
Bruto saldo primaire inkomens van de particulieren per inw. in reële termen	0,94%	-0,76%	0,84%	1,19%	1,54%	-0,17%	1,30%	-1,20%
Impact netto-overdrachten	0,09%	0,73%	0,00%	-0,01%	0,09%	0,35%	0,31%	0,81%

Bron: Eurostat; nationale rekeningen; eigen berekeningen CRB

6.3 Bijlage bij het deel "Vorming en opleiding" van het hoofdstuk "Structureel concurrentievermogen"

		2012
I. Investerings van de werkgevers in voortgezette opleiding		
SOCIALE BALANSEN		
<i>Gegevens balanscentrale NBB</i>		
	Formele opleiding	1,07%
	Informele opleiding	0,43%
<i>Oude methodologie*</i>		
	Formele en informele opl. en bijdragen	1,60%
	Formele en informele opl. en bijdragen, pop. CVTS	1,82%
<i>Nieuwe methodologie **</i>		
	Formele opleiding	1,43%
	Informele opleiding	0,67%
	Formele en informele opleiding	2,1%
CVTS-ENQUETE		
	<i>Formele opleiding (gegevens 2010)</i>	2,4%***
II. Investerings van de werkgevers in initiële opleiding		
SOCIALE BALANSEN		
		0,06%

* Deze indicatoren zijn gebaseerd op de brutogegevens van de sociale balansen, waaraan een macroraming van de bijdragen die werden gestort, maar niet werden aangegeven in de sociale balans (zie nota CRB 2009-1491) werd toegevoegd.

** Deze indicatoren werden berekend op basis van een nieuwe methodologie die het secretariaat, de NBB en het Steunpunt WSE in 2014 hebben voorgesteld om de lacunes en incoherenties te ondervangen die werden geconstateerd tijdens een door de CRB uitgevoerde analyse van de brutogegevens van de sociale balans in het kader van de werkzaamheden van de EGCW zoals die zijn beschreven in haar rapport van 2014. Deze nieuwe indicatoren werden opgesteld op basis van de brutogegevens, waarop een correctie werd toegepast voor de "PAC" (Personnel Absence Cost) in de nettokostprijs van de formele opleiding en voor de PAC in de nettokostprijs van de informele opleiding alsook voor de bijdragen die zijn opgenomen in de nettokostprijs van de formele opleiding.

*** Deze indicator heeft betrekking op het jaar 2010 en uitsluitend op de ondernemingen met een gemiddeld personeelsbestand van minimum 10 werknemers uit de sectoren die behoren tot de afdelingen B tot N, R en S van NACE-BEL 2008.

Gelet op de grote verschillen in de cijfers over de opleidingsinspanningen, heeft de regering voor 2015-2016 een stand-still afgekondigd m.b.t. het sanctiemechanisme voor de ondernemingen die onvoldoende opleidingsinspanningen leveren en hebben de sociale gesprekspartners zich ertoe verbonden een nieuwe methodologie voor de monitoring van de opleidingsinspanningen van de ondernemingen uit te tekenen.

		1998	1999	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
II. Participatiegraad														
SOCIALE BALANSEN														
	Gemiddelde	29,6%	30,4%	32,3%	31,7%	32,7%	32,7%	32,5%	32,60%	31,8%	32,6%	32,7%	34,4%	39,0%
Formele opleiding	Mannen	28,6%	29,9%	32,3%	31,9%	32,6%	32,8%	33,2%	34,8%	32,5%	33,5%	33,4%	34,7%	43,5%
	Vrouwen	28,4%	29,5%	30,2%	31,6%	32,7%	32,2%	32,7%	31,0%	30,8%	32,3%	33,0%	36,5%	35,7%
	Gemiddelde	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	15,1%	17,4%	18,6%	19,2%	23,1%
Informele opleiding	Mannen	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	14,1%	16,9%	18,3%	18,5%	24,6%
	Vrouwen	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	16,5%	18,6%	19,6%	20,1%	23,3%
		n.b.	41%	n.b.	n.b.	n.b.	40%	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	52%	n.b.	n.b.
ENQUÊTE NAAR DE ARBEIDSKRACHTEN														
Alle opleidingvormen		n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	24,05%	22,7%	23,1%	22,0%	22,9%	22,0%	22,6%	22,5%
waarvan: met financiële legemoetkoming van de werkgever		n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	16,90%	16,60%	17,30%	17,0%	17,7%	17,1%	17,6%	17,8%
Structurele Lissabon-indicator (alle opleidingen, 24-65 jaar, referentieperiode van 4 weken)	Gemiddelde	4,4%	6,9%	6,2%	6,0%	8,6%	8,3%	7,5%	7,2%	6,8%	6,8%	7,2%	7,1%	6,6%
	Mannen	5,0%	7,8%	6,7%	5,9%	8,7%	8,2%	7,4%	7,0%	6,4%	6,4%	7,0%	6,7%	6,2%
	Vrouwen	3,8%	6,1%	5,7%	6,0%	8,5%	8,5%	7,6%	7,4%	7,2%	7,2%	7,4%	7,4%	6,9%
III. Opleidingsuren in % van de gewerkte uren														
SOCIALE BALANSEN														
Formele opleiding		0,72%	0,74%	0,82%	0,73%	0,69%	0,69%	0,71%	0,77%	0,76%	0,71%	0,66%	0,67%	0,78%
Informele opleiding		n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	0,32%	0,35%	0,37%	0,38%	0,48%
IV. Opleidingsuren per deelnemer														
SOCIALE BALANSEN														
Formele opleiding	Gemiddelde	34,9	34,1	36,2	31,8	29,5	29	29,6	32,2	32,9	29	26,7	27,0	27
	Mannen	39,7	38,7	41,1	36	32,8	32,5	33,3	35,5	36,4	32	30	29	29
	Vrouwen	26,7	26,2	27,3	25,1	24,4	23,4	24,2	26,8	27,8	24	23	23	23
Informele opleiding		n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	29,7	27,1	26,7	27,0	28
Informele opleiding		n.b.	31%	n.b.	n.b.	n.b.	31%	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	34%	n.b.	n.b.

n.b. = niet beschikbaar

*De naar geslacht uitgesplitste participatiegraden worden berekend op basis van een noemer (totale werkgelegenheid van mannen of van vrouwen - participatiegraad (gemiddelde totale werkgelegenheid).

De gemiddelde graad en het gemiddelde van de graden voor mannen en voor vrouwen vertonen dan ook lichte verschillen.

6.4 Bijlage bij het hoofdstuk "Werkgelegenheid"

6.4.1 Ontwikkeling van de mini-jobs in Duitsland

Ter herinnering: het statuut

Al in de jaren '60 dook in Duitsland het idee op van een bijzonder statuut voor laagbetaalde jobs. Een eerste grote hervorming van het systeem vond plaats in 1999. Die strekte ertoe de toegang tot het systeem te beperken, m.n. wegens de praktijk van de ondernemingen waarbij ze "klassieke" banen vervingen door die minder dure jobs. De tweede grote hervorming van het statuut werd ingevoerd in het kader van de "Hartz-hervormingen", in 2003 dus. In tegenstelling met de hervorming van 1999 had deze als doel de toegang tot de maatregel uit te breiden. Ze wijzigde het inkomensplafond (dat werd opgetrokken van 325 tot 400 euro) en schafte het maximale aantal uren per week af. Voorts breidde ze de toegang tot de maatregel uit tot personen die al een job hadden: vanaf dat moment mocht een mini-job bovenop een "klassieke" baan worden verricht.

In 2014 bestaan dus nog altijd twee vormen van mini-jobs: de mini-jobs "tegen laag loon" en de mini-jobs "van korte duur". Het maximale maandloon om te worden beschouwd als mini-job tegen laag loon bedraagt 450 euro. Voor de mini-jobs van korte duur mag niet langer dan 2 maanden of 50 dagen per jaar worden gewerkt. Er is geen beperking meer op het aantal gewerkte uren. Verschillende jobs mogen met elkaar onder dit statuut worden gecumuleerd, op voorwaarde dat de aangegeven drempel niet wordt overschreden (dus: 450€/maand, 2 maanden of 50 dagen werk per jaar). Een mini-job mag ook worden gecumuleerd met een andere vorm van inkomen, bv. een "klassieke" baan, een werkloosheidsuitkering of een pensioenuitkering.

Bijzonder aan de mini-jobs is dat ze onderworpen zijn aan specifieke fiscale en parafiscale voorwaarden. Die hangen af van het statuut (mini-job "tegen laag loon" of mini-job "van korte duur"), maar ook van de werkgever. Als de werkgever een privépersoon is, gelden immers nog voordeligere voorwaarden (ongeacht het gebruikte type van mini-job).

In 2014 zijn de volgende fiscale en parafiscale heffingen verschuldigd op een loon dat afkomstig is van een mini-job:

Tabel 6-19: Fiscale en parafiscale heffingen op de mini-jobs

	Mini-jobs tegen laag loon <450€/maand	Mini-jobs uitgevoerd bij een particulier	Mini-jobs van korte duur <50 dagen / 2 maanden
Ziekteverzekering	13%	5%	geen
Pensioenverzekering	werkgeversbijdr.	5%	geen
	werknemersbijdr.	3,9%	geen
Bijzondere bijdrage ziekte	0,7%	0,7%	0,7%
Bijzondere bijdrage zwangerschap/moederschap	0,14%	0,14%	0,14%
Ongevallenverzekering	individuele bijdrage aan de verantwoordelijke verzekeraar	1,6%	individuele bijdrage aan de verantwoordelijke verzekeraar Indien uitgevoerd bij een particulier: 1,6%
Bijdrage insolventiteitsvergoeding	0,15%	geen	0,15% (geen indien bij een particulier)
Totaal bijdragen	32,89%	26,34%	0,84%
(Personen)belastingen	2,0%	2,0%	25,0%
Totaal personenbelasting	2%	2%	25%

Noot: Voor de mini-jobs wordt de personenbelasting afzonderlijk van de overige inkomens berekend.

Bron: Minijob-Zentrale

Ter vergelijking: de totale socialebijdragevoet (werknemers- en werkgeversbijdragen) voor een "klassieke" baan bedraagt volgens Körner en Pusch (2012, blz. 17) 40,4%.

Gebruik

Volgens de gegevens die worden gepubliceerd door het Bundesagentur für Arbeit hadden op 31 maart 2014 iets meer dan 7,5 miljoen personen¹⁸⁸ een mini-job. De overgrote meerderheid (7,4 miljoen) maakte gebruik van het systeem "tegen laag loon"; slechts iets meer dan 200.000 mensen hadden een mini-job "van korte duur".

Tabel 6-20: Aantal mini-jobs, 31 maart 2014

	31 maart 2014	
Mini-job "laag loon" (<450€)	7.354.094	
Waarvan: enkel mini-job	4.989.970	68%
aanvullende job	2.364.124	32%
Mini-job "korte duur" (50 d / 2	212.291	
Waarvan: enkel mini-job	184.080	87%
aanvullende job	28.211	15%
Totaal	7.566.385	
Waarvan: enkel mini-job	5.174.050	68%
aanvullende job	2.392.335	32%

Noot: Deze gegevens hebben betrekking op de mini-jobs voor werknemers, omdat geen gegevens beschikbaar zijn over de mini-jobs onder zelfstandigenstatuut. Volgens Körner en Push (2012, blz.17) zijn de mini-jobs onder zelfstandigenstatuut evenwel zeer zeldzaam; ze maken minder dan 3,5% uit van alle personen die in een mini-job werken.

Bron: [Bundesagentur für Arbeit](#) Statistik

Van alle mensen met mini-jobs werkte 68% (d.i. 5,2 miljoen personen) enkel in een mini-job. Dat betekent dat ze bovenop de mini-job geen andere "klassieke" baan hadden.

Van die 5 miljoen personen ontvingen sommigen echter nog andere inkomens dan dat uit de mini-job. Zoals hierboven werd opgemerkt, zou dat bv. kunnen gaan om een werkloosheidsuitkering of om een pensioenuitkering. De gegevens van het Bundesagentur für Arbeit verstrekken dergelijke informatie niet. Die kwestie werd echter behandeld in de nota van het secretariaat CRB 2013-0359, waarin werd aangetoond dat men een relatief verschillend beeld te zien krijgt naargelang van de gebruikte gegevens (zie CRB 2013-0359, blz. 6).

De mini-jobs kunnen in heel wat verschillende domeinen worden teruggevonden. Uit Tabel 1-9 blijkt dat een groot deel van die jobs zich in de "profit"-marktdiensten bevindt: zowat een vijfde in de handel (tak G), meer dan een tiende in de administratieve en ondersteunende diensten (N) en de horeca (I). Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (Q) zijn goed voor ca. 10% en de industrie (C) voor 8%. Men kan zien dat de verdeling niet fundamenteel verschilt tussen alle mini-jobs samen en de mini-jobs die enkel als hoofdactiviteit worden uitgevoerd.

¹⁸⁸ Aangezien de gegevens van het BA ook de gegevens zijn die worden gebruikt voor de nationale boekhouding, hebben ze a priori betrekking op personen en niet op arbeidsplaatsen. De vergelijking met de gegevens van DESTATIS lijkt deze hypothese te bevestigen.

Tabel 6-21: Verdeling van de mini-jobs binnen de verschillende NACE-bedrijfstakken, situatie op 31 maart 2014

Mini-jobs enkel als hoofdjob			Totaal mini-jobs	
Total :		5.174.050	Totaal :	7.566.385
G	Groot- en detailhandel, reparatie van auto's en	19%	G	17%
I	Verschaffen van accommodatie en maaltijden	11%	N	12%
R, S, T	Kunst, amusement en recreatie, overige diensten en huishoudens als werkgever	11%	I	12%
N	Administratieve en ondersteunende diensten	11%	R, S, T	11%
L, M	Onroerend goed, vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten	9%	L, M	10%
C	Industrie	8%	C	8%
H	Vervoer en opslag	6%	H	6%
QA	Menselijke gezondheidszorg	5%	QA	6%
QB	Maatschappelijke dienstverlening	4%	F	4%
F	Bouwnijverheid	4%	QB	4%

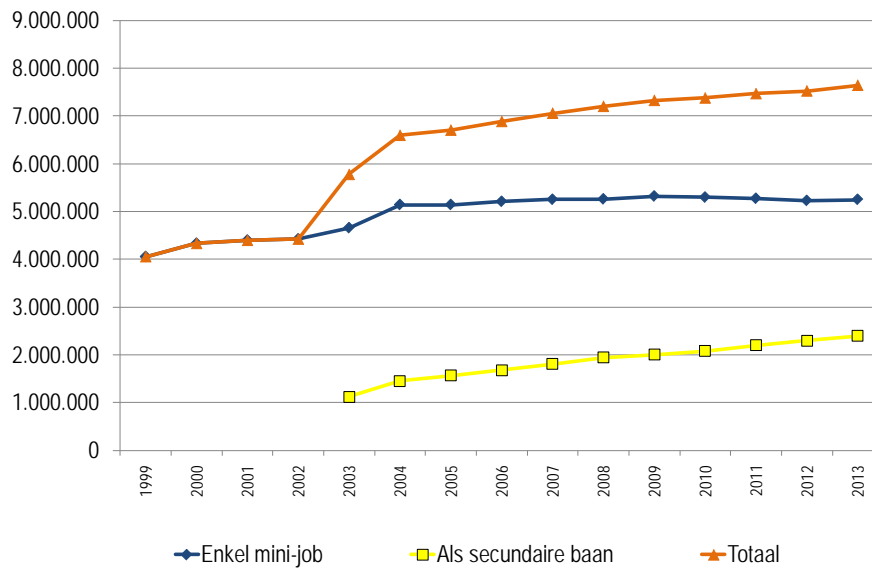
Bron: [Bundesagentur für Arbeit](#) Statistik

Zoals hierboven al werd vermeld, bestaat het principe van de mini-jobs in Duitsland al vele jaren. De hervorming van 2003 heeft het echter toegankelijker en zichtbaarder gemaakt. Het statuut is meer bepaald toegankelijk geworden voor personen die al een "klassieke" job uitoefenen.

A priori bestond het statuut van mini-job "als aanvullende baan" voor 2003 dus nog niet. Het Bundesagentur für Arbeit merkt op dat de gegevens over dat statuut niet voor 30 juni 2003 beschikbaar zijn.

Het is echter zeer verwonderlijk in de onderstaande grafiek het enthousiasme vast te stellen waarmee dit bijzondere statuut vanaf de invoering ervan werd onthaald: zowat een miljoen personen zouden in 2003 al een mini-job bovenop een andere baan hebben uitgeoefend. Deze gegevens moeten dan ook voorzichtig worden geïnterpreteerd: het is denkbaar dat een deel van die jobs al voor de hervorming bestond, maar dat die jobs in een andere vorm (of helemaal niet) werden aangegeven. Het is ook mogelijk dat een andere tewerkstellingsmaatregel (waarvan we geen kennis hebben) dezelfde functie vervulde en dat die door de mini-jobs werd gerecupereerd.

Grafiek 6-1: Aantal mini-jobs (tegen laag loon + van korte duur), 1999 - 2013, jaarlijkse gemiddelden

Noot: Het BA publiceert geen gegevens voor de mini-jobs van korte duur vóór 2003. De groeperingen van de mini-jobs "tegen laag loon" werden bijgevolg geretropoleerd van 1999 tot 2003.

Bron: [Bundesagentur für Arbeit](#) Statistik

Uit Grafiek 6-1 blijkt dat de groei van de mini-jobs sinds 2004 wordt verklaard door de mini-jobs als aanvullende job. Het gebruik van de mini-jobs als belangrijkste beroepsactiviteit, van zijn kant, bleef zo goed als stabiel. Daarentegen wordt een forse toename van het gebruik daarvan opgemerkt in 2003, en daarna vooral in 2004 (+10%). Men kan ervan uitgaan dat minstens een deel van deze groei verband houdt met de hervorming. Het zou daarentegen onjuist zijn te beweren dat de hervorming het mogelijk heeft gemaakt zoveel banen te creëren. Om die conclusie te kunnen trekken, moet aanzienlijke statistisch werk worden verricht (om de werkgelegenheidscreatie te ramen die er zonder hervorming zou zijn geweest).

Als men de bijdrage van de mini-jobs aan de werkgelegenheidsontwikkeling wil berekenen, moet alleen rekening worden gehouden met de mini-jobs als hoofdactiviteit. In werkelijkheid zijn de mini-jobs die bovenop een andere baan worden uitgeoefend immers al meegeteld: de personen worden wegens hun eerste job al beschouwd als personen met een baan.

Tabel 6-22 begint in 2002, het jaar dat voorafgaat aan de hervorming. Men kan zien dat de mini-jobs voor 2,1 pp hebben bijgedragen aan de groei van de binnenlandse werkgelegenheid, wat overeenstemt met 31% van de groei. In 2013 bedroeg hun aandeel bijna 14% van de werkgelegenheid. Zoals blijkt uit de bovenstaande grafiek, moet men er zich echter van bewust zijn dat het grootste deel van de groei van de mini-jobs (als hoofdactiviteit) zich voordeed van 2002 tot 2004, en dat het gebruik ervan na 2004 zo goed als stagneerde.

Tabel 6-22: Bijdrage van de mini-jobs aan de groei van de werkgelegenheid (2002-2013)

	2002	2003	2004	2013	2002-2013			
					verandering	Δ	bijdr. Δ	aand. Δ
Mini-jobs uitgevoerd als hoofdactiviteit	4.424	4.656	5.140	5.248	824	19%		
Binnenlandse werkgelegenheid	39.630	39.200	39.337	42.281	2.651	7%	2,1 pp	31%
Werkgelegenheid werknemers	35.570	35.078	35.079	37.824	2.254	6%	2,3 pp	37%
Aandeel in de binnenlandse werkgelegenheid	11,2%	11,9%	13,1%	12,4%				
Aandeel in de werkgelegenheid voor werknemers	12,4%	13,3%	14,7%	13,9%				

Bron: [Bundesagentur für Arbeit](#) Statistiek (gegevens mini-jobs), Destatis (gegevens binnenlandse werkgelegenheid en werkgelegenheid werknemers)

Zoals hierboven werd opgemerkt, kan echter niet worden geconcludeerd dat die "bijdrage" een reële werkgelegenheidscreatie is: mogelijk bestonden sommige banen eerder al, maar werden ze omgezet in mini-jobs. Men kan evenmin besluiten dat de mini-jobmaatregel het mogelijk maakte een groei van 2,1% van de totale werkgelegenheid te ondersteunen: om tot die conclusie te komen, zou men moeten weten wat de groei zou zijn geweest als de maatregel niet had bestaan, m.a.w. zou men over een reële evaluatie van de maatregel moeten beschikken.

6.4.2 Werkgelegenheidsontwikkeling, 1996-2013

Tabel 6-23: Werkgelegenheidsontwikkeling naar bedrijfstak, 1996-2013, personen

	NACE	Duitsland	Nederland	Frankrijk	Som 3 landen	België					
Totale groei		4312	11,4%	1270	17,1%	3233	13,6%	8815	12,7%	659	17,0%
waarvan: Primaire sector	A-B	-268	-0,7 pp	-42	-0,6 pp	-271	-1,1 pp	-581	-0,8 pp	-29	-0,7 pp
Industrie	C	-400	-1,1 pp	-154	-2,1 pp	-799	-3,4 pp	-1353	-2,0 pp	-146	-3,7 pp
"Profit"-marktdiensten	D-N	3108	8,2 pp	720	9,7 pp	3090	13,0 pp	6918	10,0 pp	482	12,4 pp
Waarvan: Elektriciteit, water	DE	-71	-0,2 pp	6	0,1 pp	62	0,3 pp	-3	0,0 pp	8	0,2 pp
Bouwnijverheid	F	-795	-2,1 pp	-26	-0,3 pp	368	1,5 pp	-453	-0,7 pp	39	1,0 pp
Profit-marktdiensten (excl. D-E-F)	G-N	3974	10,5 pp	740	10,0 pp	2660	11,2 pp	7374	10,7 pp	435	11,2 pp
"Non-profit"-marktdiensten	Q-S	1871	4,9 pp	597	8,0 pp	1146	4,8 pp	3614	5,2 pp	246	6,3 pp
Overheidsdiensten + huishoudens	O-P-T	1	0,0 pp	149	2,0 pp	67	0,3 pp	217	0,3 pp	105	2,7 pp
Aandelen in de groei			100,0%		100,0%		100,0%		100,0%		100,0%
Waarvan: Sectoren met inkrimping			-15,5%		-15,4%		-33,1%		-21,9%		-26,4%
waarvan: Primaire sector	A-B		40,1%		21,4%		25,3%		30,0%		16,4%
Industrie	C		59,9%		78,6%		74,7%		70,0%		83,6%
Waarvan: Sectoren met groei			115,5%		115,4%		133,1%		121,9%		126,4%
waarvan: "Profit"-marktdiensten	D-N		62,4%		49,1%		71,8%		64,4%		57,9%
"Non-profit"-marktdiensten	Q-S		37,6%		40,7%		26,6%		33,6%		29,5%
Overheidsdiensten + huishoudens	O-P-T		0,0%		10,2%		1,6%		2,0%		12,6%

Noot: De gezamenlijke gegevens zijn gegevens van de nationale boekhouding 2014, dus in ESR2010. Voor Frankrijk werd de ontwikkeling van de takken B, Q en T geraamd voor 2013.

Noot 2: Voor elk land: eerste kolom (boven): verandering in duizenden banen, tweede kolom (boven): bijdrage in "pp" = "percentpunten" Totale werkgelegenheid = werknemers + zelfstandigen

Bronnen: nationale boekhoudingen ([DESTATIS](#), [CBS](#), [INSEE](#) en [NBB](#))

Tabel 6-23 vat de ontwikkeling van de verschillende activiteitsgroepen samen d.m.v. drie cijfers: het eerste (linkerkolom, boven aan de tabel) geeft de verandering van de werkgelegenheid in duizenden personen weer. Het percentage (of, nauwkeuriger gezegd, de percentpunten) juist ernaast geeft de bijdrage van die ontwikkeling aan de groei weer. In Duitsland kan op die manier bv. worden gesteld dat de totale werkgelegenheid met 11,4% is toegenomen en dat de ontwikkeling in de profit-marktdiensten goed is voor 8,2 pp van die 11,4%. Aangezien het bijdragen betreft, bekomt men het in de eerste regel aangegeven totale percentage als men de volledige kolom bij elkaar optelt. Het voordeel hiervan is dat de internationale vergelijking wordt vergemakkelijkt. Met het tweede deel van de tabel (onderaan, aangegeven door "aandelen in de groei"), ten slotte, kan worden aangetoond hoeveel de bijdrage van elke tak bedraagt in de totale gecreëerde of vernietigde jobs. Dit tweede deel van de tabel stelt ons vooreerst in staat te begrijpen dat de in de eerste regel van de tabel aangegeven groei een nettogroei is: hij is het resultaat van de gecreëerde en de vernietigde jobs. Het tweede deel van de tabel geeft ons een idee van de brutostromen: in Duitsland, bijvoorbeeld, is de nettogroei (d.w.z. de creatie van

4.312.000 banen) in werkelijkheid het resultaat van een grotere groei in de sectoren die een toename kennen (t.w. 115% = 4.980.000 banen), maar ook van de vernietiging van banen in de sectoren die achteruitgaan (-15%, d.i. 668.000 banen). Aan de hand van de verdeling naar bedrijfstak kan vervolgens de plaats van elke tak in die vernietiging of creatie van werkgelegenheid worden aangetoond: de primaire sector in Duitsland is bijvoorbeeld goed voor 40% van de vernietigde banen, terwijl de overige 60% in de industrie geconcentreerd is.

Deze redenering in stromen vertoont uiteraard de beperking dat ze ophoudt bij een sectorale uitsplitsing. Het spreekt vanzelf dat in takken waar zich een groei voordoet ook banen worden vernietigd, en omgekeerd. Het betreft dus geen echte analyse van stromen, maar het gaat er eerder om erop te wijzen dat de volgende redenering weliswaar gedeeltelijk correct, maar ook beperkt is: "aangezien bijvoorbeeld de profit-marktdiensten in Duitsland goed zijn voor 8,2 procentpunten van een totale groei van 11,4%, zijn ze verantwoordelijk voor 72% van de gecreëerde banen". Men mag niet vergeten dat de economie meer banen moet creëren, om ook de vernietigde banen te compenseren. In het voorbeeld ziet men dat de profit-marktdiensten in Duitsland in werkelijkheid een kleiner aandeel hebben in het (bruto-)totaal van de gecreëerde banen, t.w. 62%.

De onderstaande Tabel 6-24 geeft dezelfde gegevens weer, maar dan wat de werkgelegenheid in volume betreft. Aangezien de aandelen in de groei niet zo duidelijk konden worden aangegeven, worden ze in deze tabel niet opgenomen.

Tabel 6-24: Werkgelegenheidsontwikkeling naar bedrijfstak, 1996-2013, volume

	NACE	Duitsland	Nederland	Frankrijk	Som 3 landen	België
Totale groei		255 0,4%	1264 11,4%	2008 5,2%	3527 3,3%	1022 16,6%
waarvan: Primaire sector	A-B	-740 -1,3 pp	-65 -0,6 pp	-848 -2,2 pp	-1653 -1,5 pp	-27 -0,4 pp
Industrie	C	-1177 -2,1 pp	-300 -2,7 pp	-1665 -4,4 pp	-3142 -2,9 pp	-254 -4,1 pp
"Profit"-marktdiensten	D-N	1127 2,0 pp	764 6,9 pp	3491 9,1 pp	5382 5,0 pp	821 13,4 pp
Waarvan: Elektriciteit, water	DE	-147 -0,3 pp	8 0,1 pp	57 0,2 pp	-82 -0,1 pp	13 0,2 pp
Bouwnijverheid	F	-1316 -2,3 pp	-78 -0,7 pp	454 1,2 pp	-940 -0,9 pp	69 1,1 pp
Profit-marktdiensten (excl. D-E-F)	G-N	2590 4,5 pp	834 7,5 pp	2979 7,8 pp	6403 6,0 pp	739 12,0 pp
"Non-profit"-marktdiensten	O-S	1630 2,8 pp	728 6,6 pp	1310 3,4 pp	3668 3,4 pp	322 5,2 pp
Overheidsdiensten + huishoudens	O-P-T	-585 -1,0 pp	137 1,2 pp	-280 -0,7 pp	-728 -0,7 pp	160 2,6 pp

Noot: De gezamenlijke gegevens zijn gegevens van de nationale boekhouding 2014, dus in ESR2010. Voor Frankrijk werd de ontwikkeling van de takken B, Q en T geraamd voor 2013.

Noot 2: voor elk land: eerste kolom: verandering in miljoenen uren, tweede kolom: bijdrage in "pp" = "percentpunten"

Totale werkgelegenheid = werknemers + zelfstandigen

Bronnen: nationale boekhoudingen ([DESTATIS](#), [CBS](#), [INSEE](#) en [NBB](#))

6.4.3 Gegevens dienstencheques: methodologische preciseringen, recente ontwikkeling en ontwikkeling in volume

Voor de raming van het aantal dienstenchequebanen wordt gebruik gemaakt van de RSZ-gegevens; dat is tevens ook de belangrijkste bron die door de nationale boekhouding wordt gebruikt. In dit verslag wordt geen rekening gehouden met de dienstenchequebanen die binnen de OCMW's en de gemeenten worden gecreëerd. Die werknemers worden immers geregistreerd in een bijzondere tak van de sociale zekerheid, t.w. de RSZPPO. We beschikken jammer genoeg niet over de nodige informatie om de dienstencheques binnen de RSZPPO te identificeren. Volgens het verslag van IDEA Consult (zie IDEA Consult, 2012, blz. 31) zou dit kanaal in 2011 echter maar op ca. 4.500 personen betrekking hebben, d.i. amper 4% van het systeem in zijn geheel¹⁸⁹.

¹⁸⁹ De door IDEA Consult geciteerde cijfers zijn gegevens in de loop van een kwartaal, waardoor de kans bestaat dat het aantal personen die actief zijn in het systeem wordt overschat.

De RSZ verstrekt inlichtingen over het aantal personen die worden bezoldigd onder de code "dienstencheques", het aantal bezoldigde arbeidsplaatsen en bezoldigde dagen voor voltijdwerknemers en deeltijdwerknemers, de loonmassa van de gezamenlijke werknemers en het aantal door de deeltijdwerknemers gewerkte uren.

Het aantal arbeidsuren van de gezamenlijke werknemers in de dienstenchequebanen is dus niet beschikbaar.

Om dit probleem te verhelpen, werd hier het aantal uren geraamd dat wordt gepresteerd door een werknemer die voltijds 38 uur/week werkt, d.i. het maximaal aantal uren dat werd vastgelegd door de collectieve overeenkomst van 9 november 2011 die werd ondertekend in het paritair comité 322.01.

Het aantal werkelijk gepresteerde werkdagen per kwartaal is het gemiddelde aantal dat van 2004 tot 2011 in de totale economie werd waargenomen.

In fine wordt dit aantal opgeteld bij het aantal uren dat de deeltijdwerknemers werkelijk hebben gewerkt. Waarschijnlijk wordt in deze raming het totale aantal gewerkte uren lichtjes overschat, want de variabele "door deeltijdwerknemers gewerkte uren" is een voorraadvariabele: daarin zijn alle uren vervat die de deeltijdwerknemers hebben gepresteerd, zelfs als ze aan het einde van een kwartaal niet meer actief zijn.

De uitsplitsing naar bedrijfstak steunt op de verdeling van de subsidies die de EGCW voor het jaar 2011 heeft gepubliceerd (zie EGCW 2013, blz. 37). Aangezien de subsidies per gewerkt uur worden toegekend, stemt deze uitsplitsing overeen met die van het arbeidsvolume. Deze uitsplitsing kan dus afwijken van die van het aantal personen, indien de arbeidsduur niet dezelfde is binnen de verschillende takken. Volgens de andere bronnen waarover we beschikken (niet-gepubliceerde gegevens) is die afwijking echter maar klein van omvang (schommeling van enkele procentpunten tussen de uitsplitsing per persoon en die per uur).

Volgens deze methodologie ziet het aandeel van de dienstenchequemaatregel in de werkgelegenheidsontwikkeling (in personen) er van 1996 tot 2013 als volgt uit:

Tabel 6-25: Werkgelegenheidsontwikkeling in België, personen, 1996-2013, naar bedrijfstak

		2013	1996-2013		
Totale economie		4.543			
Totale ontwikkeling:			659,1	17,0%	
		Aandeel werkgele.	Verandering	Bijdrage	Aand. verand.
Waarvan:	Sectoren met inkrimping		-174	-4,5 pp	100%
	Primaire sector A-B	1%	-29	-0,7 pp	16%
	Industrie C	11%	-146	-3,7 pp	84%
	Sectoren met groei		833	21,5 pp	100%
	"Profit"-marktdiensten (excl. dienstencheques) D-N	51%	397	10,2 pp	48%
	Waarvan: Elektriciteit, water DE	1%	8	0,2 pp	1%
	Bouwnijverheid F	6%	39	1,0 pp	5%
	Profit-marktdiensten (excl. dienstencheques) G-N	43%	349	9,0 pp	42%
	"Non-profit"-marktdiensten (excl. dienstencheques) O-S	15%	213	5,5 pp	26%
	Dienstencheques	3%	118	3,0 pp	14%
	Overheidsdiensten + huishoudens O-P-T	19%	105	2,7 pp	13%
	Totaal van de "profit"-takken A-N, excl. dc	63%	223	5,7 pp	
	Dienstencheques ts	3%	118	3,0 pp	
	Totaal van de "non-profit"-takken O-T, excl. dc	34%	318	8,2 pp	

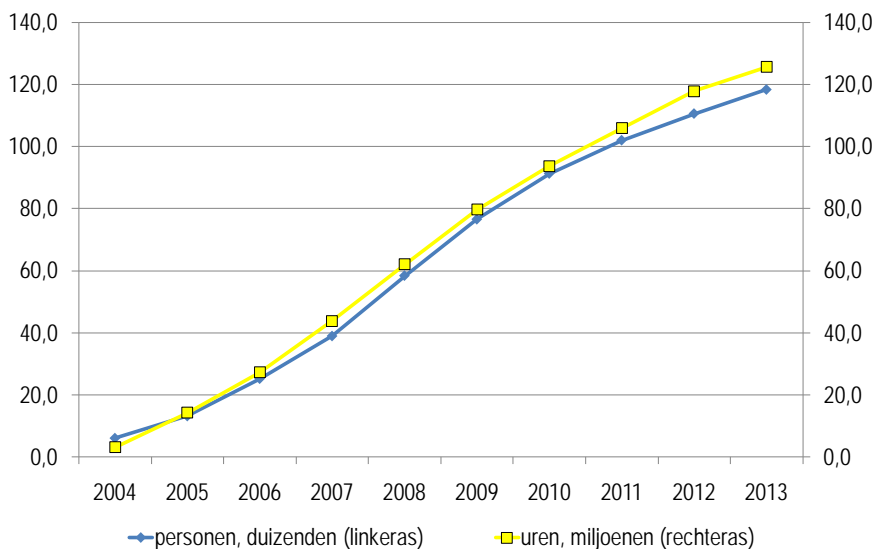
Noot 1: Totale werkgelegenheid = werknemers + zelfstandigen

Kolom 2 = miljoenen banen, kolom 3 = bijdrage in percentpunten. Zie de uitleg in punt 1.5.2 voor de lezing van de derde kolom.

Bron: [INR](#), dienstencheques: RSZ (niet-gepubliceerde gegevens, zie hierboven)

Diezelfde gegevens geven te zien dat de maatregel tot in 2013 is blijven groeien en een totaal van gemiddeld 118.300 personen op een jaar bereikte. Uitgedrukt in uren kwam dat volgens de ramingen neer op 126,6 miljoen uren.

Grafiek 6-2: Ontwikkeling van de "dienstenchequemaatregel"

Bron : extractie RSZ voor de NBB (niet-gepubliceerde gegevens, zie hierboven)

In Tabel 4-4 werd de werkgelegenheid in het kader van de dienstencheques uitgesplitst naar kwalificatieniveau. Die uitsplitsing steunt op de gegevens die IDEA Consult publiceerde in zijn verslag van 2012 (m.b.t. het jaar 2011). Volgens de raming van IDEA, dat zelf uitgaat van de gegevens van de RSZ, was in het jaar 2011 56,1% van de werknemers in het kader van de dienstenchequemaatregel laaggeschoold, 39,2% gemiddeld geschoold en 4,7% hooggeschoold. Er wordt van uitgegaan dat die

verdeling constant is in de tijd, aangezien de tabel een vergelijking maakt tussen het jaar 1999 (een jaar waarin de dienstencheques nog niet waren ingevoerd) en het jaar 2012 (jaar waarvoor geen gegevens over de kwalificatie van de werknemers beschikbaar zijn).

In 2014 heeft deze maatregel belangrijke wijzigingen ondergaan. De belangrijkste is de tenuitvoerlegging van de zesde staatshervorming, die de regionalisering van de maatregel voorschrijft. Juister gesteld: de maatregel werd daadwerkelijk geregionaliseerd, hetgeen betekent dat de gewesten sinds 1 juli 2014 de prijs van de cheque, de bijdrage van de staat, de toegangsvoorwaarden enz. kunnen wijzigen. Er werd echter bepaald dat de aspecten m.b.t. het arbeidsrecht (bv. de elementen die verband houden met de arbeidsvoorwaarden) federaal blijven. Op het moment van de redactie van dit hoofdstuk werden de gewestelijke wijzigingen nog niet ingevoerd en is de RVA nog steeds belast met de uitvoering van deze maatregel, om zo het continuïteitsbeginsel na te leven.

Een van de andere wijzigingen die in 2014 hebben plaatsgevonden, heeft betrekking op de prijs: sinds 1 januari 2014 kosten de eerste 400 cheques (of de eerste 800 voor een gezin) 9 euro. De overblijvende 100 cheques (200 voor een gezin) kosten 10 euro¹⁹⁰.

6.4.4 Werkgelegenheidsontwikkeling naar kwalificatie

Tabel 6-26: Uitsplitsing van de werkgelegenheid naar kwalificatieniveau, 1999

		Laag- geschoolden	Gemiddeld geschoolden	Hoog- geschoolden		Laag- geschoolden	Gemiddeld geschoolden	Hoog- geschoolden
Primaire sector	AB	63%	35%	2%	100%	4%	1%	0%
Industrie	C	44%	47%	8%	100%	21%	14%	11%
"Profit"-marktdiensten (excl. dienstencheques)	D-N (excl. dc)	36%	52%	12%	100%	52%	49%	48%
Waarvan: Elektriciteit, water	DE	34%	55%	11%	100%	1%	1%	1%
Bouwnijverheid	F	56%	41%	3%	100%	10%	5%	2%
Profit-marktdiensten (excl. D-E-F, excl. dienstencheques)	G-N (excl. dc)	33%	54%	13%	100%	42%	43%	45%
Overheidsdiensten + huishoudens	OPT	27%	58%	15%	100%	15%	21%	23%
"Non-profit"-marktdiensten	Q-S (excl. dc)	23%	60%	17%	100%	9%	15%	18%
Dienstencheques								
Totale economie		34%	53%	12%	100%	100%	100%	100%

¹⁹⁰ In sommige gevallen (mindervalide personen of personen met een mindervalide kind ten laste, eenoudergezinnen) werd het plafond opgetrokken tot 2000 cheques per gebruiker en blijft de prijs 9 euro bedragen, ongeacht het aantal aangekochte cheques (zie [website fod Werkgelegenheid](#)).

Tabel 6-27: Uitsplitsing van de werkgelegenheid naar kwalificatieniveau, 2012

		Laag- geschoolden	Gemiddeld geschoolden	Hoog- geschoolden		Laag- geschoolden	Gemiddeld geschoolden	Hoog- geschoolde n
Primaire sector	AB	46%	50%	4%	100%	3%	1%	0%
Industrie	C	29%	59%	12%	100%	14%	12%	8%
"Profit"-marktdiensten (excl. dienstencheques)	D-N (excl. dc)	25%	57%	18%	100%	53%	49%	53%
Waarvan: Elektriciteit, water	DE	25%	57%	19%	100%	1%	1%	1%
Bouwnijverheid	F	39%	55%	6%	100%	10%	6%	2%
Profit-marktdiensten (excl. D-E-F, excl. dienstencheques)	G-N (excl. dc)	23%	57%	20%	100%	42%	42%	50%
Overheidsdiensten + huishoudens	OPT	17%	62%	21%	100%	13%	20%	23%
"Non-profit"-marktdiensten	O-S (excl. dc)	16%	66%	18%	100%	10%	17%	16%
Dienstencheques		56%	39%	5%	100%	6%	2%	1%
Totale economie		24%	59%	18%	100%	100%	100%	100%

Noot 1: Werkgelegenheid in personen, werknemers + zelfstandigen

Noot 2: Kwalificatieniveau op basis van de ISCED-nomenclatuur:

"Laaggeschoold": niveaus 1-2: diploma van het kleuteronderwijs, lager onderwijs of lager secundair onderwijs (eerste cyclus van het secundair onderwijs)

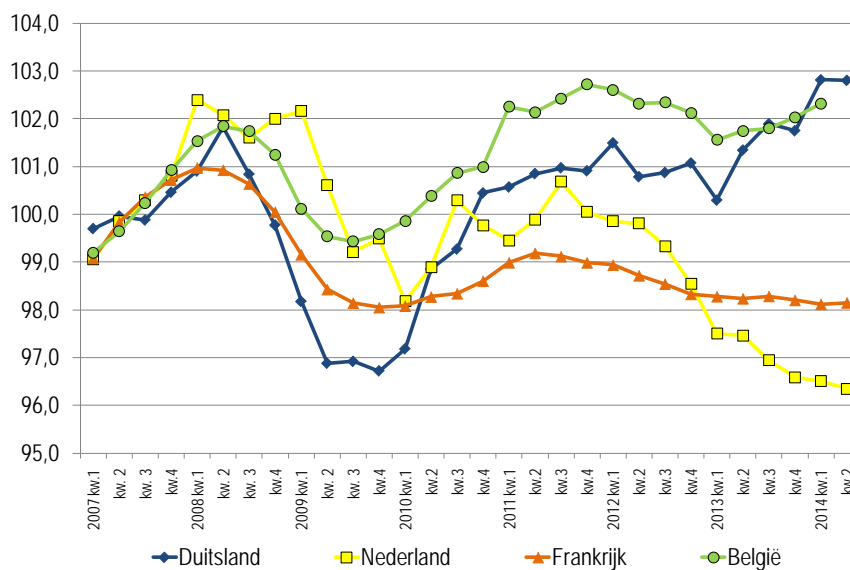
"Gemiddeld geschoold": niveaus 3-4: diploma van het hoger secundair onderwijs (tweede cyclus) of van het postsecundair onderwijs dat niet als hoger onderwijs wordt beschouwd

"Hooggeschoold": niveaus 5-6: diploma van het hoger onderwijs (korte en lange type)

Bron: FPB - [EUKLEMS-databank](#) (gebruik van de EAK-gegevens voor het kwalificatieniveau en van INR-gegevens voor de werkgelegenheid). Voor de dienstencheques: (niet-gepubliceerde) RSZ-gegevens. Zie methodologie in bijlage 1.5.3.

6.4.5 Werkgelegenheidsontwikkeling sinds 2007

Grafiek 6-3: Ontwikkeling van het werkgelegenheidsvolume (uren), werknemers, 2007 = 100

Noot 1: Aangezien de uren van de zelfstandigen in België niet beschikbaar zijn in de driemaandelijkse nationale rekeningen, publiceren we hier enkel de uren van de werknemers.

Noot 2: Methodologie ESR2010 voor alle landen, met uitzondering van België

Bron: driemaandelijkse nationale boekhoudingen, september 2014 ([DESTATIS](#), [CBS](#), [INSEE](#) en [NBB](#))

6.4.6 EU2020-strategie

Tabel 6-28: Nationale EU2020-doelstellingen en situatie in 2013

	Nationale doelstellingen		
	Werkgelegenheidsgraad 20-65	Jonge schoolverlaters	30-34 met diploma hoger onderw.
Duitsland	77%	10%	42% ²
Nederland	80%	8%	45%
Frankrijk	75%	9,5%	50% ³
België	73,2%	9,5%	47%
EU	75%	10%	40%
waargenomen in 2013			
Duitsland	77,1%	9,9%	33,1% ⁴
Nederland	76,5% ¹	9,2%	43,1%
Frankrijk	69,5% ¹	9,7% ¹	44% ⁴
België	67,2%	11,0%	42,7%
EU	68,4%	12,0%	36,9%

Noot 1: Breuk in de reeks

Noot 2: In Duitsland zijn de diploma's van ISCED-niveau 4 in de nationale definitie inbegrepen.

Noot 3: In Frankrijk heeft de nationale doelstelling betrekking op de 17- tot 33-jarigen.

Noot 4: EU-definitie en geen nationale definitie

Bronnen: doelstellingen: [nationale hervormingsprogramma's](#), situatie 2013: Eurostat ([EAK](#) en [structurele indicatoren](#))

Tabel 6-29: Belgische EU2020-"subdoelstellingen" en situatie in 2013

	Doelstelling (2020)	Situatie in 2013
Werkgelegenheidsgraad vrouwen (20-64 jaar)	69,1%	62,1%
NEET-aandeel (15-24 ans)	8,2%	12,7%
Werkgelegenheidsgraad 55-64-jarigen	50%	41,7%
Verskil tussen werkgelegenheidsgraad van Belgische en van niet-EU-burgers (20-64 jaar)	16,5%	28,8%

Bron: doelstellingen: [nationale hervormingsprogramma's](#), situatie 2013: Eurostat ([EAK](#) en [structurele indicatoren](#))

6.5 Bijlagen bij het deel over de "Loonkloof tussen vrouwen en mannen"

Tabel 6-30: Bronnen en definities

Jaarloonkloof	
Bron : IGVM	Rapport 2014
Gegevens	Enquête naar de structuur van de lonen (Statistics Belgium), koppeling met de RSZ-gegevens (codes 1 en 2) Raming FPB voor de ontbrekende bedrijfstakken en ondernemingen
Definitie "loon"	Jaarloon, incl. de "niet-standaard"-betalingen, d.w.z. de betalingen die niet elke maand gebeuren, zoals de jaarlijkse premies (13de maand, dubbel vakantiegeld enz.), driemaandelijks of jaarlijkse ondernemingspremies en jaarlijkse betalingen in natura Bevat alleen de voordelen die zijn onderworpen aan sociale bijdragen, nl. de voordelen in natura en de voordelen die de vrijgestelde bedragen overschrijden.
Waarnemingsgebied	Loontrekkers Economie in haar geheel (A-U, ongeacht de omvang van de onderneming)
Bron : Belgisch voorzitterschap van de EU 2010	Rapport 2010
Gegevens	Enquête naar de structuur van de lonen (voor België: Statistics Belgium)¶
Definitie "loon"	Jaarloon, incl. de "niet-standaard"-betalingen, d.w.z. de betalingen die niet elke maand gebeuren, zoals de jaarlijkse premies (13de maand, dubbel vakantiegeld enz.), driemaandelijks of jaarlijkse ondernemingspremies en jaarlijkse betalingen in natura Bevat alleen de voordelen die zijn onderworpen aan sociale bijdragen, nl. de voordelen in natura en de voordelen die de vrijgestelde bedragen overschrijden.
Waarnemingsgebied	Loontrekkers Takken C tot K + MNO (voor 2006) van NACE rev1 Uitsluitend ondernemingen met meer dan 10 werknemers
Uurloonkloof	
Bron : IGVM	Rapport 2014
Gegevens	Enquête naar de structuur van de lonen (Statistics Belgium), enquêtegegevens Raming FPB voor de ontbrekende bedrijfstakken en ondernemingen
Definitie "loon"	Uurloon berekend op basis van het maandloon: bevat dus alleen de betalingen betreffende de referentiemaand (oktober). Wat de andere voordelen betreft, idem jaarloon: bevat alleen de voordelen die zijn onderworpen aan sociale bijdragen, nl. de voordelen in natura en de voordelen die de vrijgestelde bedragen overschrijden.
Waarnemingsgebied	Loontrekkers Economie in haar geheel (A-U, ongeacht de omvang van de onderneming)
Bron : Eurostat	Internetsite, indicatoren van het sociaal en het werkgelegenheidsbeleid
Gegevens	Enquête naar de structuur van de lonen (voor België: Statistics Belgium)¶
Definitie "loon"	Uurloon berekend op basis van het maandloon: bevat dus alleen de betalingen betreffende de referentiemaand (oktober). Wat de andere voordelen betreft, idem jaarloon: bevat alleen de voordelen die zijn onderworpen aan sociale bijdragen, nl. de voordelen in natura en de voordelen die de vrijgestelde bedragen overschrijden.
Waarnemingsgebied	Loontrekkers Takken B tot N + PQR van NACE rev2 (voor de tussenliggende jaren, benadering verstrekt door de landen) Ondernemingen met meer dan 10 werknemers

Tabel 6-31: Oaxaca-Blinder-ontleding van de uurloonkloof, 2011

Uurloonkloof, 2011		
"Verklaard" deel	49,6%	
waaronder: beroepskenmerken gelinkt aan de werkplek		49,9%
Beroep	9,7%	
Sector	8,3%	
Soort van overeenkomst	9,5%	
Voltime/deeltijd	7,3%	
Werkregio	7,0%	
Overheid/privésector	8,2%	
individuele kenmerken van de werknemer		25,2%
Kwalificatieniveau	9,2%	
Aancienniteit in de onderneming	9,2%	
Geschatte beroepservaring	6,8%	
persoonlijke kenmerken van de werknemer die niet direct verband houden met het werk		24,9%
Nationaliteit	9,4%	
Gezinssituatie (al dan niet met kinderen)	10,5%	
Burgerlijke staat	5,0%	
"Onverklaard" deel	50,4%	

Noot: De ontleding is gebaseerd op de uurloonkloof die werd berekend met ESS-gegevens. Deze laatste hebben betrekking op de takken B tot N van NACE 2008.

Bronnen: Statistics Belgium voor het IGVM; rapport IGVM, blz. 57

Tabel 6-32: Aantal diploma's en aandeel vrouwen naar studiedomein

		2000	2006	2012
Totaal	Aantal diploma's	158.869	178.975	232.138
	Aandeel vrouwen	54%	55%	56%
Lerarenopleiding en onderwijswetenschappen	Aantal diploma's	10.569	14.026	16.441
	Aandeel vrouwen	71%	74%	75%
Taalwetenschappen, geschiedenis en kunst	Aantal diploma's	19.435	19.910	31.023
	Aandeel vrouwen	59%	58%	62%
Sociale wetenschappen, bedrijfskunde en recht	Aantal diploma's	39.919	39.092	47.521
	Aandeel vrouwen	59%	59%	58%
Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica	Aantal diploma's	6.250	8.054	7.859
	Aandeel vrouwen	29%	30%	28%
Techniek, industrie en bouwkunde	Aantal diploma's	30.844	26.052	32.351
	Aandeel vrouwen	17%	11%	13%
Landbouw en diergeneeskunde	Aantal diploma's	3.228	3.490	4.529
	Aandeel vrouwen	29%	36%	43%
Gezondheidszorg en welzijn	Aantal diploma's	30.981	33.242	42.557
	Aandeel vrouwen	81%	82%	79%
Dienstverlening	Aantal diploma's	12.792	11.873	14.053
	Aandeel vrouwen	65%	64%	65%

Noot: Het gaat hier om alle diploma's van professionele bachelor van de niveaus 3 tot 6.

Bron: Eurostat, op administratieve basis (Vlaamse gemeenschap en Waals-Brusselse federatie). Geen gegevens voor de Duitstalige gemeenschap.